

Hitra historielag og Kystmuseet i Sør-Trøndelag - Årsskrift for 2020

SKÅRVSETTA

Omslagsbildet:
Kjerka brinn! Akvarell av Ingolf Jektvik.

SKARVSETTA

er et årsskrift som Hitra historielag og Kystmuseet i Sør-Trøndelag gir ut i fellesskap. Det har fått et navn som du kanskje synes er litt underlig. Bakgrunnen er denne: Før i tida var det ganske vanlig rundt om i grendene på Hitra at folk hadde mer eller mindre faste plasser der de samla seg, fortalte historier og løste lokale verdensproblemer. Ofte var det i godværet på søndager eller lørdags ettermiddager at folk kom sammen og hygga seg på denne måten. Tett i tett kunne de sitte utover lyngrabbene, gjerne med god utsikt, i le for austavindstrekken. På Sandstad hadde de en slik samlingsplass som ble kalt Skarvsetta. Namnet kommer trulig av at her satt folk tett som skarven på et skjær. Årsskriftet vårt skal forsøke å videreføre fortellertradisjonen og historiene fra Skarvsetta og fra liknende samlingsplasser rundt om på Hitra. Velkommen til Skarvsetta.

*«Skarvsetta» 2020 er 13. utgaven av årsskriftet vårt.
Utgavene fra 2008 - 2018 kan du lese digitalt på:*

**www.hitrahistorielag.no og
www.kystmuseet.no**

ORD TIL LESEREN

Velkommen til Skarvsetta igjen. Dette er 13. gangen vi treffes her for å fortelle og minnes og tenke både fram og tilbake. På vegne av Kystmuseet og Hitra historielag håper vi du vil trives sammen med oss.

Sia 2011 har hver utgave av Skarvsetta hatt et eget tema, alt fra krig og folkestyre til skyttere, skole og hermetikk. Slik er det ikke i år. Gjennom tolv artikler tar Skarvsetta 2020 for seg forskjellige historier og emner fra lokalhistoria vår. Vi starter med å markere at det i år er 100 år sia Dolmkjerka brant ned siste gangen. Størst plass har vi gitt til ei reise Hitra rundt på besøk til de

mange butikkene som tidligere fantes i nesten hver ei grend, men vi skal også innom bergverk på Fjellværsøya, folk på Stora i Trondheimsleia, kapellanen på Øya i Barmfjorden og smeden i Elva ved Melandsjøen. Vi skal lære oss noen gamle ordtak fra Hitra, litt innom samling av stedsnavn og i 2020 kommer vi ikke unna epidemier i Skarvsetta, heller.

Vi håper «nye» Skarvsetta vil bidra til at flere som har noe de ønsker å fortelle, kommer med bidrag og bilder til kommende utgaver av årboka vår. Velkommen.

Hitra november 2020

Svein Bertil Sæther

Svend Sivertsen

INNHOOLD

6	Kjerkebrannen i 1920- og tida etterpå <i>av Svein Bertil Sæther</i>	144	Å, kor klein vi va! <i>av Svein Bertil Sæther</i>
16	Kvartsbruddene på Fjellværsøya <i>av Bernt Fjeldvær</i>	162	Redningsaksjon i Hamningberg 1894 <i>av Bernt Fjeldvær</i>
26	Stora ved Trondheimsleia <i>av Turid Trapnes Binde</i>	168	Smedmester Knutsen i det grønne <i>av Lise Andrine Hauge</i>
42	Utkantbutikkene som forsvant <i>av Svend Sivertsen</i>	179	Ordtak frå Hitra <i>av Arnfinn Aune</i>
118	Om Skreddarøya i Dolmsundet <i>av Svein Bertil Sæther</i>	182	Innsamling av stedsnavn <i>av Hans Jakob Farstad</i>
132	Krabbefiskerne på Tarva <i>av Bernt Fjeldvær</i>	184	Hitra historielag 2020 <i>av Svend Sivertsen</i>
138	Kapellanen på Øya i Barmfjorden <i>av Elisabeth Hartmann Krafft</i>		

Kjerkebrannen i 1920 - og tida etterpå

Kjerka på Dolm har brunne fleire gonger. Siste gongen var natta til 3.februar 1920. Det er eitt hundre år sia i år, og hendinga vart markert med eit arrangement på Dolm søndag 2.februar 2020. Der fekk eg lov til å halde eit innlegg om det som skjedde, og det som vart skrive om denne brannen rett etterpå.

Det har seg slik at ingen den gongen skreiv ned det som skjedde «minutt for minutt» da Dolmkjerka brann ned denne februarnatta i 1920, korleis brannen starta, korleis sløkkingsarbeidet kom i gang og vart organisert, om det vart gjort forsøk på å berge noko ut frå kjerka, om det samla seg mykje folk på Dolm den natta, korleis reaksjonane var, korleis det såg ut på Dolm etter brannen, stemninga, dramatikken, tankane. Ingen ting om dette vart festa på papiret da det skjedde. Vi har berre nokre få fragment av historia, og det er dei eg prøvde å sette saman til ei slags forteljing den 2.februar i år – og som eg her har redigert i hop til ein liten artikkel i Skarvsetta.

Den 2.februar er det kyndelsmesse etter den gamle primstavkalenderen. Dette var ein viktig religiøs høgtidsdag i katolsk tid, til minne om Marias renselse etter at ho fødde Jesusbarnet 1.juledag. Da gjekk prest og menighet i prosesjon gjennom kjerka, og alle hadde brennande vokslys i hendene. På latin heiter vokslys candelae, derav kyndel og kyndelsmesse.

Da vi var på Dolm på sjølvaste kyndelsmessedagen i år, fann vi på at vi skulle prøve å reise 100 år tilbake i tid. Vi ville sjå innom prestegarden på Dolm og møte soknepresten Anton Thorolf Thurn Basberg (1877-1948), som var sokneprest i Hitra prestegjeld og budde på Dolm frå 1912 til 1922.

Ja-ja, så reiste vi, da:

Det er utpå kvelden mandag den 2.februar 1920. I bestestua på Dolm prestegård sitt presten Anton Thorolf Basberg i sofaen ved den høge, runde vedovnen og les eit brev under lyset av den store parafinlampa som heng over bordet.

Sokneprest Basberg har bodd på Dolm i snart åtte år no. Han er 43 år og fødd i Kristiania. Enno er han ugift, men han har forlova seg med ein student frå Finland, Ingrid Johanne Segerstråle. Det er frå ho han har fått brev. Dei har bestemt seg for å gifte seg til sommaren. Presten ser fram til å hente heim ei kone hit til Dolm.

Presten reiser seg, legg ei ny vedskie inn i omnen og går bort til eitt av dei høge vindua i stua. Det er heilt mørkt der ute. Verken måne eller stjerner viser seg på himmelen. Overskya, tenkjer han. Det blir vel vêromslag igjen. Det har vore klarvêr og fint nokre dagar, men i kveldinga begynte det å trekke frå vest og skye over. Kyndelsmesse, tenkjer han. Den gamle høgtidsdagen da dei bar lys. Basberg må flire litt. Ja, det kan behøves lys, mumlar han for

seg sjølv. Det er jo mørkt som i ein sekk. Like godt å ta kvelden.

Basberg bles ut lampa, tek med seg eit stearinlys og seier godnatt til tenestejenta som held på og ryddar spisetua etter kveldsmaten. Da han kjem ut i gangen og skal gå opp loftstrappa, kjem det eit vindkast så lyset hans held på å slokne borte ved den trekkfulle inngangsdøra. Presten skynder seg opp trappa og ser fram til å krype inn under dyna. Kva var det? Hørte han eit tordenskrall? Jau, der

blinka eit lyn også. Det blir visst ei uvêrsnatt, tenkjer han, ber kveldsbøna si og fell til ro.

Basberg bråvaknar av ein kjempesnell. Heile Farsloftet blir lyst opp av eit kvitt lys. Så smell det igjen, og like etter hører han rop og skrik utafor husveggen. Basberg spring opp frå senga og står i berre nattskjorta da forpaktaren kjem ramlande opp trappa og rett inn på Farsloftet. Presten rekk ikkje å spørre kva som står på før forpaktaren seier: «**Presten må unnskyld, men kjerka brinn!**»

Kjerka brinn! Akvarell av Ingolf Jektvik

Sjølvsagt veit vi ikkje om det var akkurat slik det gjekk føre seg, men antakelig er det ikkje så langt unna. På tryggare historisk grunn er vi når vi studerer avisene frå dei dagane som følgde. Var brannen på Dolm noko som dei brydde seg om andre stader enn på Hitra? Ja visst, sjå berre her:

Trondhjems Adresseavis,
onsdag 4. februar 1920:

Storm og voldsomt tordenveir. Lynet slår ned paa flere steder. Dolm kirke paa Hitteren nedbændt. Likeledes en stue i Fævaag.

Nat til igaar blaaste der atter op til sterk storm, dennegang fra vest og ledsaget av tordenveir, regn og haglbyger. Uveiret har voldt store skader paa flere steder, særlig i sjødistrikterne.

Ved 12-tiden om natten slog lynet ned i Dolm kirke paa Dolmøen, Hitteren. Kirken brændte helt ned, saa bare snaue murene staar igjen. Intet av inventaret blev reddet.

Prestegaarden ligger like ved kirken, men da vinden stod fra, blev den reddet.

Det er tredje gang at lynet slaar ned i Dolm kirke og svir den av. Første gang var i 1772, saa nat til 3dje februar 1848 og nu igjen samme dato, 72 aar senere. Alle gange er alt av træverk brændt. Kirken antages at være bygget omkring 1130.

Kirken hadde en gammel altertavle og flere billeder som nu er gaat taft. I kjælderen stod der flere likkister, antageligvis fra prestebegravelser. De er ogsaa brændt, idet ilden har trængt sig gjennom gulvet. Nu staar bare ruiner igjen av det gamle bygverk.

Oppslag i Adresseavisa 4.februar 1920. Nasjonalbiblioteket.

Romsdals Amtstidende, onsdag 4.februar 1920:

**Voldsomt uveir.
Dolm kirke brændt.**

Et voldsomt uveir gikk nat til igaar over Hitra og ved midnatstid slog lynet ned i Dolm kirke med den følge, at kirken brændte ned totalt.

Dolm kirke var oppført i aaret 1240 og var en av Trondelagens ældste fortidsmindesmærker.

Og lenger ned på same side:

Dolm kirke nedbrændt

Ved 12-tiden nat til igaar har lynet slaat ned i Dolm kirke paa Hitteren. Kirken brændte totalt ned, bare graastens-

murene staar igjen. Prestegaarden, som ligger like ved kirken, blev heldigvis reddet.

Dolm kirke skal være bygget omkring 1130. Den har ogsaa tidligere været utsat for lynnedslag. I 1772 slog saaledes lynet ned i den og alt træværk brendte. Likeledes i 1848, da den brandt ned paany. Og nu er den atter blitt et rov for lyn og ildebrand.

I kirken var der en gammel altertavle og flere vakre billeder som nu er gaat taft.

Romsdals Budstikke, onsdag 4.februar 1920:

Dolm kirke brændt.

Et voldsomt vær med lyn gikk natt til igaar over Hitra, og ved midnatt slo lynet ned i Dolm kirke med den følge, at kirken brente ned totalt.

Dolm kirke var opført i 1240 og var en av Trøndelagens eldste fortidsminnesmerker.

Dagbladet, Kristiania, onsdag 4.februar 1920:

Dolm kirke nedbrent.

Fra Trondhjem telegraferes den 3. februar:

Ute i sjødirstriktene har der i natt raset en sterk storm og et veldigt tordenvær. Ved 12-tiden slog lynet ned i Dolm kirke som ligger paa Dolmøen, Hitra.

Kirken brente totalt ned, bare graastensmurene staar igjen. Dolm kirke, som er hovedkirke paa Hitra, skal være bygget omkring 1130. Kirken hadde et meget verdifullt inventar, som strøk med.

Morgenbladet, Kristiania, onsdag 4.februar 1920:

Tordenveir over Hitra Dolm kirke nedbrændt

Et forfærdelig lyn og tordenveir raset igaar paa Hitra.

Lynet slog ned i Dolm kirke som nedbrændte totalt. Kirken var en gammel ærværdig stenbygning som var bygget i 1290. Den var et av Trøndelagens ældste fortidsminnesmerker.

Kongsberg Dagblad, onsdag 4.februar 1920:

En gammel kirke nedbrændt.

Dolm kirke paa Titran er nedbrændt efter et lynnedslag. Den var bygget i 1290.

Nationen, Kristiania, fredag 6.februar 1920:

Kirken som blev rammet av lynet

Som meddelt i et telegram gikk der nat til tirsdag et voldsomt uveir med lyn og torden over Hitra. Lynet slog ned i Dolm kirke, som brændte ned.

I præstegaarden, som ligger like ved, blev man opmerksam paa at det brændte i kirken, men slukningsapparater manglet, saa man stod magtesløs. Bare de gamle stenmure er nu igjen. Døpefonten fikk man reddet ut, men ellers strøk alt andet i kirken med.

Dolm kirke var, som billedet viser, en langkirke og hadde 400 sitteplasse. Ifølge Dietrichson skal den være opført 1240, men av den ældste kirke fantes bare de tykke graastensmure, da kirken to ganger tidligere har været rammet av l ynet og er berændt, nemlig i 1772 og i 1848. Sidste gang var det merkelig nok 3.februar, som nu.

Nordlands Avis, Bodø, torsdag 5. februar 1920:

Dolm kirke nedbrændt

Et voldsomt uveir med lyn og torden brøt ut igaar nat over Titra. Ved midnatstid slog lynet ned i Dolm kirke med den følge at kirken nedbrændte totalt.

Kirken som blev rammet av Iynei.

Som meddelt i et telegram gik der nat til tirsdag et voldsomt uveir med lyn og torden over Hitra. Lynet slo ned i Dolm kirke, som brændte ned.

I prestegaarden, som ligger like ved, blev man opmerksom paa at det brændte i kirken, men slukningsapparater manglet, saa man stod magtesløs. Bare de gamle stenvure er nu igjen. Døpefonten fik man reddet ut, men ellers

strok alt andet i kirken med.

Dolm kirke var, som billedet viser, en langkirke og hadde 400 sitteplasse. Ifølge Dietrichson, skal den være opført aar 1240, men av den ældste kirke fandtes bare de tykke graastensmure, da kirken to ganger tidligere har været rammet av lynet og er brændt, nemlig i 1772 og i 1848. Sidste gang var det merkelig nok 3. februar, likesom nu.

Heilt annsleis er eit innlegg vi finn i Adressa den 9. februar 1920. Det er skrivne av ein sorgtung sokneprest Thorolf Basberg den 5. februar. Enno mens røyken steig opp frå ruinane etter kjerka like ved, sette han seg ned ved skrivebordet sitt på prestegarden og skreiv dette:

Dolm kirkes brand

Denne tid – dagene fra 14de januar til 3dje februar – har for Hitra været en prøvelsens tid, som aldrig vil glemmes, og særlig i Dolm sogn vil mindes med smerte. Allermest gjælder dette den lille ø Dolmøen.

Ti nævnte dage eller rettere natten til 14de januar og natten til 3dje februar har ulykker slag i slag rammet denne ø føleligere end ellers i hundrede år, ja hundrede til.

Otte kjække sjøgutter (hvorav to fra Fast-Hitra) satte først-nævnte nat livet til i ulike kamp med de oprørte bølger. De søkte til ophold for sig og sine. Men storsildfisket, som gir meget, kræver stundom mere end det gir og gaar kanhænde sjelden for sig uten tribut.

Saa kom den natten, som lot os alle lide like meget, den nat, som oplystes av himlens lyn og Dolm-kirkens brand.

Men mens det ennu flammer i ruinerne, saa utgaar kaldelse til Dolms betrodde mænd om ukedagen efter at samles til ekstra møde, ti man vil reise op igjen det ilden feiet ned. Den gode vilje og den mandige beslutsomhed i dette er et av lyspunkterne i denne tid. Geraader like meget Hitras ordfører til ære som den bygd, hvis vilje han forstaar.

Den nye kirke blir vel nu paa indlandet, paa selve Hitra. Men den dag tør komme, da Dolm-kirkens gamle ærværdige mure atter faar tak over sig og igjen samler Dolmøens beboere inden sine vægge.

Her minnes Basberg først «Den andre Titran-ulykka», som skjedde den 13.-14. januar 1920. Mellom dei fire

Nationen 6. februar 1920. Nasjonalbiblioteket.

Dolm kirke blev opført i 1240 og var en av Trøndelagens ærværdigste mindesmærker.

Lørdag 7. februar stod ein notis i Bergens Tidende, og mandag 16. februar opplyste Stavanger Aftenblad siddisane om at Dolmkjerka var brent ned. Meir eller mindre presist og aldeles kjenslelaust gjekk hendinga kort og tørt ut til heile Norge.

Dolm kirkes brand.

Denne tid — dagene fra 14de januar til 3dje februar — har for Hitra været en prøvelsens tid, som aldrig vil glemmes, og særlig av Dolm sogn længe vil mindes med smerte. Allermest gjælder dette den lille ø Dolmøen.

Ti nævnte dage eller rettere natten til 14de januar og natten til 3dje februar har ulykker slag i slag rammet denne ø føleligere end ellers i hundrede aar, ja hundrede til.

Otte kjække sjøgutter (hvorav to fra Fast-Hitra) satte først-nævnte nat livet til i ulike kamp med de oprørte bølger. De søkte til ophold for sig og sine. Men storsildfisket, som gir meget, kræver stundom mere end det gir og gaar kanhænde sjelden for sig uten tribut.

Saa kom den natten, som lot os alle lide like meget, den nat, som øplystes av himlens lyn og Dolm-kirkens brand.

Men mens det endnu flammer i rainerne, saa utgaar kaldelse til Dolms betrodde mænd om uke-dagen efter at samles til ekstra-nøer side synes at give tilkjende. Førend denne kirke blev bygget, stod hovedkirken paa Undaas, hvor kirkegaarden endnu tydelig vises. Saameget skal være vist, at Dolmu kirkju i Hitrum blev opført føre 250.

Aar 1709 blev dens taarn af-

møtte, ti man vil reise op igjen det ilden feiet ned. Den gode vilje og den mandige beslutomhet i dette er et av lyspunkterne i denne tid. Geraader like meget Hitras ordfører til ære som den bygd, hvis vilje han forstaar.

Den nye kirke blir vel nu paa indlandet, paa selve Hitra. Men den dag tør komme, da Dolm-kirkens gamle ærværdige mure atter faar tak over sig og igjen samler Dolmøens beboere inden sine vægge.

Om den nedbrændte Dolm kirke anfører Hitra kaldsbok følgende: «Naar Dolmø kirke er bygget, viides ikke, alene man kan slutte, det maa have skeed nylig før den sorte død, som maa have foraarsaget ophør med bygningen, hvilken siden er fuldført med træværk. Det synes ellers klart nok, at denne bygning fra begyndelsen ikke havde været tænkt til en kirke, men snarere til et kloster, eller og man havde tænkt at bygget noge mere til, som dannelsen paa den øster- og slaget af et meget stort tordenveir. 17/12 1772 blev den delvis ødelagt af lyn. 3/2 1848 blev den fuldstændig ødelagt ved lyn kl. 7 fm. under stærk storm af sv.»

Dolm prestegaard 5/2 1920.

Thorolf Basberg.

presten først har i tankane. Deretter er det kjerkebrannen han skriv om. Enno mens ein kan sjå flammor i ruinane, skriv han, så var folket her heilt klare på dette: Ny kjerke må dei ha. Den handlekraftige ordføreren Basberg nemner var Fredrik Hansen Strøm (1886-1944). Han var ordførar i Hitra herad 1920-1922. Seinare var han også ordførar i to periodar frå 1926 til 1931 (det var treårsperiodar den gongen), og han var varamann til Stortinget for Bondepartiet i perioden 1928-1930.

Etter sorga kom kampen. Sokneprest Brasberg var så vidt innpå det i innlegget sitt den 9.februar, der han skreiv: «Den nye kirke blir vel nu paa indlandet, paa selve Hitra». Trulig var det eit synspunkt som soknepresten hadde lånt frå den unge ordføreren, og dette var nok ei setning som presten i etterkant kanskje skulle ønska at han ikkje hadde skrive. For det vart kamp og strid om den stakkars Dolmkjerka, der ho låg som ein svart og fæl brannruin. Og det fall så absolutt ikkje i god jord på Dolmøya at sjølvaste soknepresten no ville bygge ny kjerke på innsida av Dolmsundet og ikkje på Dolm. Somme gjekk så langt at dei ville kalle det eit svik.

Kommunen fekk no to spørsmål å hanskas med samtidig: Finansiering av ei ny kjerke, og plassering av ho. Det første vart eit bask med dei sentrale og regionale styresmaktene. Det andre vart ein hard og bitter strid internt i Dolm sokn. Utan å ha gått inn i det kjeldematerialet som heilt opplagt fins om denne saka både sentralt, regionalt og lokalt, har eg, som Basberg gjorde allereie i februar 1920, latt meg imponere av kor raskt Hitra kommune og menigheita her kom seg på banen og sette i gang arbeidet med å få ei ny kjerke. Halvanna veke etter brannen, laurdag den 14.februar 1920, kan vi lesa i avisa Sør-Trøndelag:

Gjenreisningen av Dolm kirke

Ved stortingsmøtets slut igaarftes ref. presidenten et andr fra Hitra herredst. om statsbidrag til gjenreisning av Dolm

Sokneprest Basbergs innlegg i Adresseavisa 9.februar 1920.
Nasjonallibroteket

båtane som forliste, var båten «Forsøk» frå Dolmøya, der åtte mann i alderen 17-35 år omkom, og det er dei

Kjerkeruinen sett frå aust. Foto: Schrøder. Kystmuseets fotosamling.

kirke. Sivertsen anbefalte andragendet, som derefter besluttet oversent regjeringen.

Saka var altså oppe i Stortinget ti dagar etter brannen! Stortingsrepresentant Sivertsen frå Frøya hadde følgt opp saka, og det var antakelig han som hadde sørga for at ho kom fram for tinget. Og ei veke seinare, fredag den 20.februar, kan vi lesa i kristiansundsavisa Tidens Krav:

Dolm kirke

Hitra søker om hjelp til gjenopbygning

Kristiania

Kirkedepartementet opplyser at det igaar har faatt oversendt fra stortinget henstilling fra Hitra kommune om støtte til gjenopbygning av den nedbrendte Dolm kirke.

Saken skal bli tatt under overveielse, uttaler vedkommende byraachef, men der maa innhentes flere opplysninger, da de som i dag foreligger er yderst mangelfulle. Der var

saaledes intet oplyst om kirken var assurert. Det er jo ogsaa en almindelig regel at kommunerne selv opfører sine kirker. Det kan derfor endnu ikke sies noe om hvad departementet vil gjøre.

Jau, Dolmkjerka var forsikra, men det vart ein kjempe-diskusjon om forsikringspengane skulle brukas til å sikre kjerkeruinane og etter kvart bygge nytt på Dolm, eller om dei skulle gå inn i finansieringa av ny kjerke på Melandsjøen. Og no koka det rundt om i Dolm sokn og Hitra herad. Den 10.februar 1920, ei veka etter brannen, heldt Hitra heradsstyre møte i kommunelokalet på Melandsjøen, der dei med stort fleirtal vedtok at det skulle byggas ny kjerke i området Hopsjøen – Meland og at Dolm skulle leggas ned som kjerkestad. Det satt svært få dolmøyværingar i heradstyret i denne perioden. Vi antar at dei som satt der, kjempa tappert, men tapte.

Fem dagar etter, det var på fastelavenssøndagen 1920, samla så godt som alle med stemmerett på Dolmøya seg i Dolmøy skolehus «*hvor man energisk protesterte mot Hitra herredsstyres beslutning*». Protesten vart sendt til Sør-Trøndelag fylke, i håp om at eit høgare forvaltningsnivå kunne gripe inn. Til mange på Dolmøyas store irritasjon sette Hitra herad med ein gong i gang planlegginga av den nye kjerka på Melandsjøen.

Dolmøyværingane meinte at dette kunne kommunen vente med til lokaliseringsspørsmålet var avgjort. Men sjølv om det satt langt inne og var tungt å fordøye, måtte dei til og med på Dolmøya i løpet av 1920 og 1921 innsjå at slaget var tapt. Hausten 1921 kom det melding frå Sør-Trøndelag fylke om at dei ville la kommunen sjølv ta avgjerda om kvar den nye kjerka i soknet skulle byggas, og den 17. desember 1921 gjorde Hitra heradstyre endelig vedtak om å bygge ny kjerke på Melandsjøen, med ein søknad til staten om å få lov til dette etter dei planane og teikningane som arkitekt Claus Hjelte da hadde utarbeidd. Ved kongelig resolusjon av 23. november 1923 fekk Hitra herad løyve til å bygge ny kjerke etter dei planene som var lagt fram, med statlig tilskott gjennom Opplysningsvesenets Fond, med forsikringspengane frå Dolm og med lov til å ta opp lån til toppfinansiering.

Om Dolm hadde tapt kampen som kjerkestad i Dolm sokn, betydde ikkje det at dolmøyværingane hadde slutta å kjempe for kjerka si. Tirsdag den 14. mars 1922 kunne ein lesa dette i Adressa:

Dolm kirkes gjenreisning

Et masseandragende til Fortidsmindeforeningen

Det er i disse dage til Trondhjems afdeling av Foreningen til fortidsminders bevarelse sendt følgende masseandragende fra Dolmøyas beboere angaaende den brændte Dolm kirke:

Inne i kjerkeruinen. Foto: Schrøder. Kystmuseets fotosamling.

Undertegnede beboere av Dolmøya ønsker at arbejde for Dolm kirkes gjenreisning (som kapel). Vi forespør derfor i ærbødighet den ærede forening, om hvilken sum vi maa samle for at kunne paaregne støtte fra foreningen. Tiderne er knappe, men vi føler alle trang til at gjøre noget for vor gamle kirke.

Andragendet har samlet ca 300 underskrifter, hvilket vil si hver eneste kvinde og mand over 15 aar fra den lille ø.

Ein kan bli på sipan av mindre!

I dei nesten åtte åra mellom at Dolmkjerka brann og Hitra kjerke (som dolmøyværingane kalla «kaffekvenna») stod ferdig, mått soknet klare seg utan kjerke. Dei kunne sjølvstakt bruke andre kjerker i prestegjeldet, men det vart lange reiser for dei fleste. Til å begynne med, våren og sommaren 1920, løyste dei noko ved å halde bibellesing i skolestuene rundt om, og hausten 1920 sto det nye forsamlinghuset på Melandsjøen ferdig, og da vart det vigsla til interimkjerke.

Kjerkeruinen sett frå nord, med Dolmsundet i bakgrunnen. Foto: Schrøder. Kystmuseets fotosamling.

Og kva så med kjerka på Dolm?

Ein begynte så smått å gjera enkle reparasjonar på ruinane i 1924, slik at ikkje murane skulle forvitras og ødeleggast meir enn det dei alt var. Det året gjorde arkitekt Hjelte også oppmålingar av runinane, og ut frå desse vart det utarbeidd ein restaureringsplan, som var ferdig i 1925. No vart det starta innsamling av pengar til

full restaurering av murane og til bygging av ny kjerke på Dolm. I 1930 begynte restaureringa av murane, og sommaren 1932 vart det lagt tak over dei. Under andre verdenskrigen var det stillstand i restaureringsarbeidet, men i 1946-47 kom ein i gang igjen. No vart vindua, som arkitekt Tverdahl hadde teikna før krigen, laga og sette inn, og det vart lagt himling og nytt tregolv i kjer-

ka. Arkitekt Christie teikna kjerkestoler og preikestol etter modell frå den gamle innreiinga i Dolmkjerka.

Alt på 1960-talet begynte tregolvet i Dolmkjerka å rotne nedafrå. Arbeidet som var gjort etter krigen, var ikkje godt nok. Etter kvart vart det farlig å trø på kjerkegolvet. I 1974 vart det så, etter prinsippet «fort og gæli», lagt nytt golv av oppdalsskifer i kjerka. I samband med dette vart det gamle kulturlaget under golvet fjerna med gravemaskin og tømt utanfor kjerkegardsmuren. Dette vart gjort i full fart, utan at verken riksantikvar, kulturvernansvarlige eller andre med fagkompetanse fekk greie på det eller høve til å stanse ugjerninga. Dei som var ansvarlige for dette, har for all framtid ansvaret for at fleire hundre år av Dolm kjerkes historie er tatt frå oss. Her vart etter alt å døme svara på dei fleste spørsmåla om Dolm kjerkes eldste historie ofra på vettløysa og inkompetansen sitt alter. Da alle spor for lengst var fjerna frå grunnen inne i Dolmkjerka, fekk endelig kulturvernet greie på kva som hadde skjedd. Fortvila arkeologar kom til Dolm og gjorde kva dei kunne, men det var for seint. Spora var øydelagde. Etter det lovverket vi har i dag, ville trulig det som skjedde på Dolm i 1974, ha vore ei kriminell handling.

Utover 1960-, -70 og -80-åra vart det stadig vanligare med seremoniar ved gravferder og bryllup i Dolmkjerka, og det gamle håpet om at Dolm kjerke igjen skulle bli vigsla, slik at ein kunne halde gudstenester og gjennomføre sakrament her, vart sterkare. Hausten 1986 sette Hitra menighetsråd ned ein komité, som skulle utreie «spørsmålet om gjeninnvielse av Dolm gamle kirke». Etter kort tid konkluderte komitéen med at kjerka burde vigslas på nytt. Søndagen den 21.juni 1992 – 72 år etter at kjerka brann – vart kjerkebygget på Dolm vigsla. Biskop Finn Wagle, pater Georg Müller, fylkesmann Reidar Due, prost Kjell Ivar Berger og presteskapat i Sør-Fosen prosti gjekk saman med Nidaros Domkor og

ti barn og unge frå Hitra i prosesjon frå bårhuset og inn i fullsett kjerke. Her forkynte biskopen i Nidaros gjenvigslinga av Dolm kjerke, som no fekk status som kapell i Hitra sokn.

Kilder

- Nasjonalbiblioteket, aviser, digitalt
- Dolm. Kort historikk utarbeidd av Kystmuseet v/Svein Bertil Sæther
- Hitra-Frøya lokalavis, juni 1992

Kvartsbruddene på Fjellværsøya

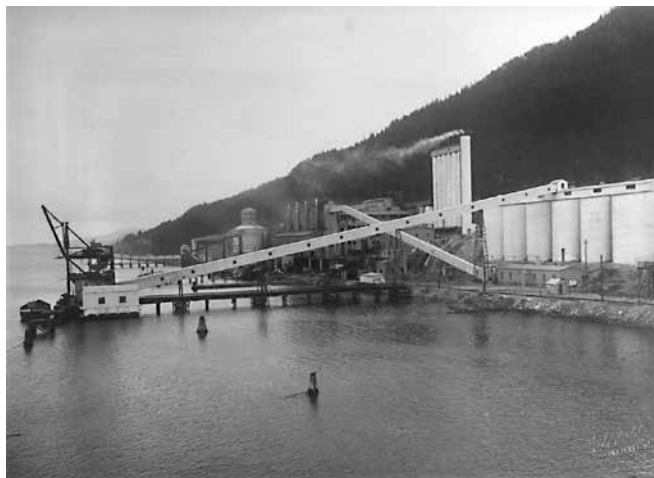
På Hitra har det vært flere kvartsbrudd, bl.a. i Eidsvågen, på Helgebostad og på Hopsjøen. På Fjellværsøya har det vært kvartsbrudd i Brøttingsvågen, på Kvitsand og på Stein.

Bruddet i Brøttingsvågen var det eldste, men det var heller ikke i drift så lenge. Det på Kvitsand og Stein var derimot i drift i et tiår. Kvartsen, eller «kisen» som de kalte den, ble solgt til Orkla metall på Orkanger. Orkla metall var et smelteverk som ble stiftet i 1931 av Orkla gruveselskap for å utvinne svovel og kobber av pyritten, som ble utvunnet på Løkken Verk. Det var i forbindelse med denne smelteprosessen at kvartsen ble brukt. Orkla gruveselskap ble startet av Christian Thams i 1904 under navnet «Orkla grube-aktiebolag» for å ta opp igjen gravedriften på Løkken. Den hadde da ligget nede noen år. Selskapet har likevel sine røtter tilbake til 1654, da det ble startet gravedrift på Løkken.

Det var Olaf Kiran (f. 1887), opprinnelig fra Roan, som fikk i gang driften her ute. Han drev kvartsbrudd flere steder på Hitra og i Trøndelag, og på 1920-tallet hadde han til og med drevet med gullgraving inne på Fosen, uten særlig hell.

Kvartsbruddet i Brøttingsvågen

I Brøttingsvågen startet kvartsbruddet senhøsten 1933. Når geologen Thoralf Vogt gjorde sine geologiske un-

*Smelteverket på Thamshavn i 1932. Til venstre ses kislastekeia hvor båtene losset kvartsen. Til høyre selve smelteverket.
Foto: J. Sødahl / Orkla industrimuseum.*

dersøkelser på Hitra sommeren 1934, var driften godt i gang der.

Vogt skriver i sin dagbok:

«Reiste over Fillfjorden til Hegvik, og følger landet nordover langs østsiden av Fillfjorden. Ved Hegvik sterkt stripete bergarter med amfibolitt og rød granitt som hovedbestanddeler. I det høie fjellparti mellom Hegvik og Brøttingsvågen er der dioritt. Grensen i syd går umiddelbart nord for husene ved Hegvik, grensen i nord følger omtrent Brøttingsvågen, men går litt syd for vågen. Nord for dioritten, på begge sider av Brøttingsvågen, er der hvit granitt og andre bergarter med

sedimentstriper. I bunnen av vågen er der således et kalkdrag, ellers mest skifer. Her er to kvartsbrudd, ganske nye, bryter kvarts til Orkla metall. Det ene kvartsbrudd er i bunnen umiddelbart på nordsiden av bekken, det er alt uttømt. Kan sies å danne en linse i sedimentene, omtrent tvers på strøket. Det annet brudd er i bunnen på sydsiden, går også noenlunde tvers på strøket».

I Adresseavisen kunne følgende notis leses den 30. september 1933 under overskriften «**Drift av kvartsbrudd i Fillan**»:

«I Fillan blir der i den nærmeste fremtid satt i gang utvinning av kvarts på et sted i utmarken hos Andreas Akseth. Kvartsen skal leveres til Orkla Metall A-S. De foretatte analyser viser at den er av utmerket kvalitet. Kai til opplagring av kvartsen er under bygging. Bruddet ligger like i nærheten av sjøen, og transporten blir derfor liten. Kaien kommer til å få en bæreevne av minst 100 tonn. 4 mann er i arbeide og flere kommer visstnok til senere når utvinningen av kvartsen skal begynne. Etter forlydende får visstnok ingen av bygdens folk arbeide ved anlegget, hvilket er meget beklagelig, skrives til vårt blad.»

Driveren av bruddene var riktignok Olaf Kiran, og det var tydeligvis hans folk som skulle utvinne kvartsen, men grunneieren var som nevnt Andreas Nilsen Akseth (f. 1878). Han var gift med Karen Brøttingsvåg og var en driftig kar. Han tok over farsgården på Akset i 1907 og drev både fraktesbåt, mølle og torskemelfabrikk. I tillegg drev han som treskjærer og møbelsnekker. Han hadde også mange kommunale verv.

Bruddet i Brøttingsvågen var etter det jeg har hørt, ikke i drift særlig lenge. Driften gikk mer eller mindre mot slutten da det ble startet kvartsbrudd på Kvitsand. Kvartsen i Brøttingsvågen var av en god kvalitet, men det var ikke en stor forekomst. Å bryte kvartsen ut av fjellet ble gjort med håndmakt og dynamitt. En mann

Jekta «Godt-haap» fraktet utallige tonn med kvarts til Orkanger. Her er hun pyntet til bryllup sommeren 1935. Foto utlånt av Louis Akseth.

holdt boret, mens to slo med slegger, kalt feisler. Boret måtte roteres for hånd samtidig som karene slo. Etter at fjellet var sprengt, måtte større steiner slås i mindre biter, og til slutt måtte kvartsen lastes om bord i båt. Kvartsen ble fraktet til smelteverket på Orkanger. Der ble det utvunnet kiselsyre fra den, som ble brukt i smelteprosessen.

Andreas Akseth anskaffet ei gammel motorisert jekta for å frakte kvartslastene. Jekta som opprinnelig hadde vært en råseiler, het «Godt haap» og hadde en marsjfart på rundt 5 knop, så to mann i en færing kunne ro fra den, har jeg hørt. På folkemunne ble den bare kalt for «Akset jekta» eller bare «Jekta». Det fortelles om en båt fra Fjellværsøya, som var på vei til Trondheim. Inne ved Agdenes tok de igjen «jekta». Der stod den og stampet i motstrømmen og kom ikke av flekken. Det var nok ikke mye til motorkraft. Heldigvis var det en båt som forbarmet seg over dem og tok dem på slep.

En dramatisk hendelse fra denne tiden ble gjengitt i mange av landets aviser. Avisene skriver om Andreas og hans 14 år gamle sønn. Gutten er ikke navngitt, men det må ha vært Arnold, som var født i 1920. Den 30. oktober 1934 var de på vei inn Trondheimsfjorden med en kvartslast til Orkla metall. Andreas hadde et ærend på Kråkvåg, og om kvelden kom de inn til kai. Andreas gikk i land og skulle bare være noen minutter. Båten var derfor ikke fortøyd, og Arnold var om bord for å holde den inntil kaia. «Godt-haap» fikk motorstopp, og da det plutselig blåste opp til nordvestlig sterk kuling, drev den av gårde med gutten om bord.

På Kråkvåg ble det stor oppstandelse, og været ble fort så ille at ingen båter kunne gå ut for å lete. Det ble ringt til Hestvika og båter derfra var ute for å lete, men uten resultat. Etter som timene gikk fryktet man for at gutten var omkommet.

En båt fra Leksa, tilhørende Trygve Berg, gikk ut på Kråkvågfjorden i 23-tida. Etter hvert som de kom sørover mot Hestvika, syntes de at de så et lys ved Sliskjæra. Der fant de jekta liggende på ankeret. Lyset var Arnold som signaliserte med en lommelykt. Karene fra Leksa fikk lettboat på sjøen og fikk berget gutten om bord. Deretter ble han bragt til sin far på Kråkvåg. Jeg kan tenke meg at Andreas ikke hadde hatt det særlig godt de timene det stod på.

Ute på fjorden hadde Arnold prøvd å heise seil for å få styring på båten, men stormkastene hadde revet seilene i stykker. Sjøen hadde slått over båten, så lanternene hadde sloknet og han drev for vinden. Ved Sliskjæra hadde han skjønt at han nærmet seg grunt vann, og han hadde greid å få ut ankeret. Det fikk tak og båten ble liggende. Da han hørte motordur, hadde han signalisert med en lommelykt. I avisene fikk han skryt for å ha holdt hodet kaldt og utvist godt sjømannskap. «Godt-haap»

Fra venstre: Andreas Akseth, Olaus Akseth, Erling Ingebrigtsen og Arnold Akseth. Foto utlånt av Louis Akseth.

kom fra hendelsen uten videre skader, annet enn at den hadde tatt inn så mye overvann at den var synkeferdig. Dagen etter ble den slept inn til Leksa.

Jeg har hørt at det var andre tilfeller der motoren ikke gikk, og da var det Ove Ingebrigtsen som pleide å slepe jekta. Han hadde en åpen motorbåt av beskjedent størrelse, så farten ble nok deretter.

Hvitsand kvartsbrudd

Thoralf Vogt var også en tur i området Nordbotn – Kvitsand på sin ferd sommeren 1934. I sin dagbok skriver han følgende: «Sett på kvartsgang NØ for Nordbotten kirke, etter anmodning fra eieren. Forholdsvis brede kvartsganger i ØNØ, anbefalt å skyte løs en prøve til Orkla metall».

Prøven viste at dette kunne bli en drivverdig forekomst. Bruddet på Kvitsand ble startet i 1935, også av Olaf Kiran. Kirans sønn Olaf Kiran jr. og svigersønnen John Rørstad fungerte som formenn i kvartsbruddet. Den 6.

februar 1935 kunne leserne av Adresseavisen lese om kvartsbruddet som var kommet i gang. «Stort kvartsbrudd på Fjellværøy»:

«Fra Fillan meldes: På gården Hvitsand på Fjellværøy er der satt i gang bergverksdrift som muligens kan vise sig å bli av stor verdi. Man har funnet en fjellknoll, bestående av beste sort kvarts som av en ingeniør er anslått til å inneholde ca. 10 millioner tonn, muligens adskillig mere. Der er allerede satt i gang drift med en arbeidsstyrke på 10 mann og hittil er uttatt ca. 1000 tonn kvarts som efter sigende skal leveres til Orkla Metall. Bruddet ligger tett ved sjøen og behendig for anlegg av lasteplass. Olaf Kiran har sluttet kontrakt med grunneieren for uttakning av kvartsen. Så snart leveringen av kvartsen er kommet i god gjenge akter han å bygge silo og gå i gang med stordrift».

Grunneieren her var Serina Hvitsand (f. 1862) og hennes familie. Hun har en gang fortalt at de fikk besøk av ei finnkjerring. Hun fortalte at det lå skjult en stor skatt på Kvitsand og at den ville bli funnet. I ettertid mente de at det var kvartsen finnkjerringa hadde snakket om.

Andreas Nordbotten fungerte som formann helt i starten. Han skrev i sine notater at han begynte i bruddet 2. januar 1935. Det første arbeidslaget bestod av syv mann samt en smed. Laget var: Andreas Nordbotten, Karl Holberg, Karl Hvitsand, Johan Hvitsand, Ivar Holberg, Ole Jobotn og Ole Reksen. Smeden er ikke navngitt, men kun omtalt som «smeden». Senere begynte flere å arbeide i bruddet. Andreas har notert timer i perioden 2. januar til 23. mars. Laget arbeidet 34 dager, syv til åtte timer. Den 5. januar skjøt de to salver og fikk ut ca. 120 tonn kvarts. Deretter gikk dagene med til «boring og slåing» og noen timer gruskjøring. Den 12. januar ble det skutt en salve igjen. Dette var hardt manuelt arbeid, og syv timer var nok lange nok dager. Den aller tidligste perioden med drift var antagelig før det ble gjort en avtale med Kiran. Andreas Nordbotten skriver:

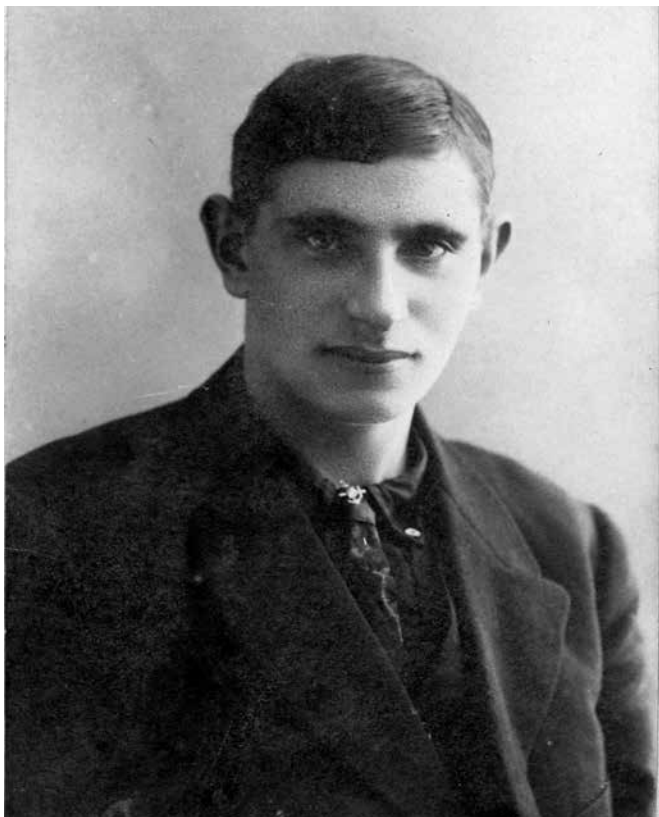
«Betingelserne var at vi skulde ha kr. 2 pr. tonn, men skulde holde dynamitt og smed. Kvartsbeholdningen som var på lager før blev taksert til 90 tonn, som lå oppe ved bruddet, samt 10 tonn nede ved sjøen som ikke var sortert».

En ungdom ved navn Karl Olsen Sneldvik ble hyret inn for å rydde berget for jord og torv. Betalingen var 2 kroner dagen. Han var også med i lastegjengen når båtene kom. Karl hadde tuberkulose og døde i 1936.

Noen dager er det anført at laget arbeidet på Kirans regning. Dette var nok arbeid utenfor avtalen og beskrives som «lemping av kvarts ved styrten» og «arbeidet ved gamle styrten». «Styrten» var ei renne eller ei skråning der kvartsen ble rauset ned mot lagringsplassen. Senere ble det bygd silo.

Lasting av båtene som hentet kvartsen var også ekstrarbeid og foregikk av og til på timing, men for det meste på akkord. I februar og mars 1935 ble det lastet kvarts hele 13 dager. Fra 73 til 145 tonn daglig. Akkorden var 40 øre tonnet. Båtene som hentet kvarts var som oftest «Kvaksen» som lastet opptil 85 tonn, «Frohavet» som lastet nærmere 80 tonn og «Godt-haap» som lastet nærmere 90 tonn.

Selve bruddet ligger på nordsiden av Hvitsand ved sjøen, rett ovenfor Herøya. Kvartsen herfra ble også levert til Orkla metall. Nå gikk ikke driften av bruddet helt knirkefritt, og Kiran kom snart i konflikt med arbeiderne om bl.a. overtidsbetaling. Arbeiderne organiserte seg og dannet «Nordbotn og Fjellvær arbeiderlag» allerede i 1936. Det må ha vært en av de aller første arbeiderforeningene på Fjellværsøya. Senere brukte de navnet «Hvitsand stenarbeiderforening». De krevde selvsagt en betaling som stod til det slitsomme arbeidet. Styret i foreningen bestod av formann Cato Hvitsand, sekretær Andreas Nordbotten, kasserer Sverre Holberg, va-

Cato Hvitsand var eldste sønn av Serine og formann i «Hvitsand stenarbeiderforening». Bildet tilhører forfatteren.

raformann Ole Jobotn og Karl Hvitsand. Til å begynne med jobbet arbeiderne bare akkord, og oppnådde ikke større timelønn enn 40 – 50 øre. Etter flere runder med forhandlinger og trusler fra forbundet om at ingen av Kirans båter ville bli losset på Orkanger, ble de enige om en overenskomst. Arbeiderne ble garantert en minstelønn på 85 øre timen, akkordlønnen skulle være minst 20 prosent over minstelønnen og overtidsbetaling etter 25, 50 og 100 prosents satser. Videre skulle de ha 10 arbeidsdager ferie i året, samt 3,6 % i feriepenger. Kiran på sin side beklaget seg over arbeidernes krav og mente det ville ta knekken på bedriften.

Nybrottsmannen Andreas Nordbotten. Han arbeidet i bruddet på dagtid og brøt nytt land på kveldstid. De kronene han tjente, gikk til å bygge opp gården i «Dammen». En periode i 1942 drev han et kvartsbrudd for Orkla metall oppe i Helland i Sørfold. Dette bruddet var et prøveprosjekt, og han fikk tilbud om å bli driver der, men takket nei. Han var en gang med en kvartsbåt på vei sørover fra Helland. Den gikk på en drivmine og flere omkom. Bildet av Andreas er tatt på kontoret til «Arbeider-avisa» i 1952.

Foto: Schrøder/ Sverresborg folkemuseum.

Andreas Nordbotten var en foregangsmann i bygda. Han stod bl.a. bak etableringene av eggslag, smørlag, arbeiderpartilag og til og med et idrettslag. I 1939 ble det holdt et festmøte i ungdomshuset på Fjellvær, hvor det ble stiftet et arbeideridrettslag under organisasjo-

nen «Arbeidernes idrettsforening». Det var andre slike idrettslag bl.a. i Hestvika og i Tranvikan. På Nessa hos handelsmannen Otto Skarsvåg var det et hus de kalte «Li-stua». Under steinbruddets dager ble dette huset brukt som bolig for noen av Kirans arbeidere, så det var nok ikke bare lokale menn som arbeidet der. Det stod et bryllup der også, da Kirans datter Haldis og John Rørstad, som var oppvokst i Vågan på Fjellværsøya, ble gift i Nordbotn kirke. Olaf Kiran jr. og hans kone Ester Hitterdal ble også gift da de bodde på Nordbotn. Det var i 1935.

Kiran drev bruddet fram til 1939. Da gikk han konkurs, og det ble holdt auksjon over konkursboet. Etter konkursen ble det til at arbeiderne startet sitt eget selskap, og i 1940 tok driften til igjen. Blant de nye driverne ble det valgt et styre og Andreas Nordbotten ble formann. Han var siden formann så lenge bruddet var i drift. Det var en ting han ikke tolererte, og det var at arbeidsskarene kom beruset på jobb, noe som av og til kunne forekomme.

Faktisk ble kvartsbruddet skilt ut som en egen eiendom i oktober 1939. «Kvitsand kvartsbrudd» har fremdeles 77/14 som gårds- og bruksnummer. Serine eide 50% og barna hennes, med familier, hadde den andre halvparten. I 1941 ble verdien av bruddet taksert til 10.000 kroner. Kontrakten med grunneierne ble inngått senvinteren 1939 og sikret dem 60 øre tonnet i bergleie. Leien skulle beregnes ut fra vekt oppgitt av Orkla metall.

Et problem som etter hvert dukket opp, var at kvaliteten på kvartsen var for dårlig. Hvis kvartsen som ble levert til Orkla metall ikke var ren nok, ble det heller ingen betaling. Det var mange dagers - om ikke ukers - arbeid bak en båtlast kvarts, og ble det ingen betaling, så var det mye bortkastet arbeid. På datoene 1/2, 10/2, 1/3

«Godt-haap» ved Thamshavn. I bakgrunnen sees smelte-verket. Fra venstre: Ukjent, Olaus Akseth og Dordi Akseth. Foto utlånt av Louis Akseth.

og 7/3 i 1941 ble det levert totalt 840,5 tonn kvarts til Orkla metall. Denne kvartsen var av for dårlig kvalitet, så Orkla metal utbetalte ingen godtgjørelse for den. Ifølge avtalen, så ble det ikke betalt for kvartslaster som ikke inneholdt minimum 83,5% silisiumdioksid (SiO_2).

Kvartsbruddet skyldte etter hvert grunneierne en del penger i manglende bergleie. Driverne av bruddet mente at når de ikke fikk betalt for kvartsen de sendte til Orkanger, så skulle de heller ikke betale noe leie til grunneierne. Noen slik begrensning var ikke nevnt i kontrakten, og grunneierne ville selvsagt ha sin betaling uansett. De sa opp kontrakten, og bruddet ble dermed stengt. Det var i mars 1941. Løsningen ble, etter en del om og men, at arbeiderne tok på seg å betale gjelden for å få driften i gang igjen. Lønnsomheten var imidlertid fortsatt dårlig.

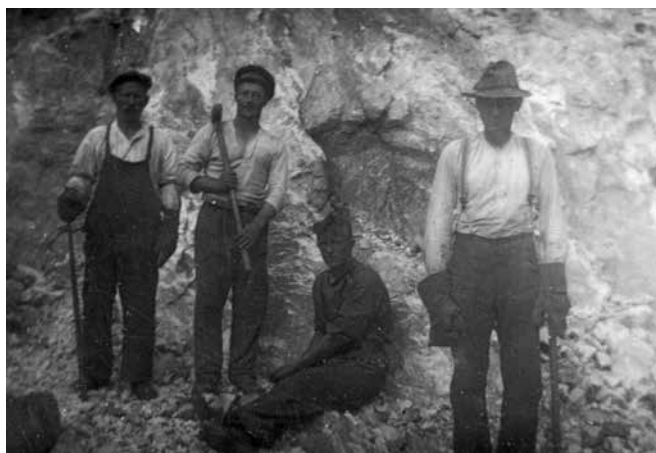
Min morfar, Mikal Johnsen (f. 1891), var verge for Serine Hvitsand på denne tiden, så jeg fant en del interessant i hans gamle papirer, blant dem kontrakten mellom

grunneierne og driverne av bruddet og noe korrespondanse. Som verge var det jo hans jobb å passe Serine Hvitsands interesser, så det var faktisk han som måtte si opp kontrakten med driverne. Samtidig arbeidet han ved kvartsbruddet, og jeg fant underskriften hans på et papir hvor arbeiderne påtok seg å betale hver sin del av den resterende bergleien til grunneierne. Flere av familiemedlemmene til Serine stod også både på driver- og eiersiden. En litt merkelig situasjon å havne i, kan man si.

Fra Kvitsand og Nordbotn-området hadde flere karer arbeid i bruddet, bl.a. Johan Hvitsand, Karl Hvitsand, Andreas Nordbotten, Karl Holberg, Sverre Holberg, Ivar Holberg, Ole Jobotn, Harald Lervik, Karl Nordbotn, Birger Jobotn og mange flere. Fra strekningen Reksa - Fjellvær var bl.a. Asbjørn Reksen, Mikal Johnsen, brødrene Kristian, Ole og Johannes Reksen, Johan Nordsæther, Morten Ingebrigtsen, Abraham Fjeldvær og mange flere i arbeid i bruddet. Noen kom fra Herøya også. På Herøya ble det også sprengt ut kvartsprøver som ble sendt til Orkla metall, men det ble ikke noen drift der.

Bergverksdriften var hardt arbeid. Selve fjellet måtte bores for hånd, med feisel og minebor. Så måtte det sprenges og kvartsen «skeies», altså sorteres. Bare de rene bitene ble beholdt. Det første bruddet på Kvitsand var det de kalte «Nerbruddet». Det lå nede ved sjøen. Her var det bygd en kai som båten lå inntil, så ble kvartsen tømt om bord med trillebårer.

Store mengder stein er sprengt ut, og det er i dag en høy kant innerst i bruddet. Da «Nerbruddet» begynte å tømmes, ble det startet et nytt litt lenger vest. Dette lå høyere i terrenget og ble kalt «Øverbruddet». I sjøkanten ble det bygd en stor silo. Den stod delvis på berg og delvis på påler i sjøen.

*Arbeidere poserer for fotografen i bruddet på Kvitsand ca. 1938.
Foto utlånt av Louis Akseth.*

Bruddet lå noen meter høyere enn sjøen, og det var et bratt berg der siloen stod. Derfor ble det bygd en bane som de trillet trillebårene på. Det var rett og slett et stillas med en smal plankevei på toppen, akkurat så bred at man kunne gå ut til kanten på siloen å tømme trillebåren. Der siloen stod var berget bratt og banen var høy. Det var Andreas Nordbotten og Johan Nordsæther som bygde denne, og det var under byggingen at Johan falt ned og slo seg fordervet. Han ble sendt på sykehuset, måtte fjerne en nyre og var sykmeldt lenge. En plass ved bruddet hadde de en spisebrakke. Den stod sannsynligvis nede ved Nerbruddet, som var den første plassen de tok ut kvarts. En gang var det en stor stein som løsnet fra berget og holdt på å treffe brakka.

Når siloen var full, kom båtene. De la til ved siloen, en luke ble åpnet og så rauset de kvartsen ned i lasterommet. Det var stort sett «Frohavet» og «Godt-haap» som fraktet kvartsen her også, men noen andre båter fraktet også kvarts, bl.a. «Dua» og «Karine». Sistnevnte gikk ned med kvartslast i Trondheimsfjorden. Motorkutteren «Karine» på 64 br.t. tilhørte Ole Brøttingsvåg og Ole

Arbeidere står oppstilt opp på banen. Bruddet lå til venstre og siloen til høyre. Like under banen skimtes holmen Svellungen. Mannen i dress og slips er muligens Kiran. Til høyre for han, i grå skjorte og selebukse, står Andreas Nordbotten. Bildet er tatt ca. 1938. Foto utlånt av Louis Akseth.

Eidsvåg. Den forliste den 8. desember 1938. Den hadde gått fra kvartsbruddet i halvfem-tida om ettermiddagen, og skulle til smelteverket på Thamshavn. Inne ved Geitaneset begynte den plutselig å ta inn vann. De satte ned farten og prøvde å lense, men på kort tid gikk «Karine» ned med baugen først. Mannskapet rakk akkurat å komme seg i lett båten. Det var litt over midnatt, og mannskapet var søkkvåte og frosne. De hadde mistet alle eiendelene sine i forliset, men den ene hadde en lommelykt. Med denne fikk de signalisert til rutebåten

«Gartingen» som var på vei til Trondheim, og dermed ble de reddet.

Birger Jobotn (f. 1927) jobbet i bruddet i tre år og var blant de siste som arbeidet der. Han var ennå ikke konfirmert da han begynte, og mange mente at han ikke ville greie den tunge jobben. De andre arbeiderne var voksne veltrente karer, men Birger var stor og sterk og greide seg fint. En full trillebår, såkalt «sluskbår» kunne veie opptil 300 kg, fortalte han. Den skulle da trilles fra

Kvartsbruddet på Kvitsand ca. 1938. Trillebårene kunne veie opptil 300 kg. De ble trillet på plankene og tømte i siloen. Nr. 1 fra venstre kan være Nils Johnsen fra Fjellvær. Nr. 3 er Arne Mastad. De andre er ukjente. Både Nils og Arne var ofte mannskap hos Andreas Akseth. Foto utlånt av Louis Akseth.

bruddet, utover banen og tømmes ned i siloen. Drevne karer kunne børe ganske fort med bor og feisler. Flere år senere var Birger på veiarbeid og var med å sette rekord. Da boret de fem meter med hull på en dag, klargjort til sprenging.

Stein – ved Nordbotn

Et tredje og siste brudd ble anlagt et lite stykke fra Kvitsand. Det lå ved Stein, et lite stykke nærmere Nordbotn. Det var heller ikke i drift så lenge. Til slutt

var lønnsomheten borte, og i august 1945 ble driften lagt ned for godt. Noe gjeld stod det nok igjen, for den 8. mars 1947 ble det holdt tvangsauksjon over kvartsbruddets inventar. Her ble det bl.a. solgt ei brakke, 300 kg. borstål, 1200 kg. stålplater, ei feltesse, silo og kai. Det hadde vært andre bygninger der også, bla. smie og redskapsbod.

Det er nå over 80 år siden Olaf Kiran drev kvartsbrudd her ute. Det er ikke mange som fremdeles husker det navnet, men de som har hørt om ham, forteller at han

Satellittfoto som viser kvartsbruddet på Kvitsand. Vi ser tydelig hvor banen fra «Øverbruddet» gikk ut til siloen. Til høyre, litt lavere i terrenget, lå «Nerbruddet». Kaia lå nede ved sjøen her.

var en upopulær mann. Jeg fikk bl.a. høre om en mann fra Kvitsand som hadde vært rasende på Kiran. Han hevdet at det ble funnet gull i bruddet og at Kiran hadde tatt alt sammen. En av Kirans menn var skytebasen Mikal Frøseth. Han fikk en sønn med en dame fra Fjellværsøya, og i ettertid hadde hun et munnhell om da Frøseth og far og sønn Kiran kom til øya: «Det kom to tyranna og en frøs», sa hun.

I dag er disse kvartsbruddene godt synlige kulturminner i terrenget, men historien om dem er i ferd med å gå i glemmeboken. Jeg håper denne artikkelen vil forandre på det. Jeg vil også anbefale interesserte å ta seg en tur for å se på bruddene ved en anledning. De er interessante vitnesbyrd over en tid som har vært og som aldri kommer tilbake.

Kilder:

- Adresseavisen
- Arbeider-avisa
- Norges handels og sjøfartstidende
- Notater etter Andreas Nordbotten
- brev og dokumenter etter Mikal Johnsen
- Kulturminner på Hitra
- Maurits Fugelsøy: Hitra, øya og folket
- Muntlige kilder: Birger Jobotn, Kåre A. Sæther, Aud Aa, Georg Hassel, Inga Heggvik, Louis Akseth.

Stora ved Trondheimsleia

Stora ligger ved Trondheimsleia, like ved Hestvika på Hitra. Den ligger øst for Vedøya og bare det smale Storasundet skiller det to øyene. Stora er cirka 600 mål stor.

Utmarka består av små myrer omkransa av åser og berg. Ørnfjellet med sine 68 meter stikker godt opp og er utfartsmål for de som besøker øya. Det fins noe torvland, men det er for det meste sandjord på øya. Tidligere, da det ble holdt mer husdyr enn nå, var det ikke skog på øya. Det er først i nyere tid, med mindre beite, at skogen har vokst opp. I dag er store deler av øya dekt av busker og trær. Dette gjør at øya ser frodig og livskraftig ut.

Steingardene vitner om slit og sterke drivere. I 1872 frøedlyste oppsitterne på Stora og Vedøya eiendommene sine mot at folk tok sand, egg, dun, tare og tang. Dette hadde vært ei plage for oppsitterne. På Stora har det neppe vært mye teigblanding, men utskifting av innmarka skjedde i 1879- 80. Opprinnelig var det planlagt utskifting av utmarka, men oppsitteren som krevde utskiftinga, Benjamin Stora, ombestemte seg. Da han krevde utskifting var grunnlaget verdien som lå i torvmyra, men torvlandet var nå stort sett oppbrukt, slik at det ikke var noen verdi å være uenig om. I tillegg ville det være vanskelig å skaffe trevirke til å sette opp gjerder rundt alle eiendommene. Utmarka ble derfor ikke skiftet.

Stora sett fra Trondheimsleia. Kartutsnittet over viser øya sin plassering utenfor Hestvika.

Husplasseringa på Stora

Det var godt fiske i leia, og sammen med jorda og husdyra ga dette gårdbrukerne en grei økonomi. Ueren var den sikreste inntektskilden. Storaradjupholet var et av de beste uerstøene i området, og folk fra Stora og Vedøya hørte med blant de største leverandører av uer til handelsmennene i Børøsundet. Karene verna om disse fiskeplassene. Når det nærma seg andre båter, flytta de på seg slik at ingen skulle se hvor fisken stod. Laksvaldene gikk på omgang, slik at alle skulle få sin rettmessige del. Stora og Vedøya var et lite, livskraftig samfunn for seg. Svært mange var innflyttere fra Børsa, Hemne, Orkdal og flere steder. Det skapte et eget miljø, og de hadde sin

egen dialekt. Stora ble etter hvert dominert av folk fra Lensvika. De to øyene hadde i en periode omgangsskole på Vedøya.

Historien

Fra gammelt av tilhørte Stora gården Vedøya. Vedøya og flere av gårdene langs Innhitra hørte gjennom flere hundre år de adelige setegårdene Holla og seinere Storfosna til. Den første storaværingen vi kjenner navnet på var Jørgen Johansen. Han og kona Karen Nilsdatter må ha slått seg til på Stora i 1760-åra; i alle fall bodde de på

Stora da sønnen Nils ble døpt i 1767. Jørgen og Karen bodde først på hovedbølet Oliverstua, og i 1772 kjøpte de hele Stora av Storfosen gods.

Bebyggelsen

Det ligger fire bruk på Stora, alle vendt mot Trondheimsleia. Lengst vest finner vi Oppistua, litt nedenfor mot øst ligger Bortistua, så følger Oliverstua, det eldste bruket, og lengst øst finner vi Nordstua. Alle bruka har hus og uthus stående. Ved sjøen står to naust, et i vika nedenfor Oppistua og et nedenfor Oliverstua. Nede ved sjøen, sør-vest for Oppistua ligger ei brygge med ei sjøbod. I utmarka finnes restene etter to sommerfjøs.

Oliverstua, gnr 119, bnr 1

I 1784 delte Jørgen Johansen gården i to og overlot Oliverstua, til sønnen Johannes. Han fikk med holmene Leikua, Langøya og hestehamninga på Kjønnøya/Kjeøya. Jørgen tok selv den andre halvparten, Oppistua, der han satte opp hus.

I 1807 solgte Johannes Jørgensen til Tomas Jonsen, som var gift med Johannes si stedatter Andrea Jonsdatter. Maria og Jakob drev Oliverstua sammen med Marias bror Jon, inntil Maria og Jakob flytta til Børøundet. Andrea og Thomas sin sønn, Jon Tomassen, fikk skjøte i 1854, men 8.oktober 1854 druknet Jon sammen med fire andre fra Stora. De var på vei til Fillan kirke for å døpe Jons datter Johanna. Enka gifta seg og dreiv bruket videre til Jons datter Karen Anna Kristine Jonsdatter tok over ved skifte etter Jon. Min tippoldefar Benjamin Knutsen Settemsdal kjøpte gården av henne. Han var ikke i slekt med dem, men Maria og Jakobs datter Andrea ble gift med Rolf Rasmussen Sommervolds sønn Andreas i 1859, og Rolf var min tipp-tipp oldefar. Andreas sin bror Anders var min tippoldefar. Slik

ble det inngifte med de første eierne av Oliverstua inn i vår familie.

Huset i Oliverstua lå opprinnelig trukket lengre innunder berget. Benjamin Knutsen rev gammelhuset. Han hadde med seg husa sine fra Indergårdsberget i Lensvika, og dette satte han opp som det huset vi i dag kaller Oliverstua. Det var dette huset Benjamin og sønnene brukte sine krefter på å bære opp fra fjæra samtidig som de pløyde jorda.

Navnet på gården har alltid vært knyttet til oppsitterens navn, og Oliverstua ble navnet da Benjamins sønn Oliver overtok i 1894. Oliver døde den 11. juni i 1952 da han drukna i bekken. Han fikk vel et illebefinnende og ramla nedi. Han ble funnet av Arnfinn Storø som da var 8 år gammel. Søstersønnen til Oliver, Laurits Paulsen Storø tok over bruket. Laurits var eier av Oppistua, og hans far var Paul Henriksen, født i Levanger. Hans mor var Gunhild Benjaminsdatter Stora. Huset eies i dag av Olga, datter av Paul Storø. Olga er født i 1949 og bodde i Oppistua på Stora de første årene av sitt liv.

Oppistua, gnr 119, bnr 2

Da Jørgen Johansen i 1784 overdro halvparten av gården og husa på hovedgården (Oliverstua) til sønnen Johannes, flytta han ut og bygde hus på den andre halvparten. Denne ble kalt Oppistua. Det er bratt fra båtstøa og opp til husa. Dette huset har de beste solforholda av husa på øya, for her kan man nyte kveldssola. Opprinnelig sto husa nærmere Bortistua. Man kan se rester etter murene rett ved fjøset til Bortistua. Dette huset ble solgt til Lian på Hitra. Det huset som står i dag, kommer fra Hemne. Det er et «ferdighus», som ble bestilt og frakta ut til Stora.

Sønnen Jakob tok over Oppistua etter Jørgen. I tillegg kjøpte han av broren den parten han hadde arva av

Oppistua, gnr 119, bnr 2

fare. Dermed satt Jørgen med heile Oppistua. I 1827 solgte han halvparten til Andreas Andersen Sæter, som bygde hus og kalte delen sin Bortistua. Jakobs datter, Beret, tok over Oppistua. Jakob og kona Gunhild satte opp hus på østsida av øya, i Vellan.

I 1878 overtok Berets svoger, Anton Ulvær, Oppistua etter Beret. Anton og kona Ingeborg hadde til da bodd på Haugen. Husa på Haugen ble senere revet. Beret skulle ha kår og det var ikke småtteri for et bruk med 4-5 mål dyrkajord. Det besto av ei tønne bygg, ei tønne havre, fem tønner poteter, tredjeparten av all melk produsert på gården, ei halv tønne sild, ei halv tønne fisk, fri brensel - hogd og innbåret, pleie og tilsyn i alderdommen og en ordentlig begravelse.

Anton Jonassen skulle dele inntekta med svigermora, Gunnel Vellan. Først når hun døde skulle Beret få kår. Det ble ikke noe kår på Beret for mora overlevde henne. Anton fikk fire barn, men bare en sønn levde opp. Anton forlot gården da kona døde og han bosatte seg hos sønnen Jonas på plassen Bukta under Sætra. Paul Henriksen kjøpte bruket i 1885. Han var gift med Gunhild Benjaminsdatter Storø. Det vil si at hun var søster til

min oldefar Bernt og Oliver Storø, og dermed tante til min bestemor Borghild og hennes søster Anna. Laurits i Oppistua var sønnen til Gunhild og søskenbarn til Borghild og Anna.

Laurits og kona Johanna (født på Børøya i 1892) drev både Oliverstua og Oppistua. De fikk barna Paul og Alf. Det ble aldri snakket om at de i Oppistua var så nær slekt av oss i Nordstua. Dette kan ha sammenheng med at det var en del uoverensstemmelser mellom Anna og Johanna, svigerdattera til Gunnhild. Noe av uenigheten gikk på retten til drivved og andre ting naturen ga. Søskena mine Aud, Brit og Per Odd husker at de hver sommer var med Borghild på besøk hos Johanna, så "striden" berørte bare de fastboende. Pauls sønn, Arnfinn, eide husa fram til 2001. Da solgte han til Arne Ljones fra Trondheim. Arnfinn har beholdt størsteparten av jorda.

Bortistua, gnr 119, bnr 3

Det bruket som ble skilt fra Oppistua på Stora da Jakob Jørgensen i 1827 solgte halvparten av gården til Andreas Andersen Sæter, ble kalt Bortistua. Husa ligger bare noen få meter vest for Oppistua. Bruket har 4-5 mål dyrka jord. Andreas si enke testamenterte bruket til Andreas sin søstersønn, Andreas Audensen, og han solgte til Lars Isaksen Strand. Huset hadde da bare ei stue og kjøkken med loft over. Lars bygde attåt ei stue med loft slik at huset ble som det står i dag. Lars og kona fikk to sønner, men begge døde som barn. De tok til seg en pleiesønn, Oluf Olsen, og han kjøpte bruket for 800 kroner i 1905. Oluf fikk 9 barn, og da Oluf døde var den eldste 16 år. Kona Anna fikk vise hva hun dugde til. Hun dreiv det vesle bruket og fødte to kyr, mest med tang, tare og fiskeavfall. Ungene var med naboene på sjøen og ved deres hjelp klarte hun seg uten anna hjelp. Sønnen Laurits, født i 1895, var den siste driveren her. Han kjøpte bruket av sin mor i 1928 for 1500 kroner.

Laurits søster, Lina, bodde sammen med ham i husa de siste åra av sitt liv. Mine søstre, Aud og Brit, husker Lina som ei lita og "skranten" dame som alltid satt foran ovnen. Hun ga beskjed om å lukke døra for det var så kaldt. Lina hadde tidligere arbeidet som hushjelp. Laurits var den siste "karen" som bodde på Stora, etter som Johannas mann, som også het Laurits, døde i 1960, og en må vel anta at han tok på seg forskjellige "mannfolksjobber" for damene, Anna og Johanna i Oppistua.

Anna og Johanna var jevngamle og Laurits var tre år yngre. Anna og Laurits ble gående ugifte i lag på øya, og ifølge min mor, Synnøve, var det spesielle følelser mellom disse to. Av en eller annen grunn godtok ikke Annas mor dette, og forholdet fikk ikke utvikle seg, i allefall ikke åpenlyst. Men man trenger ikke mye fantasi for å se for seg at disse to traff hverandre likevel.

Hilda og Arne Storø eide husa i mange år. Hilda var ivrig på å besøke Stora, og hun rodde mang en tur alene utover, helt opp i 80 årsalderen. Sønnen til Hilda, Arne Inge Storø, tok over husa og han leide ut i mange år. Dattera hans hadde husa noen år, men i 2008 ble bruket solgt til Sverre og Synnøve Utseth. Det er gjort skikkelig vedlikeholdsarbeid på huset, og det er restaurert tilbake til opprinnelig utseende.

Nordstua, gnr 119, bnr 4

Benjamin Knutsen, som eide Oliverstua, satte opp huset i Nordstua med hjelp av sine sønner. Han delte Oliverstua og bygde ny sval på begge husene. Dermed hadde Bernt fått sitt eget, og Oliver kunne ta over Oliverstua. Nordstua-bruket ligger lengst øst. Det ble overtatt av sønnen Bernt Benjaminsen Storø i 1891. Han ble gift med Serina Andersdotter Skjevikdalen. De fikk fire jenter, Anna i 1892, Margot 1894, Antonette 1896 og

Nordstua, gnr 119, bnr 4

Borghild 1902. Bare Anna og Borghild levde opp. Antonette Regine døde i 1909, 13 år gammel. Margot døde i 1911, 17 år gammel.

Nordstua hadde ingen landingsplass for båt, for eienkomsten strekker seg ned til Valen og der er det vanskelig å ha båt liggende. Rester av fortøyningspåler kan sees ytterst på Valen, så båter kan vel ha lagt til der. Problemet er at sjøen går over Valen på floa. De i Nordstua fikk leie landingsplass litt lengre nord, det vil si på Vellan sin strandrett. Her hadde Benjamin naust, men dette ble hørende til Oliverstua etter delinga. Når man følger fjæra nordover kan en godt se hvor naustet har stått og hvor båtene ble dratt opp.

Tidlig bosetting og helleristninger

Da Per Odd var gutt var han med Johanna på tur oppi bergan, og hun viste ham helleristninger. Inskripsjonene forestilte, naturlig nok, fisk. Vi har ikke klart å finne igjen disse, men det er ikke usannsynlig at det har bodd folk på Stora langt tilbake i tid. På naboøya, Børøya, er det gjort funn fra steinalderen. Dette er bevis på at det har vært stor aktivitet i dette området på denne tida.

Haugen var en plass som lå rett sør for Oppistua. Plassen bestod av hus, ikke jord. Enkemannen Anton Jonassen Ulværet gifta seg med Ingeborg Oppistua Stora i 1867, og de bodde på Haugen i 10 år til de kjøpte Oppistua. Husa på Haugen ble da revet. På kart fra ca. 1880 er husa på Haugen tegna inn. Tuftene etter husa kan sees like ovenfor naustet til Bortistua. De ligger fint til på ei flat gresslette med utsikt utover leia. Det ligger en stor stein i nærheten av der husa lå, så plassen er lett å finne.

Vellan. Da Jakob Jørgensen solgte Bortistua til Andreas Andersen Sæter, tok han unna en liten åkerlapp på østsida av Stora, kalt Vellan. Her bygde hans kone Gunhild Andersdotter ei lita stue etter at dattera tok over gården. Vellan ligger rett øst for huset vårt. Det gamle sommerfjøset vårt ligger på «Øvervellan», mens Gunnhilds hus lå lengre ned mot sjøen. Sommeren 1999 viste Olga Storø Rønning meg stedet der husa lå. I dag renner det et lite bekkesikkel like ved og det kalles "Gunnelbekken". Bekken er skjult av mye vegetasjon. Gunnel bodde der til hun døde i 1889, 95 år gammel. Gunnel Vellan ble en sagnfigur blant de siste som budde på Stora. Dette området er veldig idyllisk og ligger lunt til. Grassletta strekker seg slakt ned mot sjøen og det vokser opp en del trær her. Et liten rund bergknatt ligger her og frir til fantasien. Både barn og voksne liker å klatre opp på den og ta en hvil på toppen.

Plassen. Drengen Andreas Jensen Saga i Oppistua fikk bygsle 3 marklag av jorda. For dette måtte han betale tre ort i året. Han fikk rett til å disponere en tredel av husa på gården, og dermed er det tvilsomt at han satte opp hus selv. I alle fall viser folketellingen i 1835 at det var husmann på Stora det året. Hvor lenge han var der, vet vi ikke.

Sommerfjøs. I utmarka ligger det rester etter to sommerfjøs. Det ene tilhørte Nordstua og ligger på "Øver-

vellan". Det andre ligger rett ovenfor Oliverstua/Nordstua og hører Oliverstua til. Disse ligger ikke langt fra husa, så en kan undre seg over om det var nødvendig med egne sommerfjøs. Men de var vel praktiske der de lå midt i beitemarka, for da trengte man ikke hente kyrne heim til kveldsstell og lede dem tilbake til beitet. Dessuten benytta man sjanse til å vaske ned fjøset mens dyra var borte. Å sende dyra på sommerbeite ga kanskje en følelse av frihet og forandring i hverdagen. Det var også ei markering av at endelig er sommeren snart her. I 2006 ble det satt opp et le for villsau på tomta til Nordstua sitt sommerfjøs. Arne Ljones og hans far tegna bygget, og det ble satt opp av tømmer fra Stora. Huset ble satt opp på dugnad noen fine sommerdager. Taket er dekket med torv fra enga nedenfor. For å få starte med villsau var det et krav at dyra skulle ha et skjul å gå inn i, men det er aldri sett sau eller spor etter sau der. Huset er praktisk å ha ved sauesamling.

Svartvika. Det er ikke funnet papirer som beskriver bebyggelse her, men når en ser området får man "følelsen" av at her har det bodd folk. Deler av vika ligger i skygge store deler av dagen. Den ligger ut mot havet, men flere steder er det lune og forholdsvis solrike plasser der hus kan ha stått, spesielt oppe under berga ut mot sjøen. Vika har ei stor slette som kan ha egnet seg til dyrking.

Svartvika på Stora

Ingeborgvika ligger med utsikt mot fast-Hitra. Dette er ei stor og lun vik med ei flott sandstrand. Ovenfor stranda er det et frodig område der det i dag vokser mye trær. Hva navnet Ingeborg kommer fra vet vi ikke helt sikkert, men Arnfinns farfar fortalte at det hadde stått ei lita stue tilbaketrasket under berget. Der bodde det ei Ingeborg. Hvor langt tilbake dette var vet vi ikke. En annen skrivemåte kan være «innbår», og da blir meninga en annen. På varme sommerdager er det ofte mye folk i Ingeborgvika. Ikke bare folk fra Hitra kommer hit, men også fra Valslagvågen og andre steder på fastlandet.

Ørnfjellet er Storas høyeste punkt, 68 meter høyt. Her har man vidt utsyn i alle retninger; Leksa, Ørlandet, Kråkvåg, Fjellvørsøya, ja i klarvær ser man helt til Tar-

Paul Bamberg på Ørnfjellet i 1946

va. Som navnet tilsier ser man ofte ørna her oppe, eller man kan finne rester etter måltider ørna har inntatt her. En tur opp til Ørnfjellet er obligatorisk for mange når de besøker øya. I 2015 ble turen opp hit en del av Hitras toppturer.

Holmene utenfor Stora

Skarvskjæret ligger som en klump nærmest Stora. Leikua ligger lengst nordøst, mot Børøya, og dette er den største av holmene som hører til Stora. Lyngøya hører også Stora til og den ligger på nordspissen på Vedøya. Når vi starter fra vest og går østover ligger flere holmer på rekke og rad. Jektvikholmen først. Denne fikk navnet sitt fra at jekter fant ly/havn her fra gammelt av. De neste er Einholmen, Lyngholmen, Tinnholmen (tinder/tagger) og lengst mot øst Svartvikholmen. Disse holmene ble brukt til beite for sauene. De ble skyssa ut dit og flytta på når det var tomt for gress.

Ulykker på sjøen

Mange forlis og ulykker har skjedd i områdene rundt Hitra. Bare i åra 1856-1865 omkom 303 mennesker fra Hitra og Frøya på sjøen. 11. november 1837 ble ei ulykkesnatt. Det blåste orkan fra sydvest og det var tett snøfokk. I Djupsundet ved Aunøya lå det mange båter til ankers denne kvelden. På denne tida hadde de fleste båtene bare et anker og en dregg. I tillegg brukte de landtau. I de fleste jektehavnene var det en "åbol". Det var lagt opp steiner i flere lag i en ring i flomålet. I midten var det fylt opp med mindre stein. Hvis det ble for mange båter som satt fast i samme ring, kunne det hele rause sammen. Dette skjedde denne kvelden. Sju jekter kjempa mot sjøen og uværet. Anker og dregg klarte ikke å holde igjen, men gjorde at de ikke drev så fort. De drev i retning Vedøya og Stora med Skarvskjæret og Kjeøya i leia. Noen havarete på strendene i Melkvika og nordover på fast-hittersida. Fartøya havna i fjæra, gikk full

av sjø og ble malt i småbiter. Noe av mannskapet kom seg i land, men gikk seg vill i stormen. De fraus i hjel og snødde ned. Da snøen forsvant ble de funnet av de fastboende. Også langs strendene ble det funnet døde. En jekteskipper som havarerte i Prestbukta på Vedøya, hadde tatt med seg kona si og tre av mannskapet og kjempa seg innover øya, men de måtte gi tapt mot været. Det ble sagt at man fant et ihjelfrosset barn i ei vogge. 17 lik ble kledd av kvinnene i området og lagt i notnaustet til Ola N. Strand. Mange omkomne ble aldri funnet.

Red.merknad: Dette er den samme historia som er omtalt i *Skarvsetta 2012, s.39-43*. Her er det dokumentert at ulykka ved Aunøya skjedde natta til 23.januar 1841.

Anna Berntsdatter Stora

Anna ble født 12. februar i 1892. Hun ble født i Nordstua på Stora, og da hun døde i desember 1979 hadde hun levd nesten hele sitt liv der ute. Hun var den siste beboeren på Stora. De siste åra hjalp Sigurd Sivertsen, vokteren på Børøholmen fyr, henne med en del praktiske ting. Hver fredag kom han og frakta Anna og Johanna over til butikken på Sætra. Da fyret ble automatisert og fyrvokteren flytta, ble det vanskelig for Anna å klare seg ute på øya. Anna flytta til Hestvika på slutten av 60-tallet. Hun leide to rom i andreetasjen i Steinvika hos Paul og Liv Husby. Der hadde hun utsikt utover til Stora. Den siste tida tilbrakte hun på Helsehuset i Fillan. Anna er begravet på kirkegården på Fillan.

Anna vokste opp hos foreldrene Bernt og Serina sammen med sine tre søstre. Bestefaren Benjamin og hans andre kone Jensine bodde også i husa. Det vil si at de var åtte personer som levde sammen. Benjamin døde i 1909, og Jensine ti år senere. Samme året som bestefaren døde, døde søstera Antonette. Anna har skrevet at hun døde

Anna Berntsen

i Skjevikdalen. I 1911 døde også søstera Margot. Anna og Borghold vokste opp, og Borghild måtte ut og få seg arbeid. Hun dro til Skogn og fikk arbeid på gården til Oluf Kjesbu. Dette var slektninger, og hun begynte tjenesten der den 28. juni 1923. Anna ble da boende alene sammen med foreldrene sine. Hun stelte for dem til de døde. Bernt levde til 24. oktober 1943 og Serine døde 26. september i 1950.

Anna fikk besøk av søstera Borghild nesten hver sommer. Først dro Borghild til Stora med Synnøve og siden ble det barnebarna Aud, Brit og Per Odd som fikk være med. Synnøve og Borghild dro dit annen hvert år, men siden gikk turen til Hitra hvert år.

Anna varta opp med god mat, dessert eller suppe var standard til hvert middagsmåltid. Brødet ble handla inn på butikken og ble oppbevart i kister på loftet. Når det nærma seg handledag var ikke brødet alltid like ”delikat”. ”Sommergjestene” kan ikke huske at Anna bakte. Det er det vel sannsynlig at hun gjorde, og hun gjemte på bakeoppskrifter. Ungene var vel ikke så opptatt av å følge med på husarbeidet. Borghild var veldig glad i å bake, så hun hjalp Anna med dette. Nye oppskrifter fra Innherred ble utprøvd på Annas kjøkken og kokt på og stekt i vedkomfyren. På vinteren var det greit med matlaging på komfyren, men på varme dager kunne det bli vel hett ved ovnen. Derfor var gleden stor da Paul og Borghild kom med et propanapparat til å koke på. Nå kunne det lettvinlages mat uten at kokken ble plaget av varmen. Døgnrytmen var annerledes enn ”Levangsfolket” var vant til, for Anna gikk til sengs ved 19-tida og stod opp i 5-tida. Hun var forfælt over ”byfolkets” tidsrytme og syntes de bråka fælt når hun skulle sove. Sommergjestene husker turene over til butikken på Sætra. Det ble proviantert for neste uke og blad og ekstra godsaker til helga fulgte med.

Allers, Familie Journal og barnebladet ”Magne” var populært lesestoff før krigen. Mange eksemplarer av disse ligger gjemt på Stora. Bøker var det ikke vanlig å ha i husa, men Bibelen, salmeboka og noen skolebøker ligger igjen etter henne. Ifølge Arthur Trapnes var både Anna og Borghild skoleflinke, og de stod fremst på kirkegulvet da de ble konfirmert. Avstanden til kirka gjorde at hun sjelden var der, men folka her ute var religiøse. Troa var sterk, og det gjaldt ikke bare det religiøse. Troa på overnaturlige fenomener var også sterk. ”Småkaillan i haugan”, snakka Anna mye om. Det var om å gjøre å være venner med disse og de underjordiske. Anna ”kyrrsta” alltid før hun slengte ut vaskevatnet, slik at de små skulle kunne flytte seg unna. Babyer og mødrene fikk ikke være mye ute før barnet var døpt. Mora måtte ikke

forlate barnet, for da kunne de underjordiske komme og bytte det. Hvis barselkona hadde tissa i potta, måtte en slippe en glovarm stein oppi, ellers kunne de underjordiske slippe til. En måtte heller ikke slå ut vaskevatnet til udøpte barn uten å lese fadervår, eller si Guds navn. Ei salmebok under puta til ungen kunne også hindre at han ble bytting.

Anna hadde et lite lager av hermetikk, men kosten besto mest av fisk og det naturen ga. De mange bærbuskene rundt husa ga råstoff til saft og syltetøy og i utmarka voks det både tyttebær, blåbær og multer. Grønnsaker og potet dyrka hun selv. Løk, gulrot og kål hadde de rikelig av. Et stort stykke nedafor husa var satt av til grønnsaker og potet. Da Anna og Borghild vokste opp, bestod mye av kosten av fisk. Matfatet var jo rett utenfor døra! Ofte kunne det bli fisk både til middag og kvelds. Sildsuppe var vanlig kost. Vassgraut av havre og bygg var vanlig til non, og varm melk på graut til frokost. Surmelk med flatbrød eller potet i var en variant. Potetkake med surost, ost kokt av saup, og smør forekom også. I helga dukka smøret, sukkeret og sirupen fram. På søndagskvelden vanka det brødsriver. Kjøtt stod sjelden på menyen. Sammen med rømmegraut var det festmat. Melkesuppe med havregryn eller risengryn og sagesuppe smakte bra, men var ikke ofte på bordet. Kleppsuppe ble også kokt.

På tidligsommeren var egg et viktig tilskudd i kosten. På øya og holmene rundt hekka mange fugler, og her ble det henta både egg og dun. Egg fra måse, ærfugl, tjeld og ender var populære. Stormåseegga var så store at det gikk to ærfuglegg på et måseegg. Etter at egga var sankt, ble det sjekka om de var strøyp. Det vil si at de ble lagt i vatn slik at det kunne vise seg om det var kylling i dem. Når egga er ruga på dannes det ei luftboble i dem slik at de flyter opp i vatn. De egga som var ferske, ble liggende på botn. Hvis de var ruget på bare en eller to dager,

tippet de opp med den ene enden. Da var de fremdeles brukbare. Eggene ble tatt godt vare på. Innpakket i papir ble de lagra i kister på loftet og slik kunne de ligge lenge uten at de ble ødelagt. Dette var skikkelig festmat, og gjester som var på øya på 1950- og 60-tallet husker at de ble traktert med egg. Et skikkelig festmåltid for «byfolket». Karene jakta på fugl, og mangt et måltid bestod av selvskutt fuglekjøtt. Kramsfugl, stær, var en av sortene som smakte bra. Inne på «lainne» var det mye hjort, og det er ikke utenkelig at karene på øya var med på jakt. Kanskje kom hjort og rådyr over på Stora, slik den gjør nå. I jula var det kjøtt på menyen.

Før fjøsstellet og vannhentinga, som var kvinnfolkarbeid, tok man åbitten, en liten matbit. Etter stellet var det frokost. I ti-tida kunne det vanke en kaffesup med en liten matbit til, for eksempel ei halv potetkake. Middagen stod på bordet i 12-tida. Mange tok seg ei middagskvil etter den og før de tok til med arbeidet kunne det vanke middagskaffe. Non var måltidet på ettermiddagen, gjerne i 15-tida. Før kvelds kunne det bli en kaffeskvett. Det var ikke lang tid mellom måltida, men innholdet i hvert måltid var heller ikke så stort. Arbeidsdagen starta tidlig og man holdt gjerne på til i 19-20-tida. Dette var lang dag, men den effektive arbeidstida trengte ikke være så stor. Mye tid ble brukt ved bordet og ofte gikk praten livlig.

Maten ble tilberedt i grua på kjøkkenet, og her hang gryta over ilden. Bakstjern kunne brukes til brødsteking før man fikk vedkomfyr.

Det var tungvint å stelle til utstyret slik at en fikk bada seg. Stampen skulle fram og masse vann skulle hentes og varmes opp. Hvis en fikk til det hver 14.dag var det bra. Da var det undertøyskift og skikkelig kroppsvask. Den var heldig som først fikk opp i stampen, for ofte skulle flere oppi det samme vatnet. Klesvasken var tungvint.

Først ble klærne sortert og lagt i sodavatn eller lut. Luta var helst laga av rå bjørkeved. Luta ble kokt sammen med fett. Klærne ble først vaska i dette bløtevatnet. Så ble hvitvasken tatt med gul- eller blåhvitsåpe. Den ble kokt mens resten av vasken ble tatt. Når tøyet var tørka ble det mangla eller strøket.

Til jul og sommer var det rundvask i huset. Muren måtte sopes for sot og aske, og den ble kalka kvit. Når dette var gjort, var det klart for vasking med grønnsåpevatn. Litt støv og rusk var det å finne, og sot etter lamper skulle vaskes bort. I "måfara", dvs fugene mellom stokkene, samla det seg mye støv. I stedet for såpe ble det også skura med sand, vatn og skrubb. Hver lørdag var det ekstra rengjøring. Gulva ble skura og strødd med einer. Alt rot ble rydda bort og arbeidsutstyr lagt unna. Kanskje kom finduken på bordet. Kvinnfolkene hadde sittet i ledige stunder og tryllet fram de peneste broderiarbeider og disse ble tatt fram til helg og høytider. Nå kunne helga komme. Lørdagskvelden var det ekstra trivsel, kanskje hadde man besøk eller gikk til noen. Søndag formiddag skulle alle være rolige, men på ettermiddagen kunne ungene møtes til leik. Det kunne vanke besøk fra "landet", eller naboøyene, og det var stas. Kanskje kom det jevnaldringer på besøk? Borghild hadde ei god venninne, Marie, på Vedøya. De to gikk på skolen i lag og en kan tenke seg at turene over Storasundet ble mange. Henne holdt hun kontakten med, også etter at Marie ble gift Weisethaune og bosatte seg ved Jonsvatnet.

Da gamle Anna vokste opp var sengebekledningen først et halmbonster til madrass. Over den kunne det ligge et bolster fylt med ullfiller. De hjemmevevde bolstertrekene var stripete med mange farger. Dynetrekene var også vevd. De var fylt med dun man hadde plukka sjøl. En del av rundvasken til jul var å skifte halm i bolsterne, og en kan tenke seg hvordan det følte å legge seg i ny og luftig halm! Den kunne være så høy og hard at en ramla

ut av senga. Som tida gikk kunne det dukke opp lopper i halmen. Da var det bare å hive den ut og fylle i nytt. Anna drev med sauer og disse ga henne et kjærte innkomme. Hun klippte sau for andre, og i 1965 fikk hun 5 kroner for klipp av en sau. Hun laga strømper og votter av ulla, og dette solgte hun. Ulla ble også solgt ubehandla. Dyra ble på 50-tallet sendt til slakting i Trondheim, og oppgjøret kom i forseglede konvolutter. Potet og løk som hun dyrka ble også solgt. Disse inntektene var ikke så store, så den dagen hun ble alderspensjonist var sikkert spesiell. Endelig fast inntekt!

Politisk stod Anna til høyre. Ut fra dagens målestokk kan vi vel ikke si at hun var en typisk høyrevelger. Synnøve husker at Anna og Borghild diskuterte politikk, og da var temperaturen ofte høy, for Borghild stemte Senterpartiet.

Ungene måtte hjelpe til

I oppveksten var barna nødt til å hjelpe til i det daglige stellet. I onnene var de viktig arbeidshjelp. Ved og torv skulle i hus og oppvasken skulle tas. Tang og tare ble henta fra fjæra og tørka. Dette var et viktig tilskudd i kosten for dyra. Ungene klarte ut med dette arbeidet. Tid til leik var det også. Innomhus fantes det heimelaga leiker. Var man heldig, hadde man også ei dukke å leike med. På sommerstid bada ungene og leika ute. I naturen var det mange ting som satte fantasien i sving. Omgivelsene på Stora er et eldorado for unger med lekelyst og utforskertrang. Dette var tida før det ble farlig å klatre i trær og å gå i fjæra uten voksne, så ungene for rundt som de ville. Slik måtte det være, for de voksne hadde ikke tid til å være med ungene ut. Skøytegåing på Grindfardammen var en av aktivitetene vinterstid. Ungene kunne bli sendt ut til ei leikestund mens de voksne satt skyming eller skomskott. Etter at lampa ble tent drev kvinnfolka med handarbeid. I stua stod veven, man kan

Anna Bermtsen

se merkene etter festene i taket. Det var kvinnfolka sin jobb å veve tøy, og mange timer ble tilbrakt ved veven. Karene laga visper og sopolimer, smidde rivehoder og rivetinder, preparerte verktøy, laga tvarer og grytelokk, bandt og bøtte garn.

Mye av arbeidet var i perioder bare kvinnfolkas ansvar, for karene dreiv fiske. Det var fiske rundt Stora, men ikke bare der. Flere av karene dro til fiskeværerne på kys-

ten, Sula var et av dem. Lofotfisket hadde også deltakere fra Stora.

Våronna starta i mai, og da var ungene til hjelp. Korn ble sådd og poteten satt i jorda, gjerne 1.mai. Forskjellige grønnsaker ble også sådd, men det var ikke snakk om de store arealene. Det meste gikk til egen husholdning, og det som kunne være ekstra, ble solgt. I sørhellinga på Stora var det gode vekstvilkår og våren kom tidlig. Karene var ivrige etter å komme i gang med våronna etter en lang vinter.

Når våronna var ferdig, stod torvonna for tur. Torvlandet på Stora var ikke stort, og det var felles. Torv var viktig som brensel, for skog fantes det knapt. Litt vrakgods kunne dukke opp, og selv om folka var flinke til å samle dette, var det langt fra nok. Dyra beita ned det som fantes av trær. Torva ble henta på myrene rundt om på øya. Dette var et tungt arbeid. Øverste torva som stort sett var mose og lyng, ble tatt bort. Denne ble skåret i biter og kasta opp på kanten. Vanlige spader ble brukt, men spesielle firkanta stikkspader var nødvendige å ha. Tykkelsen på torvmyrene varierte og ble målt i antall stikk. Torva ble lagt utover til tørt. Når torva var halvtørr, gjerne etter tre til fire uker, ble torvskivene reist opp og satt til tørt i «valer». Det var vanlig å ha ei torvsjå eller eget rom til torva, og dit ble den frakta når den var tørr. Torva kunne også bli lagret i stakker. Det vil si det ble laget kjegleformede stakker ute. Disse torvmyrene som var felleseie, kunne skape splid blant øyboerne. Benjamin ba i 1874 om å få skifte på Stora. Han ville ha skifte både på innmarka og utmarka. Da utskiftinga fant sted i 1879, trakk han tilbake kravet om utskifting av utmarka, for torvlandet som dannet grunnlag for kravet hans, var nå brukt opp.

Uti juli starta slåttonna. På Stora var det ikke store engene, men de passa på å få med seg det som var. Vokste

det gress på holmene, så tok de veien dit. Sau kunne også beite der. Kvinnene tok seg av graset når det var slått. Da skulle det breies. Etter et par dager, hvis det var tørt, ble høyet snudd. Senere på dagen ble det satt i såter for natta. Neste dag måtte det breies utover igjen. Når høyet var tørt ble det samla sammen og frakta i hus.

Arbeid og skole

Ungdommen fra øyene dro ofte på lainne og tok arbeid. Borghild og Anna jobba på fiskeberga. Her ble fisken tørka til klippfisk. Uti april starta dette arbeidet. Fisken ble løfta ut av båtene og ble liggende en times tid på grunt vatn. Så ble saltet, sloa og den svarte bukhinna vaska bort. Dette var en kald jobb. Lettelsen var stor da alt var vaska og fisken var kommet opp på berget til tørt. Først lå den i stabler under dekke i noen dager. Etter to til tre dager, eller mer hvis været var dårlig, ble fisken spredd utover berga. Den måtte snus og vendes på. Hvis det ble for mye sol, måtte fisken reise på høykant så den ikke ble brent av sola. Til slutt ble den lagt i fine runde stabler. Arbeidet kunne være tøft, for fisken var tørr og rufset. Ofte ble man sår i hendene av arbeidet, og den salte fisken svei i sår. Dette var arbeid for både ung og gammel, og en kjærkommenekstrainntekt for folket ved kysten. Arbeidet stod på i flere uker. I finvær gikk jobben greit, men på uværsdager ble det ikke arbeid og heller ingen fortjeneste. På 1930-tallet kunne slikt arbeid bli lønna med to kroner dagen.

Da Anna vokste opp, var det ikke skole på Vedøya lenger, så sammen med de andre ungene fra øya ble hun sendt på "lainne" for å gå på Strand skole. Her bodde de fire jentene fra Nordstua hos slektninger, mest sannsynlig i Skjevikdalen, eller i Skjevikdalsmyra som ligger nær skolen. I Skjevikdalen hadde de nær slekt. Bestemor Marit ble enke i 1882 og hun bodde der til sin død i 1911. Onklene Laurits og Johan drev bruket

i lag. Laurits og kona Karen fikk ikke barn før i 1916, men Johan og Beret fikk dattera Elen i 1905. Borghild var bare tre år eldre enn Elen, så de hadde sikkert en del moro i lag. I Skjevikdalsmyra, som ligger litt lenger nord (= øst), bodde onkelen og tanta Andreas og Antonette Andersen. De hadde flere barn. Alf, kjent som Alf i Myra, etter at han tok over bruket, var født i 1904. I 1906 kom Jenny og i 1908 Signe. Borghild ble født i 1912. Min bestemor syntes sikkert det var stas å få et søskenbarn oppkalt etter seg. Anna, Margot og Antonette var en del år eldre enn søskenbarna, så de bidro vel med barnepass etter skoletid. Savnet etter de heime var stort for jentene, men å få bo hos så nær slekt gjorde det lettere. De gikk på skolen annenhver uke. Mandag morgen ble de skyssa over sundet, og etter endt skoleuke ble de henta heim lørdag ettermiddag. Ungene var utstyrt med mat og drikke som de hadde mens de "holdt skole". Tidligere var det omgangsskole på Vedøya, og da var det enklere for Stora-ungene. Oliver gikk noen av sine skoleår på Vedøya.

Hverdagsliv

På vinterstid oppholdt Anna seg stort sett bare i kjøkkenet, der hun holdt fyr i grua. Med en gang hun stod opp, kara hun gloa fram under lystorva, tente opp og satte på kaffevatnet. Kaffen var ikke slik vi kjenner den i dag. Mye ble brukt i den. Hovedbestanddelen kunne være sikori, det kunne være tørkede potetknopper, det vil si små biter potetdeig brunet svartbrune på ovnen, noen kaffekorn og en bråte med gammelgrut. Lystorva var ei stor, gjerne litt rå torv som ble lagt over halvbrente, glømt om kvelden for å holde varmen til neste morgen.

Hun var vant til å kle seg varmt, og hun gikk i ullstrømper året rundt. Lange svarte ullskjørt var hverdagsklær. Dette var stort sett hjemmelagde plagg. Fra regnskapsboka hennes fra 1950 ser vi at hun kjøpte seg et par sko

til kr 13,25, skjørttøy til 10 kroner, kjoletøy 14,50. Utgifter til syng av kjole var kroner syv. Anna solgte samme året votter til fem kroner og strømper for seks kroner. Vi kan ikke huske at hun tok av seg og sola seg på varme dager, hun kledde ut varmen. Serker ble sydd av hvitt lerret, liv av firskaft tøy, underbukser og trøyer ble laget av hjemmevevd tøy. Underskjørtet kunne være strikka. Utopå var det en kjole av hjemmevevd tøy. Mannfolka hadde også hjemmesydd klær, men en bygdeskredder tok seg av finklærne. Sydamer tok også på seg oppdrag. I Bortistua bodde Lina, og hun sydde for folk. Før man kjøpte sko var fottøyet til hverdags tretøfler, eller tresko. De ble laga heime. Botnene ble smidd, overlæret klipt ut og festa til botnen med tøffelspiker. Hver husstand hadde sin form. Slik kunne en se på skoene hvem eieren var. Jo mindre overlæret var jo bedre økonom var det for produsenten! På sommerstid gikk ungene mye barføtt, og da sparte en både strømper og sko.

Anna lå på divanen i stua. Loftet ble brukt til gjestene. Her stod senger oppstilt langs veggene. Veggene var "tapetsert" med papp/gråpapir. På veggene både oppe og nede pynta Anna med bilder av de kongelige. De var hennes store interesse. Klær hang også til oppbevaring rundt omkring på veggene på soveloftet. Anna hadde et påbygd rom, et bislag, utafor kjøkkenet, og det var kombinert gang og lagerrom. Da det ble starta restaurering i 1993 ble dette revet. Svala var den ene enden av huset som ble brukt til oppbevaring av ved m.m. Av husets grunnflate på 45 kvadratmeter utgjorde dette rommet 10 kvm, slik at boflata nede ble ca. 35. Ikke så stor boflate utfra dagens målestokk, men for datidens beboere var det nok! Det blir ikke så stor plassen når en tenker på at de på det meste var åtte personer som bodde i lag. Loftet over svala var heller ikke i bruk som beboelsesrom. Mat og forskjellige varer ble oppbevart der oppe. I stua var veggene kledd med mala panel, men ellers var det rene tømmerstokkene. Disse var umalte med unntak av kjøk-

kenet. Der var det mala i lysblått, en farge som skulle holde fluene unna. På tømmerstokkene kan man tydelig se merking med romertall, nr I, II, III osv. Dette ble gjort da husa ble satt opp/skulle flyttes, så det skulle bli lett å sette opp huset på nytt. Veggene i gangen ble etter hvert kledd med papp, dette isolerte og kanskje syntes Anna dette så penere ut?

Anna var interessert i slekta si og førte oversikt over den. Disse notatene er tatt vare på. Noen av hennes nøye oppsatte regnskaper er også gjemt. Etter sin mors begravelse i 1950, førte hun ned dette:

BEGRAVELSESOMKOSTNINGER:

Ost	kr. 3,52,
egg og brød	kr. 3,52,
telegram og brev	kr. 2,50,
diverse varer	kr. 160,-
gravning	kr. 40,
kjøring	kr. 10,
kiste	kr. 79,20,
svøp	kr. 17,90
<u>krans</u>	<u>kr. 10,-</u>
I alt	kr. 339,10

Strikkeoppskrifter og kakeoppskrifter skrev hun opp. Her fins bl.a. «Annas fyrstekake» og strikkeoppskrift på «labber».

Anna var sjelden ute på tur. Hun var noen få ganger på besøk hos søstera Borghild på Levanger. Turene på butikken var faste. En sjelden gang ble hun hentet for å dra på besøk på Vedøya, eller på fast-Hitra. Fra begynnelsen på 1950- tallet kom Borghilds svigersønn, Arthur Trapnes, på ferie med bil, og i åra framover ble det bilturer rundt på Hitra sommerstid. Da besøkte de to søstrene slektninger på Hitra.

ANNAS FYRSTEKAKE

125 g smør
125 g sukker
250 g mel
1,5 ts bakepulver

Alt blandes kaldt. Deigen kjevles ut halv centimeter tykk og legges i bunden på formen. Resten kjevles ut 1 cm tykk og deles i striper som legges rundt kanten og i kryss over massen.

Massen:

200g mandler
200g melis
litt kardemomme og kanel.
ca 3 sps vann så massen kan smøres utover.

ANNAS LABBER

20 ms på hælen.
32 omfar til felling på hælen.
12 omfar under foten før stuking.
Første omgang 4 omfar, andre gang 4,
tredje gang 3, fjerde gang 2, femte omgang 2.
På foten 16 ms på pinnen. 3 lytter for rist.

Anna blir kjendis

I 1967 besøkte Frantz Saxvik i NRK Stora, og han laget et intervju med Anna. Dette programmet ble sendt i NRK i serien "De gamle i Norge" og vi har en kopi av programmet. Fyrvokter Sigurd Sivertsen er også med i programmet, og det er ingen tvil om at uten hans hjelp så kunne ikke Anna ha bodd så lenge på øya. Samme året ble Anna og Johanna intervjuet av Kolbjørn Aune for Arbeider-Avisa. Artikkelen stod på trykk i avisa lørdag 27.januar dette året. Her er det flere bilder av damene og mye av hverdagen deres er godt beskrevet i artikkelen.

Benjamin Knutsen Settemsdal

Benjamin Knutsen Singstad Settemsdal født 25.september 1825 i Lensvika, kjøpte gården (Oliverstua) i 1866 for 396 spesidaler på auksjon etter Karen Jonsdotter. Han var fra Indergårdsberget i Lensvika, og han hadde ei kort tid hatt bruk i Settemsdalen i Stangvik, og kom derfra til Stora med sin familie.

Benjamin ble gift med Malena Olsdatter Tøndel, født 11.april i 1831 i Lensvika, død 14.4 1890 og gravlagt ved Sandstad kirke. De to fikk åtte barn i lag:

1. Knut født i 1852 i Lensvika. Han var gift med Henriikka Henriksdatter Settemsdal og de bodde på Strømøya på Frøya. Verd å merke er også at Knut fikk en sønn i 1880, som han kalte Benjamin og som dermed var Benjamin Knudsen nr.2 (Strømø). Benjamin Knudsen Strømø døde i 1950 og etterlot seg ingen barn. Til samme slekt kan nevnes Marie Strømø (død 1962) gift med Søren Kristiansen, født på Kynnøya utenfor Frøya. Søren tok Maries etternavn, og de fikk barna Sigrid og Knut. Knut fikk flere barn, deriblant Tore.

2. Gunhild Serina født 8.august 1855 i Lensvika, død tre dager gammel.

3. Ole født i 1856 i Lensvika. Han ble gift to ganger og utvandret til Amerika der han døde. Ole har mange etterkommere etter seg.

4. Gunhild født i 1860 i Halså. Ble gift med Paul Henriksen Oppistua.

5. Berit Maria født 24.april 1864 i Halså (I følge Egil Øyangen. Når Berit Maria døde vet vi ikke, men hun nevnes ikke i folketellinga i 1875)

6. Bernt født i 1866 i Sandstad, gift med Serina Andreasdatter Skjevik.

7. Oliver født i 1870, gift to ganger.

8. Anna Marie født og død i 1875?

Folketellinga for Stangvik i 1865 viser at på garden Sættemsdal i Halså sokn, Stangvik præstegjeld, hadde Benjamin og Malena barna Knut, Ole, Gunnill Serine og Berit Maria. I tillegg bodde inderst Mari Evensdr. og hennes sønn Andreas Halvorsøn der. Benjamin ble siden gift med Jensine Lavine Langfjæra, Fillan.

Han og sønnene var kjente for sin styrke, og de var dyktige både som jordbrukere og fiskere. De var av Singstadslekt og de var kjent for å være kraftige karer. Benjamin var en stor og flott kar med rødlig hår. Alle sønnene var svære, Knut aller størst. Det ligger en kjempestein ned for leet i steingjerdet ved Nordstua, og den skal Benjamin Knutsen ha flytta dit alene. Ellers er alle steingjerdene bevis for mange tunge tak, og det sies at det var Benjamin som bar steinen til disse skillene mellom inn- og utmark. Det var en udyrka jordlapp igjen på Stora og den lå ved Nordstua. Ola og Knut Benjaminssønner brøt opp jorda nedover mot sjøen med plog og seg selv som hest.

Hitraboka forteller at Benjamin hadde kjøpt et hus i Lensvika og tømmeret til dette lå i fjæra. Den ene av brødrene bar plogen oppover og den andre tok en tømmerstokk. Da pløyinga var unnagjort, var også sis-

te tømmerstokken lagra der Nordstua skulle stå. Denne historia om opprinnelsen til huset vårt samsvarer ikke helt med det Arnfinn Storø vet. I følge han var tømmerkassen i Nordstua opprinnelig en del av våningshuset i Oliverstua, eller et av husene i Oliverstua. Da Bernt fikk utskilt Nordstua i 1891 fikk han altså med en del av Oliverstua. At Oliverstua besto av flere hus sees tydelig på oppmålingskart fra ca.1880. Oliverstua kom derimot fra Lensvika, så det er vel dette huset Hitraboka viser til.

I 1891 overdro Benjamin halvparten av gården til sønnen Bernt. Bruket fikk navnet Nordstua. Sønnen Oliver overtok hovedbruket og husa i 1894 (herav navnet Oliverstua). Benjamin var en driftig kar og at han sto på for å få sine meninger fram er sikkert. Han krevde utskifting i 1874, og i 1888 var det strid om rettighetene til holmene utenfor Stora. Benjamin døde 9. mai 1909.

Folketellingen i 1875 viser at Benjamins far, Knut, bor på Stora. Han forsørger av Benjamin. Dette året har bruket av fire kyr, ni sauer og en gris.

Benjamin mistet sin bestefar, Benjamin Knutsen Singstad, på en tragisk måte. På bededagen den 23. mai i året 1805 dro familien til kirka i Stadsbygda for å få døpt minstejenta Margrethe. De dro tidlig på morgenen i en åpen seilbåt. De landet i Festberget på Nordsiden av Grønningsbukta. Da kirkefolket skulle reise på heimveg, blåste det opp en sterk nordvestlig kuling. Utenfor Storneset kullseilte båten, og alle havna i sjøen. Folk fra Stadsbygd så ulykken og rodde ut for å hjelpe til.

Det ble sagt at Benjamin hadde vært innom en smed og hentet ei øks som han hadde i trøyelomma. Det antas at dette var årsaken til at han bukket under før hjelpa kom. Margrethe og seks andre omkom også. Flere av disse var i slekt med familien. Barnets mor ble reddet. Det ble fortalt at hun ble holdt oppe av lufta som hadde

samlet seg i klærne, og at dette virket som et livbelte. Høvedsmannen på kirkebåten het Jens Jensen Åsmul. Han hadde vært inne hos folkene på Festberget og drukket brennevin. Der skal han ha sagt at han skulle seile slik at det spurtes i sju prestegjeld. Dette slo dessverre til. Jens var en av de få som ble reddet. Dette var den største sjøulykken som hadde rammet bygda. Ulykken var med på å sette fart i arbeidet for å få kirke i Lensvika. Men våre forfedre måtte likevel kjempe seg over fjorden i 58 år til før kirka sto ferdig.

Gunnhild i Oppistua

Min mor, Synnøve, husker Gunnhild i Oppistua som ei bestemt dame som det stod respekt av.

Hun var stor og sterk. Det hørte slekta til. Gunnhild ble tidlig enke og måtte ta over mange av ektemannens arbeidsoppgaver. Jorda dreiv hun sammen med tvilling sønnene, Laurits og Bernt, men gjorde mye av arbeidet selv. Fiske var hun også med på, og hun rodde i uerstøene. Hun rodde til Børøsundet etter mel og det sies at hun bar de 100-kilo tunge sekkene opp den bratte bakken fra båtstøa til Oppistua. Det var velstand hos Gunhild. Hennes mann bygde nytt våningshus i "storsildåret" tidlig på 1890-tallet, og bygningen viser at han hadde tjent godt på fisket. Gunnhild hadde to sønner, Laurits og Bernt.

Laurits tok over bruket etter mora, og han fikk sønnene Paul og Alf. Paul bosatte seg i Hestvika. Bernt ble gift med Inga Vedø, født på Yttergården på Vedøya. De drev heimplassen hennes, og sønnen Georg tok over hovedbruket på Vedøya. En annen sønn, Bjarne, fikk en part, men han drev ikke jorda og bygde heller ikke hus der. Yttergården har lenge ligget øde og husa er forfalt. Georg og Bjarne er Synnøves tremenninger.

Utkantbutikkene som forsvant

I løpet av de siste 50-60 åra har det skjedd en revolusjonerende utvikling på mange områder i vår lille kommune. Bosettingsmøstret har endret seg, infrastruktur er bygd ut og gjort endringene mulig. Bedre veier og nye bruer har blitt bygd, nye trafikk mønstre og nye bussruter er opprettet og binder bygder og sentrum sammen. Veien langs Straumfjorden til Gryta var et voldsomt framskritt og gjorde det mulig å kjøre rundt hele Hitra for første gang i 1967.

Elektrisiteten kom som en velsignelse og åpnet for helt nye muligheter. Fergesamband med fastlandet endret svært mye. Først kom fergesambandet fra Forsnes til Smøla og Kristiansund i 1960 og knyttet Hitra nærmere Nordmøre. Både handel og persontrafikk på den sør- og vestlige delen av Hitra ble trukket enda sterkere i den retninga. Men også i tidligere tider ble folk trukket vestover. Jektefarten med tørrfisk og sild fra Hitra gikk i retning Møre og Kristiansund. Alle varer ble fraktet sjøveien, og byen for mange hitterværingar var Kristiansund. Der solgte de fisken sin og der kjøpte de varer. Møre og Romsdal Fylkesbåtar hadde båtruter som anløpte flere steder på Hitra. Mørebåtene var et kjent begrep.

Hver grend sin butikk

Årboka har en sak om utviklinga på Hitra de siste 50-60 åra, og vi har sett på hvordan den har endret eksistensgrunnlaget og mulighetene for butikkene. Vi har vært nødt til å sette en startstrek ved kommunesammenlåinga 1963/1964. Mange kjente handelssteder har vært i drift omkring på Hitra lenge før, mange gamle handelssteder har også fått fyldige omtaler i lokalhistoria som Hopsjøen og Aunøya. Nå velger vi å sikre omtale og få fram den nære historia etter 1964. Hva har skjedd med butikkene, hvorfor har det skjedd, hvem har overlevd i den nye tida?

Og det er på høy tid at vi prøver å fortelle historia, for allerede har det vært utfordrende å få beskrivelser og faktaopplysninger fra denne epoken. Når vi har snakket med berørte, slekt og pårørende, har svaret ofte vært – det er ikke så mange å spørre. De som var med i starten og kjente historia best, er borte.

Utviklinga har gått fort og den har vært dramatisk for både enkeltpersoner og for mange utkantgrender. Det hadde vært ei tid der folk måtte gå i all slags terreng, etter stier langs berg og myr, når de skulle til butikken og barna til skolen. Båten var eneste framkomstmiddelet når folk skulle reise på besøk og delta i sosiale, eller kommunale sammenkomster. Veier fantes nesten ikke, men det var ei brytningstid der arbeidslag svingte slegga, brukte skufila og kjørte «sluskbåra» for å få fram nye veistubber.

Det ble store endringer i lokaltrafikken da ferjeforbindelsene ble opprettet. Først med ferje fra Forsnes til Kristiansund, men størst betydning fikk fastlandssambandet fra Sandstad til Storoddan som åpnet i 1964, "Hitraferja" var den første i sambandet. Her med kurs for det gamle ferjeleiet på Sandstad. Aumøya i bakgrunnen.

Nye veier og bruer

I løpet av disse åra har veier, bruer og ferger gjort hele lokalsamfunnet mindre på en måte. Avstandene har blitt kortere, og ikke minst har tida folk bruker til å reise fra A til B blitt voldsomt redusert.

Aller størst betydning for utviklinga fikk fergesambandene som ble åpnet i mai 1964 med faste fergeavganger mellom Sandstad og Storoddan i Hemne, og ferge mellom Kjerringvåg og Flatval. Med ett ble det bil- og bussforbindelse til Orkdal og Trondheim, og vareleveransene til butikker og næringsdrivende kom etter hvert med godsbiler direkte fra grossistlager i Trond-

heim. De små samfunnene våre ble straks mye sterkere orientert i retning Trondheim som ble byen der handel lokket og mange offentlige tjenester var lokalisert for alle trøndere.

Tida gikk og mange små steder fikk ikke lenger anløp av rutebåten, og dermed fikk heller ikke butikkene levert varene på kaia. Sjøverts varetransport fikk konkurranse fra godsbilene som snart kjørte dagligvarene helt fram til butikkene. Til å begynne var det slik at butikdriverne måtte til nærmeste dampskipskai og laste opp og kjøre heim varene selv. Rutebåtekspedisjonene hadde jevnlig anløp av godsbåten «Yrjar». Enkelte fikk lenge varene med godsbåten, blant annet ved Hestvika kai der Trygve Kaald var sjefen. Børøysundet og Hestvika hadde lange tradisjoner som varelager, båtekspedisjon og skystasjon. Hit kom rutebåtene til Fosen Trafikklag med passasjerer og varer. Det var utgangspunkt for bussrutene for folk som kom fra Trondheim med båten og skulle videre i retning Sørhitra og Uthitra. Godsbilen lastet opp varer for utkjøring til store deler av Hitra. Godsbilen ble et begrep, og av de første som kjøpte storbil og kjørte ut varer var Sivert Kasper Strøm, og etter hvert hans bror Karl Hjalmar. Øyvind Øyen hadde også godsbil og kjørte ut varer til butikkene.

Assortert landhandel

Ferjeforbindelsen med fastlandet resulterte i enorm trafikkøkning. Ennå i 1964 da fire kommuner ble til en, var det ikke sammenhengende veinett rundt Hitra. Veien fra Kvenvær til Straum var ikke ferdig før i 1967. Ferjeforbindelsen mellom Fillan og Brøttingsvågen på Fjellværsøya kom heller ikke før i 1967, og samme år var brua over Knarrlagsundet ferdig. En voldsom omveltning innen samferdselen fant sted i en kort, hektisk periode.

De lokale handelsmennene som det var mange av, måtte raskt tilpasse seg ny tid, og mange av dem fikk utfor-

Otto Åberg var en aktiv og dyktig forretningsmann som etablerte grossistlager i Hestvika. Her kjøres en last med ferske egg til lageret opp fra gods båten som nettopp har kommet fra byen. (Foto Hitra-Nytt)

dringer med å overleve. Ved kommunesammenslåinga var det ca 40 butikker, eller landhandlere, omkring i nykommunen.

Varetransporten ble totalt endret og folk reiste mer etter som veinettet ble bygd ut og bussruter satt opp. Handelen var i sterk endring. Før godsrutas tid, måtte butikkdriveren selv hente varene, først med hest og vogn, og inn på 1950-tallet fikk noen lisens til å kjøpe egen varebil dersom de kunne legge fram attest på at de hadde behov for bil i næringsøyemed. Ennå var det ikke mange som hadde bil på Hitra.

Mange handelsmenn hadde levd og drevet sin virksomhet i fattigslige tider, folk hadde ikke mye å rutte med. Butikkene var ikke store, og vareutvalget bare det aller nødvendigeste. Ofte drev disse handelsmennene med kjøp og salg av fisk og sild i tillegg. De kjøpte fisk av bygdas fiskere, de saltet og la i kasser som de solgte videre til oppkjøpere i byen, og noen tørket fisk på hjell og solgte i Kristiansund. Noen hadde større fartøyer og gikk til Lofoten og kjøpte opp fisk som de saltet og tørket. Noe ble sendt med rutebåten, var partiene større var det fraktestartøyer som kom og hentet kassene. Noen handelsmenn hadde også egen fraktestartøyer.

Ei grend med respekt for seg selv hadde hatt sin lille ass. landhandel. Folk var vant til at det var sjøveien som var viktigste vei til butikken. Veiene var få og til tider uframkommelig når det var mye snø. Da tok sjøvante hitterværingene seg ned til naustet, drog ut færingen og satte kurs for handelsmannen. Slik var situasjonen omkring på hele Hitra. Nå ble det endring.

Grossisthandel fra bil

Og det som kom til å endre utviklingen aller mest, var da grossistbilene kom i gang med faste kjøreruter rundt Hitra, og hver handelsmann kunne plukke ut det han ville ha og fikk varene levert på stedet. Bilene kom til butikkene med rikt utvalg av ferske varer, og handelsmannen som det fortsatt het den gangen, kjøpte det han ønsket. Mannen i bilen var både sjåfør og selger. De nye, store varebilene, noen hadde til og med fryse- og kjølebiler, kjørte rundt til hver enkelt handelsmann og solgte varer som frukt og grønnsaker, kaffe, kaker, salater, is, kjøttvarer, øl og mineralvann o.l. rett fra bilene.

Den første som startet med grossist-rute var Otto Åberg. (1938-2020) Han var framsynt, og allerede i 1963 kjørte han frukt og grønnsaker for Banan-Mathissen til Hitra via ferga fra Kristiansund til Forsnes. Han lastet opp stor bilen ved lageret i Trondheim på morgenen, kjørte til Kristiansund på ettermiddagen og tok siste ferge fra Kristiansund via Smøla til Forsnes om kvelden. Nede i veien til fergeteiet på Forsnes bodde Thormod Ottervik. Han hadde også en liten landhandel. Åberg fikk avtale med han om overnatting, og morgenen etter startet han på en lang salgsrute på Hitra.

Åberg flyttet til Hitra med familien og bygde hus og varelager i Hestvika etter hvert. Derfra kjørte han ut varer for storgrossistene Banan-Mathissen, Kjeldsberg

og Stabburet hver eneste dag. Foruten rute rundt på Hitra, hadde han rute på Frøya hvor det var omtrent samme antall butikker. Likeså tok han ferga til Storodan en gang i uka og kjørte fast rute til handlende i Hemne. Øl og mineralvann ble kjørt ut fra eget Dahls-lager i Børøundet, det sørget Nils August Strøm for. Også Bøndernes Salgslag og Løvold i Kristiansund kjørte tidlig rute med kjølebiler fulle av pålegg og annen kjøttmat.

Vanskelig omstilling

Den tradisjonelle butikkhandelen måtte omstille seg. De små utkantbutikkene møtte nå en stadig tøffere hverdag, og mange greide ikke å overleve. Mange hadde ikke annet valg enn å legge ned. På midten av 1960-tallet var det mange og svært små butikker. Det var blant annet fem butikker på Dolmøya, på Fjellværsøya/Ulvøya var det sju. På Innhitra var det i alt ti.

I årboka presenteres en kort historie om hver av de ca 40 butikkene. Fakta og opplysninger er innhentet fra folk som sto dette nært, og gjennomgangstonen er at butikkene ble for små og omsetninga for lita i ei ny tid der avstandene ble kortet inn og folk fartet mer. På 1970-tallet begynte også utbyggingen av sentrumsområdet i det nye kommunesentret Fillan å merkes. Nye arbeidsplasser både offentlige og private, ble skapt. Mange handlet i tilknytning til arbeidsstedet sitt der det vokste fram nye tilbud og tjenester, og dette virket fort inn på omsetninga til en liten utkantbutikk.

Aller sterkest merket butikkene den store endringen i handlemønster som kom utover på 1980-tallet med Hitratorget og mange spesialbutikker som vokste fram i Fillan. Den lille ass. landhandelen fikk det vanskelig. Mange peker på disse utviklingstrekkene og forteller om egne erfaringer.

I 2020 er det kun sju dagligvarebutikker på hele Hitra. Det er to dagligvarebutikker i Fillan som har kommet som nyetableringer, Rema 1000 og Coop Extra. Av de gamle som eksisterte midtveis på 1960-tallet, er det disse fem som fortsatt eksisterer:

- Aug.Faxvaag (Joker Kvenvær),
- O.Sivertsen Dagligvarer (Bunnpris Sandstad),
- O.Selvaag Eftf (Joker Knarrlagsund),
- Dolmøy Handel (Joker Dolmøy) og
- Nærbutikken, Melandsjø.

Otto Åberg er kilden vår når vi ramser opp 40 butikker som drev dagligvarehandel på Hitra på 1960-tallet. Noen la ned driften i løpet av det første tiåret, andre greide å holde det gående noen år, men butikker ble nedlagt i tur og orden i perioden på 50-60 år.

Åberg gjenoppfrisker kjøreruta fra varelageret sitt i Hestvika rundt Hitra og Dolmøya, og ut til Fjellværsøya og Ulvøya etter at ferga fra Fillan til Brøttingsvågen kom.

Vi har delt inn butikkene etter gammel-kommunene

FILLAN

K.H. Norbotten & Co, - Sæthers Dagligvarer,
- Fillfjorden Samvirke­lag, - D.A. Danielsen (Tranvikan)
Ansnes Samvirke­lag og S.A. Fjeldvær (Fjeldvær
Dagligvarer)
Fjellværøy Samvirke­lag, - L.Sandstad, (Aukan) og
Wessel Skarsvaag, Nordbotn
O.Selvaag Eftf, - K.S. Røvik, - Trollheimen Handel
og Kristine Bergli

HITRA

Barman Handel, - Hitra Samvirke­lag,
- Hamarvik Samvirke­lag avd 2 (Vikan),
- Martin Eide og Hitra Handel.

Dolmøy Handel, - Johs. Breivoll, - Olaf Ramsli,
- Stadsvik Handel og Nærmat, Rabben & Øien,
Hestnes Handel og Trygve Strøm, Straum.

KVENVÆR

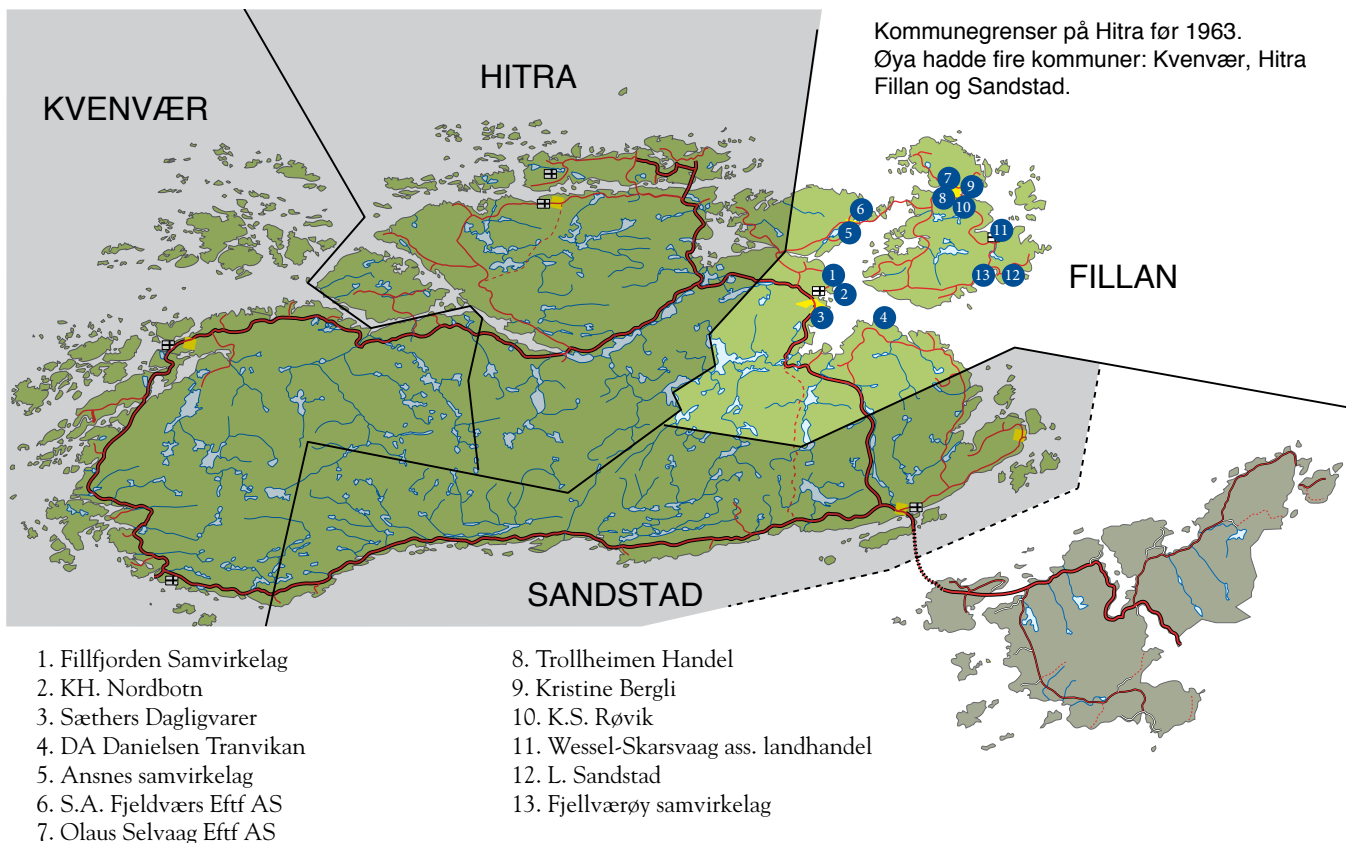
Aug. Faxvaag, - Gus D. Kvam, Grefsnesvågen,
- Isak Hegerberg (Monsøya og Stein), - A. Ingebrigtsen,
- Rognvik, Gjössøya, - Risøysund og Forsnes Handel
(Ottervik / Forsnes)

SANDSTAD

Nils Strøm AS, - E. Norbotten Eftf,
- O.Sivertsen Dagligvarer, - Sandstad Samvirke­lag,
- Skatvold Kolonial, - Kolbjørn Hansen Handel,
- AS Ørnulf Strøm, Hamna, - Rolf Kaald & Co,
- Hermann Svenning, Kvammen og Utset Innkjøpslag.

For å lage denne historia om butikkene har vi brukt mange kilder, ikke minst bladd i gamle lokalaviser og snakket med mennesker som selv har vært involvert enten direkte, eller gjennom slekt og venner. Flere har delt bilder med oss. Vi har nevnt kilder under hver butikk og håper vi ikke har glemt noen. Noen har bidratt ekstra og skrevet historia til butikker de kjente godt.

Fra 1.januar i år har Hitra blitt større i areal og folketall. Deler av gamle Snillfjord kommune har blitt en del av Hitra, og i området Hemnskjela og fra Kongensvoll til Vågan var det flere butikker. Vi skal gjøre en innsats for å kartlegge disse også og gi en liten beskrivelse av hver enkelt. Her trenger vi litt mer tid og mer assistanse fra lokale krefter som kjenner historia. Den saken vil vi lage til neste utgave av årboka.

Gamle Fillan kommune

SVEND SIVERTSEN

Fillfjorden Samvirkelag

I «Gammel-Fillan» hadde Thore Lyche og kona Emmy, født Rogne, drevet handelsvirksomhet siden 1912 da de to tok over etter hennes far Sivert Rogne. Omkring 1950 nærmet Thore Lyche seg sytti år, og han og kona ønsket roligere tider, og butikkdriften var i ferd med å avsluttes.

Jarle Sveen foran nybygget på sentrumsområdet i Fillan. Foto Hitra-Frøya lokalavis

Den 3. februar 1952 ble Fillfjorden Samvirkelag stiftet heime hos Gustav Mellemsæther i Lervågen hvor 20 av de 26 som allerede hadde tegnet medlemskap, møtte opp. Samvirkelaget kjøpte brygga til Lyeche og startet ganske umiddelbart handelsvirksomhet i den ene enden av gammelbrygga ved Fillan kai. Det var et lite lokale med disk og slitne vegger. Lageret var ute på kaia der de tok imot varer med vinsj når fosenbåten kom.

Fillfjorden samvirkelag var frittstående, det vil si ikke tilsluttet Norges kooperative landsforening (KOOP). Pionerene hadde i sin tid søkt om medlemskap, men det var blitt avslått på grunn av for lavt medlemstall. Imidlertid ble koops vedtekter lagt til grunn, og firmaet var organisert som et andelslag, holdt generalforsamling og delte ut utbytte til medlemmene. Oppe i Fillheia ble det bygd bolig for bestyreren. Samvirkelaget hadde også ekspedisjon for Fosen Trafikklag.

Samvirkelagets første bestyrer var Kåre Akseth fra Fjellværsøya, og laget fikk i gang sin virksomhet like før Karl H. Norbotten startet i nabobrygga. Akseth fungerte bare kort tid, før Tømmerdal ble bestyrer i perioden 1952-1958, og deretter var det Jarle Sveen (1927-2002) som tiltrådte og var bestyrer helt fram til 1993.

Det ble bygd nytt butikklokale nede på kaia rundt 1960. Et bilde viser at det sto ferdig i 1962. Her var det fortsatt handel over disk, og de fleste varene kom i løs vekt. De ansatte veide opp i mindre forbrukerpakninger. Lokalet ble senere ombygget til selvbetjening.

Mange av de fastboende i Fillan kjøpte melk, smør, ost og fløte ved meieriutsalget i Hitra Meieri.

Også Fillfjorden samvirkelag hadde tilbud til kundene med å kjøre heim varer. Ordningen fungerte helt fram

De ansatte kunne presentere ny, moderne butikk etter å ha flyttet opp fra kaia i Fillan i november 1984. F.v. bestyrer Jarle Sveen, Paula Lossius og Elsa Sveen.

til nedleggelsen. Blant annet hadde samvirkelaget betydelig leveranser av dagligvarer til Hitra helsehus.

Samvirkelaget hadde også byggevarer, rør, elektriske varer, maling, tapet og div. hageutstyr. I det hele tatt en veldig assortert varebeholdning, helt fram til det kom spesialbutikker innen flere bransjer i Fillan.

På kaia i Fillan var det båtanløp der både passasjerer reiste til og fra, og gods kom i land. Det var ansatt ekspeditør på kaia, men mange av båtanløpene var det også Jarle Sveen som måtte trå til og ta seg av. Gods båten «Yrjar» kom med mye av varene. Da sto Jarle på trappa oppe i Fillheia å speida utover Fillfjorden for å se om båten kom. Den anløpte ofte om natta.

I 1984 hadde Fillfjorden samvirkelag tatt beslutningen om å flytte butikken fra kaia opp til Fillan sentrumsområde der de bygde nytt forretningsbygg på sentral tomt. Åpningen i store, moderne lokaler fant sted i november dette året. En moderne butikk med dagligvarer, jernvarer og gaveartikler. I tillegg var det et komplett lager av rørleggervarer.

Jarle Sveen fikk i 1988 Norges vels medalje for lang og tro tjeneste. Tidligere styreformann i samvirkelaget, Erling Bøhle, sier det slik: - Det var fortjent, for Fillfjorden samvirkelag var hans livsverk.

Det gamle samvirkelagsbygget på kaia ble tungsolgt. Det var Asbjørn Lervåg som kjøpte bygget til slutt. Han etablerte firmaet ALFO der nede.

Den siste perioden samvirkelaget var i drift, 1993-2004, var det Terje Strøm som var bestyrer, og de siste årene butikken eksisterte, var den en del av Joker-kjeden.

Konkurransen strammet seg til i dagligvarehandelen da lavprisbutikkene kom til Hitra. Først ut var MaTo

SVEND SIVERTSEN

KH. Norbotten & Co

Vinteren 1951/52 ble det store endringer når det gjaldt handelen i "gammel-Fillan" da driverne av de to eksisterende butikkene begge fant at de ville gi seg. Den ene driveren var Helga Brustad Aune. Hun og ektemannen hadde fra 1912 handlet i Barman, men flyttet til Fillan rundt 1940 og etablerte seg ved Fillvågen i brygga til Alfred Glørstad og broren John. Helgas ektemann, Johan Aune, døde høsten 1951, og enka var blitt 65 år og ønsket å flytte til Trondheim.

I Trondheim bodde Elfrida Haltland (1923-2005) og Karl Henry Norbotten (1922-2009). Frida hadde vært ansatt i Adresseavisen de siste fem årene, og Karl var utdannet stuert og reiste til sjøs. De planla husbygging i byen. En dag på etterjulsvinteren 1952 ringte Karls stemor, Ellen Norbotten, fra Sætra i Hestvika, og fortalte at den ene av butikkinnehavere i Fillan skulle legge ned.

på Hitratorget, senere kom Rimi og Rema. I 2004 var det definitivt slutt også for samvirkelaget. Bygget på sentrumsområdet ble solgt, og i dag er det Sport 1) som holder til i bygget.

Kilder

- Brit Eli Sveen Sandstad
- Gunnar Lossius
- Erling Bøhle
- Hitterslekt

Elfrida (Frida) og Karl Norbotten. Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

Hun anmodet Frida og Karl om at de måtte komme ut-over. De fikk tilbud om å overta handelen og leie brygga. Begge hadde spart sammen litt penger med tanke på huskjøp. Det kom godt med da de kjøpte varebeholdninga etter Aune. I tillegg kjøpte de det gamle butikkut-

styret. Det hele ble betalt kontant den 10.mars 1952, og kjøpesummen var kr. 4.047,50.

Frida var handelsskoleutdannet, men hadde ennå ikke fått sitt handelsbrev.

Frida og Karl Norbotten hadde ikke kjennskap til etableringen av Fillfjorden Samvirkelag, og ble ikke klar over dette før det var for sent. Hvis de hadde visst om den etableringen ville de nok ha blitt i Trondheim, har de senere uttalt.

Etableringen av to butikker samtidig i gammel-Fillan, cirka 30 meter fra hverandre, ble nok ikke som driverne hadde tenkt seg. Frida og Karl innså raskt at det var nødvendig å skaffe inntekter utover det butikken kastet av seg. Høsten 1953 reiste derfor Karl til hvalfangstbasen Grytviken i Syd-Georgia i det sørlige Atlanterhavet, hvor han hadde fått arbeid som kokk.

Med Karl borte hadde Elfrida ansvaret for både butikken og for to små jenter som ble født med ett års mellomrom i april i 1952 og 1953, men selv om Frida hadde hushjelp/butikkhjelp så var det i perioder vanskelig. Det gikk rundt på et vis. Karl var borte omtrent i ett og et halvt år før han gikk i land for godt i 1955.

K.H. Norbotten & Co, førte både tøy, sko og ski samt alskens utstyr og husgeråd. Mye av matvarene kom fortsatt til butikkene ”i stort”, f.eks. ble mel og kaffe, ris og sukker solgt i løs vekt fra sekker og poser.

Folk bakte som regel brød selv, men butikkene tilbød også bakeribrød, som de fikk levert en gang i uka med båten i fra Trondheim. Det samme med pølser og kjøtt som kom til butikkene i spann fylt med saltlake. Fôrmel i 50 kilos sekker var en vanlig ”hylleware”, og på den

Vigdis og Gunnar Lossius. Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

tida foretok kjøpmannen ennå byttehandel ved at f.eks. en gårdbruker fikk fôrmel i bytte mot egg.

Ei hånddreven pumpe fra BP med bensin fra fat fikk de ganske raskt på plass. Norbotten ble tidlig på femtitallet kommisjonær hos Norsk Tipping. Dette vervet ble skjøttet godt, og firmaet hadde i hele sin levetid en tippeomsetning fullt på høyde med de andre i kommunen. Driften nede i Fillan var tungvint og brygga var kald. Landveien var nå blitt viktigere enn sjøveien, og det var derfor nødvendig å tilpasse seg samfunnsendringene. I 1967 flyttet KH Norbotten & Co inn i nybygg med butikklokale og leilighet over. Butikken ble Hitras første med selvbetjening. Sortimentet var fortsatt assortert landhandel med bl.a. kjøkkenutstyr, jernvarer, noe manufaktur, strikkegarn, fiskeutstyr, olje, gass og bilbatterier m.m. To nye bensinpumper ble montert av BP, forløperen til Norol og Statoil. Handelen ble doblet allerede første året og gikk bedre for hvert år.

Butikken ble etter hvert både for liten og tungvint. På 1980-tallet ble savnet av moderne utstyr som kjøle- og

fryserom merkbart. Melk, øl og mineralvann ble lagret i kjelleren, og det ble mye bæring og mange tunge tak. Nytt påbygg som inneholdt fryserom, et stort kjølerom og et romslig lager ble bygd. Driften ble mye enklere og lettere, og butikken ble bedre og større, ca 400 kvm. Det ble imidlertid en tung investering, da det viste seg å ikke gi det ønskede resultat, mye på grunn av et forskjøvet sentrum som hurtig utviklet seg noen få hundre meter sørover langs riksveien. Konkurransen hardnet til, flere dagligvarebutikker ble etablert. Fillan var i sterk vekst. Først kom Sæthers Dagligvarer, så etablerte MATO seg i Hitra Torget. I 1984 bygde også Fillfjorden Samvirke lag nye lokaler «oppe i sentrum».

Norbottens butikk hadde dermed havnet på "feil side av svingen", og ute av syne fra sentrum. Nedturen var påbegynt, det ble noen tunge år før det hele resulterte i konkurs våren 1991. Nesten 40 års forretningsvirksomhet var dermed over for Frida og Karl Norbotten.

Konkursboet ble kjøpt av Norbottens datter og svingersønn, Vigdis og Gunnar Lossius, som begge hadde arbeidet i butikken i mange år. De startet et par uker senere i de samme lokalene under eget firmanavn, Norbotten AS. Men nå med et enklere konsept, i hovedsak dagligvarer.

SVEND SIVERTSEN

Sæthers Dagligvarer

Agnes Sæther (1916-2005) var gift med Paul Sæther (1912-1970) som hadde egen båt og drev med passasjertrafikk mellom Fjellværsøya og Fillan. Sammen drev de også gården Nordsæter Nedre, ikke langt fra Fjellvær, som Paul hadde eid siden 1946.

Agnes og Paul flyttet til Fillan fra Fjellværsøya i 1966. Paul hadde nå blitt syk, og gårdsdriften måtte avvikles.

På tross av veldig lav husleie og billig arbeidskraft ved at de gamle driverne sto på for de nye, gikk handelen såpass trått at lønnsomheten likevel aldri ble god. Tidlig i 1993 valgte driverne å legge ned. De satset på kioskdirift i leide lokaler i sentrum. Logus Kiosk ble etablert.

Frida og Karl Norbotten kjøpte tilbake bygget sitt etter konkursen i 1991, og de ble boende i leiligheten til 2000 da de solgte bygget til Åge Kaasbøll, og flyttet til omsorgsbolig på "Blåfjell".

Etter dagligvarebutikkens tid var det først Frøya-Trøya som hadde utsalg i Norbotten-bygget før Edel Bertha Rakvåg fra Ålesund, åpnet brukthandel som hun holdt gående i flere år. Senere ble det etablert et treningsstudio som hadde tilhold i lokalene en periode. Etter det hadde Kontorplan AS utsalg der fram til 2014. Siden da har det vært restaurantdrift i bygget.

Kilder

- Gunnar Christoffer Lossius
- Lokalavisa Hitra-Nytt / Hitra-Frøya
- Hitterslekt

Slik så butikken til Agnes Sæther ut i 1969. Bensinstasjonen ble åpnet i 1967.

Agnes Sæther startet det hele.

Sommeren dette året fikk de bygd nytt hus ved veien ned til Oldervika. Agnes var en foretaksom dame, og 8. desember samme år startet hun egen butikk, Sæthers Dagligvarer, i Fillan. Hun hadde ikke handelsbrev selv, men drev med sin sønn Bjørn A. Sæther sitt handelsbrev. Nytt forretningsbygg på 100 kvm sto ferdig, og det var tradisjonell handel over disk. Vareutvalget var assorterte dagligvarer, litt manufaktur og pyntegenstander. I oktober samme året ble det inngått avtale med Shell om å etablere bensinstasjon for salg av drivstoff. Avtalen ble inngått av Kåre D. Sæther (f.1947), sønn av Agnes og Paul. Han bodde på denne tida i Trondheim der han arbeidet som bilmekaniker hos Grendahl Auto. Han fikk i gang bensinstasjonen som åpnet i 1967.

Våren 1974 flyttet Kåre fra Trondheim til Fillan med familien og overtok butikken etter sin mor som av helsemessige årsaker ville trappe ned. Kåre og kona Liv sto

Kåre D. Sæther og Mona Sæther Arntzen.

for driften av Sæthers Dagligvarer i mange år. I 1976 ble det påbygg ved butikken som nå ble utvidet til selvbetjeningsbutikk, og i 1983 ble det foretatt enda en utvidelse av butikklokalene.

Kåre D. Sæther drev også gatekjøkken i tilknytning til butikken. Først i eget lokale ved siden av, men etter utbyggingen i 1983 i en egen avdeling i butikken. Som mange andre butikkdrivere var også Kåre i aksjon med varekjøring til faste kunder som bodde litt mer perifert. Sæthers Dagligvarer har opp gjennom årene vært tilknyttet ulike kjeder; Krone-kjeden, FM-kjeden og til slutt Bunnpris.

Høsten 1988 startet Sæthers Dagligvarer avdeling på Sandstad, i lokalene der Skatvolds Kolonial hadde drevet butikk. Lokalene ble leid av Reidar Skatvold. Ved avdelingen på Sandstad var det Kåres datter, Mona

Sæther Arntzen (f.1967), som var daglig leder. Driften av avdelingen på Sandstad ble avvirket i februar 1992. Årsaken var sviktende kundegrnlag og endret handlemønster. Flere og flere handlet i Fillan som var blitt et handelssentrum med mange ulike tilbud. Mona ble med videre i driften av butikken i Fillan.

I 2008 ble butikklokalene bygd ut for siste gang, og etter denne utbyggingen i mai dette året, avsluttet Kåre D. Sæther sin butikkdrift. Lokalene ble nå utleid og nye drivere tok over, Casi AS, fortsatte driften av dagligvarebutikken i Bunnpriskjeden. Kåres datter, Mona Sæther Arntzen (f.1967), ble med videre som NK på Bunnprisbutikken til hun sluttet i 2011. Casi AS, avsluttet driften av dagligvarebutikken Bunnpris Fillan i 2018. Da hadde det vært sammenhengende drift i 52 år.

SVEND SIVERTSEN

DA. Danielsen - Tranvikan

Tranvikan er et gammelt handelssted. Her startet Th. Eggen allerede i 1907 med assortert landhandel ved siden av at han drev silde- og fiskeforretning. Han fikk også på plass posttjeneste, og det ble dampskipsekspedisjon i Tranvikan ved innløpet til Fillfjorden.

Senere kjøpte John Selvaag (1883-1967) stedet i 1915. Han kom heim fra Amerika og gifta seg med Inga Ingebrigtsen. De begynte å se seg om etter et sted der de kunne drive handelsvirksomhet med post og båt ekspedisjon. Valget falt på Nordnes i Tranvikan.

Butikken fikk plass i et lite rom ved siden av kjøkkenet i det gamle huset som eksisterte da. Kai var det ennå ikke, så ekspedering av rutebåten måtte foregå med robåt. Etter hvert ble det bygd nye hus og kai kom på

Shell-stasjonen ved Sæthers Dagligvarer har Kåre D. Sæther drevet selv hele tiden, og stasjonen driver han fremdeles som Shell Express, automatstasjon.

Butikklokalene solgte Kåre til Trimfit Eiendom AS i januar 2019, og det er nå Sanna Fjeldvær som driver treningssenter og fysioterapitjenester i de gamle butikklokalene.

Kilder

- Mona Sæther
- Hitterslekt
- Lokalavisa Hitra-Nytt / Hitra-Frøya
- Norges Bebyggelse, Herredsbind Sør-Trøndelag

Handelsstedet i Tranvikan

plass, og aktiviteten og handelen tok seg opp. Selvaag skaffet seg to båter, «Skreien» og «Alfen» og drev med oppkjøp og tilvirking av fisk og sild i 1920- og 1930-åra. Han gikk til Lofoten og kjøpte opp skrei som ble tørket og videresolgt i Kristiansund. John Selvaag overdrog etter hvert virksomheten til sønnen John Ivar Selvaag (1932-2018).

Handelsstedet Nordnes i Tranvikan.

Utover i tiårene som fulgte ble veiforbindelser bygd ut i kystdistriktene. Fergeforbindelser ble etablert og samferdselen gikk over til landverts. Rutebåttrafikken ble sterkt innskrenket, privatbilen kom mer og mer i bruk, og det kom større sentra som overtok de fleste funksjonene som de gamle handelsstedene tidligere hadde.

Selvaag fortsatte driften av butikken og fiskemottaket i Tranvikan fram til 1961 da Anna (f.1934) og Daniel A. Danielsen (1927-2003) kjøpte handelsstedet Nordnes. For å drive handel var det krav om handelsbrev, og det hadde både Anna og Daniel. John Ivar Selvaag flyttet med familien til Namsos.

Anna minnes at varene kom i løs vekt og måtte veies opp. Det var store, tunge sirupsfat og store oster og ikke minst skråtobakk som måtte skjæres opp i biter som kundene ville ha. Det var utkjøring av varer til kunder i kretsen to ganger i uka. På brygga var det fortsatt fiskemottak og salg av bensin og olje. Over kaia gikk det fiskekasser videre med rutebåten og det var til tider dyretransport med båten. Det var også post i Tranvikan inntil postordninga ble sentralisert.

Anna og Daniel A. Danielsen kjøpte stedet i 1961.

Butikken var ofte et samlingspunkt for bygdefolket der interessante temaer ble luftet. Men etter hvert som veinettet ble utbygd, kunne folk farte mer rundt og de ble dratt inn til de store kjøpesentrene med større utvalg. Butikken i Tranvikan ble historie i 1991.

I dag er lokalene på Nordnes bygd om til utleieleiligheter for turister, som også finner det fornøylig å høre om svunne tider og hva som befant seg i lokalene for en del tiår siden.

Kilder

- Anna Danielsen
- Hitterslekt
- Widerøe Flyveselskap

SVEND SIVERTSEN

Ansnes samvirkelag

Samvirkelaget ble stiftet allerede 24. august 1945 i et møte heime hos Reidar Ansnes. Men først like før jul 1952 åpnet Ansnes Samvirkelag sin butikk. Samvirkelaget kjøpte ei stor tyskerbrakke i Hommelvika, og deler av brakka gikk til å bygge ungdomshuset Fjordgløtt. Det var «arbeiderklassen» på Ansnes som samlet seg og dan- net eget samvirkelag.

Første bestyrer var Birger Fjeldvær som kom fra Trond- heim. Som etternavnet tilsier så var Birger fra Fjellvær, og kona Julie var fra Kvenværet, med pikenavnet Skum- foss. Birger gjorde en veldig god jobb for samvirkelaget og kom hvert år ut med et lite overskudd. Det var ei slitsom tid med lange dager, hvor fiskerne skulle kunne levere fangst til de fleste av døgnet tider.

Birger takket for seg i 1958, og Arne Bårdsen ble ny bestyrer. Arne hadde hatt sitt virke i NKL og var av den mer røffe typen. Godt likt av mange, men også i stand til å utfordre både kunders meninger og væremå- te. Forholdet til konkurrenten, S.A Fjeldværs Eftf, som under Birger Fjeldvær sin tid som bestyrer, hadde vært både vennskapelig og mer som godt naboskap, ble utfor- dret. Hele Ansnes var forundret over hva Birger hadde fått til der, idet forhåndsspådommene hadde vært noe helt annet. Dette gode naboforholdet ble nå satt på flere prøver.

Kolbjørn Olsen forteller:

-Jeg begynte å arbeide på samvirkelaget sensommeren 1958, etter skoletid og på lørdager. Arbeidet bestod i å veie opp sukker, mel, sagogryn, havregryn og hva som kom i 50 kilos sekker. Før jul i 1959 traff jeg «Gammel-Anton» på Ansneskaia, og han spurte om jeg skulle arbeide på samvir- kelaget i romjula. Jeg sa at jeg ikke hadde hørt noe om det,

Mot slutten for Ansnes Samvirkelag. I 1984 ble samvirkelaget overtatt av Hamarvik S-lag. Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

så jeg ble tinget til å jobbe hos han da. Noen dager etter fikk jeg nærmest beskjed fra Arne Bårdsen om at jeg skulle jobbe på samvirkelag i hele romjula. Da måtte jeg fortelle at Anton hadde tinget meg! Det ble et veldig rabalder. Arne Bårdsen var snarsint så det forslo. Sprutrød i ansiktet sprang han bort til Anton! Vi var flere som var redd for håndgemeng. Men Arne Bårdsen kom tilbake, - blid som ei lerke. Du skal jobbe annenhver dag der - og her. Anton Fjeldvær sitt lune vesen, og et par hundre meter å springe det av seg på for Arne Bård- sen, gjorde susen.

I 1960 sluttet Bårdsen og flyttet til et samvirkelag på Frøya. Sulværingen Adolf Kristiansen og fru Gudrun, overtok. Adolf hadde mange ideer og disse ble satt i verk. Tørking av sei, bearbeiding av fisk, hvor særlig seilak- sen ble en suksess. Etter hvert ble det også lønnsomhet i den. Først og fremst fordi damene i produksjonen ble dyktige og raske i sitt arbeide. Noen andre mente der- imot at andre medlemmer også kunne få komme inn å tjene seg noen kroner. Dette bidro til at lønnsomheten nok endret seg radikalt. Alle måtte gjennom opplæring

Ansnes samvirkelag pr 1959.

og dette tok naturligvis en viss tid for hver ny arbeider. Produksjonen ble nedlagt.

Også innkjøp av tang ble en ny satsing som ga litt inn-tjening. Framfor alt så var det stor aktivitet ved Ansnes samvirkelag i Adolf Kristiansen sin tid. Det kom kunder fra både Ulvøya og Fjellvørsøya, og mange ble faste kunder i denne perioden. Det skyldtes nok vesentlig at sortimentet var meget stort, og at det fantes alt som var relatert til fiske og fangst. Men det var også meterverer av tøy til gardiner, kjoler, jakker og det meste for enhver husholdning.

Kristiansen sluttet i 1966, og da overtok ansneslennin-gen Martin Eide. Martin sluttet i 1970 og flyttet til Me-landsjøen. En tidligere nabo av Martin på Ansnes, Lud-vig Kristoffersen, flyttet så utover fra Trondheim med sin fru Hildur. Han var bestyrer til 1973 da han overlot jobben til Arne Eriksen og han var der i hele 10 år.

I 1983 overtok Alfhild Olsen som bestyrer. Hun var be-styrer da Hamarvik Samvirkelag overtok og «fusjoner-te» laget inn i sin virksomhet i 1984. Mary Nygård som opprinnelig var fra Hestnes, og som tidligere hadde job-

bet som butikkbetjent ved Ansnes samvirkelag, tok over som bestyrer i 1985. Mary var der helt fram til Hamar-vik Samvirkelag la ned avdelinga på Ansnes i slutten av 1987, de konkluderte med at lønnsomheten var for dårlig. I 35 år var det samvirkelag på Ansnes.

Brødrene Tor Agnar og Arnold Jobotn kjøpte butikken og anlegget på Ansnes av Hamarvik samvirkelag i 1988. De startet Ansnes Dagligvarer AS, men selskapet ble begjært konkurs i 1993. Arnold Jobotn startet så Ror-bua Handel AS samme år og holdt det gående i tiden da Hitra Rorbu og Havfiskesenter ble startet i 1997. En attraktiv pub ble etablert i deler av lokalet og det ble oppført tilbygg.

Butikken ble nedlagt i 1999, mens «Rorbua» ble utvi-det og ble straks et populært samlingssted. I dag er nav-net Ansnes Brygger, og mannen bak er Ola Sják Bræk. Det har blitt et meget populært treffsted i en forlenga sommersesong, der firmaer og private lag samles og ikke minst turister fra fjern og nær, kommer for å spise sjømat og være med på festligheter og konserter.

Kilder

- Kolbjørn Olsen
- «Hamarvik Samvirkelag – 50 år» av Hans U. Hammer
- «Ansneslandet» av Krister Olsen
- Lokalavisa Hitra-Nytt / Hitra-Frøya.

SVEND SIVERTSEN

S.A. Fjeldværs Eftf

– Fjeldværs Dagligvarer

Ansnes er et av de eldste handelsstedene på Hitra, det nevnes som borgerbua allerede på 1700-tallet. Omkring 1800 var Andreas Parelius handelsmann på Ansnes.

I 1902 kjøpte Sivert Antonsen Fjeldvær (1869-1944) handelstedet på Nesset, Ansnes. Han var en dyktig handelsmann, i tillegg fikk han i stand postkontor og stasjon for rikstelefon, og det ble etablert dampskipsekspedisjon. Poststedet het i starten Fillfjorden poståpneri, det var fra 1. juli 1935 at navnet ble endret til Ansnes. I tillegg til butikkdrifta drev Fjeldvær aktivt med kjøp og salg av sild og fisk. Han var også skipsreder.

Hans sønn Anton Sivertsen Fjeldvær (1903-1976) ble neste driver. Han tok over farens firma i 1938. Han hadde også egen frakteste og hentet og leverte selv varer i Trondheim. Han var en av de første i Norge som kokte, rensket og la krabbekjøtt i skjell. I 1950 fikk han bygd ny, moderne betongkai ved brygga på Ansnes. Året etter ble Hitra Billag AS stiftet, og det ble fast bussforbindelse til Ansnes i samband med rutebåtene som anløpte. Anton hadde en rekke kommunale tillitsverv og var medlem både av ligningsnemnda, av kommunestyret og var ordfører.

Tredje generasjon Fjeldvær ble innledet da Antons sønn, Sivert Fjeldvær (1927-1978), overtok familiebedriften. Han fikk ansvaret for rutebåtkaia, og i 1970 også fiskemottaket og landhandelen. Sammen med kona Åse (f. Langnes, 1928) drev de dagligvarebutikken og hadde posten i samme brygga. Åse kom til Ansnes som butikkdame hos Anton Fjeldvær i 1948, og i 1951 ble hun gift med butikkeierens sønn, Sivert.

Butikkleder hos S.A. Fjeldvær, Åse Fjeldvær (t.h.) sammen med Annbjørg Jegtvik. Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

Sivert Fjeldvær startet sitt yrkesaktive liv til sjøs. Han var en aktiv og kreativ mann, og etter at han ble gift og fikk barn ønsket han å være mer heime. Sivert gikk i gang og etablerte fiskematfabrikken Hitramat. Der ble produsert varierte sjømatprodukter, og Hitramat kjørte distribusjonsruter med egne biler og solgte fiskeprodukter langt utenfor Hitra.

Dessverre døde Sivert tidlig, bare 51 år gammel, og sønnen Anton (f.1958) fikk ilddåp og ble raskt kastet inn i familiebedriften. Han konsentrerte seg om Hitramat og fiskematproduksjonen, mens hans mor, Åse, fortsatte med ansvaret for butikkdrifta og posten.

De siste årene det var butikkdrift ble firmanavnet endret til Fjeldværs Dagligvarer AS, og det var datteren Toril (f.1955) som tok over den daglige ledelsen av butikken i 1982 for å avhjelpe sin mor som fortsatt hadde stilling i Posten i tillegg til butikken.

Handelsstedet Ansnes har en lang historie.
Foto: Norrømafly, 1950-tallet.

Thora og Anton Fjeldvær

Vareutvalget var mangfoldig og variert i hele driftsperioden. Foruten dagligvarer var det jernvarer, hageartikler, planter, manufaktur, gaveartikler og hvitevarer. Også Fjeldvær hadde varekjøring til sine kunder, blant annet på Glørstad. «Gammel-Anton» som han ble kalt, skaffet seg bil på 1960-tallet, men han hadde aldri førerkort. Det var andre som steppet inn og kjørte for han, blant annet lærere som bodde på hybel i nabolaget. Barnebarna var med som grind-åpnere på turene med varekjøring utover Glørstadlandet.

I 1988 tok daglig leder Toril og familien beslutningen om å legge ned butikkdrifta. Postkontoret besto enda noen år, til å begynne med i de gamle lokalene, men ble senere flyttet til oppgraderte og større lokaler i de gamle butikklokalene.

Om årsaken til nedleggelsen, pekes det på: sviktende kundegrunnlag og generell sentralisering. Fillan som kommunesenter fikk en stadig større andel av kundene fra Ansnes. Folk ble tiltrukket av større utvalg og pris-

konkurransen. Barnefamilier som de største forbrukerne, var ofte i Fillan gjennom jobb og skole. Grunnlaget for to butikken på Ansnes var ikke til stede.

Posten på Ansnes ble lagt ned i 1996, og siden den gang har post/butikklokalene blitt benyttet som lager. Tilstanden på bygget er pr. i dag dårlig og det skal rives.

Kilder

- Toril Fjeldvær
- «Ansneslandet» av Krister Olsen
- Lokalavisa Hitra-Nytt / Hitra-Frøya
- Hitterslekt
- Norges Bebyggelse, herredsbindet for Sør-Trøndelag

OLAUS SELVAAG

Olaus Selvaag Eftf. AS

Firmaet Olaus Selvaag Eftf. AS ble etablert den 30. juli 1868 i Selvågan på Ulvøya. Det er Hitras eldste eksisterende handelssted. Virksomheten som ble startet av Olaus Olsen Selvåg (1821-1891), ble drevet fra en brygge innerst og mot vest i Selvåganbukta i området vi i dag benevnes som Hagan. Hovedbeskjeftigelsen var oppkjøp av fisk og sild. Nærheten til havet og fiskefeltene utenfor var av stor og viktig betydning. Vareslagene var det folk etterspurte og som de selv ikke kunne framskaffe. Her kan nevnes: Mjøl, salt, sukker, krydder, lær parafin, glass og tråd for å lage fiskeredskaper av. I begynnelsen av 1890 eksporterte firmaet en skipslast med klippfisk til oppkjøpere fra Murmansk. Russerne unnlot å betale, og firmaet kom i likviditetsproblemer og valgte å gi opp handelsvirksomheten i Selvågan.

Olaus Olsen Selvåg hadde en sønn som også het Olaus (1871-1935). I 1890 meldte han at firmaet ville flytte fra Selvågan til Berget i Knarrlagsundet – noe som straks ble realisert. Året etter flyttingen til Berget, døde Olaus Selvåg senior. Flyttingen viste seg å være en heldig avgjørelse, og firmaet ble raskt et av de aller største og viktigste handelshus på Trøndelagskysten. Olaus var en meget driftig kar og bygde ut både gården og handelshuset. Han var også ordfører i Fillan kommune i 12 år.

Brygga hvor virksomheten var drevet fra i Selvågan, ble revet og flyttet til Berget. Forretningsvirksomheten ble drevet i den samme brygga noen år før den ble flyttet opp til hovedhuset hvor familien bodde. I 1907 brant hovedbygningen, og et nytt bygg ble oppført samme sted i 1909. Bygningen er en kopi av en gammel palebygning i København og hadde tidligere stått i Sandgata i Trondheim. Olaus Selvaag drev firmaet fram til han døde i 1935, da overtok enken Emma Henriette og de to

Vidar Bjørstad, en pådriver for utviklinga i Knarrlagsundet.
Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

sønnene Oddmund og Asbjørn bedriften. Oddmund og Asbjørn var eiere sammen fram til 1952 da Oddmund fikk eneansvaret. Da Oddmund døde i 1968, overtok enken Hanna Fredrikke virksomheten. Hun overlot virksomheten til sin datter Emma Bolette og hennes ektemann Leif Berge som videreførte driften fram til 15. august 1974. I denne perioden ble butikken utvidet med nytt varelager og større salgsareal.

I 1974 ble virksomheten solgt til brødrene Karl og Tore Bjørstad og Tores kone Svanhild. Drifta fortsatte som assortert landhandel med omsetning av dagligvarer, fiskeutstyr, jernvarer og konfeksjon. I tillegg til at det også var medisinsalg, fiskemottak, oppkjøp av laks og salg

Berget i Knarrlagsundet hvor det har vært handel siden 1890

av drivstoff. Dampskipsekspedisjon med anløp av passasjer- og godsbåter var det også i Berget.

Poståpneriet som hadde vært underlagt firmaet, ble flyttet da Emma Berge «tok med seg» poståpnerjobben til et nytt kontor – et steinkast unna. I 1978 overlot Karl Bjørstad sin halvpart i bedriften til sin bror og svigerinne. Samme året ble fiskemottaket og drivstoffsalget avviklet.

Etter at Tore Bjørstad døde i 1982, overtok sønnen Vidar (f.1959) 50 prosent av eierandelen, og fra 1986 ble Vidar ene-eier av firmaet.

Det ble økt virksomhet, det ble bygd ny kai i betong og det ble startet med salg av trelast og byggevarer. Salget økte jevnt utover 90-åra. Oppdrettsnæringa vokste og inntektene fra dampskipsekspedisjonen ble bedre etter som volumet som passerte kaia økte. Men på tross av dette, ble dampskipsekspedisjonen lagt ned i 1994 og all godstrafikk overført til veg.

Butikken ble utvidet med 100 kvm i 1994 og kje-dekonseptet Joker ble etablert. 10 år senere ble butikken utvidet med ytterligere 350 kvm. I dag er butikken i Berget den eneste gjenværende dagligvarebu-

Olaus Selvaag senior

Oddmund Selvaag

tikken på hele Ulvøya/Fjellværsøya, kjent under navnet Joker Knarrlagsund.

I 2008 ble avdelingen for byggevarer skilt ut som eget firma, Byggtorget, og nytt forretningsbygg ble bygd oppe ved fylkesvegen. «Gammelbrygga» ble revet, men ny brygge i samme stil og størrelse ble oppført i 2009. Bruksformål: Overnattingstilbud og kongress-sal for Sjøhuset Knarren som Emma og Leif Berge fikk etablert i 1992.

Pr. i dag har eierandelene i selskapene blitt endret og har blitt en del av virksomheten innen Knarrlagsund Invest (KI), med Lasse Høyem som hovedaksjonær.

Vidar og familien har satt sitt preg på drift og utvikling i Berget sammen med kona Gunn Tove Aftret. I dag er det deres datter, Silje, som er daglig leder ved Joker-butikken.

Kilder

- Emma Berge
- Hitterslekt
- Hitra-Frøya lokalavis

Trollheimen Handel

Butikken i Trolla i Knarrlagsundet ble startet av Anna Marie Sandvik (1919-2007). Anna startet først med kioskdirift i 1964, rett etter at veiforbindelsen mellom Trolla og Skjærbusdalen var ferdig.

Trolla ligger midt mellom Skjærbusdalen og Ingeborgvika. Kiosken ble den første tiden drevet fra boligen i «gammelstua», før den ble flyttet til en liten bygning tilpasset produktene som ble solgt. Kiosken ble spesielt populær blant de unge som lanserte uttrykket: «Ho Anna Trolla» som var ensbetydende med «hun med kiosken». Dette var før det ble bru over Knarrlagsundet. Den kom i 1967.

I 1966 ble det bygd nytt forretningsbygg, og Anna begynte å omsette tradisjonelle dagligvarer. Butikken ble også et populært foretak som fikk en trofast kundekrets. Hele tiden hadde Anna god bistand til driften av sin datter Borgny Olufsen og svigerdatter Margareth Sandvik. To dager i uka, på tirsdag og fredag, hadde forretningen vareutbringning til kundene. Det var et vareslag Anna ikke hadde på sortimentet, det var øl og alkoholholdig drikke. Dette var ikke forenlig med hennes kristne livstro. På kveldstid og i helgene var det fortsatt åpen kiosk i Trolla.

Veiforbindelsen rundt Fjellværsøya, via Mastad, Sætra til Fjellvær, var ferdig utbygd året etter at Knarrlagsundbrua åpnet. Dette året ble det også fergeforbindelse mellom Brøttingsvågen og Fillan. Konkurransen om kundene var stor, da det til sammen var sju dagligvareforretninger på Ulvøya og Fjellværsøya. Anna var kjent for sin flotte og hyggelige kundebehandling både av små og store.

Anna Sandvik i 1987.
Foto HF-arkivet

Margareth Sandvik t.h. (1977).
Foto: Hitra-Nytt.

Annas virksomhet i Trolla gikk bra, og de holdt virksomhet i gang i tre tiår framover, men besluttet å avvikle butikkdirften i 2002. De siste årene det var drift i Trolla, var det datteren Borgny Olufsen som drev forretningen. Borgny åpnet også for omsetning av øl.

Forløperen til Trollheimen Handel ble startet opp i 1954 da familien Sandvik flyttet fra Ingeborgvika og overtok eiendommen i Trolla. Anna og hennes ektemann Bernt, fant at brygga som tilhørte eiendommen egnet seg godt for oppkjøp av tang. Som tenkt så gjort. Dette holdt de på med fram til rundt 1960 da mottaksapparatet for oppkjøp av tang, Astor Canning i Hestvika, sluttet å produsere tangmel.

Det er mange som minnes Trollheimen Handel og «Ho Anna i Trolla». Annerledes er det heller ikke for de som skar og tørket tang som ble fraktet til Trolla og solgte til ho Anna og han Bernt. Dette var en god «attåt næring» for mange på 50-tallet.

Kilder

- Borgny Olufsen
- Lokalavisa Hitra-Nytt / Hitra-Frøya

OLAUS SELVAAG

Kristine Bergli

I 1962 åpnet Kristine Bergli (1919-1999) den aller første kafeen i Knarrlagsundet. Arealet som ble tatt i bruk var en av stuene i eneboligen i Berglia. Kristine Berglis datter, Jorid Bergli Olsen, opplyser at kafeen som på folkemunne ble kalt for «Zanzibar», var godt besøkt av lokalbefolkningen. I forbindelse med kafedriften begynte Kristine Bergli også med kiosk.

I 1966 ble boligen ombygd og utvidet, rent arealmessig ble den omtrent det dobbelte av hva den hadde vært tidligere. I og med utvidelsen ble også forretningsarealet større, og innehaveren startet med omsetning av tradisjonelle dagligvarer.

Forretningen var registrert på Kristine, men hun fikk god bistand av sin ektemann, Johan (1915-1976), som var fisker. Da omsetningen vokste og gjøremålene ble flere, forlot Johan fiskebåten og hjalp sin hustru på heltid. Forretningen ble populær blant lokalbefolkningen, og Kristine var den første som begynte med å bringe ut varer til kundene sine på Ulvøya/Fjellværsøya. Denne oppgaven tok Johan seg av.

Den tiden Kristine drev butikken var det hard konkurranse om kundene. På Ulvøya og Fjellværsøya var det seks andre som drev innen dagligvarebransjen. Konkurransen ble ytterligere forsterket da vegnettet og samferdselen ble utbygd, med blant annet med ferge mellom Brøttingsvågen og Fillan. Folk ble mer mobile ved at de kjørte egen bil, eller tok buss til kommunesenteret i Fillan. Ordet «handelslekkasje» ble et begrep som fikk stor innvirkning på varehandelen, også på Ulvøya/Fjellværsøya.

Johan og Kristine Bergli var sammen om butikkdrifta på 1970-tallet.

Som et resultat av for lite kundegrunnlag og økt konkurranse, ble inntjeningen for liten og de fleste av driverne valgte å avslutte butikkvirksomheten. Annerledes ble det heller ikke for Kristine Bergli som avsluttet virksomheten i 1979 – etter 15 års drift i Knarrlagsundet.

Kilder

- Jorid Bergli Olsen

SVEND SIVERTSEN

KS. Røvik Eftf.

Butikken K.S. Røvik Eftf. lå i Skjærbusdalen, eller Dalen i Knarrlagsundet. Men historien og starten på handelsvirksomheten var i Hammar'n hvor Kristian Røvik, oldefar til siste driver i Dalen, Eva Røvik Hassel, overtok butikken i 1903. For det var Adolf Czernickov som allerede omkring 1860 etablerte handel i Hammerviken, eller Hammar'n. Han fikk også ordnet det slik at det første anløpsstedet for dampskip som kom til Fjellværsøya/Ulvøya, var i Hammar'n der skipene ble ekspedert fra en pram.

Handelen ble drevet i en del av våningshuset deres. Handelsstedet hadde også poståpneri fra 1879, men dette ble flyttet til Olaus Selvaag i Berget på Ulvøysida i 1899. Også dampskipsanløpene ble flyttet til Berget samme år.

Kristian Røvik kom fra Sunde i Heim kommune. Han ble gift med Stine Jensine Olausdatter fra Ingeborgvika, og han kjøpte Hammar'n med alle bygninger i 1903 og fortsatte handelen.

Hans sønn, Karl Sigurd Røvik, overtok driften i 1917 og etablerte firmaet Karl S. Røvik Assortert handelsforretning. Han drev først med oppkjøp og pakking av sild og fiske, og utvidet firmaet til også å omfatte assortert landhandel. Det var han som i 1938 flyttet hele virksomheten til Skjærbusdalen. Her bygde han ny brygge og det ble ass. landhandel i andre etasje, og under var det fiske-mottak for sild og fisk. I samband med fiskeoppkjøpet hadde firmaet motorbåtene «Prøven» og «Bjarne» som de benyttet til frakting og oppkjøp av fisk og sild. I Dalen ble det etablert tankanlegg for salg av drivstoff. En stor oljetank fra BP ruvet på haugen bak brygga. Etter at Karl døde i 1957, drev hans kone Ida, også kalt «Mor

Flyfoto ca 1969

Ida og Karl Røvik

Dal'n», forretningsvirksomheten videre noen år inntil sønnene Sverre og Peder overtok.

Peder og Sverre, var aktive, og fiskeoppkjøpsvirksomheten ble trappet opp og nytt fryseri og ny brygge ble bygd. De startet også bensinstasjon, den første på øyene Fjellværsøya/Ulvøya.

Det ble til at Peder flyttet med familien til Trondheim, og Sverre Røvik (1919-2002) ble driver i Dalen. Kona

Anne og Sverre Røvik

De siste driverne, Bjørn og Eva Røvik Hassel

Handelsstedet i Skjærbusdalen ca 1960

Anne hadde mye av ansvaret på butikken. Sverre var en initiativrik mann, bygde på brygga og handlet med fisk og reker. En periode ble det også rensket reker for salg på brygga. Ny brygge ble bygd i 1958. Utover på 1950- og 1960-tallet ble det kjøpt mye fisk som ble hengt på hjeller og tørka. Det var lange hjeller både på Flatholmen og Skarvhammerskjæret. På 1960-tallet ble det bygd nytt fryseri, og den store brygga ble påbygd østover. Det siste fryseriet ble bygd på 1970-tallet.

Tida ble moden for en ny generasjon ved roret, og i 1985 overtok datteren Eva og ektemannen Bjørn Hassel driften i Dalen. De tok med barna og flyttet fra på Sandstad der de hadde bodd en tid. De drev både butikken og fiskemottaket i flere år, Eva på butikken og Bjørn med ansvaret for fiskemottaket. Men samfunnet var i endring, nye krav og pålegg kom også til de mange små foretaka og lønnsomheten ble dårlig. Eva og Bjørn fant det ikke drivverdig på sikt. Fiskemottaket ble avvirket i 2000 og butikkdrifta ble nedlagt i 2002.

Nå er lokalene bygd om, noe er revet og nye bygg har kommet opp. Evas bror, Sten Kristian Røvik, kjøpte noe av bygningsmassen. Sammen driver familiene turistutleie i Dalen i dag.

Kilder

- Bjørn og Eva Røvik Hassel
- Olaus Selvaag
- Hitterslekt

OLAUS SELVAAG

Wessel-Skarsvaag ass. landhandel

Historien om forretningsdriften på Nordbotn er en gammel historie. Forhistorien til det som etter hvert ble M.W.Skarsvaag Landhandel begynte allerede i 1846 da Johannes Andersen Nordbotn kjøpte stedet sammen med Henrik Christiansen Akset. Ut fra opplysninger og kart fra 1883, vet vi at det ikke fantes bygninger på området som omtales som Nessa, før dette. Kartet viser at det var en klynge med bygninger ved Volden og videre oppover/sørover mot Dyrafjellet. Omtrent i sentrum av dette området ble Nordbotn kirke oppført år 1900.

De første tiårene etter 1846 da Johannes Andersen Nordbotn og hans hustru Justine Bergitte startet opp med handelsvirksomhet, var det under svært enkle forhold i en brygge og jekt/skøyte på Volden hvor de hadde sin bolig og bodde sammen med familien. Etterspurte varer var mjøl, salt, sukker, krydder, lær, parafin, glass, leirvarer og tråd for å lage fiskeredskaper. Noe ble oppbevart eksempelvis i tønner, kister eller striesekker og ble veid opp på bismar, eller med målestav. Omsetning over disk var på denne tiden et ukjent begrep. I tillegg til å omsette dagligvarer, var det fiskeoppkjøp og befraktning som var den viktigste inntektskilden for handelsstedet.

Da Johannes Andersen døde i 1870 overtok datteren Karen Jensine virksomheten sammen med sin mor. I 1875 ble Karen Jensine gift med Johannes Skarsvaag. Han var en driftig mann og i særdeleshet en dyktig fiskeoppkjøper og befrakter. Etter at Johannes Skarsvaag kom inn i familien vokste handelsstedet til å bli et av de aller største på Trøndelagskysten. Butikklokale, flere brygger, bakeri, våningshus og driftsbygninger ble bygd i perioden fra 1883 fram til århundreskifte. Handelsstedet hadde også dampskipsekspedisjon og postkontor. I

*Otto og Bjørg Skarsvaag med forfedre på veggen.
Foto: Hitra-Frøya lokalavis.*

Tre generasjoner Skarsvaag. F.v. Otto, Edvard og Johannes.

tillegg hadde de flere skip, blant annet den legendariske skarpeileren «Dyrafjeld».

Men, også handelsstedet på Nordbotn ble innhentet av nedgangstider, og det hele endte med konkurs i 1909. Etter konkursen overtok Ludvig Johan Hay virksomheten, men etter 12 år ble det nok en konkurs.

Karen og Johannes Skarsvaag hadde en sønn, Edvard som var blitt gift med Marie Wessel fra Hemne. Marie og Edvard forlot Nordbotn og flyttet til Fjellvær da de forsto at forretningsvirksomheten på Nordbotn slet med å «overleve». På Fjellvær fikk de overta en forretning som var etablert av Martin Mellemsæther. Forretningen skiftet navn til Marie Wessel Skarsvaag Ass. Landhandel den 15. april 1907. Forretningen ble en suksess og et vellykket foretak.

Da Marie og Edvard Skarsvaag ble kjent med konkursen på Nordbotn, ble de enig om å kjøpe tilbake handelsstedet etter 13 år på Fjellvær. Det var en stor dag da Marie Wessel, som tidligere hadde vært tjenestejente på Nordbotn, kjøpte tilbake det gamle renommerte handelsstedet, etter konkursen. Marie var en dyktig og populær kvinne som klarte å få til et blomstrende foretak på Nordbotn, i vanskelige tider som de harde trettiåra, børskrakk, krig og mye sykdom og død innad i familien. Marie og Edvard døde i 1945 og 1946 og forretningsvirksomheten ble overtatt av deres sønn Otto og hans hustru Bjørg. Handelsstedet ble en sikker og god butikk flere tiår framover, med god inntjening.

I takt med samferdselsutbyggingen tidlig på sekstitallet begynte også fraflytting og sentralisering, og folketallet gikk gradvis nedover. Det kan nevnes at det på femtitallet var rundt 100 bosettere på Herøya, som hørte til kundekretsen på Nordbotn. De hadde bl.a. egen skole. Ti år senere var skolen nedlagt og folketallet halvert. Tjue år etter dette var samtlige flyttet. Fraflytting og samferdselsutbygging var en direkte årsak til at «småbutikkene» ble lagt ned i hopetall. Konkurransen fra varekjeder og sviktende omsetning med minimal inntjening var årsaken. Konsekvensen av alt som skjedde fikk også resultat for Nordbotn. Men på tross av sviktende kundegrunnlag valgte Bjørg å fortsette virksomheten, noen år etter at Otto døde i juli 1984. Men, den 31. august 1993

Bjørg Skarsvaag i butikken på Nordbotn.

Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

ble butikkdøra stengt for godt og handelsvirksomheten på Nordbotn avsluttet etter 147 år.

Arvingene til Nordbotn fant seg arbeid utenfor bygda og derfor ble boligmassen benyttet som feriebolig i noen år. I 2020 overtok Steffen Kirknes eiendommen. Han er i planleggingsfasen hva han skal gjøre videre, samtidig med at han leier ut de to store bryggene til oppdrettsselskapet Mowi hvor det fortsatt er virksomhet.

Kilder

- Lokalavisa Hitra-Nytt / Hitra-Frøya
- Hitterslekt

BERNT FJELDVÆR

L. Sandstad ass. landhandel

Oluf Sandstad var skipper og bosatt på Fjellvær. Han hadde ei jakt som het «Brødrene», og etter en del år fikk han satt inn motor. På denne skadet han hånden stygt, og måtte finne seg nytt levebrød. Dermed ble det til at han startet en liten landhandel på Fjellvær i 1923. Oluf hadde ikke handelsbrev, men det hadde datteren Jenny, så butikken ble registrert i hennes navn. Butikken ble dermed hetende «J. Sandstad». Oluf døde i 1930 og firmaet «J. Sandstad» ble nedlagt høsten 1935. En annen datter av Oluf, Lovise Sandstad, hadde allerede etablert nytt firma samme våren. Denne gangen var navnet på forretningen «**L. Sandstad**».

Lovise ble gift med Anton Aukan i 1938 og sammen drev de butikken til langt inn på 1990-tallet. Butikken var så og si uforandret fram til den ble nedlagt. Dette var en god gammeldags landhandel. Den lå i den ene enden av bolighuset, og for folk på 1990-tallet var det nærmest som å komme inn i et museum. Inne foran vinduet var det en benk hvor kundene kunne sette seg ned, det var askebeger i vinduskarmen. I lokalet var det disk og hyl-ler med alskens varer på bakveggene. Her stod det alt fra kjeks til hagle-patroner. Fra glasstøy til gummistøvler, og hadde de ikke det du spurte etter på butikken, var det god sjanse for at det fantes på lageret.

En nyutdannet lærer fra Trondheim, som flyttet til Fjellvær rundt 1971, fortalte meg litt om sitt møte med denne landsens handelsmann, Anton Aukan. Noe av det første han måtte gjøre var å få fylt bensin på bilen. Hos Anton ble han bedt om å parkere utenfor bensinbua. Den lå nede ved sjøen, litt nedenfor butikken. Anton gikk inn i bua, og læreren ble stående utenfor. «Ta'n da» hørte han Anton rope. Læreren skjønte ingen ting, og Anton ropte på nytt «så ta'n da». Da fikk han se en slan-

Lovise Aukan i butikken på Fjellvær. Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

gestubb som stakk ut av et hull i veggen. Denne måtte han dra ut og stikke ned i bensintanken, og Anton pumpet i vei på nikkepumpa.

Slik var det nok ikke det forgikk i byen. En annen ting læreren merket seg var at når man handlet hos Anton, så var det ikke oppgjør hver gang. Summen ble skrevet ned i ei kladdebok og så var det oppgjør en gang i måneden. Det foregikk etter et fast rituale. Anton spanderte en flaske øl og en sigarett. Mens kunden koste seg, tok Anton fram kladdeboka og tastet i vei på ei gammel regnemaskin. Til slutt ble tallene summert og kunden betalte, - ølflaska og sigaretten ble også tatt med, mener han å huske.

Lovise og Anton ble intervjuet av Adresseavisen sommeren 1995. Der fortalte de litt fra deres lange liv som landhandlere. Lovise mintes fra den gangen det ble drevet storhandel på Fjellvær, med salg av kull og koks, byggevarer, maling og kraftfôr. Den gangen kom alt med båt, og oljefat og kullsekker måtte lempes på land med håndmakt og dras hjem på håndkjerra, eller av hesten.

Lovise Aukan bak disken og dropsskapet. Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

Under krigen ble det mangel på tobakk, noe som ble hardt for enkelte storryktere. På butikken hadde de ei skuffe som alle tobakksvarene ble oppbevart i. Der var det til slutt noen som skavet av treverket for å få seg noe med tobakksmak. Rett etter krigen fikk de en stor forsendelse med militærstøvler. Da gikk folk mann av huse for å sikre seg et par sko. Enkelte kom kvelden før og overnattet på låven til Anton og Lovise.

Lovise og Anton drev butikken til de var nærmere 90 år. De siste årene var det ikke mye til handel. De holdt det nok gående mest for det sosiale og for å treffe folk. Bortsett fra litt ferskvarer var det mest gamle ting de hadde i hyllene. Der kunne du velge i hele årganger

ORIENT: Lovise og Anton Aukan har drevet landhandel siden 1938 på Fjellvørøy, og det sprøke ekteparet har ingen planer ned med det første. Foto: ÅKE ØST

Landhandel som før

Faximile fra Adresseavisen 1995

med «Vi menn» og «Donald Duck». Gammelbladene ble solgt til halv pris og kom med ferdig løste kryssord. Lovise Aukan falt og brakk lårhalsen og kom deretter på helsehuset i Fillan. Anton drev alene en stund og stod på butikken til han døde i 1998.

Kilder

- Adresseavisen
- Lokalavisa Hitra-Frøya

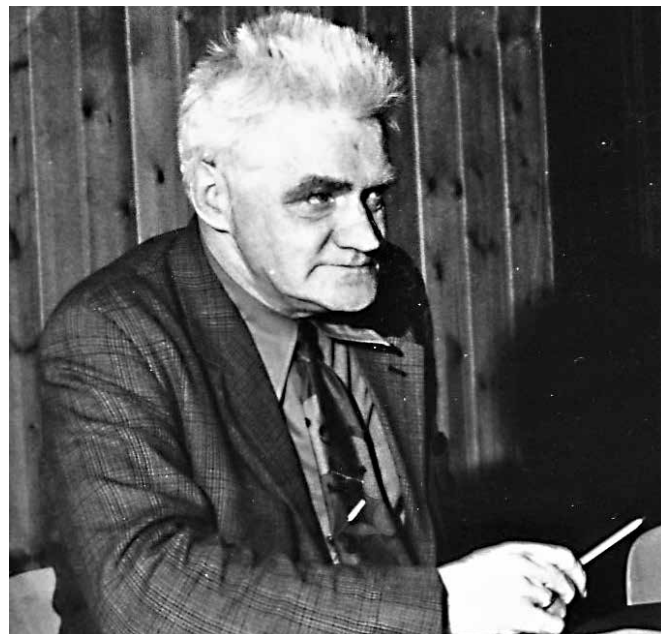
Fjellværøy samvirkelag

Fjellvær har en lang historie som handelssted. I 1898 startet Martin Mellemsæter butikk der. Han solgte til Marie Wessel Skarsvåg i 1907. Hun igjen solgte videre til Kornelius Einvik i 1920, og han drev under navnet «K.S. Einvik» til han døde i 1956 og enken Johanna tok over driften. Vinteren 1960/1961 var hele handelsstedet med bygninger og varebeholdning til salgs for 130 000 kroner.

På Fjellvær ble det diskutert om man skulle danne et samvirkelag og kjøpe butikken. En rekke potensielle medlemmer meldte sin interesse, så dermed var det avgjort. Den 1. april 1961 ble det avholdt generalforsamling i ungdomshuset på Fjellvær. Det var 45 medlemmer i starten og det første styret bestod av Birger Mastad (formann), Harald Larsen, Johan Larsen og Birger Sæther.

Allerede på generalforsamlingen diskuterte man om man skulle forsøke å verve medlemmer fra Nordbotn krets. Der var det jo allerede et handelssted, så her var man på god vei til å tråkke i salaten. Rigmor Einvik (senere gift Larsen) hadde handelsskole og handelsbrev, så hun ble ansatt som ekspeditrise på samvirkelaget. Til bestyrer ble Per Engvik, Sundlandet, ansatt. Han flyttet til Fjellvær med familien sin. Johanna Einvik gikk med på å være bestyrer for samvirkelaget helt i begynnelsen, før de fikk ansatt Engvik.

Tidlig på 1960-tallet ble det opprettet filial på Mastad, men den eksisterte ikke så mange år. Per Engvik var en religiøs mann og holdt bl.a. søndagsskole på Fjellvær. Etter noen år flyttet han tilbake til Hemne hvor han opprinnelig var fra. Den neste bestyreren var Ivar Nesset fra Utset. Han flyttet til Fjellvær med kona Eldbjørg

Bestyrer Ivar Nesset. Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

og datteren Guri i 1965. Ivar hadde tidligere vært butikkbestyrer i Skanklåna på Halten, og den hadde brent ned i 1963.

Rigmor Einvik Larsen sluttet som ekspeditrise en periode for å gå husmorskole, men kom tilbake etter endt utdanning. Dora Johnsen ble ansatt som ekstrahjelp og hadde stillingen noen år på 1960-tallet. Andre som jobbet der var bl.a. Eldbjørg Nesset, Hildur Hassel og Erna Dahl.

Butikklokalet hadde ett rom, et lite kontor og et lite lager, samt et kaldlager bakerst i bygget. På kaldlageret var mye felleskjøpsvarer, kraftfôr o.l. Ellers var det alle slags varer i hyllene på samvirkelaget. Matvarer, fiskeutstyr, skruer og spiker, klær, kopper og kar og alt annet rart.

Ved siden av butikken var det et lite uthus for bensin og dieselfat. Der var det flere «nikkepumper» på veggene. De ble brukt til å fylle kanner og fat folk hadde med seg. Johanna Einvik hadde pleid å ha julebutikk, med pynt og julevarer i et rom i bolighuset. Dette ble videreført av samvirkelaget de første årene. På 1960-tallet ble det bygd opp en brygge like ved rutebåtkaia. Der ble det igjen startet opp fiskemottak. Et lagerskur for kull og koks ble også bygd. Lønna som bestyrer var nok ikke all verden, og all maten som var utgått på dato gikk rett inn i husholdningen til familien Nesset. Svært lite gikk til spille på den tiden.

Utover 1970 og 1980-tallet gikk driften sin vante gang. Det ble vel aldri noe stort overskudd, men butikken oppfylte sin misjon med å være nærbutikk og møteplass for folk i området. Eldbjørg døde i 1985 og Ivar i 1986. Etter at Ivar Nesset var død, ble Rigmor Larssen ansatt som bestyrer og Astrid Klíngenberg som ekstrahjelp. Handelen var nok ikke så stor. Det var først i 1978 at lagets årsumsetning passerte en mill.kroner. Ivar Nesset uttalte det slik: Lagets motto har vært å forsøke å tjene medlemmene ved å skaffe de varene som trengs til det daglige behov, og derved spare folk for å reise lange veier for å skaffe det nødvendige. 17.okt 1981 ble det markert 20-årsjubileum i grendahuset Strandheim. Ivar Nesset var bestyrer i jubileumsåret, det hadde han vært de siste

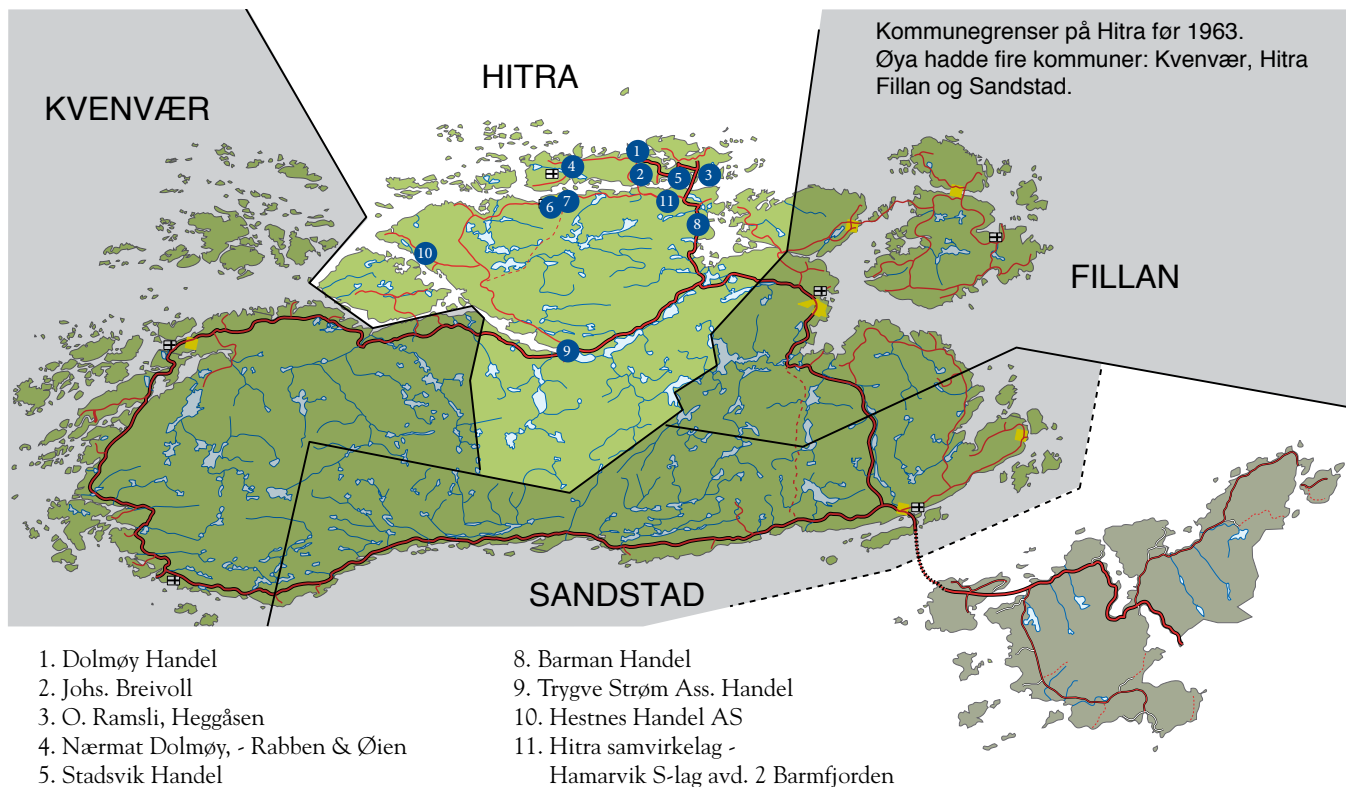
Fjellværøy samvirkelag 1968.
Til venstre: Fjellvær

16 årene. Styreleder i jubileumsåret var Synnøve Fjeldvær. Det var et slit å få endene til å møtes også for samvirkelaget. Befolkningen i området hadde gått tilbake med cirka 1/3, ifølge statistikker som ble lagt fram på jubileumsfesten.

På 1990-tallet var det klart at små lokalbutikker som samvirkelaget ikke lenger hadde livets rett. I 1995 ble det holdt møte hvor det ble bestemt at driften skulle avvikles. I 1996 ble huset og butikken solgt for 405.000 kroner til Torstein Schjøberg, Gunnar Hordvik og Torbjørn Mastad. Huset er i dag sommerbolig, og butikken er ombygd til garasje.

Kilder

- Rigmor Larsen
- Per Ivar Christensen
- Styreprotokoll etter Fjellværøy samvirkelag
- Norsk kundegjørelestidende
- Lokalavisa Hitra-Nytt
- Adresseavisen

1. Dolmøy Handel	8. Barman Handel
2. Johs. Breivoll	9. Trygve Strøm Ass. Handel
3. O. Ramsli, Heggåsen	10. Hestnes Handel AS
4. Nærmat Dolmøy, - Rabben & Øien	11. Hitra samvirkeleg -
5. Stadsvik Handel	Hamarvik S-lag avd. 2 Barmfjorden
6. Hitra Handel – Arne Hoff - Nærbutikken	
7. Martin Eide ass. landhandel	

Gamle Hitra kommune

SVEND SIVERTSEN

Dolmøy Handel

Butikken på Kjerringvåg skriver seg tilbake til ca 1920 da hovedbygget ble utskilt på ny tomt der det skulle drives butikk. Han som startet det hele var Even Sivertsen (1875-1930). Han var en meget aktiv og foretaksom mann i lokalsamfunnet, men han døde tidlig, bare 55 år gammel. Even var også lærer på Glørstad en periode, og

Bygget ved Dolmøy Handel som Even Sivertsen bygde ut

Ella og Arne Sivertsen.

Even Sivertsen satset også på sild og fiskeforedling ved siden av butikken.

Arnt Breivoll og Gerd Karlsen i samarbeid om butikkdrift på Kjerringvåg. Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

han hadde ansvar for posten og telegrafene fra huset sitt på Kjerringvåg.

Even Sivertsen var gift med Klara M. Valset (1888-1970) fra Agdenes. Even fant opp en nyvinning for notbåter som ville gjøre det lettere å dra notbruket. Han var på Trøndelagsutstillingen med oppfinnelsen og arbeidet med å få den patentert, men rakk det ikke før han døde. Butikk gikk han i gang på Kjerringvåg og etablerte seg i den store brygga med fiskemottak og lager i første etasje. I andre var butikken og bolig for familien. Ved kaia foran brygga var det anløp av Fosenbåtene som kom med vareleveranser.

Arne Sivertsen (1917-1990) var sønn av Even. Han ble gift med Ella Berntsen (1914-2014) fra Vallersund. Sammen med Ole Tømmervik overtok de butikkdrifta da Even døde, men det endte opp i en konkurs rundt 1950. Arne og Ella kom i gang igjen med virksomhet samme år og drev butikken og fiskemottaket i flere år inntil deres sønn Even (f.1947) overtok drifta ca 1970. På Kjerringvåg har det vært sammenhengende drift fra 1950, og det er fortsatt butikkdrift. I dag er det Joker Dolmøy.

Even var aktivt med på butikken fra han var liten guttunge. Han husker når fiskerne kom inn og skulle ha parafin fra fatet på brygga, og to liter tjære for å bre båten. Han husker båtsaumen i hyllene og treskobotnene, og ofte var det den yngste som måtte løpe og hente varene. Maling besto på denne tida av malingspulver i løs vekt, pulver som måtte blandes med linolje. Ikke var det så mange farger å velge i heller. Det var oker og sinkkvit.

Even satte i gang en større tørrfiskproduksjon. Fiskerne tørket selv fisken, Even kjøpte opp partier og gikk med båt til Kristiansund og solgte fisken. Han bygde helt ny butikk i 1964 og flyttet virksomheten fra brygga. Nytt lager kom etter hvert, og det ble bygd ny leilighet i andre etasje på nybygget. Det var utbygging i flere etapper under Evens ledelse. Butikken var på 1980-tallet tilknyttet Vivo-kjeden.

Even var en foretaksom mann og satset etter hvert mer på fabrikkdrift med fisk og sild som hovedprodukter. Dolmøy Fiskeindustri AS tok i sesongene imot store båtlaste med sild og sei. Noe ble foredlet og pakket for det norske markedet, mens store partier sild ble iset og kjørt ut til Danmark og flere land i Europa. Da aktivite-

ten var som aller størst gikk det 15 store trailere med sild til Danmark pr dag. Men også Russland var avtaker av sild, og der var det spekesild som var etterspurt.

I 1982 fikk Even søsteren Gerd (f.1950) og mannen Svend Karlsen til å flytte heim fra Trondheim. Gerd startet som betjent på butikken hos Even, mens Svend som var inne på alt teknisk, ble en uunnværlig altnuliggjennommann for maskineriet på fiskeindustrien. Gerd tok etter en tid over som daglig leder av dagligvarebutikken, en jobb hun hadde fram til 2017 da hun avsluttet og ble pensjonist.

I 1990 slo de to butikkene på Kjerringvåg seg sammen, Johs. Breivoll ble nedlagt, og Arnt Breivoll flyttet over til Dolmøy Handel og drev der sammen med Gerd. Han

SVEND SIVERTSEN

Johs. Breivoll

Johannes Breivoll (1916-1987) var fra Dolmøya og ble gift med Stenfrid Johansdatter Thorsø (1928-2006) fra Tosøya i Bispøyan. Johannes var ansatt på butikk på Melandjøen en periode, var også i Stokksund. Han flyttet tilbake til Hitra og var vikar hos Isak Hegerberg på Monsøya en tid. I 1960 bygde han hus og startet egen ass. landhandel på heimplassen Breivollan på Dolmøya, i sokkeletasjen på huset. Johannes hadde tatt handelsbrev i ung alder og var nå klar for å drive egen virksomhet.

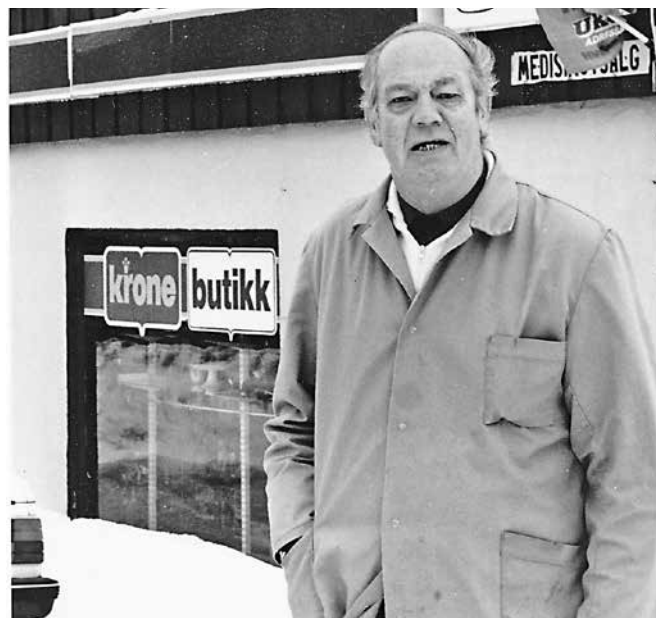
I butikken var det som hos de fleste i bransjen, mye varer som kom i løs vekst og måtte veies opp i mindre pakninger. Saltkjøtt kom i store blikkspann med mye saltlake, middagspølser fra Løvold i Kristiansund i store plastposer, og de måtte veies opp. Om fredagskveldene

valgte nye veier etter en tid og ble ansatt i Hamarvik samvirkelag.

Da Gerd også ga seg, overtok Stian Thorvaldsen (f.1989) butikken sammen med sin samboer Anikk Kværnø, og butikken er fortsatt Joker Dolmøy. Anikk ble daglig leder, og det er hun fortsatt. Fra 1.1.2020 kjøpte Stian Thorvaldsen også butikkbygget av Even Sivertsen.

Kilder

- Even Sivertsen
- Hitterslekt
- Lokalavisa Hitra-Nytt / Hitra-Frøya

Johannes Breivoll foran Kronebutikken på Breivollan, Dolmøya.
Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

Arnhild og Arnt Breivoll da de åpnet gatekjøkken på Kjerringvåg tidlig på 1980-tallet. Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

ble det solgt mye frukt til helga. Butikken fikk kunder i vid omkrets, kunder som ringte inn bestillingene sine i løpet av uka. Johannes pleide å kjøre ut med varer etter stengetid på fredagskveldene. Det ble ofte lange dager. Han hadde faste kunder på hele Dolmøya, på Asmundvåg og helt ute på Hofstad. Kundene betalte kontant når varene kom på døra, og Johannes måtte alltid ha med vekslpengen.

I tillegg til dagligvarebutikken var det BP-bensinstasjon, og det var fylling av propan og luft. Under oljekrisa i Norge i 1973, var det lange køer ved bensinpumpa hos Breivoll, husker de som var små den gang.

De som stakk innom med bilen fikk også hjelp til oljeskift ute i garasjen.

Johannes var iderik og framtidsretta. Han startet med byggevarer, og butikken skaffet materialer til flere hus i området. Breivoll ble også den første på Dolmøya som fikk tipping.

Sønnen Arnt Julius (f.1962) overtok driften av butikken i 1980. Den var da tilsluttet Krone-kjeden. Et par år senere startet han opp drift av gatekjøkken sammen med kona Arnhild.

Arnt drev butikken fram til 1986 da Johs. Breivoll Eftf. og Dolmøy Handel AS valgte å gå sammen om felles dagligvarebutikk på Kjerringvåg. Samtidig flyttet gatekjøkkenet inn i de nedlagte butikklokalene, og her ble det åpnet kafé, og de begynte med videoutleie, hadde spillemaskiner og biljard.

Arnt jobbet ved Dolmøy Handel fram til august 2000 da han gikk over i ny stilling som butikksjef i Hamarvik samvirkeleg, avd byggmix. Han solgte sin 30 prosent eierandel i Dolmøy Handel AS etter et års tid.

Bygget som Johannes Breivoll bygde i 1960, eies fortsatt av sønnen Arnt Breivoll. Det er renoverert og bygd om til leiligheter.

Kilder

- Arnt Breivoll
- Lokalvisa Hitra-Nytt / Hitra-Frøya
- Hitterslekt

SVEND SIVERTSEN

O. Ramsli, Heggåsen

Heggåsen er et gammelt handelssted øst på Dolmøya. Historien forteller at Jørgen Clausen Parelius (f.1675) og hans bror Gabriel kom til Valaholmen rundt 1700, et sted nordøst for Heggåsen. Her startet de handelsvirksomhet. Parelius flyttet handelsstedet til Heggåsen i 1760 hvor han drev handelen fra våningshuset på gården Heggåsen i starten.

En Borchmann kom inn som eier og fortsatte virksomheten en kort periode, og tidlig 1800-tall var det Jens Wahl Winter som hadde stedet. Men i 1815 var stedet igjen eid av en Parelius. Anders Parelius Møller eide Heggåsen på midten av 1800-tallet. Han døde ugift i 1872.

Etter hvert ble det bygd ei stor tre-etasjes brygge. Der var det butikk i andre etasje, og i første var det fiskemottak hvor det ble saltet fisk og sild.

I 1892 ble det åpnet postkontor ved siden av butikken. I 1900 ble gården Heggåsen kjøpt av familien Ramsli. Gunnar Ramsli tok over butikken og posten og den øvrige drifta av gården. Han hadde også tatt handelsbrev.

I starten var det ingen kai ved brygga i Heggåsen, slik at levering og mottak av varer og folk som skulle reise til og fra, måtte transporteres i føringsbåt ut til rutebåtene.

Olav Ramsli (1895-1978), sønn av Gunnar, fikk fradelte en parsell fra Heggåsen som fikk navnet Trøa. Her bygde han hus med butikk og ny brygge med kaie i 1938, og her videreførte han handelen i første etasje i huset sitt. Etter hvert ble det dampskipskai i Heggåsen, og stedet kom med i ruteheftet til Fosen. Rutebåter til og fra Trondheim og Kristiansund anløpte stedet. Til Trondheim ble det blant annet sendt levende dyr til slakteri.

Olav Ramsli, Heggåsen.

Maleri som viser Heggåsen i gammel tid

Ramsli var dessuten poståpner og hadde postkontor ved siden av butikken. Hos O.Ramsli var vareutvalget det mest nødvendige som trengtes i husholdningen. I tillegg var det utstyr og redskaper til landbruket, kraft-

Heggåsen ca 1962. Foto: Widerøe Flyveselskap.

fôr og gjødsel. Kull, koks og grovsalt kom i løs vekt. Mel og sukker i 50 kilos sekker, i starten var det 100 kilos sekker.

Inntil brygga ble det bygd et ishus, et lite, men spesielt godt isolert rom. Om vinteren ble det saget is i store blokker i det nærmeste vatnet. Ved å oppbevare isen i ishuset, kunne den holde seg langt utover sommeren. Isen ble brukt til nedkjøling av fisk som skulle sendes. Olav Ramsli var samfunnsengasjert og ble lokalpolitiker

SVEND SIVERTSEN

Nærmat Dolmøy, - Rabben & Øien

Dagligvarebutikken Nærmat Dolmøy, tidligere Rabben & Øien, ble startet opp 1968, med lokalitet i sokkelen i bolighuset til ekteparet Edith og Karsten Rabben. Beliggenheten var Myra på Sør-Dolmøya. Familien flyttet fra Trondheim til Dolmøya i 1966 og bygde hus i 1967.

Edith hadde da jobbet i firma Leer og Co i Trondheim og skaffet seg god erfaring i butikkdrift. Utdannelse hadde

Huset på Heggåsen som huset både butikk og post i første etasje

og ordfører i gamle Hitra kommune i perioden 1952-1955. Postkontoret i Heggåsen ble nedlagt i 1969, og han avviklet butikkdrifta like etterpå.

Kilder

- Per Ramsli
- Hitraboka bind 1
- Norges Bebyggelse, nordre del, Sør-Trøndelag
- Widerøe Flyveselskap

hun fra Myklands handelsskole (Dillner & Støen) og en del kurs gjennom Norsk Korrespondanseskole.

Edith ble daglig driver av butikken. Karsten hadde fast stilling som kommunekasserer i Hitra kommune, men hjalp til i butikken og med regnskapet på fritiden. Barna Heidi og Frode hjalp også til ved behov, etter hvert som de vokste opp.

Vareutvalget var assorterte dagligvarer. Kjøtt og fleisk ble solgt i løs vekt. Det var salg av hele slakt, og vinterfor-

syning av poteter og grønnsaker. Dette ble kjørt ut til kundene av Karsten.

Foruten vanlige dagligvarer, besto vareutvalget av en del manufaktur, stentøy, pyntegenstander, leker, garn, koks, kjøkkenutstyr, kontorrekvisita, litt maling, verk-tøy, spiker mm, båtsøm, tepper og voksdunker (solgt i metervis) og sommerblomster og planter. Det meste av varene utenom dagligvarene, ble bestilt fra Jonas Erik-sen AS i Kristiansund og Bagøien og co i Trondheim. Dagligvarebutikken ble etter hvert med i Norgesgrup-pen og ble da medlem i kjeden Nærmat.

Butikksalget var både kontant og «på bok». Det var vanlig å handle «på bok» med oppgjør en gang i måne-den, og i noen tilfeller nedbetaling over lengre tid. 5 % rente ble gitt til alle kunder fram til Nærmat-kjeden fikk Trump og opptjening av rabatt ble ordnet der.

Varene ble også kjørt ut til kunder som ville, eller måtte få det levert på døra. Det kunne være eldre, eller noen som ikke hadde bil selv og ikke var i stand til å besøke butikken.

Nærmat Dolmøy ble nedlagt i 2001 etter kontinuerlig drift i 33 år. Den daglige driveren var hele tiden Edith. Datteren Heidi jobbet på butikken i kombinasjon med jobb i Posten i en sjuårsperiode fram til 2000.

Men kundegrunnet og forholdene forandret seg også for Nærmat Dolmøy. Edith nærmet seg pensjonsalder, nye store butikker ble etablert i Fillan og tiltrakk seg kunder fra hele Hitra. Heidi fikk fast stilling ved Fillan postkontor, og summen av dette var årsaken til at butik-ken la ned februar/mars 2001.

Edith og Karsten Rabben. Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

For mange var Nærmat Dolmøy et samlingspunkt for lokalsamfunnet på Sør-Dolmøya. Butikken var et treff-sted, og det ble mange trivelige samtaler, gjerne over en kopp kaffe. Trofaste lokalkunder, hyttekunder og bedrif-ter bidro til driften av butikkens gjennom disse 33 åre-ne. I dag står lokalene tomme.

Kilder

- Heidi Rabben
- Lokalavisa Hitra-Frøya.

SVEND SIVERTSEN

Stadsvik Handel

I Stadsvika ved Dolmsundet, hadde Harald Stadsvik (1906-1997) gårdsbruk og drev landhandel i tillegg. Handelen kom i gang 1948 og foregikk fra brygga på kaia i Stadsvika. Det var vanlig at de fleste kundene kom sjøveien, men nå har det blitt færre av dem, uttalte Harald til lokalavisa i 1989.

Else Stadsvik minnes godt sin farfar, Harald Stadsvik, og forteller om en nyfiken og driftig kar. Han bygde kaiannlegg og satte opp brygge først på 50-tallet. Det sies at han ønsket å drive fabrikk. Han kjøpte tørrfisk av fiskerne og fylte opp på brygga og solgte den videre til kunder. Han kjøpte også sild av fiskerne og salta den i tønner og solgte videre.

Noen år senere bygde han en ny bygning som senere ble til butikk. Fabrikplanene ble lagt på hylla.

-Farfar hadde ingen utdanning og dermed intet handelsbrev. Imidlertid kjente han en kar på Frøya som hadde dette. Hans navn var Nordskag. Dermed ble navnet på firmaet i starten Nordskag & Stadsvik. Nordskag hjalp til med butikken de første åra. Farfar dreiv gård i tillegg til butikken. Alle kundene måtte opp i huset til farfar for å hente han når de skulle ha noe på butikken. Kundene kom fra nærmiljøet, det var naboer og båtfolk fra Grong slip og fra Kvernhusvika. Det var fire andre butikker på Dolmøya på denne tida.

Varesortimentet var noe begrenset i starten, men kundene fikk nok det de trengte i hverdagen.

På 70-tallet ble det etter hvert flere varer i hyllene. Det ble kjøpt inn pynteting, klær, duker m.m. Dette ble særlig gjort før jul. Som lita jente husker at vi gledet oss til

Harald Stadsvik (83) bak disken i butikken sin i 1989.
(Foto Hitra-Frøya lokalavis)

Skiltet oppe ved veien som viste hvor man fant Stadsvik Handel.
(Foto Hitra-Frøya lokalavis)

å pynte i butikken til adventstida. Det ble gjort sammen med min mor og søster. De aller fleste varene kom med "Fosenbåten" og med "Ansnes". Melk og fløte kom landeveien. Min mor, søster og jeg hjalp til på butikken i mange år, særlig om sommeren.

På 80-tallet forandra kundekretsen seg. Farfar drev fremdeles gammeldags, og kundene ville ha andre varer. De siste åra ble drevet med underskudd, og butikken ble avviklet i 1992.

Haralds sønn, Kristian (f.1931), hadde for lengst overtatt gårdsdrifta, og i dag er det hans sønn, Halvar (f.1965) som eier gården. Han har bygd opp et moderne turistanlegg i Stadsvika med ni rorbuer på området der brygga og butikken sto. På brygga er det i dag tre leilig-

heter og et sløyerom. Butikken har blitt ei stor leilighet med fire soverom.

Kilder

- Else Stadsvik
- Lokalavisa Hitra-Frøya

SVEND SIVERTSEN

Hitra Handel – Arne Hoff

- Nærbutikken

Handelen på Hopsjø og Melandsjøen har lange tradisjoner. Men i denne omgang starter vi med butikkene som eksisterte i nyere tid.

I 1952, etter at butikkdriften nede på kaia hadde hatt et opphold, startet Esten Melandsø, sammen med sin onkel Arne Hoff firma Hitra Handel AS. Esten hadde startet sin karriere i Meland Samvirkelags gamle bygg som handelsbetjent. Det nystartede firmaet leide nå butikklokalene på «Nevete» som tilhørte Johan Melandsø. Esten trakk seg imidlertid ut av firmaet etter noen få år og flyttet til Trondheim, mens Arne Hoff fortsatte butikkdriften og drev sammen med kona, Bjørg.

24. juli 1961 oppsto det brann i butikklokalet. Hoff var ikke til stede, men Harald Meland som nå hadde kjøpt bygningene, bodde i et hus like i nærheten til butikken. Han gjorde hva han kunne og fikk reddet ut noe småtteri, men hverken butikklokalet, inventaret eller boligen kunne reddes, og alt brant ned til grunnen.

Hitra Handel på Melandsjø som Arne Hoff bygde

Arne Hoff gikk snart i gang med bygging av ny Hitra Handel ca 100 meter lenger østover, like inntil hovedveien på Melandsjø. Den nye butikken var moderne og annerledes innredet enn dem vi var vant med. Varene var ikke lenger plassert bak en disk. Her var reoler på langs i lokalet, med varene i hyller på sidene. Kundene kunne selv finne det de ville ha. Selvbetjeningen var i sin spede begynnelse. Men fremdeles måtte mange varer veies og prises av betjeningen.

Hoff, som han ble kalt, og Bjørg var serviceinnstilte og trivelige å treffe i butikken. Ikke så mye som skulle til

Arne Hoff

Linn Reitan er dagens bestyrer ved Nærbutikken Melandsjø

Her holder Nærbutikken til.

før Hoff slo latterdøra opp. Kanskje var det alt det nye som gav inntrykket, men vi følte på en måte at vareutvalget var litt finere også. I hylla mot vinduene var de mest beundringsverdige tingene utstilt. Her var kaffe- og middagsserverer, vinglass og krystallboller. Til og med sølvtøy kunne du finne her! Mange som giftet seg i grenda på -60 og 70-tallet fikk bryllupsgaver kjøpt på Hitra Handel.

Men det ble tøffere tider, og Hoff valgte å selge butikken til Hamarvik S-lag som opprettet sin avd.4 i lokalene på Melandsjøen. Hoff ble ansatt som bestyrer.

I 2008 fant Hamarvik samvirkelag ut at inntjeningen var for dårlig ved avd.4 og nedleggelse ble en realitet. På Melandsjøen og i nærområdet var skuffelsen stor over at butikken skulle legges ned. Patriotismen i bygda var sterk, og bygdefolket fant en løsning. Ivrige initiativtakere fikk ganske raskt startet et andelslag av bygdefolk og hyttefolk, og kjøpte butikkløkalet av Hamarvik S-lag. Butikken var reddet.

Butikken er tilknyttet kjeden "Nærbutikken" og har pr i dag tre ansatte, en hel- og to deltidsstillinger. Daglig leder og et styre på fem personer er ansvarlig for driften, og det er i alt 82 aksjonærer. Daglig leder er nå Linn Reitan som ble ansatt i 2014. Linn har gjort mye for at kundene skal trives og føle seg velkommen. Som et trivselsfremmende tiltak har de laget "Hjertekroken", et rom der folk kan sette seg ned og ta en kopp kaffe. Fram til koronatiltakene kom, var dette et hyggelig treffsted på formiddagen. Folk i bygda som er aksjonærer, hjelper også til med ulike oppgaver, blant annet vareombringning og å fylle inn varer i hyllene. Butikken har fått to regionale priser for økt omsetning, og ble «Årets butikk» i 2017 og 2018, og pris også for trivselstiltak, Årets Sosiale Møteplass i 2017.

Kilder

- Gunnar Chr. Lossius
- Eli Strøm Trønnes
- Lokalavisa Hitra-Nytt / Hitra-Frøya

SVEND SIVERTSEN

Martin Eide ass. landhandel

Fra 1930 drev Meland Samvirkelag sin forretning på Melandsjø. Firmaet ble tuftet på restene av Meland & Strømfjord samvirkelag sitt konkursbo som hadde hatt tilhold i de gamle bygningene som lå ca en kilometer øst for Hopsjø, nede ved sjøen like nord for boligen til M.P. Asmundvaag, (senere Reidar og Torill Enebo). Huset ble oppført i 1928.

Meland Samvirkelag kjøpte konkursboet inkl. butikklokalet med stallbygning og brygge på leiet eiendom gnr. 22 bnr. 17. I 1933 het bestyreren Konrad Sørmealand. John Ovadal huskes muligens som den siste bestyrer.

Samvirkelaget fant etter hvert ut at de skulle investere i nye og større lokaler, og i 1956 bygde Hitra samvirkelag, som navnet var nå, ny butikk som lå tett ved hovedveien like ved veikrysset i sentrum av Melandsjø. En toetasjes bygning med bestyrerleilighet i andre etasje. Den første bestyreren som startet var Alv Veglo. I årene som fulgte kom og dro flere bestyrere. Postkontoret ble også flyttet dit og fikk tilhold i et tilbygg til butikken. Poststyrer var Toril Enebo.

Det var stas med den nye butikken. Ungene som gikk på Hopsjø skole som lå tett ved, fikk gå på butikken i langfriminuttet. Jeg tror ikke vi var særlig gode kunder, men det var spennende å tusle rundt der inne og se på godsakene inne i glass-skapet. Gode dufter var det også, av frukt og ferske bakevarer.

Butikken hadde et rikholdig vareutvalg, slik en landhandel skulle ha. Her kunne man kjøpe alt fra spiker til silkestråd. Eli Strøm Trønnes jobbet som ferievikar i flere somre, og den første sommeren var læringskurven bratt. Når kunden skulle ha et halvt kilo hvitost,

Martin Eide drev privat handel i dette bygget

måtte vi skjære ostebiter av store osteblokker, og det tok en stund før man på øyemål så hvor man skulle skjære for å få riktig vekt. Så skulle ostebiten veies, og på en tabell på vekta kunne man ut fra kiloprisen se hva biten kostet.

To dager i uka var spesielt populære. Det var da brødbilen kom. Da ble det lempet inn to store kasser med brød, der kneipp og husholdningsbrød stod på kant tett i tett. For en herlig duft når vi løftet av lokket! Men det beste med leveransen var den lille flate kassen. Den hadde ikke lokk, men et tynt papir lå oppå herlighetene: wienerbrød, boller, wienerstenger og mandelstenger. DA duftet det, da!

Den siste bestyrer ved Hitra samvirkelag var Martin Eide fra Ansnes. Han var bestyrer fram til samvirkelagets styre fant det for godt å legge ned driften på Melandsjø i 1971. Eiendommen ble solgt til Martin Eide som så startet sitt eget, private selskap og fortsatte butikkdriften i de samme lokalene. Sammen med kona Reidun drev han assortert landhandel og salg av bensin. Butikken på

Martin Eide på butikken sammen med datteren Ragnhild. Minstemann er ukjent.

Melandsjø var likevel liv laga, og på et grønt skilt over døra stod det nå med røde bokstaver «M. EIDE». Vi husker ham som en rolig kar i blå frakk, med glimt i øyet og en morsom replikk på lur.

Martin drev butikken fram til 1993. Da var tiden inne for å avslutte gjerningen. Hans datter Ragnhild kjøpte bygningen og gjorde den om til familiebolig, og varer og sedler skulle ikke mer bytte plass over en disk i dette huset.

SVEND SIVERTSEN

Barman Handel

Handelen ved Barman gård skriver seg tilbake til først på 1900-tallet. Ole Andersen Skeie kjøpte Ytre Barman ca 1897. Deretter kjøpte han Barman gård, og drev den til etter 1910. Hans sønn Olaf Olsen Skeie drev handel på gården fra 1904.

Melandsjø sentrum. Foto: Widerøe Flyveselskap.

Kilder

- Gunnar Christoffer Lossius.
- Eli Strøm Trønnes
- Ragnhild Eide
- Esten Melandsø
- Digitalarkivet,
- Norges Bebyggelse, Sør-Tr.lag nordre del

Han var gift med Karen Lie fra Hedmark. I 1905 fikk Olaf og Karen fradelt en parsell av Barman som de kalte Aasheim. Her bygde de seg heim. I 1909 var Olaf en tur over til Amerika, men kom tilbake året etter.

I 1907 kjøpte hans bror Anders Olsen Skeie gården for 6000 kroner, pluss kår, og fortsatte landhandelen. I tillegg drev han handel med fisk og sild, egen båt hadde han også. På grunn av et forlis som påførte han bety-

Barman Handel ca 1960. DiplomIs-skilt ved butikkdøra. Helga Sveen på motorsykkelen

delig tap, gikk han konkurs, men han greide å kjøpe tilbake gården.

I 1928 kom det ny eier på Barman da Johan Albert Enoksen Fillingsnes kjøpte gård og grunn av Skeie, men hans tid på gården ble kort, bare tre år. Så i 1931 kjøpte Helga og Johan Aune gården på tvangsauksjon, og de drev både gården og handelsvirksomheten fram til 1940. Da flyttet familien Aune til gammel-Fillan, og startet handel i den gamle brygga der K.H. Norbotten kom til å starte sin handelsvirksomhet noen år senere.

Helga Alvilde (1913-1998) og Erling Sveen (1906-1993) giftet seg i 1933, og i 1940 kjøpte de gården Barman av Helga og Johan Aune. De videreførte driften med assortert landhandel i tilknytning til gården. De første åra overlot de handelsvirksomheten til Bjarne Lie fra Røros. Han hadde det nødvendige handelsbrevet som krevdes på den tida. Men Erling fikk selv handelsbrev tidlig på 1950-tallet og da overtok han og Helga butikkdrifta også. Erling var nøye med regnskap og hadde ansvaret for det administrative. Helga var butikk-ekspeditør. Begge arbeidet med gårdsdrifta og var i fjør-

A. Sveen ca 1940

set. Butikken hadde egen bensinpumpe nede ved veien, og de handlet også med kraftfôr og kunstgjødsel.

Elever ved skolen i Fillan minnes turer de var innom Barman Handel da de var på skoletur og syklet til Dolmen by på midten av 1960-tallet. I Barman ble det kjøpt ei flaske brus før sykkelturen fortsatte til Dolmøya.

Snart var det klart for en ny generasjon på Barman gård. Aslaug (Assa) og Egil Sveen giftet seg i 1968, og planene ble lagt for overtakelse. Da de overtok drifta av gården i 1974 hadde de bestemt seg for å avvikle butikkhandelen. Siste år for Barman Handel ble 1973.

Kilder

- Aslaug (Assa) Sveen
- Hitterslekt

TORE G. STRØM

Trygve Strøm Ass. Handel

Butikken ble startet på Strømsøra i enden av Strømfjorden med innehaver Jonas Henrik Strøm. Firmanavn var: Jonas Strøm & Sønner. Oppstart var 9. april 1927.

Fanejunker Jonas Henrik Strøm (1861-1943), fikk i 1927 utstedt handelsbrev av Lensmanden i Hitteren.

Vareutvalget var nok ikke stort, men de mest viktige dagligvarer var å få kjøpt her.

Bygget like inntil Husvatnet, inneholdt foruten en liten butikk, uthus/vedlager og naust for oppbevaring av fiskeredskaper mv. Bygget ble i dagligtale kalt for Eldhuset, noe som sikkert hadde sammenheng med tidligere bruk av bygningen. Da Jonas døde ble butikken overdratt til hans sønn Trygve Jonassen Strøm, som fortsatte butikkdriften på Strømsøra inntil han og hans familie flyttet til Solstad i 1948.

Den nye butikken som Trygve Strøm bygde oppe ved veien, fikk navnet Solstad. Handelsforretningen fikk nå nytt firmanavn: Trygve Strøm Ass. Handel.

Trygve ble gift med Gudrun Kristiansdatter Hassel. Det ble nytt butikklokale i sokkeletasjen, og i siste halvdel av 50-tallet, ble lokalene utvidet og det ble installert både fryse- og kjølekapasitet.

Vareutvalget i butikken var ganske assortert, her fikk man kjøpe de aller fleste dagligvarer (det meste i løst vekt) – i tillegg til medisinsalg, fiskeutstyr, bensin, parafin og kraftfôr.

Kundegrunnlaget på Strøm var i mange år svært begrenset, ca. 20 husstander med smått og stort, så inntjenin-

Eiendommen Solstad, med butikklokale i sokkeletasjen. Bilde fra først på 1970-tallet

Den gamle butikken (Eldhuset) ved Husvatnet på Strømsøra i forgrunnen, hvor Jonas Strøm og Sønner drev butikk. Bilde fra 1960-tallet. Boligen til Trygve Strøm med butikklokale kan sees som lys bygning øverst på bakken ca midt på bildet.

gen var relativt beskjeden. I en periode mens Hestnes Hvalstasjon var i drift, leverte Trygve matvarer dit en gang i uka. Spesielt leveranse av egg var en av de viktigste varene dit. For å spe på inntekten solgte Trygve egg fra eget hønsehus og jordbær fra egen åker.

I tillegg til dette, drev Trygve hver høst med sildegarn i Strømfjorden. Fersk sild ble kjørt rundt og solgt til innbyggerne på Strøm. Det meste av silda ble saltet i

Familien Strøm utenfor Eldhuset/senere butikken ved Husvatnet. Jonas Henrik til venstre og kona Ingeborg Johanna til høyre. Ett av barna var død og den yngste var ikke født, da bildet ble tatt. Trygve som videreførte butikkdriften, står som nr. tre fra høyre (av barna). Foto: Kystmuseet

tønner og solgt til Trondheim. Tønnene måtte fraktes pr robåt/motorbåt til Hestnes for videre befordring med rutebåten. Også varer som kom fra leverandører, måtte hentes på Hestnes kai og kjøres videre til Strøm. Trygve kjøpte egen bil i 1953. Det var en Mercedes Benz – 1¼ tonn lastebil 1937-modell, med høye karmar. Trygve etablerte fast utkjøring av varer hver fredag til noen av oppsitterne lengst nord i bygda.

Forretningen på Solstad ble drevet av Trygve og Gudrun, sammenhengende fram til årsskiftet 1969/70, da ble butikken avviklet av helsemessige årsaker. Trygve døde i 1971. I en kort periode etterpå, ble lokalene leid ut til Hestnes Handel på Hestnes.

Eiendommen Solstad, ble i 1975 solgt, og Gudrun flyttet til Ranheim for å bo hos sin datter.

SVEND SIVERTSEN

Hestnes Handel AS

Historien om handel på Hestnes starter ved Meland & Strømfjord samvirkelag som ble etablert i november 1927. De som er anført som styre i oppstarten er M.Losius, M.P. Asmundvaag og Kr. Hestnes. Det var en tøff start og endte med konkurs i 1930. Laget skiftet så navn til Strømfjord samvirkelag og kom i gang med ny drift.

På kaia på Hestnes leide samvirkelaget lokaler av Eilert Hestnes, senere av Lars Hestnes (1903-1982). Samvirkelaget hadde tøffe år fortsatt, og det var mange bestyrere opp gjennom årene. I 1962 var det enighet om å avvikle samvirkelaget. I avviklingsstyret satt Lars Halgunseth, Peder J. Hofstad og Arvid Kjervågsund.

Lars Eirik og Terje Hestnes, 1986.

Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

Dorthea og Lars Hestnes hadde også ansvar for posten i tillegg til butikken. Foto: Kystmuseet

Da samvirkelaget avsluttet i 1962, etablerte Lars Hestnes landhandel som fikk navnet Hestnes Handel AS. Sønnen Egil Hestnes (f.1943) ble i praksis bestyrer fra starten, med leid handelsbrev av Arna Reppe i Barmfjorden. Egil skaffet seg handelsbrev så snart han hadde nok praksis.

Litt senere ble den eldste av brødrene Hestnes, Lars Dagfin (1941-2018), bestyrer.

Etter han fulgte den yngste av brødrene, Terje Hestnes (1950-2014). Han overtok som daglig leder i 1974, og fant raskt ut at det var behov for mer tidsmessige lokaler, og han trengte mer plass. I 1980 flyttet Terje butikken opp fra brygga til nybygg lenger oppe i Kaibakken. Her flyttet han inn i nybutikken på 114 kvm og ønsket velkommen til sommerhandel.

Hestnes som mange andre utkanter på Hitra, merket at kundegrunnlaget ble dårligere med årene. Skulle butikken ha ei framtid, måtte Terje ta avgjørelsen å bygge ny og mer moderne butikk. Kundene kom fra området Asmundvåg til Straum. Ved siden av butikkdriften kjørte Terje Hestnes taxi for å sikre inntekten.

Etter Terje overtok Lars Eirik Hestnes (f.1969), som dermed ble en av landets aller yngste butikkdrivere med sine 16 år. Han holdt på fram til 1988 da butikken ble solgt til Ann-Rita Heggvold. Men kundegrunnlaget og omsetningen ble for liten og Heggvold avviklet driften etter et års tid.

Etter at butikken ble nedlagt ble lokalene omgjort og benyttes i dag til turistutleie.

Kilder

- Egil Hestnes
- Lars Eirik Hestnes
- Lokalavisa Hitra-Nytt / Hitra-Frøya.

SVEND SIVERTSEN

Hitra samvirkelag -

Hamarvik S-lag, avd. 2 Barmfjorden

Gamle Hitra samvirkelag holdt til nede i Vikan, Barmfjorden, i flere år. Utgangspunktet var Hitra Kooperative Indkjøpslag som ble stiftet av idealister i 1919. Pådriver i arbeidet var Jonas Karlsvik som drev verksted i Ranvika. Butikkdrifta startet i Ranvika, et par hundre meter vest for Kvernhusvika, men ble flyttet til Kvernhusvika og senere til Vikan, der firma Foss & Co tidligere hadde drevet privat handel.

I 1928 ble navnet endret til Hitra samvirkelag, og Vikan var et meget sentralt sted med båtanløp og fiskemottak på denne tida. Men trafikk- og bosettingsbildet endret seg med årene. Det ble bygd nye veier, og etter hvert ble det bygd lager for fôrmedel og kunstgjødsel oppe ved hovedveien. Lagerbygget ble senere omgjort til butikk. Utviklinga gikk i disfavør av Vikan. I perioden 1956-1960 var det Arne Vatn som var bestyrer. Han skulle etter hvert bli mangeårig bestyrer ved Hamarvik samvirkelag på Hamarvika hvor han begynte etter perioden i Vikan.

I 1971 var sannhetens øyeblikk kommet for Hitra samvirkelag, og det var tungt for daværende styreformann, Magnar Jektvik, som måtte gå til det skritt å melde oppbud etter 52 års drift. I samråd med medlemmenes ønske var det Hamarvik samvirkelag som fikk tilbudet om å overta laget og konkursboet. Og 28. mai 1971 kjøpte Hamarvik samvirkelag boet etter Hitra samvirkelag for kr 175.000, og allerede 2. august samme år, var det ny-åpning oppe ved veien med Knut Sandvik fra Frøya som første bestyrer.

Hitra samvirkelag, Vikan. Foto: Karl Vatn

Vikan i Barmfjorden der Hitra samvirkelag holdt til

Året etter ble Arne Vatns sønn, Karl Vatn, tilsatt som ny bestyrer ved Hamarvik S-lag avd. 2 Barmfjorden, som ble det nye navnet. Han hadde nettopp gjort ferdig sin utdanning ved samvirkeskolen. Det ble foretatt utvidelser av butikken og bygd nytt lager.

Butikken fikk raskt en eventyrlig fin utvikling, salget av dagligvarer økte fort og spesielt ble det opparbeidet

Bestyrer Karl Vatn ved kontorpulten sin, avd 2 Barmfjorden

Arne Vatn var bestyrer allerede i Vikan

fra grossistlageret til kundene, gjorde av forretningen i Barmfjorden slapp å bygge stort lager og holde tilsvarende varebeholdning. Transportører med Karl Hjalmar Strøm og Øyvind Øyen i spissen, hadde ordrebøkene fulle med kjøring av byggevarer for samvirkelaget.

Den positive utviklinga fortsatte langt ut på 1980-tallet. Da dukket det opp planer for sammenslåing av de fleste samvirkelegene i øyregionen, med Sistranda samvirkeleg og Hamarvik samvirkeleg som de to største aktørene. Karl Vatn var tiltenkt bestyrerjobben for den nye organisasjonen. Men det oppsto uenighet om lokalisering og hvor hovedadministrasjonen og de ulike avdelingene skulle ha tilhold. Hamarvika og Sistranda var ikke enige.

Det endte med at samarbeidet ble brutt og lagene fortsatte på hvert sitt sted. Det var også starten på slutten for Hamarvik avd.2 Barmfjorden. Karl Vatn hoppet av i 1988, ble markedskonsulent i lokalavisa et par år og satset snart på hotelldrift i Dolmsundet. Ny bestyrer i Barmfjorden ble først Torbjørn Nordbotten, senere Geir Glørstad og den siste var Stina Eide. Men det buttet etter hvert imot for avdelingen i Barmfjorden som først avviklet byggevare delen, og i 2000 ble også dagligvarebutikken nedlagt.

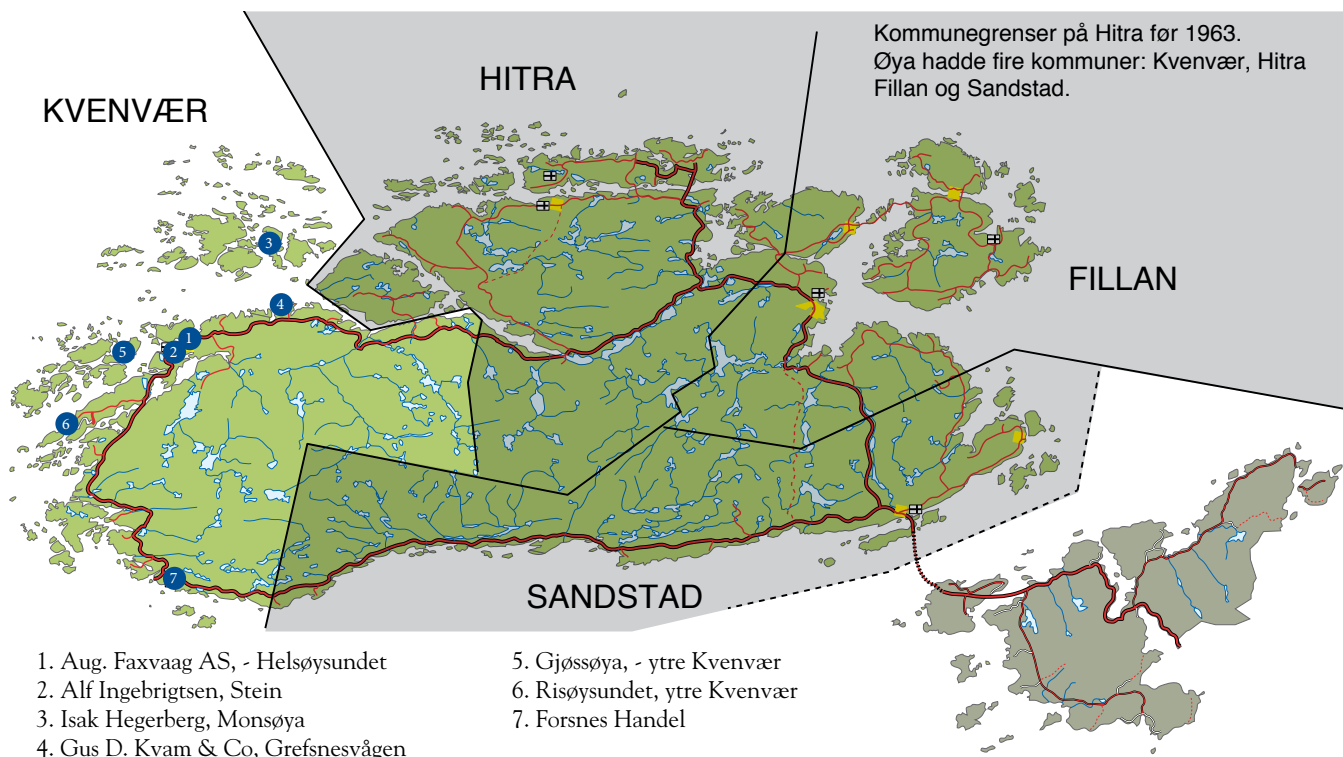
Fra åpningen av Hamarvik s-lag avd.2. Knut Sandvik (i kassen), var første bestyrer. Foto: Karl Vatn

en stor og betydelig omsetning innen byggevarer der hele Hitra ble markert. Gode avtaler med grossister og en smart logistikk der byggevarerne ble kjørt direkte

Kilder

- Hamarvik samvirkeleg – 50 år, Hans U. Hammer.
- Karl Vatn
- Lokalavisa Hitra Frøya
- Digitalarkivet,
- Norges Bebyggelse, Sør-Trøndelag nordre del

Gamle Kvenvær kommune

SVEND SIVERTSEN

Aug. Faxvaag AS, - Helsøysundet

Handelsstedet Aug. Faxvaag er det eneste handelsstedet som i dag er i virksomhet i gamle Kvenvær kommune. Det ble grunnlagt av Anthon Myhre (1846-1942). Hans far kom fra Snæringen, men Anthon ble født i Myren. Han kjøpte husmannsplassen Myren, under Stein, i 1875. Handelen startet opp allerede i 1870, og han drev under firmanavnet J & A Myhre, sammen med sin bror Johan. De startet handel og fiskeoppkjøp i tillegg til at Anthon drev fiske på egne fartøy. Anthon hadde også

Handelsstedet til Faxvaag er utbygd i flere omganger.

Anthon Myhre (t.h.) og
skomaker Ole Aune

Bjarne Faxvaag

Helsøysundet og handelsstedet til Faxvaag i forgrunnen

en 70 fots seilkutter «Falken», som han brukte til å seile fisk til Trondheim og Kristiansund. Anthon Myhre startet bakeri ved århundreskiftet.

Neste eier var August Faxvaag (1888-1969) som ble gift med Anthon's eneste datter, Ingeborg (1900-1979). Han tok over butikkdriften i 1925 og drev i over 30 år. I hans tid som kjøpmann var han og butikken kjent for sitt gode vareutvalg utover det som var vanlig i distriktet. Spesielt innen manufaktur, skotøy og tekstiler. August var i sitt ess når fruene fra «Bispøyene» kom til «Myrabua», søri sundet, for å se på det nyeste innen «kjolety» og manufaktur. August drev også bakeriet videre, helt til sønnen Kjell overtok driften i 1964. Kjell drev dette fram til 1977 da de to bakerne på Hitra slo seg sammen, bygde nytt, moderne bakeri i Fillan, AS Hitrabakst. Kompanjongen var Arnold Hjertås som hadde eget bakeri i Hestvika.

Bjarne Faxvaag (1927-2019) gift med Judith Skaaren (f.1932) tok over handelsstedet etter faren i 1958. Han fikk bygd «nybutikken» i 1969 som var en av de første selvbetjeningsbutikker på Hitra og Frøya. Bjarne utvi-

det også med en betydelig trelast- og byggevarehandel. Mange hus på Hitra bygget på 1960 og -70 tallet ble levert komplett fra Faxvaag. Bjarne anskaffet tankbil, og firmaet solgte parafin, diesel og fyringsolje for AS Norske Shell fram til ca år 2000.

Bjarne kombinerte butikkarbeidet med politiske verv. Han var ordfører i Kvenvær kommune fram til kommunesammenslåingen i 1964. Han fortsatte i styre og stell i den nye kommunen, satt i kommunestyre og formannskap og var varaordfører i to perioder. Han hadde også stilling som banksjef i Hitra Sparebank da denne reiste nybygg i Fillan. I Bjarnes fravær spilte Karl (Kalle) Båtvik en viktig rolle som butikksjef ved Aug. Faxvaag i 35 år.

Etter at Bjarne ble syk og ønsket å trappe ned som handelsmann i 1991, overtok familiens yngste sønn, Bjarne Johan (f.1971). Han fører handelstradisjonene videre. I dag driver han en moderne dagligvarebutikk, tilsluttet Joker-kjeden. Butikken har blitt utvidet flere ganger, sist i 2000.

Bjarne Johan Faxvaag. Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

Bjarne Johan så seg nødt til å legge ned fiskemottaket i 2009. Det hadde vært i drift siden 1870. Kombinasjonen av markedsforhold og volum gjorde driften ulønnsom.

Bjarne Johan har vært ei kremmersjel helt fra barndommen. Han var bare 14 år da han startet eget gatekjøkken og reklamerte med salg av pølser og «opphøgte pottes» . Han har utvidet engasjementet betydelig og satser også stort i turistnæringa.

I 1988 startet han som forhandler av Yamaha påhengsmotorer. Salget av båtmotorer utviklet seg godt, og etter hvert ble firmaet også forhandler for Yamarin og Pioner båter med tilhørende serviceverksted. Han har også vinterlagring av båter og er stor på salg av fiskeutstyr. Dette er en viktig del av driften, og Aug. Faxvaag AS er i dag blant Norges største Yamahaforhandlere.

Ved kaia har han bygd restaurant og driver utleie av hytter, rorbuer og leiligheter. Her finner vi Brygga Restaurant, båtmarina og gjestehavn, bygd i 1989. Det er båtutleie tilrettelagt for havfiske, og i 2007 startet han med eiendomsutvikling med salg av hus og hytter.

Allsidigheten er stor hos Faxvaag der det har vært uavbrutt drift i 150 år.

Kilder

- Bjarne Johan Faxvaag
- Edgar Østreim
- Hitterslekt
- Lokalavisa Hitra-Frøya

SVEND SIVERTSEN

Alf Ingebrigtsen, Stein

I 1884 ble eiendommen Stensøen fradelt fra Stein og solgt til Albrikt (Albert) Ingebrigtsen (1840-1906) som grunnla handelsstedet på Stein. Ifølge «Hitterslekt» var Ingebrigtsen handelsbetjent og jekteskipper hos Parelius på Hopsjøen i 1875.

Sønnen Johan (1882-1950) overtok handelen først på 1900-tallet. Han bygde dampskipskai i 1908, senere etablerte han fiskemottak og krabbefabrikk i tilknytning til handelsstedet.

Den siste som eide stedet i slekta Ingebrigtsen, var sønnen til Johan, Alf Ingebrigtsen (1916-1974). Sammen med kona Nelly førte han butikkdrifta videre og holdt hjula i gang med krabbefabrikken og fiskemottaket. Alfs svoger Alf Thorsø (1924-1974) var butikkbetjent i en årrekke.

Handelen og krabbefabrikken ble nedlagt i 1965. Og handelen lå nede helt til Isak Hegerberg flyttet butikken fra Monsøya til Stein i 1983. Hegerberg holdt det gående fram til ca 2000 med god hjelp fra sin søster Ingrid Pauline Hegerberg.

SVEND SIVERTSEN

Isak Hegerberg, Monsøya

Handelsstedet på Monsøya ble grunnlagt i 1895 av svingerfar til Isak Hegerberg, Rasmus Jensen (1872-1944) fra Edøya. Han drev landhandel, fiskemottak og postkontor. Fosenbåtene og Møreåbåtene anløpte ikke stedet før ca 1920. Rasmus måtte betjene disse med føringsbåt i Kalvbukta mellom Monsøya og Olderøya.

Handelsstedet på Stein hvor Alf Ingebrigtsen drev handel

Kilder

- Edgar Østreim
- Marvin Thorsø
- Rolf Hegerberg
- Lokalavisa Hitra-Nytt

Ingrid Pauline og Isak Hegerberg i butikken de startet på Stein i 1983. Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

Isak Hegerberg, Hitra kommunes andre ordfører.
Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

Monsøya på 1950 tallet. Foto fra Rolf Hegerberg

Isak Hegerberg ved anlegget på Monsøya

Rasmus døde i 1944. De siste årene han levde var han handikappet etter et fall som påførte han hodeskade. Dette skjedde like før krigen. Datteren Ingrid drev butikken og posten alene etter det. Fra 1943 var Isak handelsbetjent en periode. Fra slutten av krigen ble butikken drevet av Nils og Mary Eide fra Vevang et par års tid. Sist på 1940-tallet var Johannes Breivoll fra Dolmøya ansatt som handelsbetjent.

Isak Hegerberg (1924-2007) slet litt med helsa på 1940-tallet, men etter han ble frisk, gikk han handelsskole i Trondheim og fikk handelsbrev i 1949. Isak og Ingrid Jensine ble gift i 1946, og de tok over handelen fra ca 1947. Da bodde det om lag 200 mennesker i Bispøyan.

Isak utvidet virksomheten med tangmelfabrikk som syssette seks mann i tre skift i sesongene (7-9 måneder i året). Fabrikken var i drift en tiårsperiode. Isak kjøpte også båtlaste med sei til hending/tørking på hjell. Dette syssette «hele øyan» i perioder. Han var også ekspeditør for Fosen- og Møre-båtene så lenge disse gikk. Brødrene Thevik fra Hemne kjørte bygderute en tid på

1950 tallet. Senere var det M/K Ansnes med Karl Fjeldvær, som sørget for at post og varer kom fram.

Isak var også aktiv i politikken med flere politiske verv. Han var ordfører i Hitra kommune i to perioder, 1968-1971 og fra 1976-1981.

Butikken på Monsøya ble nedlagt i 1983 da fraflyttingen i Bispøyan hadde gjort det umulig å drive butikk med eksisterende kundegrunnlag. På dette tidspunktet var det bare 2-3 fastboende igjen der ute, og det var ve-modig for Isak å legge ned etter 36 års drift på Monsøya. Også fiskemottaket ble nedlagt.

Men Isak ga ikke opp. Han og søsteren Ingrid Pauline (f.1935) flyttet til Helsøysundet. Her etablerte han ny butikk i lokaler på Stein der det tidligere hadde vært

hermetikkfabrikk. Han leide lokaler av Nelly Ingebrigtsen. Han fikk også de nødvendige godkjenninger til å flytte med fiskemottaket fra Monsøya. Det fikk tilhold under butikken i moderniserte lokaler.

Ingrid Pauline ble fast ekspeditør i butikken som gikk inn i K-ekstrakjeden. De drev butikken fram til de valgte å legge ned driften i 1992.

Kilder

- Edgar Østreim
- Rolf Hegerberg
- Lokalavisa Hitra-Nytt

Rolf Hegerberg forteller til Edgar Østreim om flere handlende i Bispøyan:

Nils Langdahl var skreddermester som etter forsøk på å etablere seg i Trondheim, havnet på nordenden av **Olderøya**. Blant andre aktiviteter drev han også ass. landhandel. Etter hans død flyttet datteren Gunvor butikken til sitt og ektemannen, Sigurd Olderø, sitt hjem ikke langt fra barndomshjemmet. Gunvor døde i 1967, og jeg tror butikken ble drevet fram til denne tida.

Lamøya, – Hovde. Landhandelen var en del av virksomheten til Johan Pettersen. Den ble etablert da Johans bror, Kristen, etablerte seg på Hovde ca 1900. Johan tok over ved brorens død i 1905. Både Kristen og Johan hadde bakgrunn fra onkelen Anton Myhre i Helsøysundet. Da Johan døde i 1954 ble det meste av virksomheten lagt ned, men kona Karolina drev butikken noen få år etterpå.

Gus D. Kvam & Co, Grefsnesvågen

Handelen i Grefsnesvågen er av gammel dato. Mogens Henriksen Helkand grunnla «strandstedet Grefsnes» allerede i 1664. Han var såkalt utliggerborger (borgerbrev i Trondheim) som måtte til for å drive handel på den tida. Denne slekta holdt det gående fram til midten av 1700-tallet. Så gjenoppstår handelen i Grefsnesvågen i 1870-årene, og daværende eier var Oluf Olsen Asmundvåg. Sønnen Ulrik Grefsnes bodde der så sent som i 1910.

Men det nyere Grefsnesvågen ble grunnlagt av Edvard Georg Hagen (1883-1969). Han var fra Storfosna. Ved siden av landhandelen hadde han også poståpneri og dampskipsekspedisjon. Butikken ble senere overtatt av hans datter Agnes (1921-2007) som ble gift med Marvin Kvalvåg (1916-1998) fra Tingvoll. De drev butikk, post og båtekspedisjon til 1968.

Deretter var det Gustav Didrik Kvam (1916-1985) og kona Anne Marie Tårnesvik (1913-2001) fra Åfjord som kjøpte stedet og overtok handelsvirksomheten, Gus. D. Kvam. De var begge sjøfolk, men fikk lyst til å gå i land og begynne med noe for seg selv. De leide lokaler det første året, men i 1970 kjøpte de handelsstedet Grefsnesvågen. Vareutvalget var som hos de fleste som drev ass.lanhandel. I området var det mange fiskere, og butikken måtte ha bredt utvalg av fiskeutstyr, og det var trevarehandel, gaveartikler, krustøy osv. Det meste levert av Jonas Eriksen Eftf. i Kristiansund. Anne Marie var nok butikksjef så lenge helsen holdt og hun passet på. Skosverte og møbelpuss fantes kun på bakrommet, da en av kundene spiste skosverte og sniffet møbelpuss. Butikksjefen nektet han til slutt å handle slike varer.

Anne Marie Kvam i kassen ekspederer kunde Olaf Gjertsen fra Henriksøya. Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

Butikken ble først drevet fra gammelhuset, men i 1978 ble det bygd ny butikk, og den gamle ble lager. I nybygget var det butikk i første etasje og leilighet i andre.

Her var det drivstoff, tipping, medisinsalg, bibliotek og postkontor. I en kort periode var det også et lite gategjøkken på midten av 1980-tallet. Det var fryseri for Frionor og Trønder-Is i samband med distribusjonsruta som Svein Tårnesvik kjørte i deler av Trøndelag.

Det var drift fram til 1992, da det ble en konkurs. Anne Maries sønn, Svein Tårnesvik (1937-2009), var også med på utvidelsene som kom. Det ble startet med fiskeoppdrett, mottak og foredling av krabbe. Tårnesvik startet også lakseoppdrettsselskap, Sjø-Laks AS, sammen med Olav Fikse i 1978.

Gus D. Kvam startet også selskapet Sjø-Mat AS og gikk i gang med produksjon av fiskemat. Det var krabbemottak, og foredling av krabbe skapte mange arbeidsplasser i Kvenvær-området.

Didrik Tårnesvik til høyre, ble etter hvert en ung butikkdriver i Grefsnsvågen.

Sveins sønn Didrik (f.1970), deltok også og drev butikken et par år fram til sommeren 1994 i navnet Grefsnsvågen Handel. Men grunnlaget for helårsdrift var borte. Butikken var en sesongbutikk da det var mange hytteeiere og annet feriefolk som handlet i sommerfe-

SVEND SIVERTSEN

Gjøssøya, - ytre Kvenvær

Ifølge Hitraboka var den første som drev handel på Gjøssøya, Morten Lossius (1804-1863). Han etablerte handelssted i 1857 etter at han kjøpte en part av Gjøssøya året før. Han bygde stuebygning, fjøs, stabbur og brygge. Stabburet ble brukt til butikk den første tida. Etter hans død var det enken Hansine Georgia Lossius som fortsatte handelen noen år, men det var tøffe tider. Lossius hadde også hatt uhell og havarerte med jekta han eide. Den var lastet med klippfisk. Verken jekta eller lasten var assurert. Et slik forlis var mer enn nok til å ruinere en mann.

rien. Halve årsomsetningen kom i løpet av to sommermåned.

Butikken ble avviklet, det ble ny ombygging. Didrik bygde utleieleiligheter og startet Hitra Dykkersenter. Men i 1999 valgte han å selge anlegget til Angel Amfi ved Bjørn Hegstad, som satset stort og bygde et større anlegg for turistutleie. I dag er det Jan Steine som har kjøpt anlegget og driver turistvirksomhet i Grefsnsvågen.

Kilder

- Didrik Tårnesvik
- Perly Helsø
- Edgar Østreim
- Lokalavisa Hitra-Nytt, 1979

Oddlaug og Arne Rognvik

Det ble Daniel Strøm fra Innhitra som kjøpte stedet i 1875 og flyttet til Gjæssøya, men han solgte stedet etter noen år til Rasmus Lossius (1861-1941), sønn av Morten Lossius. Han igjen solgte stedet til halvbroren Søren Olsen Skåren (1872-1917) i 1902 og flyttet sjøl til Anderskogan. Handelsstedet ute på Gjæssøya lå godt til for skipsanløp, og rutebåten anløpte Gjæssøya fra i 1913.

Søren Olsen Skåren drev handelsstedet noen år, men døde av spanskesyka i 1917. Etter det fortsatte kona, Mette, f. Kirksæter (1876-1963) driften på egen hånd helt fram til datteren Oddlaug (1915-1994) og svigersønn Arne Rognvik (1921-2009) overtok i 1946. De drev butikken, post og ekspedisjon helt fram til 1988 da butikken ble nedlagt, og Oddlaug og Arne flyttet til Helsøysundet.

GUNNAR CHR. LOSSIUS

Risøysundet, ytre Kvenvær

Forretningen ble etablert i 1899 av Jacob Paulsen (1862- 1929). Han kjøpte stedet Risøysund på Risøya i Kvenvær i 1898 og bygde først våningshuset, så brygge med butikk i andre etasje. Deretter fjøs med låve etc. i 1903. Et tranbrenneri ble ført opp i 1910. Ny brygge og lager ble bygd i 1925. Jacob var også dampskipsekspeditør, poståpner og småbruker.

Handelen gikk bedre og bedre, og på grunn av at Risøya lå så laglig til fikk Jacob mange av kundene fra Gjæssøya. Etter noen år kom også Fosenbåtene opp i sundet og ble ekspederte, til å begynne med via småbåt, senere ble det bygget kai, som etter en tid dessverre raste ut. Ny kai ble bygd, og den står ennå. Senere kom atter et uhell: Under et forferdelig uvær blåste den store brygga med

I mange år var det rutebåten «Ansnes» med Karl Fjeldvær som skipper, som sørget for leveranser av post og dagligvarer til butikken på Gjæssøya. Folketallet gikk ned i øyværet, men båtruta trygget eksistensen til folket i ytre Kvenvær og gjorde at de fikk både matvarer og andre nødvendige artikler som bidrog til at de kunne bo der så lenge som mulig. I dag er det feriefolket som rår i ytre Kvenvær. På naboøya Skårøya drives Hitra leirskole av ekteparet Venke og Johannes Fjeldvær.

Kilder

- Edgar Østreim og Otto Rognvik
- Hitterslekt
- Hitraboka

Familien Paulsen ca 1930. Det er f.v. Johanna, Inger, Paul, Birger og Ruth

butikken og det hele, på sjøen. Da lensmann Polden dagen etter var der for å besiktige skadene sa han: ”Hvis du mener at lynet forårsaket dette, Jacob, så må du anføre det så du får tilbake pengene dine”. Jacob svarte: ”De va’ nok steinkaret som va’ for dårli, dessuten så svær æ itj bort sjæla mi”. Han fikk ingen assurance utbetalt, og hendelsen kostet ham mange, mange tusen kroner. Jakob kom seg over denne kneika også, og en provisorisk butikk ble innredet i et nyoppført skur på kaia inntil den nye brygga ble ferdig og tatt i bruk.

Under et meget rikt feitsildfiske i mellomkrigsårene gikk handelen uvanlig livlig. Jacob og hans annen kone, Hansine, sto i det dagen lang, og gav seg knapt tid til et måltid mat. De fikk lønn for strevet ved at omsetningen enkelte dager kom opp i hele 2000 kroner, som var en riktig storhandel etter den tids forhold i Kvenvær. Tre generasjoner Paulsen var drivere i Risøysund. Etter Jacob og Kristine var det sønnen Paul (1886-1967) og hans kone Johanna som overtok.

Tidene endret seg, og butikkdrifta gikk tyngre. På 1930-tallet ble det holdt flere utleggsforretninger over varer det ikke var betalt for, men Paul kom seg igjennom dette, og i 1944 overdrog han driften til sønnen Birger (1918-1976). Han holdt det gående på Risøya til om lag 1965 da handelen ble nedlagt. Birger Paulsen flyttet til Trondheim.

SVEND SIVERTSEN

Forsnes Handel

Etter at Thormod Ottervik (1922-1978) sluttet med handelen fra boligen i Gullsvika, nede i veien til fergeleiet på Forsnes, fant ekteparet Jorunn (1939-1986) og Harald Forsnes (1927-1987) at de ville starte nærbutikk for bygda si. En butikk som skulle ha de nødvendige

Risøysundet i ytre Kvenvær

Eiendommen ble solgt til Guttorm Sand fra Trondheim som brukte øya som feriested. Han og familien ivaretok bygningene på en fortreffelig måte, og butikken framsto i 1990 som et museum, med mange forskjellige originale restvarer i butikkhyllene, og med protokollen fra 1899 liggende på disken.

Kilder

- Morten Lossius (f. 1889)
- Martin Skaaren, Kvenvær.
- Norges Bebyggelse, side. 254

Handel i sokkeletasjen i sin privatbolig 20.november 1967. Huset deres sto ferdig i 1964.

Forut for butikken til Thormod Ottervik, hadde også Harald Mittet drevet butikk på Forsnes. Han startet opp allerede i 1934. Jorunn og Harald fikk kjøpe en del utstyr og butikkinnredning og noe varebeholdning av en god venn, Birger Paulsen, som hadde avviklet sin handelsvirksomhet på Risøya, han solgte stedet og flyttet til Trondheim.

Butikken til Jorunn og Harald hadde det meste av varer som var vanlig i en assortert landhandel, matvarer, medisin, bensin, diesel, jernvarer og kraftfôr. De hadde vareutkjøring foran helgene, og Harald kjørte i tillegg medisinerute på Hitra. Butikken var ikke tilknyttet noen kjede, og varene ble nok solgt med liten fortjeneste hele tiden.

Ekteparet fikk slite med å holde hjulene i gang, folketallet i bygda gikk tilbake utover 1970-tallet. Ungdommene flyttet ut, det ble få barnefamilier igjen og handelen utviklet seg negativt. Selv om innehaverne og mange i bygda gjerne ville og håpet inderlig at nærbutikken skulle overleve, ble det tøffere og tøffere år for år.

Jorunn var alene om butikkdriften de siste åra. Harald arbeidet ved Kvernhusvik skipsverft, bodde på hybelhus der og var heime kun i helgene. Han syntes det ble for mye ansvar og arbeid for kona med å styre butikken alene og ha ansvar for hus og heim og stelle for fire unger.

-Da vi startet butikken var det en god del folk på Forsnes, deriblant flere barnerike familier. Nå er det få ungdommer, det er stort sett eldre mennesker som blir igjen. Og ungdommen er de største forbrukerne, de eldre en nok mer tilbakeholdne. Det har ført til at butikkomsetnin-

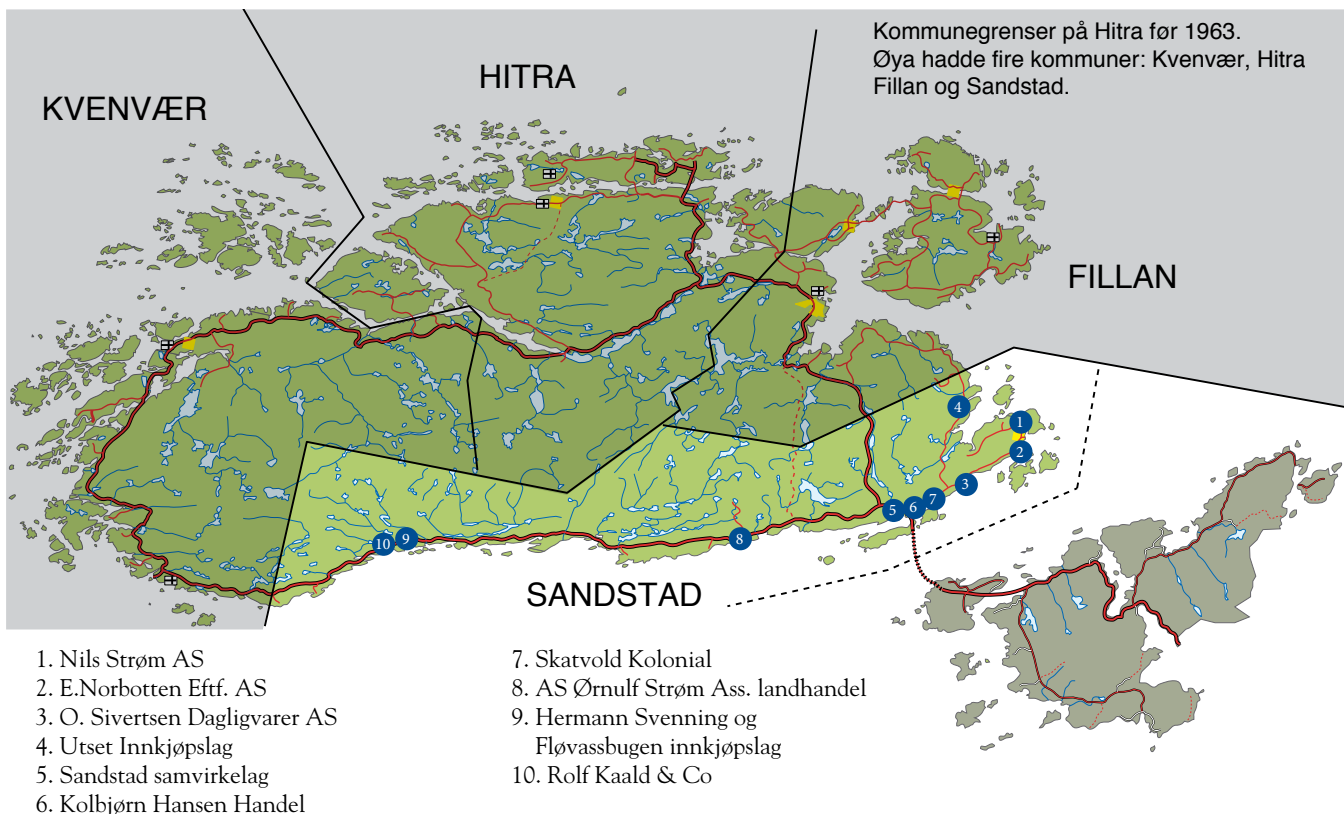
Harald og Jorunn Forsnes bak disken i butikken på Forsnes.
Foto: Lokalavisa Hitra-Nytt.

ga har gått tilbake, uttalte Jorunn Forsnes til lokalavisa Hitra-Nytt da butikken ble nedlagt i november 1977.

Hun pekte også på at det har vært tungvinte butikklokaler. Huset var bygd som privathus og ikke tilpasset butikkdrifta. I tillegg til at butikken forsvant, var det siste året med undervisning i den gamle skolestua på Forsnes. Det siste året hadde det bare vært fire elever i småskolen, og fra høsten 1978 ble elevene overført til Helsøysund skole. Ikke nok med det, det gikk også mot slutten for postkontoret på Sørhitra. Bygda var ribbet for servicefunksjoner.

Kilder

- Edgar Østreim
- Bjørnar Forsnes
- Lokalavisa Hitra-Nytt

1. Nils Strøm AS
2. E.Norbotten Eftf. AS
3. O. Sivertsen Dagligvarer AS
4. Utset Innkjøpslag
5. Sandstad samvirkeleg
6. Kolbjørn Hansen Handel

7. Skatvold Kolonial
8. AS Ørnulf Strøm Ass. landhandel
9. Hermann Svenning og Fløvassbugen innkjøpslag
10. Rolf Kaald & Co

Gamle Sandstad kommune

SVEND SIVERTSEN

Nils Strøm AS

Nils Strøm (sen) (1881-1946) drev handel i Hestvika allerede fra 1906. Eiendommen Bakken i Børøsundet, var en periode eid av Kristian Øyen som bygde våningshus med rom for butikk i første etasje. Det var på slutten av 1800-tallet. Han drev gården og noe handel fra huset sitt, men i 1903 gikk han konkurs og måtte gå fra gård og grunn. Han flytta da til Sandstadvika.

*Kari Strøm foran Strøm-butikken i brygga i Børøsundet og ved den farlige svingen rett utenfor butikkdøra.
Foto Hitra-Frøya lokalavis.*

Butikkpersonalet 9. desember 1986. F.v. Nils August, May og Kari, alle med etternavn Strøm. Foto Hitra-Frøya lokalavis.

Etter kort tid var det Christine Margrete Augustdatter Strøm (f.1867) på Balsnes, som var ugift søster av Nils Strøm, som kjøpte Bakken i Børøsundet. Hun solgte eiendommen til sin bror Nils som startet handel i Børøsundet i 1909. Han etablerte seg i ei brygge i Hestvika som tilhørte Paul Andreas Kaald. Han hadde handelsbrev utstedt av Fosen Fagembede i 1906. Han flyttet handelen til den nye brygga som han bygde i Børøsundet, og i 1924 bygde han også på våningshuset som Kristian Øyen hadde oppført.

Nils Strøm drev gården og handelsvirksomheten i Børøsundet, blant annet med kjøp og salg av fisk og sild. Men i 1935 oppsto det brann i brygga og hele bygget med innbo ble flammens rov. Strøm fikk imidlertid bygd ny brygge, og handelen kom raskt i gang. Det var brygga som Strøm-butikken holdt til i mange år etterpå. Nils Strøm var også ordfører i Sandstad i perioden 1927-1932. I 1946 døde han, og sønnen August (1912-1981) og kona Kari (f.1917) overtok butikkdrifta. August var en aktiv kar og hadde mange gjøremål. Blant annet var han konstituert lensmann i Sandstad og Fillan etter krigens slutt i 1945. Han hadde en liten lastebil som han

Kari Strøm, ved Nils Strøm AS, Børøsundet. Foto Hitra-Frøya lokalavis.

kjørte arbeidere til og fra krabbefabrikken Astor, som hans bror Torbjørn drev fra 1948.

Kari engasjerte seg i flere prosjekter, blant annet var hun svært sentral da sanitetskvinnene fikk bygd Hitra NKS helsehus, og senere i driften av helsehuset der hun var styreformann i mange år. Hun hadde også kommunale verv og var medlem av Hitra kommunestyre.

Brygga foran Strøm-butikken ble et trygt liggested for frakte- og fiskebåter. Her var det også gode bunkringsmuligheter for båtene fra en stor Esso-tanke med olje på berget overfor butikken. Moloen som ble bygd i Børøsundet ca 1947, gjorde sundet til ei lun og god ankringshavn for flåten.

August døde tidlig, og kona Kari fikk en periode ale-neansvar som daglig leder ved butikken. Det var tøffe tak og lange arbeidsdager. I 1985 overtok sønnen Nils

August (f.1942) og hans første kone May f. Utseth (1944-1989). May døde dessverre altfor tidlig, bare 45 år gammel. Kari fortsatte i butikken, det var selve livet for henne. På butikken var også Nils sin andre kone Rita Strøm med og tok ansvar. Kari har vært velsignet med god helse, og hun sto på i butikken til hun fylte 90 år. I dag nærmer hun seg sin fødselsdag nr 104 og bor fortsatt i huset sitt i Børøsundet og greier seg selv.

Nils August hadde i tillegg til butikkjobben, distribusjonskjøring med brus og øl på Hitra og Frøya. Det ble bygd eget lager, på folkemunne kalt «øl-lageret». Han hadde også utkjøring for Margarinsentralen. Da det ble slutt med direkte utkjøring fra lager, ble dette ombygd til ny butikk. Her holdt Strøm-butikken til helt til den ble nedlagt.

Strømbutikken hadde også avtale om salg av sprengstoff fra eget ammunisjonslager. Sprengstoffsalg har vært en god tilleggsaktivitet helt siden 1939. Sprengstoff ble solgt til entreprenører og lokale utbyggere som hadde behov ved planering av tomter, graving av grøfter og til ulike veianlegg.

SVEND SIVERTSEN

E.Norbotten Eftf. AS

En vårdag i 1934 reiste ei foretaksom dame til Trondheim med 1000 kroner i lomma for å kjøpe inn varebeholdning til landhandelen som hun åpnet på gården Sætra i Hestvika. Damen het Ellen Norbotten (1898-1970), var opprinnelig fra Hemne, nå gift med Karl Norbotten (1894-1969) som drev gården Sætra. Ellen tok handelsgymnasiet i Trondheim og lærte både regnskap og språk. Hun løste også handelsbrev. Hun var en kløpper i hoderegning og summerte både to og tre ko-

Som for mange andre utkantbutikker ble det tøffere tider etter som den ene sentrumsbutikken etter den andre ble etablert i Fillan. Alt dette trakk folket inn mot sentrum, og kundegrunnlaget ble svakere ute i distriktene. Strøm-butikken ble nedlagt i 2007. Da hadde det vært sammenhengende butikkdrift i over hundre år hos Strøm-familien, Kari fylte 90 dette året og var «kassadama» til det var slutt.

I dag er bygget solgt og huser restauranten Skuta som har sommeråpent med egen marina, gjestehavn og tankanlegg for båter.

Kilder

- Kari Strøm
- Nils August Strøm
- Hitterslekt
- Sandstadboka, av Sverre Utseth
- Lokalavisa Hitra-Nytt / Hitra-Frøya

Sætra, 1950

Ellen Norbotten bak disken og betjener kundene Anna Berntsen og Johanna Stora.

lonner i gangen. Hun var en bestemt dame, økonomisk, men raus, rettferdig og en livlig dame. Hun startet firma E.Norbotten assortert landhandel. Ellen og Karl ble foreldre til Astrid (1925-2006), som skulle bli gift med Emil Børø (1925-2002).

Ellen var med i butikkdriften helt fram til hun ble pensjonist. Men utpå 1950-tallet overtok Astrid og Emil, og de etablerte E.Norbotten Eftf. Begge tok handelsbrev som ennå var nødvendig for å få drive handel. Det ble Astrids ansvar å følge opp dagligvarebutikken.

Butikken ble startet i bårstua på gården som lå helt inn til veien. Men i 1940 oppsto det brann og både bårstua og stabburet brant. Etter brannen kom handelen i gang igjen i «nordstua» i hovedhuset, og her holdt butikken til helt fram til 1948/49 da det ble bygd nytt hus, Vonheim, helt inntil veien. Det ble ny butikk i første etasje og bolig i andre.

Butikken førte alle slags varer slik en assortert landhandel vanligvis gjorde. Det var kolonialvarer, fetevarer, manufakturvarer, glass, stentøy, kjøkkenutstyr, jernva-

rer, lær og skotøy. Det ble etter hvert bygd fryseri med utleie av frysebokser, og kjølerom med de utfordringer ustabil strømtilførsel medførte. Butikken kunne ta imot is fra Trønder-Is, butikkpersonalet måtte springe over veien opp til fryseriet hver gang noen ville kjøpe en is.

Astrid fortalte litt om driften disse åra til lokalavisa ved 50-årsjubileet i 1984. Butikken var på denne tida et samlingspunkt for folk i bygda. Her var det benker innfor døra, folk slo seg ned og ofte ble folk sittende til langt på kveld før de kunne stenge dørene. Astrid mintes også de store sirupsfatene, melsekkene og de andre særegenhetene som datidas landhandel hadde med blant annet tresko og sinkbøtter hengende under taket.

Rent lite ekstraarbeid var det heller ikke med subsidieordningen som bøndene hadde når de skulle kjøpe ost og meieriprodukter. Og returosten som bøndene måtte ta imot enten de likte ost eller ikke. Tilsiterosten ble av og til kalt «tvangsst». Noen småbrukere leverte heimekjernet smør som ble videresendt til meieri på Møre. Fire barn kom til verden på Sætra, og alle ble tidlig innviet i butikkarbeidet med varefylling og ekspedering. Barnearbeid var et ukjent begrep.

Bedriften utviklet seg til en solid virksomhet med flere bein å stå på. Emil var en skapende kraft. Tidlig på 1950-tallet etablerte han og svigerfaren, Børø og Norbotten Sementstøperi. Etter hvert ble det en moderne betongvarefabrikk nede ved kaia og brygga, og mange fant sin arbeidsplass her. Starten var produksjon av kantstein til Statens vegvesen. Med egen lastebil med kran ble kantstein kjørt ut til veianleggene der Vegvesenet ønsket å sette opp kantstein på utsatte veistreknin-ger. Etter hvert ble det støpt drensrør og større betongrør etter kundenes behov. Varespekteret ble utvidet og Hitrablokka ble meget populær når folk skulle bygge hus og sette opp grunnmur.

Astrid og Emil Børø

Til lokalavisa kunne Emil fortelle om starten på sin karriere som selger av byggevarer. Det begynte med en sykkeltur rundt Hitra. Han syklet fra gård til gård og tok opp bestillinger på eternittplater, som senere ble sendt utover med båt. Salget ble bra, og Emil måtte overnatte på forskjellige gårder på sin sykkeltur rundt Hitra.

Ved E.Norbotten Eftf. ble det utvidelser med egen byggshop på låven på gården, og vareutvalget var stort. Ferdighusproduktet, Hitrahus, ble lansert og var populært på markedet noen år. Ut fra disse omfattende aktivitetene framsto til slutt Hitra Bygg & Betong AS, som

sønnen til Astrid og Emil, Kjell Børø (f.1952), eier og driver i dag. En solid hjørnesteinsbedrift på Innhitra.

Det ble tøffere tider på slutten av 1980-tallet som endte med en konkurs for E.Norbotten Eftf AS. Søskenparet Mary-Ann og Kjell Arne Sætherbø, kjøpte dagligvare delen fra konkursboet i 1987. Dermed kunne dagligvarebutikken bli drevet fram til 1990 da butikken ble nedlagt etter 56 års virke. I dag er bygget som eies av Kjell Børø, omgjort til utleieleiligheter.

Emil Børø var en meget samfunnsengasjert mann med flere perioder i kommunestyret bak seg. Han var også varaordfører i Hitra kommune en periode.

Sætra har en eldre historie også. Kaperkaptein Paul Andreas Kaald (1784-1867) kom til Sætra der han bosatte seg i første del av 1800-tallet. Han eide flere gårder i Hestvika, og han startet handel ca 1835. Han leverte også varer til andre handelsmenn på Hitra. Det var denne mannen som ga Sætra navnet Kaaldsætra.

Kilder

- Eli Børø
- Kjell Børø
- Lokalavisa Hitra-Nytt og Hitra-Frøya

SVEND SIVERTSEN

O. Sivertsen Dagligvarer AS

Det har vært butikkdrift i Badstuvika siden cirka 1870. Trolig drev Gjert Sten med litt småhandel her da han fikk skyldsatt plassen i 1869. Han var seilskuteskipper hos handelsmann Buschmann på Aunøya.

Da lærer Ole Leer (1844-1911) kom fra Melhus til Hitra for å starte som lærer ved Strand skole, overtok han Badstuvika i 1875. Han giftet seg med Johanna Stora året etter. De bodde i Badstuvika, og der startet de med handel ved siden av gårdsdrifta. I tillegg var det post og båtekspedisjon. Johanna var ei driftig dame og hadde ansvaret for butikkdrifta.

Ole Leer var en streng lærer og en engasjert mann i lokalsamfunnet. Han tok blant annet aktiv del i byggekommiteen for å få bygd kirke på Sandstad. Den sto ferdig i 1888. Ole Leer var også den første ordføreren i Fillan kommune, etter at Fillan og Sandstad ble skilt ut fra Hitteren, som egen kommune i 1886.

Leer-tida tok en brå slutt i Badstuvika i 1919. Ole Leer var for lengst død, og sykdommen som ble kalt «spanske-syka», tok livet av sønnen Karl (f.1892) i 1918. Karl hadde tatt over butikken og gårdsdrifta og var gift med Alette Sandstad (1893-1970). Sammen hadde de fått sønnen Arne Olaf i 1918, men også han døde av «spanske-syka» året etter sin far, bare ett og et halvt år gammel.

Da satt enka, Alette Sandstad Leer, bare 25 år, alene igjen med alt arbeid og ansvar. Nå var det godt med støtte fra gode naboer. Tvangsauksjonen var ikke langt unna.

*Olaf Sivertsen i den gamle butikken.
Vareutvalget er assortert. 1955.*

Ny butikk åpnet i 1974.

Alette giftet seg på nytt i 1922 med Brettel Sandstad (1877-1945), som hadde vendt heim etter 15 år som emigrant til Amerika. Han hadde noen oppsparte midler, og de greide å beholde og videreføre drifta i Badstuvika, og sammen fikk de fem barn fra 1923 til 1930.

*Tre generasjoner butikkdrivere, ca 1960.
F.v. Stina, Trygve, Alette og Olaf.*

Butikken i første etasje av bolighuset ble etter hvert for liten og gammeldags, og det var tid for å tenke nytt. Ny, moderne butikk sto ferdig på andre sida av veien i 1974. Det ble bedre arbeidsforhold, større butikkareal med kjølerom og lager og lettere varemottak.

I slutten av 1970-tallet fikk de god hjelp og avlastning da deres yngste sønn, Trygve (f. 1957), kom mer og mer med i den daglige driften. Han overtok formelt butikkansvaret i 1983. Giftet seg samme år med Åse Eidsvåg (f. 1960), og sammen leder de fortsatt butikken som i dag går under navnet Bunnpris Sandstad.

I 1984 brant den relativt nye butikken og alt lå i ruin i løpet av ei mainatt, men ny butikk ble bygd og sto ferdig til jul samme år. Dette året fikk Åse og Trygve sin første sønn, Einar, som tidlig viste stor interesse for butikkdrift. Da han vokste til ble han driver både av Bunnpris Frøya og Bunnpris Fillan. Dessverre gikk han bort altfor tidlig. Einar døde 30 år gammel i 2014.

Mye har forandret seg innen handelen på Innhitra. Fra ei tid med seks dagligvarebutikker fra Børøysundet i nord til Hamna i sør, er det for tida bare Bunnpris Sandstad som er tilbake. Folks mobilitet har endret seg, i dag betyr vei og avstander mindre, og butikken har kunder fra hele Innhitra, Hemnskjela og Sunde.

Hele tida fra 1959 fram til i dag har eierne hatt bensinstasjon i tilknytning til butikkdrifta.

Kilder

- Trygve Sivertsen
- Heftet «Handelsstedet Badstuvika» - 2016
- Hitterslekt

Utset Innkjøpslag

På Utset ble det danna innkjøpslag i kjellerlokalene til Bjarne Vågen (1909-1991) som bodde ved Bjørnavågen på Utset. Det skjedde i 1947/48, og Bjarne ble den første bestyreren av Innkjøpslaget. Ivar Nesset var primus motor for å dra det hele i gang.

Etter en tid ble det bygd eget forretningsbygg på Utset i regi innkjøpslaget, det skjedde på 1950-tallet. Foruten assortede dagligvarer, ble det omsatt blant annet kraftfôr og kunstgjødsel til mange bønder på Utset.

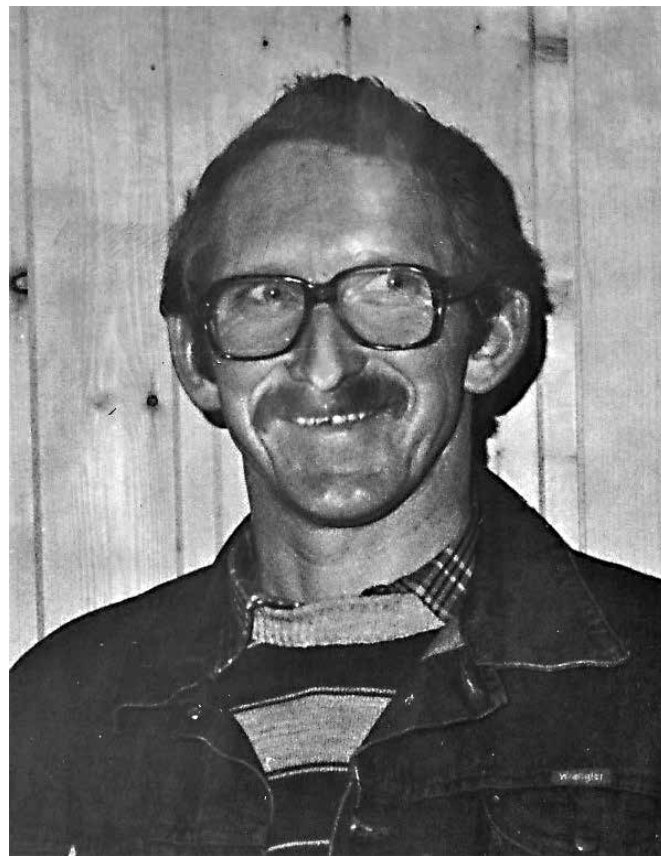
Flere var innom som bestyrere i kortere perioder, blant dem var Ivar Nesset, Asbjørn Herø, som også var melkekontrollør i området, Jenny Oldervik, Laila Utsetø og Eva Sirivik.

Eva startet på jobben i mai 1964 og arbeidet et års tid til Gudmund Oldervik overtok som bestyrer. Han kjøpte etter hvert butikken og drev noen måneder i privat regi inntil butikkdriften på Utset ble nedlagt. Kundegruppen var rett og slett for lite.

Gudmund reiste til sjøs og mønstret på båter til Bachke & co. I 1972 gikk han i land og begynte på Sætra, på bygg-shopen til E.Norbotten Eftf. AS.

Butikklokalet på Utset ble solgt til familien Elfrida og Gunnar Martinsen i 1971 og gjort om til fritidsbolig. Da de kjøpte stedet var butikkreoler, hyller og en lang disk fortsatt intakt i bygget. Eiendommen fikk navnet «Jungelen».

I dag er den permanent bolig der Per Otto Martinsen bor. Han arva stedet etter sine foreldre i 2001.

Siste bestyrer ved Utset Innkjøpslag, Gudmund Oldervik.

Kilder

- Roy Oldervik
- Jarle Sirivik
- Per Otto Martinsen

Sandstad samvirkelag

Samvirkelaget på Sandstad holdt til på «Sjåtåa», eller Hammervolden, som var det riktige navnet, de første åra. I et bygg helt nede ved sjøen med «Blautkak-kaia» like nedenfor i Sandstadsundet, like ved brua mellom fast-Hitra og Kalvøya. Her drev Jo Aalmo først privat handel sist på 1920-tallet. Hammervolden ble til slutt kommunehuset for Sandstad kommune.

På Sandstad ble det også dannet innkjøpslag så tidlig som på 1930-tallet av Fredrik Larsen og flere. Det ble drevet fra heimen til Fredrik Larsen på Marstein ved Tømmervika/Volden.

Johanna Reksen Strøm (1876-1958) ble gift med Johan Strøm på Balsnes i 1913. Der drev de handel ved siden av gården og utleie av hjortejakt. Johan og Johanna fikk et barn, datteren Jorun, som ble neste eier på Balsnes. Hun ble gift med Peder Fuglem. Johan var bror til Nils Strøm som etablerte seg i Hestvika med handel.

Johan ble skilt fra Johanna, og hun flyttet til Sandstad, bygde hus med butikk og drev handel noen år på toppen av bakken opp for kirka. Der startet hun ca 1946. Hun var også en meget aktiv sanitetskvinne. Men hun ga seg med butikkdrifta og flyttet tilbake til heimplassen Reksa. Huset hun fikk bygd ble da solgt til Sandstad samvirkelag.

Samvirkelaget overtok, og John (Jo) Aalmo (1902-1981) var den første bestyrer i nybutikken. Etter at John Aalmo sluttet som bestyrer og gikk til ny stilling i Fosen Trafikklag AL, kom Alf Veglo som samvirkelagsbestyrer. En kortere periode var Kolbjørn Hansen fra Vallersund, bestyrer. Deretter kom Charles Guttelvik med familie, og han var bestyrer i fire år, fra 1963 til familien flyttet

*Eiendommen Baktun, Sandstad Samvirkelag, (t.v.)
Foto: Widerøe Flyveselskap A/S 1962*

John (Jo) Aalmo, var den første bestyreren. Foto: Hitra-Nytt.

til Mysen i desember 1967. Kolbjørn Olsen etterfulgte Guttelvik og ble den siste bestyreren. For han skulle det bli en dramatisk periode. Kolbjørn Olsen husker tida på Sandstad med vedmod. Butikken og lageret brant ned ved en stor brann på forsommeren 1969. Selv var han

T.h. Fredrik Larsen og kona Gudrun ved Marstein der innkjøpslaget ble dannet, forløperen til samvirkelaget.

«Sjåtå» eller Hammervolden som navnet var, med Blautkakkajaia foran. Gården Sandstadvika. Sandstad Samvirkelag oppe i venstre hjørne. Foto fra 1954, Widerøe Flyveselskap.

på Ansnes da det skjedde, men ble oppringt og kom til brannstedet utpå natta.

- Jeg husker de voldsomme flammene som lyste opp, og alle folkene som var oppe i skråningen bak flammene. Vi var maktesløse, det var ingenting vi kunne gjøre. Heldigvis ble ingen skadet.

I tillegg til Kolbjørn Olsen var Kirsten Hassel ansatt i hel stilling som betjent på samvirkelaget. Asbjørn Sandstad var styreformann, og i styret satt hans bror Fridtjof Sandstad, Edvard Øyen, Ivar Pedersen og Ludvig Krangnes. Asbjørn var en meget dyktig og samarbeidende formann, forteller Kolbjørn Olsen.

Samvirkelaget hadde bensinpumpe rett over hovedveien og den berget unna den voldsomme brannen. Etter brannen var det bare safen og pipa som stod igjen,

samt et fôrmel-lager på andre sida av veien, like ved bensinpumpa. Alle regnskapsbøkene var i leiligheten, der jeg også hadde kontorplassen min for å utføre det daglige arbeidet. Papirer og regnskap forsvant, men NKL sin revisor hadde det meste klart for å kunne rekonstruere status, minnes Kolbjørn Olsen.

Kilder

- Kolbjørn Olsen
- Aud Guttelvik Strøm
- Jan Wolden
- Sandstadboka, av Sverre Utseth

Kolbjørn Hansen Handel

På Sandstad ble 1960-tallet en turbulent tid for dagligvarehandelen. Sandstad samvirkelag brant ned til grunnen i 1969. Kolbjørn Hansen var bestyrer på samvirkelaget en periode, og da han sluttet kjøpte han tomt og bygde egen, privat dagligvarebutikk like ved. Men driften ble kortvarig, og Hansen flyttet tilbake til heim-plassen Vallersund.

I lokalene etter Hansen var det ulike aktiviteter i flere år. Kafedrift ble forsøkt da «Autokafeen» ble startet opp. I 1976 forsøkte frøyværingen Gustav Hammer å etablere en allsidig elektroforretning. Han satset på radio, tv og musikkutstyr, men det ble en kortvarig drift. Utseth Gartneri leide lokalet til blomsterforretning en periode, og «Multishop» var et nytt innslag med varierte varer. Det var brødrene Henry og Ingar Grønli og Steinar Selvåg som hadde ideen og startet, men også det ble kortvarig.

Bygget sto tomt en periode og ble ombygd til leilighet. Det var banken som eide bygget denne tida, og rørlegger Alf Strømsvik som var på utkikk etter eget lokale fikk kjøpe bygget tidlig på 1990-tallet. Han ble den som eide bygget lengst. Strømsvik drev rørleggerfirmaet Hitra VVS og hadde butikk for VVS-varer. Han bygde også på med eget lager. Han solgte så eiendommen til Thomas Heggvik ca 2015, og han har renoverert hele bygget og gjort om til to leiligheter som er for salg.

Forretningsbygget som Kolbjørn Hansen fikk bygd til sin landhandel på 1960-tallet. Her fra 1976 da Gustav Hammer leide bygget til elektrobutikk. Foto: Hitra-Nytt 1976.

Høsten 1969 etablerte Harald Skatvold seg med nybygg og dagligvareforretning vegg i vegg med Kolbjørn Hansens bygg. Her startet han Skatvold Kolonial, da var Kolbjørn Hansen Handel for lengst nedlagt.

Kilder

- Lokalavisa Hitra-Nytt
- Jan Wolden
- Alf Strømsvik

SVEND SIVERTSEN

Skatvold Kolonial

Etter at samvirkelaget på Sandstad brant på slutten av 1960-tallet, oppsto det behov for en stabil nærbutikk i bygda.

Liv (f.1930) og Harald Skatvold (f.1929) startet dagligvarebutikken, Skatvold Kolonial, i desember 1969. De fikk reist nytt forretningsbygg samme år. Det lå sentralt til like ved veikrysset til Sandstad gamle ferjeleie, og butikken fikk godt fotfeste i lokalmiljøet på Sandstad.

Liv hadde gjennomført handelsfag fra Myklands handelsskole i Trondheim. Dette ga godkjent undervisning for å løse handelsbrev. Fra yngre år hadde hun butikkerfaring fra Nils Strøm AS i Hestvika.

Harald kom fra kjøpmannsslekt, født og oppvokst på Bogøyvær. Handelsstedet der ute ble startet allerede i 1884 av hans bestefar. Harald var utdannet skipper og jobbet på en av Hjalmar Grøntvedts storsildsnurpere fram til han gikk i land og ble kjøpmann. Liv jobbet på kontoret hos Astor Canning i Hestvika, der hun blant annet hadde ansvar for lønningene.

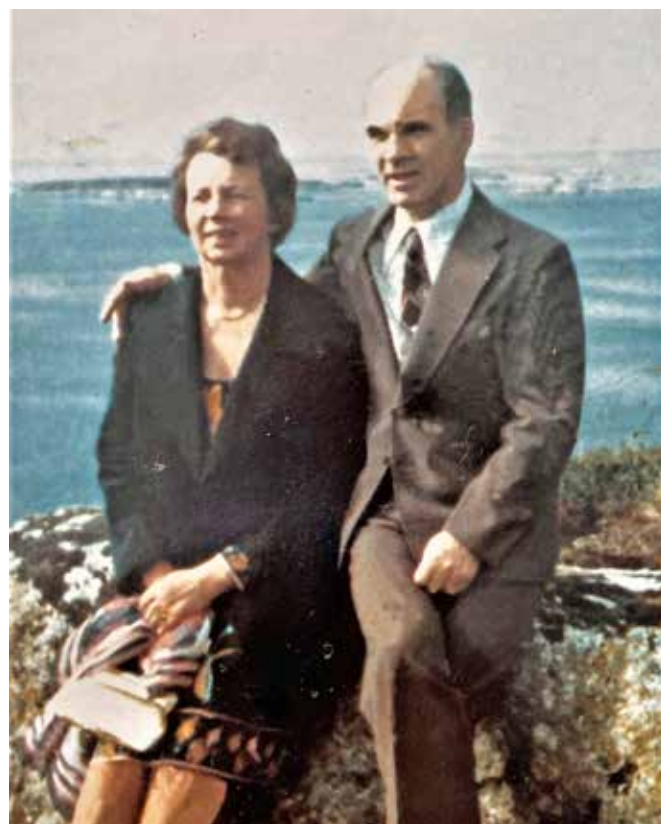
Vareutvalget i butikken var primært dagligvarer, men også stort utvalg av kjøkkenutstyr, glasstøy, krystall, pynteting, smykker, klær, garn og fiskeutstyr. Det meste som bør finnes i en assortert landhandel.

Det var vareutkjøring to ganger i uka til Utset, Tranvikan og Sørhitra. Mange ivrige, små hjelpere fra Sandstad kom og ville være med og kjøre ut varer, - først sammen med Harald og etter hvert med Reidar.

I 1979 ble det markert 10 årsjubileum for alle faste kunder i Idrettshuset på Sandstad. Det var stor fest og god stemning.

Butikken til Skatvold Kolonial, 1980-tallet.

Liv og Harald Skatvold.

Da Harald døde i 1980, bare 51 år gammel, overtok hans sønn Reidar Skatvold, (f.1957). Reidar var nettopp ferdig med økonomistudier i Trondheim, (TØH). Han drev butikken fram til høsten 1988. Liv fortsatte å jobbe i butikken fram til den ble solgt.

Kåre D. Sæther som drev Sæther Dagligvarer i Fillan, overtok virksomheten fra høsten 1988. Hans datter Mona ble ansatt som butikksjef. Sæther drev butikken fram til 1991/92. Driften gikk ikke så bra og det endte i konkurs. Da hadde det vært butikkdrift i lokalene i 23 år.

Som for mange andre som la ned butikkdriften, var årsakene flere. Bedre samferdsel, kortere avstander. Komunesenteret Fillan fikk stadig et sterkere sentrumspreget med mange, nye butikker, arbeidsplasser, skoler etc. Flere og flere jobbet, eller gikk på skole på Fillan og foretok samtidig sine innkjøp der. Hitratorget ble etablert noen år tidligere, med mange spesialbutikker. Folk ble mer opptatt av vareutvalg og kvalitet. Avstanden til

Trondheim, Kristiansund og Orkanger ble også kortere. Kystekspresen fikk gode rutetilbud og det skapte nye handlemønstre. Økt kjøpekraft utover på 1980-tallet, og at flere og flere hadde bil og muligheter til å reise bidrog også. Den sterke lojaliteten til nærbutikken endret seg disse åra og var nok medvirkende til mange nedleggelsener.

I 1992 ble bygget solgt til lokalavisa Hitra-Frøya som bygde om til aviskontorer. Avisa var i bygget fram til 2009. I dag er bygget gjort om til tre leiligheter og eies av EH-Bygg.

Kilder

- Torbjørg Skatvold
- Lokalavisa Hitra-Frøya

SVEND SIVERTSEN

AS Ørnulf Strøm Ass. landhandel

Ørnulf Strøm (1898-1989) overtok Hamna etter sine foreldre Sara og Daniel Christoffer Strøm i 1927. Hamna har vært i slektens eie siden 1750, og ved siden av gårdsdrift og jakt var det skystasjon og gjestgiveri. Det var i mange år rutebåtanløp av Møreåtene som gikk mellom Kristiansund og Trondheim. Ruta opphørte i 1962. I Hamna var det telegrafstasjon, og her var det første poståpneriet på Innhitra etablert allerede i 1853, Indhitteren posthus. Postruta fra Hemne kom i

Ørnulf Strøm hadde gården i Hamna og drev også butikken fra tidlig 1930-tallet.

Hamna, cirka 1962. Det er Mørebåten som passerer sydgående.
Foto: Norrønafly

land i Hamna og gikk videre langs Poststien over Hitra til Hopsjøen.

Hovedbygget og et forretningsbygg ble oppført i 1904. Men ingen dokumentasjon forteller om det ble drevet landhandel. Det ser ut til at det var Ørnulf som starta landhandel i Hamna i tidlig på 1930-tallet, for av Sandstadboka framgår at han overtok gården, posten, dampskipsekspedisjonen og telefonen i 1927, og at han også startet landhandel etter hvert. Handelsbrev hadde ikke Ørnulf, og det var omgangsvennen Fridtjof Hjertaas som hadde handelsutdanning og handelsbrev som han lånte ut til Ørnulf.

Ørnulf Strøm giftet seg med Marie Wenaas fra Tingvoll i 1926. Hun var datter av handelsmannen Erik Nilsen og Mali Jonsdatteer Wenaas. Familien drev landhandel i Koksvika ved Tingvollvågen. Marie var enebarn og hun arvet utstyret fra landhandelen etter foreldra sine, blant anna en kjøpmannsdisk, en del manufakturvarer og det tradisjonelle godteriskapet med glass på alle sider, som

Ørnulf Strøm, 1967.

alle barn beundret og syntes var så spennende å se alle eskene med sjokolade, karameller og drops.

Trolig var det utstyret som Marie brakte med seg fra Tingvoll som ga grunnlaget for oppstarten av handel i Hamna.

Det var Marie som hadde ansvaret for posten og telegrafan. Ørnulf sjøl tok seg av butikken, og etter hvert

vokste dattera Sara til og fikk sin debut i arbeidslivet. Ørnulf tok seg også av gårdsdrifta og jakta.

I butikken var det flere ekspeditriser opp gjennom årene, noen hadde sommerjobb, andre var mer fast tilsatt. Rundt 1970 avviklet Marie og Ørnulf sin handelsvirksomhet. Marie døde i 1971.

De nærmeste åra ble butikken leid ut til to kvenværingar, Alf Thorsø og Alf Ingebrigtsen. Det var Thorsø sin oppgave å være til stede og følge opp driften. Oftest var det onsdager og lørdager han kom fra Kvenværet og hadde med forskjellige varer som var bestilt, minnes Eva (Strøm) Andersson som arbeidet i Hamna fra høsten 1973 til våren 1974. Det var flere lokale jenter som jobbet på butikken i perioder, og etter at Eva sluttet

var det Gerd Unni Strøm som begynte. Hun ble den siste butikkbetjenten.

Også butikken i Hamna hadde varekjøring de siste åra. Det var Alf Thorsø som besørget kjøringa, men ungdommer ble også hyret inn, og Rolf Halvard Strøm kjørte varerute noen uker det siste året butikken var i drift. Til jul 1974 var det slutt for butikken i Hamna.

Kilder

- Svein Bertil Sæther
- Gerd Unni Strøm
- Eva Andersson
- Hitterslekt

SVEND SIVERTSEN

Hermann Svenning og

Fløvassbugen innkjøpslag

Hermann Svenning (1899-1985) ble handelsmann i Kulvika på Kvammen i 1952. Butikken var i kjelleretasjen og han bodde selv i etasjen over. Svenning var ikke gift. Han kom til Hitra fra Stokkøya i 1937, og på bygda ble han også kalt «Fakir'n».

I desember 1946 ble handelsbedriften AS Kvam starta i Kulvika. Den ble drevet noen år med Kåre Kvam som ansvarlig. Men virksomheten ble nedlagt allerede ved årsskifte 1951/52.

Da Hermann Svenning fikk bygd eget hus, ble Fløvassbugen Innkjøpslag stiftet. Det skjedde året etter at det

Hermann Svenning i stua si 1977. Foto Arne Steinar Andersen

Godsruta kommer med varer til innkjøpslaget. Hermann Svenning står bak. Godsruta ble kjørt av Bjørn Ivar Johansen for brødrene Sivert og Karl Hjalmar Strøm.
Foto: tilhører Arne Steinar Andersen

var slutt for AS Kvam. Alt utstyr fra butikken i Kulvika ble flyttet opp i kjelleren til Hermann der det ble innredet til butikk. Hermann betjente det nystiftede innkjøpslaget. Ruth Strøm fra Brattåa, var den som hele tida var med og hjalp til i butikken. Hun sto bak disken, var med på alt som hadde med butikkdrifta og gjøre. Hermann var på arbeid forskjellige steder, og Ruth var på plass og bestyrte butikken. Innkjøpslag hadde ikke krav til handelsbrev.

Lagerskur ble bygd til innkjøpslaget, og det var manuell drivstoffpumpe og oljefat i gangen før en kom inn i butikken.

Det var ganske mange medlemmer en tid. De husker at vareutvalget var noe begrenset, men det store sirupsfatet var på plass, og det som var nødvendig for husholdnin-

Hermann Svenning (fiolin) sammen med Arne Steinar Andersen i grendahuset på Nesset, Kvammen, 1980. Foto tilhører Arne Steinar Andersen

gene fantes. Men etter som tida gikk, og innbyggerne i kretsen ble eldre og færre, ble det vanskeligere. Hermann og innkjøpslaget holdt det gående til ca 1982.

Da Hermann kom til Hitra første gang var det som «altmuligmann» hos Ingolf Kvam, og det var særlig småbruket hans han tok seg av. Der jobbet han i 16 år. Kvam selv hadde jobb i Sjøkartverket, og noe senere i Aura Kraftverk.

Hermann var kjent for felespellinga si, men han laget ikke musikk selv. Han hadde lært slåtter på sine reiser, og da Arne Steinar Andersen var med han til Stokkøya og Åfjord i 1974, spilte de for slekta hans. Da fikk de høre at en av slåttene var en reinlender etter Ludvik Bårli i Åfjord. Hermann spilte ikke til dans alene, men på Kvammen var han med og spilte til dans sammen

med andre. Mange spillemenn fra Hitra fikk høre han spille og ble veldig overrasket over at han var såpass flink med fela. Arne Steinar har tatt vare på mange av melodiene han hørte.

Hermann var også dyktig med snekkerarbeid. Var med og bygde hus, og senere år laget han blant annet kaketer. Opp gjennom åra ble det ganske mange.

SVEND SIVERTSEN

Rolf Kaald & Co

Før Rolf Kaald etablerte butikk i Bugen på Kvammen, var det Sverre Jensen (1924-2000) som startet handel der i 1954. Han begynte i ei brygge, men bygde senere kombinert bolig med butikk i første etasje, oppe ved veien. Men etter et par års drift i den nye butikken, solgte han og kjøpte gård på Athammeren. Sverre Jensen kom opprinnelig fra Henriksøya i Bispøyan.

Rolf Kaald (1929-2004) og kona Gerd (f.1934) kjøpte huset og butikken av Jensen i 1963, og fra 1. april dette året var det de som fortsatte driften i Bugen. Butikken ble nærbutikken for et stort omland. Årene gikk, flere butikker ble lagt ned, men Gerd og Rolf holdt det gående som nærbutikk for et langstrakt, men tynt befolka område som strekte seg over 6 mil. Kaald var eneste butikk mellom Kvenvær i vest og Sandstad i nord-øst. Kvammen ligger omtrent midt mellom, med tre mils vei til begge kanter.

-Området er svært grisgrendt med få husstander, og ikke alle handler hos nærkjøpmannen. Mange arbeidet i Filan, Hestvika eller Sandstad, og de handler naturlig nok der, uttalte Rolf Kaald til lokalavisa.

Kilder

- Arne Steinar Andersen
- Gunn Ansnes
- Lokalavisa Hitra-Nytt
- Hitterslekt

Gerd og Rolf Kaald bak disken i Bugen.

Foto: Lokalavisa Hitra-Frøya.

De første årene tok Rolf en og annen tur til sjøs for å sikre privatøkonomien. Da var det kona Gerd som styrte butikken og var husmor med ansvar for hus og barn.

Gerd og Rolf overtok også drifta av Vågen Camping som ligger i nærområdet. Det ble mye arbeid, tilrettelegging og oppfølging, men resulterte også i merhandel for butikken.

Etter noen år ble det rom for nødvendige utvidelser. Rolf Kaald beskrev situasjonen slik en gang i 1978: -Denne butikken har en omsetning som er akkurat på grensen til at en skal kunne leve av den. Dette er ei grissgrendt grend med forholdsvis lite folk, men jeg må si alle er flinke til å benytte nærbutikken. Turistene i området gir også et fint pluss i omsetninga i sommersesongen. Vi forsøker å være så assortert som mulig, og det vil det bli enda bedre mulighet til etter utvidelsen vi nå har gjennomført. Ikke minst at vi har fått større og bedre kjølemuligheter, sa Rolf Kaald.

Butikken i Bugen ligger midt i et område hvor hyttebygginga på Hitra startet tidlig. Familier som forlot Kvammen for arbeid i byen allerede på 1960- og 1970-tallet, ønsket å holde kontakten med familie og gamle naboer og bygde egen hytte, eller overtok hus etter foreldre. Balsnes – Kvammen er av de eldste hytteområdene på Hitra. At Gerd og Rolf holdt det gående i så mange år visste feriefolket å sette pris på. Handelen i Bugen hadde sin topp i noen hektiske feriemåneder da omsetningen ble mer enn doblet.

Men forgubbingen i grenda og stadig sterkere konkurransen fra lavprisbutikkene, ble merkbart etter hvert, og det ble tyngre og tyngre å holde hjulene i gang for utkantbutikken. Gerd og Rolf nådde pensjonsalder, og butikken som ble den siste på Kvammen, ble nedlagt i 1996.

Kilder

- Edgar Østreim
- Stein R. Kaald
- Lokalavisa Hitra-Nytt / Hitra-Frøya.

Rolf Kaald foran butikken. Foto Hitra-Frøya lokalavis.

Betjening hos Rolf Kaald & Co, f.v. Gerd Kaald, Irene Johansen og Synnøve Hanssen. Kunde er Ellen Strøm. Foto Hitra-Frøya lokalavis.

Om Skreddarøya i Dolmsundet

Skreddarøya er ikkje ei øy. Ho er ei lita halvøy, så vidt. Frå vesterenden av Skreddarøyvågen og sør til Bonåkervågen er det på grunn av eit bekksikkel, ei blautmyr og ein dam så vidt Skreddarøya heng fast i Dolmøya. Men i austre enden av Skreddarøya, der Skreddarøyvågen møter Dolmsundet ved Skreddarstraumen, klorar Skreddarøya seg fast til Dolmøya med ein gammal demning, ein fint oppmura steinvegg, som regulerte vatnet til ei kvern og eit stamperi, som ein gong stod her.

Sjølvsagt veit vi ikkje når folk først slo seg ned på Skreddarøya. Vi må rekne med at det budde folk her i periodar i forhistorisk tid, altså i steinalderen, bronsealderen og jernalderen. Dolmsundet var eit spiskammers for folk i gjennom tusenåra, godt skjerma, god straum og alltid tilgang på mat. Derfor har arkeologane funne tett i tett med spor både etter nomadar og etter fastbuande. Midt i dette ligg Skreddarøya. Det er klart at folk kom hit.

Men her skal vi konsentrere oss om det vi kallar historisk tid, om den tida vi har meir enn berre det arkeologiske kjeldematerialet å halde oss til. Vi vil leite i dei skriftlige, historiske kjeldene for å sjå om vi kan komme folket på Skreddarøya litt nærare inn på livet.

Handel, handverk og byprivilegjar

Vi treng ikkje tvile på at namnet Skreddarøya kjem frå ein vaskeekte skreddar. Her på denne halvøya har det altså i ein periode budd ein handverkar, som folk reiste og besøkte, og som dessutan reiste rundt og utførte handverket sitt rundt om på gardane, strandseta eller plassromma. Den skreddaren som har gitt namn til øya, må ha budd her lenge nok til at folk knytta han til akkurat denne staden, og han må ha vore ein person som først og fremst var kjent for skreddaryrket sitt. Skreddaren var ein svært viktig person i det gamle samfunnet. Han hadde alle god bruk for.

Dei gamle lovane bestemte at handel og handverk berre skulle foregå i byane. Ein ville ikkje at kjøp og sal skulle drivast over alt. Dette var aktivitetar styresmaktene vill ha kontroll på, ikkje minst av økonomiske grunnar. Både kjøpmenn og handverkarar løyste borgarbrev i byane. Det var eit privilegium som byane hadde, og dermed var borgarane formelt knytta til byane. Men av ulike grunnar vart det lempa litt på desse byprivilegia utover 1600-talet. Det kunne foregå handel også ute i distrikta, men berre av byborgarar som hadde lov til å drive handel. Dermed flytta nokre av handelsborgarane og ein og annan handverkar ut frå byen og dreiv si borgarlige næring til dømes på Hitra, i alle fall i delar av året. Handelsborgarane kunne også leige nokon til å drive handelen for seg. Dette var det mykje av i tida rundt århundreskiftet 1600-1700 her på Hitra. I andre halvparten av 1600-talet var det fleire slags handverkar-

Halvøya Skreddarøya strekkjer seg mellom brakkvatnet Skreddarøylvågen og Dolmsundet.

borgarane som etablere seg ute i distrikta. Det kunne vera bøkkerar (kippar), altså tønneakarar, det kunne vera smedar, snekkjarar og det kunne vera – nettopp - skreddarar. På Hitra fins det namn som Kipparøya, Kipparvika, Smedvika, Skreddarvika og Skreddarøya. No er det langt ifrå sikkert at kipparen, smeden eller skreddaren som har gitt namnet til plassen, virkelig var handverkarborgar med borgarbrev. Det kjem litt an på når han budde der. Var det i ei tid da byprivilegia enno stod sterke, så var det litt av ein risikosport å slå seg ned som handverkar utan borgarbrev. Sjansen for å bli tatt og straffa med kraftige bøter, var «overhengande». Folk med borgarskapet i orden vokta privilegia sine som gull, og dei ville kaste seg over ein inntrengar som haukar. På 1600-talet og det meste av 1700-talet ville det vera bortimot umulig å etablere seg fast som handverkar eller kjøpmann utan borgarbrev. Seinare kunne ein habil

smed gjera jobben sin i ro og mak i Smedvika, utan å bli straffa for det.

Kven var skreddaren på Skreddarøya?

Med bakgrunn i dette skal vi nærme oss Skreddarøya og fundere meir på kven skreddaren kan ha vore. Det første vi må finne ut er kor gammalt namnet Skreddarøya i Dolmsundet er.

Skreddarøya er ein del av den gamle prestegarden Dolm sitt «territorium», eller gardsvald. Kjeldemessig er det både ein fordel og ei ulempe. Fordelen er at soknepresten sjølv ofte hadde ein finger med i spelet da mange av kjeldene vart til. Enten var han med og skreiv ulike lister og manntal som vi hentar opplysningane frå, eller så var han ein sentral person ved innhentinga av dei opplysningane som skulle med i det skriftlege materialet.

Han hadde førstehands kjennskap til Skreddarøya og dei andre plassromma under Dolm. Ulempen er at i ein del sentrale kjelder var prestegarden fritatt for både skatt og andre ytingar til styresmaktene, og dermed er prestegarden med husmannsplassar ikkje tatt med. Dette gjeld til dømes det viktige Titus Bülches manntal frå 1664, som kunne ha gitt oss eit strålende oversyn over Dolm prestegard sine husmannsplassar. Men vi har ei kjelde som er mesta like gammal: Matrikkelen frå 1668. Her er Dolm prestegard med, og i eit oversyn over «Strandsiddere Vnder Hitterens Tinglaug som Iche Kand Leggiss for Nogen Leige» finn vi under andre fjerding, som mellom anna omfatta Dolmsundet, fleire av strandseta under Dolm prestegard: Barbara Bremvågan, Pål Kipparøya, Ola Arnøya, Per Knaverøya, Hans Skarvøya, Lars Dolmøya (altså Øya) og Mikkel Bremvågan. Her er det også nemnt ein strandsittar som heitte Jørgen Fastøya, og han skal vi merke oss.

Namnet Skreddarøya eksisterte altså ikkje i 1668. Det eksisterte ikkje i 1701, heller. Da var det den store diktarpresten på Dolm, Rasmus Rosing, som førte manntalet i penna. Ni husmenn nemner han under prestegarden: Tre i Bremvågan, to på Øya og ein på Knaverøya. Alle desse plassane er kjente stader på Dolm sitt gardsvald. Så nemner han ein husmann på ein stad som blir kalla Hebersvågen, og det kan vera den vågen som seinare blir kalla Madsvågen, Vågen eller Sørvågen under Undås, avlsgarden under Dolm. Rasmus Rosing nemner to husmenn til: Ein på «Arnøen», altså Arnøya, og ein på «Fæøen», antakelig Feøya. Arnøya var med i 1668 også, men Feøya er kanskje ny. På Arnøya budde Lars Nilsen, 64 år gammal, og sonen Nils på 25 år. Og på Feøya var Håkon Olsen, 50 år, med ein eldre kar, Ola Tomassen, 70 år gammal, som kanskje var far til Håkon. I dag finn vi øya Litl-Larsøya og halvøya Skreddarøya i Dolmsundet, litt aust for prestegarden. Ingen av dei

namna var i bruk i skriftlege kjelder på Rosing si tid, men dei kan ha kome i bruk på folkemunne.

Kan Fastøya frå 1668 vera same øya som Feøya i 1701? Og kan Fastøya bety akkurat det namnet seier: Ei øy som ligg «festa til landet»? Ei halvøy, altså? I så fall er det nærliggande å tru at dette er Skreddarøya.

Det er i 1711 vi for første gongen finn namnet Skreddarøya i kjeldene. Dette året hadde danskekongen funne på at han ville krevje skatt på «luksus» som sko, parykkar og tenarskap, og da vart det ført opp eit manntal over alle som måtte betale. På Skreddarøya budde Anders Larsen i lag med kona si. Nei, parykkar hadde ikkje Anders og kona og ikkje hadde dei tenestefolk heller, men dei hadde sko, så dei måtte punge ut med 12 skilling. Det fortel oss at parfolket på Skreddarøya enno ikkje hadde barn som var store nok til å bli kravd for skoskatt. I 1724 blir Anders Skreddarøya rekna opp i eit manntal over dei som skal vera med å betale for reparasjonar på Dolm prestegard. Så viser det seg at Anders var ein av dei heldige som av eller annan grunn slapp å betale noko. Likevel står han heldigvis på lista, noko vi sikkert er meir fornøgd med enn Anders sjølv. I 1724 treffer vi også eine sonen til Anders Skreddarøya i ei militær rulle. Han heiter Lars Andersen, er 20 år og fødd i Hemne, får vi vita.

Når vi summerer opp den kunnskapen vi kan hente ut av kyrkjebøker og militære rullar, får vi fram dette: Anders Larsen var fødd rundt 1675. Han hadde ein son Lars som var fødd i Hemne omtrent 1705 og ein son Morten som var fødd rundt 1720. Morten kan vera fødd på Skreddarøya. Kva kona til Anders heitte og om han hadde fleire barn, veit vi ikkje. Sonen Lars døydd på Skreddarøya i 1741, og vart gravlagt på Dolm. Faren Anders Larsen Skreddarøya døydd i 1749, og sonen Morten tok over som husmann på Skreddarøya etter far sin.

Spørsmålet om kven skreddaren på Skreddarøya var, har vi altså ikkje funne svar på. Kandidatane er fleire: Jørgen på Fastøya, Håkon Olsen eller Ola Tomassen på Feøya eller Anders Larsen Skreddarøya.

Morten og Karen på Skreddarøya

Morten Andersen Skreddarøya var fødd rundt 1720, kanskje i Hemne, men mest trulig på Hitra. Første gongen vi møter Morten er i 1745, og da var han 25 år. Faren Anders var da 69 år gammal, ein ganske høg alder på denne tida, og fire år seinare, i 1749, dør far Anders på Skreddarøya. Den 14.september same året trulova Morten Andersen Skreddarøya seg med Karen Pedersdotter, og den 16.november 1749 gifta Morten og Karen seg i Dolm kjerke. Karen kom etter alt å dømme frå

Bremvågan. Den 9 august 1750 vart Morten og Karen Skreddarøya sitt første barn døypt i Dolm kjerke. Det var ein gut, og han fekk namnet Anders, etter farfaren sin. Mellom fadrane var sjølvsgagt morfar og mormor: Peder klokkar og Kirsten Bremvågan. Hausten 1752 fekk Morten og Karen Skreddarøya ei dotter, og ved dåpen i Dolm 3.desember 1752 fekk ho namnet Margrete, kanskje etter farmora si? Sommaren 1754 kom det enda ein liten gut til verda på Skreddarøya, og da han vart døypt i Dolm 28.juli, vart han oppkalla etter morfaren sin: Peder. Næraste slekta frå Bremvågan stod fadder på han. Morten og Karen Skreddarøya fekk tre barn til: Ola i 1756, Lars i 1759 og Beret i 1761. I 1760 vart eitt av barna deira gravlagt på Dolm, men namnet på barnet står ikkje ført opp i kjerkeboka. Etter å ha fødd dottera Beret

Matjorda ligg aust på Skreddarøya, og på ein liten kolle midt på bildet kan du sjå tuftene etter husa. Øvst på bildet ser du demninga ved Skreddarøyvågen.

sommaren 1761, var Karen Skreddarøya første gong i kjerka 27.september og var kjerkegangskone.

I kjerkebøkene står det at kvinnene vart «introduserte», og det betyr at dei no vart førte fram for menigheita og for Gud etter å ha fødd eit barn. Fødselen var rekna som urein, og no vart mora reinsa ved å bli ført fram over kjerkegolvet av presten, altså kjerkegang. I Hitra prestegjeld heldt dette ritualet seg til først på 1800-talet, men andre stader til ut mot slutten av 1800-åra.

Seint på hausten 1761 eller på nyåret 1762 døde Karen Pedersdotter på Skreddarøya. Grava hennar var den første som presten kasta jord på i 1762. Heime på Skreddarøya satt Morten Andersen att med fem barn, den eldste var 11 år og den yngste var rundt halvåret. Å bli aleine med ein ungeflokk var vanskelig, både for kvinnfolk og karar. Morten måtte på sjøen for å skaffe mat og pengar og attåt måtte han gjera pliktarbeid på prestegarden om han skulle få behalde husmannsplassen. Trulig fekk han hjelp frå folk i nabolaget ei tid. Da sokneprest Broch signerte manntalet for ekstraskatten 24.februar 1763, hadde Morten Andersen framleis ingen som budde fast hos han på Skreddarøya til å hjelpe seg i huset. Eldste sonen Anders budde heime, men nokre av dei yngre borna kan han kanskje ha sett bort til andre. Men sommaren 1763 begynte Morten si tid som enkemann å gå mot slutten. Den 17.juli 1763 trulova han seg i Dolm kjerke med Ane Olsdotter. Kvar ho kom ifrå veit vi ikkje, men ved trulovinga var det to karar frå Meland som var vitne; kanskje var ho frå det området. Morten Andersen og Ane Olsdotter gifta seg i Dolm kjerke 29.november 1763. Ved Ekstraskattmanntalet frå 1765 finn vi dei på Skreddarøya i lag med Morten sin son Anders. Morten og Ane fekk ikkje barn i lag. Etter kvart som åra gjekk, Morten sine barn flytta ut og Morten og Ane vart eldre, kom det nye som tok over som husmannsfolk på Skreddarøya.

Østerdølen på Skreddarøya

I siste delen av 1700-talet kom det flyttande en god del folk frå innlandet og ut til kysten i Noreg. Om det ikkje var så feitt her heller, så ga sjøen eit rimelig trygt utkome, først og fremst med mat på bordet.

Rundt midten av 1780-åra kom det ein østerdøl til Hitra. Knut Eriksen Hagen, kalte han seg og hevda at han kom frå Kvikne i Østerdalen. Vi får tru han på det. Alderen hans er vi litt meir usikre på: Ved folketeljinga i 1801 har han fortalt til manntalsføraren at han var 58 år gammal, altså fødd i 1743, men til dei som førte dei militære rullene frå 1803 og 1809 melde Knut Hagen at han var fødd i 1753 eller 1754. Vi veit altså ikkje om han var i 30- eller i 40-åra da han trulova seg i Dolm kyrkje 1.september 1786. Og ikkje veit vi mykje om ho han trulova seg med, heller. Ho heitte Johanna Kristoffersdotter, men når ho var fødd og kvar ho kom ifrå er meir uvisst. Da folketeljinga vart tatt opp i februar 1801, hevda ho at ho var 50 år gammal. Kanskje tok ho litt i? Yngste dottera hennar var vel fire år gammal. Da Johanna reiste frå denne verda mange år seinare, meinte etterkomarane at ho var fødd i 1746. I så fall ville ho ha vore 50 år da ho fekk yngste barnet sitt. Kan vi tillate oss å tvile på det? Knut Hagen og Johanna Kristoffersdotter sin alder og bakgrunn er likevel ikkje det merkeligaste med dei. Følg med her.

Den 1.september 1786 stod Knut Eriksen Hagen og Johanna Kristoffersdotter fram i Dolm kjerke og trulova seg. Vitne på trulovinga var Hans Jektvika og Jakob Aunet.

Truloving var ei offentlig handling i tidligare tider. Da stod han og ho fram for slekt og vener og erklærte at dei snart skulle gifte seg, og dei tok seg vitne på at dette var sant. Det var vanlig at paret ga kvarandre gåver ved

trulovinga. Brot på trulovingsløftet var ei alvorlig sak, som kunne føre til krav om erstatning.

Alle som var i Dolm kjerke denne fredagen 1.september 1786 da Johanna Kristoffersdotter trulova seg med Knut Hagen, kunne sjå at ho som skulle bli brur «gjekk sist i dagan». Det var jo ikkje prekesøndag, så det er ikkje sikkert det var så mange til stades i kjerka denne dagen. Godt og vel to veker seinare, mandagen den 18.september, var Knut Hagen tilbake i kjerka og fekk døypt eldste dottera si: Karen Gurine. Foreldra Knut og Johanna var ikkje gifte, så Karen Gurine var fødd utafør ekteskap, altså det som kjerka kalla eit «uekte barn». Det var ulovlig å avle barn utafør ekteskapet på denne tida. Folk vart bøtelagte for slikt, og det var forbunde med skam, særlig for kvinnene og barna. Kor merkelig er det da ikkje å lesa lista over dei som stod fadder for Karen Gurine i Dolm kjerke mandag 18.september: Sokneprest Otto Stub med kone, Nils Rosing Parelius med kone, Marcus Hegge Parelius og Magnhild Aunet. Her finn vi altså som fadder fleire av dei som stod aller øverst på rangstigen i lokalsamfunnet! Kva hadde skjedd? Var handelshuset Parelius på Hopsjøen og prelatfamilien på Dolm plutselig råka av sosialt samvit og medkjensle? Neppe. Her låg noko anna bakom, og når vi etter kvart gjer oss meir kjente med Knut Hagen så anar vi kva det var. Han var ein kar dei hadde god bruk for, både på Dolm, Hopsjøen og andre stader. Både prestefamilien på Dolm og Pareliusfamilien på Hopsjøen stod fleire gonger fadder for barna til Knut og Johanna Hagen, så her var kontakten god. Dessutan er det ganske spesielt at Knut Eriksen heldt på etternamnet Hagen. Slikt var det berre dei meir kondisjonerte som fann på. Normalt skulle han ha kalla seg Knut Skreddarøya etter å ha budd der år etter år, men det gjorde han aldri. Hagenfolket på Skreddarøya menga seg meir med dei kondisjonerte enn vanlig var for husmannsfolk.

Vanligvis nølte ikkje sokneprest Stub med å føre inn i kjerkeboka om eit dåpsbarn var «uekte». Ved Karen Gurine sin dåp blir ikkje det nemnt med eit ord. Merkelig. Og mindre merkelig blir ikkje det som skjedde søndag 24.september, altså ei knapp veke etter dåpsdagen. Da skriv Stub at han har «Introd Knud Erichsen Hagens og Joen Klokkergaardens Hustruer». At kjerringa hans Jon Klokkargården vart ført innover golvet i Dolmkjerka som kjerkegangskone av presten Stub, var både rett og rimelig etter gammal skikk, men når han gjorde det same med Johanna Kristoffersdotter, så var det eit brot med skikk og bruk. Ho var jo ikkje gift. Ho var enno ikkje Knut Hagen si hustru! Vi har tatt presten Stub i reinspikka løgn! Vi kan vera trygge på at presten visste kva han gjorde, og vi har ein mistanke om kvifor. Først torsdag 10.mai 1787 gifta ungar Knut Eriksen Hagen og Johanna Kristoffersdotter seg. Trulig var det på denne tida dei kom til Skreddarøya. Husmannen her, Morten Andersen, begynte å bli oppe i åra og kanskje ikkje heilt frisk lenger. Presten Stub hadde bruk for ein ny husmann, og Knut Eriksen Hagen tok over plassen. Våren 1788 døde Morten Andersen på Skreddarøya. Han vart gravlagt på Dolm, og den 28. mars 1788 kasta sokneprest Stub jord på grava hans. Dei meinte han var 70 år da han døde, og det var trulig berre eit par år for mykje. Kvar det vart av kona Ane Olsdotter veit vi ikkje.

På seinsommaren 1788 fekk Knut og Johanna på Skreddarøya ei dotter nummer to. Ho vart døypt i Dolm kyrkje 24.august 1788 og fekk namnet Anne Elisabeth. Denne gongen var det vanlige folk i nabolaget som stod fadder, men da dotter nummer tre vart døypt i Dolm kjerke 29.august 1790, var det Beret Bremvågan i lag med dei høgst på strå i bygda som igjen samla seg rundt døpefonten: Kapellanen Hr Ross, Hr Nils Rosing Parelius, prestefrua Madame Stub og Madame Grethe Parelius. Dåpsbarnet fekk namnet Dorthea (=Dorret) Lucia,

men ho døde på Skreddarøya vinteren etter og presten kasta jord på grava hennar 17.februar 1791.

Sommaren etter, den 3.juli 1791 var det jordpåkasting på Dolm på grava til ei som heitte Ingeborg Hagen, 72 år gammal. Kan det ha vore mora til Knut Eriksen Hagen på Skreddarøya som slutta livet sitt her? Og 14 dagar seinare vart det på Dolm kasta jord på grava til ei jente på ni år. Anne Karsteinsdotter Skreddarøya heitte ho. Kanskje ei jente som Knut og Johanna hadde tatt til seg eller ei lita tenestejente dei hadde?

På nyåret 1792 vart det fødd eit nytt barn på Skreddarøya. Det var Johanna og Knut Hagen som fekk si fjerde dotter. Ho vart døypt i Dolm kjerke 22.januar 1792, og dei valte å kalle opp ho dei mista året før: Dorret (=Dorthea) Lucia. Fadder på dette barnet var mellom andre fleire frå klokkarfamilien med klokkaren sjølv, Colbanus Jensen, i spissen. Men det gjekk ikkje likare med denne Dorret enn med den førre. Ho vart berre ni veker gammal. Den 11 mars 1792 kasta presten jord på den vesle grava hennar. Johanna og Knut på Skreddarøya fekk to døtrer til: 29.februar 1793 kom Martha Maria til verda, og 9.juli 1796 vart Kristianna Dorthea fødd. Ved folketeljninga som vart tatt opp 1.februar 1801 finn vi Knut og Johanna med dei fire døtrene på Skreddarøya, og her står det at Knut Hagen var husmann med jord, verken meir eller mindre. Dei hadde ein losjerande skreddar, Helge Pedersen, buande hos seg, ein av dei mange handverkarane som reiste rundt på bygdene i den tida.

Eldste dottera til Knut og Johanna, Karen Gurina, gifta seg ein gong mellom 1810 og 1814 med ein kar som heitte Hans Olsen. Den 3.september 1814 fekk Karen Gurina ein son, som vart døypt i Dolm kjerke 23. oktober 1814 og fekk namnet Knut. På denne tida var Karen og Hans leigebuarar hos Knut og Johanna på Skreddarøya. Seinare flytta dei til Frøya og vart gardfolk på Måsøya.

Det har vore lagt mykje arbeid i å bygge vegen utover Skreddarøya. I denne kleiva er han mura vakkert og solid opp.

Yngste dottera på Skreddarøya, Kristianna Knutsdotter, gifta seg i Dolm den 22. oktober 1820 med ein kar frå Leinstranda: Erik Mikkelsen Heggstad. Kristianna og Erik losjerte på Skreddarøya hos Knut og Johanna, som no begynte å bli opp i åra. Knut hadde bruk for hjelp, sikkert til arbeid på plassrommet og til pliktarbeidet på prestegarden. Den 5.mai 1821 døde Knut Eriksen på Skreddarøya. Han vart gravlagt på Dolm 12.mai 1821, og her blir det påstått at han var 78 år gammal. Trulig er det nokre år for mykje. No var det enka Johanna Kristoffersdotter som satt med Skreddarøya, og ho hadde døtrene Anna, Marta og Kristianna og svigersonen Erik til å hjelpe seg. Den 20.mars 1822 fekk leigebuarane Kristianna og Erik på Skreddarøya sitt første barn. Det var ei dotter. Ho vart døypt i Dolm kjerke 8.april og fekk namnet Albertine. Mellom fadrane var dei to ugifte søstre til Kristianne: Martha og Ane Skreddarøya. På denne tida begynte gamle Johanna å skranke, og ho døde på Skreddarøya 26.mai 1822. Ho vart gravlagt på Dolm 2.juni. No var det Erik og Kristianna som tok over som husmannsfolk på Skreddarøya.

Heimplassen Skreddarøya

Det er først etter at Knut Hagen og Johanna Kristoffersdotter var døde at vi får vita noko særlig om korleis dei levde på Skreddarøya den tida dei dreiv plassen. Etter at mor Johanna døde i mai 1822, valte dei fire døtrene å halde arveskifte etter foreldra sine, og 15. juni 1822 var arvingane, lensmann Hans Ræder og hjelpesmenene hans, Ingebrikt Hansen Sveen og Anders Iversen Klokkargården, samla på Skreddarøya for å registrere og vurdere alt det som fanst etter Knut og Johanna. Og to dagar etter vart det halde auksjon på Skreddarøya på alt lausøyre og innbu som Knut og Johanna hadde. Gjennom dette får vi små innblikk i livet på Skreddarøya i første delen av 1800-talet.

No får vi vita litt om husa på Skreddarøya. Det var eit stuahus med kjellar, to buer og loft. Så hadde dei ein kornlåve med kornstål, eit fjøs med høystål og eit gris-hus. Fjøset og grishuset ser ut til å ha vore samanbygd. Dei hadde også ein fiskesjå. Sjåen vart brukt først og fremst til lagring av fiskereiskap, men etter som dei på Skreddarøya verken hadde brygge eller stabbur, lagra dei sikkert også matvarer frå sjø og land på sjåen. Og så får vi greie på at dei hadde byggeplanar på Skreddarøya. Dei hadde fått frakta hit ei tømmerstue frå Hemne som enno ikkje var sett opp, og i tillegg hadde dei kjøpt noko tømmer, kanskje for å bytte ut tømmer i stua frå Hemne eller for å bygge på ho.

I leiglendingstida, altså på den tida da eit fåtal av gardbrukarane på Hitra åtte gardane sine sjølve, var det vanlig at husa på gardane hørte garden og jordeigaren til. Dei som budde på gardane og dreiv dei, åtte i beste fall sjøhusa. Da var det annsleis på strandseta og på husmannsplassane. Her var det strandsittaren eller husmannen som sjølve åtte husa på plassen, og om dei flytta derifrå, tok dei enten med seg husa eller selte dei til familien som tok over plassen.

Frå skifteforretninga frå 1822 får vi også litt greie på den vanskelige tida først på 1800-talet med naudsår og svolt. I åra 1803 og 1804 hadde bygdekommisjonen i Hitra prestegjeld gitt Knut Hagen på Skreddarøya i alt ei tønne havre for at han og familien hans skulle halde verste svolten frå livet, og på forsommaren 1813 hadde han fått tildelt fire skjepper såkorn – trulig blandkorn av bygg og havre – og ei skjepe rug, slik at dei kunne så og håpe på avling til hausten. Korleis det gjekk med kornhausten 1813 veit vi ikkje, men i skifteforretninga i 1822 etter Knut Hagen og Johanna Kristoffersdotter kravde bygdekommisjonen, med sokneprest Brodtkorb i spissen, å få betalt tilbake «gåvene» frå naudsåra, med renter!

Auksjonen på Skreddarøya i 1822 avslører meir om korleis folket her levde og livberga seg, og her finn vi trulig forklaringa på kvifor Knut Hagen var slik inne i krithuset til dei kondisjonerte. Vi kan slå fast at Knut og Johanna hadde mykje å stå i med, og at Skreddarøya var ein god husmannsplass. Sjølv sagt måtte dei gjera det avtalte pliktarbeidet på prestegarden. Det var betalinga for at dei skulle få bu på og drive husmannsplassen.

Kor mykje pliktarbeid dei hadde, veit vi ikkje, men først og fremst var det nok i onnene – våronna, høyonna, skurdonna og tørvonna. I tillegg hadde nok husmenne under Dolm skyssplikt, altså måtte dei vera med på å skyse presten rundt om til gudstenester og soknebod. I noko seinare tid - rundt år 1900 – betalte ein husmann under Dolm 36 kroner i årlig leige for plassen, og attåt dette hadde han seks skysssturar i året og arbeidsplikta var fire dagar i torvonna, tolv dagar i slåttonna og skurd av to mæling åker. Pliktarbeidet var oftast heile husmannsfamilien med på.

Men Knut Hagen og familien hans hadde antakelig noko mindre med pliktarbeid enn dei andre husmenne-

ne under Dolm prestegard. Kvifor det? Jau, fordi Knut Hagen i staden kunne gjera andre tenester på prestegarden. Auksjonen i 1822 fortel oss at han var både tømrrar, bøkkar og skomakar. All slags verktøy som ein tømrrar hadde bruk for, vart selt på auksjonen: Tømmermannsbiler, hamrar, høvlar, sager og navrar av ulike slag og storleik, mykje meir enn det som var vanlig å ha på ein gard eller ein husmannsplass. I tillegg hadde Hagen bøkkarutstyr, mellom anna bandstol og bandkniv og deksel, og det vart selt mange tomtønner på auksjonen. Han hadde også eit lite «Skomager Værksted» står det, så det kan hende han sauma og reparerte sko og støvler også for fleire enn eigen familie. Kona Johanna og døtrene dreiv med veving, og dei hadde også utstyr for å arbeide med lin. Kanskje hadde dei linåker på Skreddarøya?

Heile familien var med og dreiv plassen. Ikkje mindre enn fire kyr, ei kvige og ei merr hadde dei i 1822. Ljåar og river hadde dei sjølvsgagt, og plog og horv, spadar og spett til åkerbruk og nydyrking var det å finne hos familien på Skreddarøya. Sledar, vogner, skokler og hestegreie vart også selte på auksjonen. Ikkje mange husmannsplassar hadde slikt utsyr, så vi mistenker at merra og køyreutstyret hadde noko med Knut Hagen sitt arbeid som tømrrar å gjera.

Så mykje sjøreiskap og fiskeutsyr var det ikkje på auksjonen etter Knut og Johanna Hagen i 1822. Det vart selt eit par gamle sildegarn og ein hov, det var alt. Vi må rekne med at dei hadde handsnøre også, men det vart ikkje lagt fram for sal på auksjonen. Båtar hadde dei sjølvsgagt: Ein seksring og ein gammal færing. Alle var avhengige av å ha båt, men det var tydeligvis ikkje fiske østerdølen Knut Hagen var mest sysselsett med. Derimot hadde tømrraren Hagen sett seg opp kvern i enden av Skreddarvågen. I 1822 stod det ikkje mindre enn to kvernbruk der: Ei heilt ny fosskvern med fullt utstyr og

Denne demninga ved Skreddarøyvågen kan vera 200 år gammal, og ho står godt framleis. Her har det vore både kvern og stamper.

ei kvern utan kvernkall. Dette tyder på at det var Knut Hagen som bygde demninga ved utlaupet av Skreddarvågen, sette opp kvern og mol korn for både seg sjølv og andre her. Etter Knut Hagen si tid vart kvernsteinane visstnok bytta ut med stamper.

Ein tragedie og eit samantreff

Alt såg bra ut på Skreddarøya. Det unge husmannsfolket, Kristianna og Erik, hadde fått dottera Albertine, og i 1824 var eit nytt barn undervegs. Den 18. september fødte Kristianna ein gut. Han vart døypt i Dolm kyrkje 17. oktober 1824, og i kyrkjeboka står det at han fekk namnet Hans Mikkel, men trulig var Knut Mikkel namnet hans. Soknepresten sjølv, Tobias Brodtkorb og dottera jomfru Sofia Brodtkorb i lag med Jon og Johanna Dolm og klokkar, lærar og kyrkjesongar Lasse Skagen stod fadder på guten frå Skreddarøya. Men alt var ikkje som det skulle, verken med mor eller barn. Om det var noko som skjedde før, under eller etter barselen kjenner vi ikkje til.

Barsel var ofte farefullt for både ho som fødde og for barnet som vart fødd i dei tider. Enno var det svært få jordmødrer på landsbygda i Noreg, og ingen i Hitra prestegjeld. Den hjelpa barselkvinnene måtte ty til måtte dei finne hos dei som vart kalla krafskjerringar og ljøsmødrer. Dei kunne mykje om barsel, men når noko vart komplisert og uvanlig, var dei meir eller mindre hjelpelause. Da greip dei gjerne til bibelord, overtru, svartekunstar og gamle rådgjerder, som like gjerne gjorde vondt verre. Mange barselkvinner og spedbarn døde rett og slett på grunn av kunnskapsmangel og uforstand.

Knappe tre månader etter fødselen, den 6. desember 1824 døydde både mor Kristianna og den vesle guten på Skreddarøya, og dei to vart gravlagde saman på Dolm den 16. desember 1824. For folket på Skreddarøya var det ein tragedie, men dessverre ein ganske vanlig tragedie rundt om i heimane på denne tida.

Så blir det litt av eit samantreff at da Erik Mikkelsen Heggstad på Skreddarøya fann seg ei å gifte seg med halvtanna år seinare, så var det med ei som hadde eit brennande ønske om å bli jordmor. Ho ville bruke livet sitt til å gjera barselen og den første tida etterpå tryggare for både mor og barn, og ho forstod at det var utdanning og rett kunnskap som måtte til. Det var Elisabeth Anna Margrethe Seehuus frå Rørøya i Kvennværet.

Elisabeth Seehuus var fødd i Kristiansund i 1798. Foreldra Knut og Karen Seehuus dreiv ein liten handel der på den tida, men da Elisabeth var fire år gammal, flytta dei til far Knut sin barndomsheim, Rørøya i Kvennværet, og tok over handelen der etter foreldra til Knut. Elisabeth var eldste barnet i ein søskenflokk på elleve, så som storesøster vaks ho ganske sikkert opp med ansvar for stell og pass av småbarn. Ho vaks opp i ein opplyst heim, der fleire av søskena hennar fekk utdanning. Først og fremst var det gutane som fekk gå skole, men også Elisa-

beth og søstera Karoline fekk utdanne seg: Elisabeth til jordmor og Karoline til lærar.

Den første jordmorutdanninga i Norge kom i gang ved Fødselsstiftelsen i Kristiania i 1818. For å bli tatt opp som student her måtte ein vera gift. Erfaring gjennom ekteskapet var sett på som grunnleggande for jordmorrolla. Ugifte damer skulle jo ikkje ha slik erfaring, må vita. Så for Elisabeth Seehuus var saka grei: Skulle ho bli jordmor, måtte ho først finne seg ein mann. Han fann ho på Skreddarøya.

Den 19. juni 1826 gifta enkemannen Erik Mikkelsen Hægstad og Elisabeth Seehuus seg i Dolm kjerke. Erik fortsette som husmann på Skreddarøya, og Elisabeth kasta seg i gang med søknader om opptak ved Fødselsstiftelsen og finansiering av utdanninga si. Mot å forplikte seg til å bli jordmor i Hitra prestegjeld, fekk ho tilråding frå bygdekommisjonen og stønad frå Søndre Trondhjems amt. Hausten 1827 reiste ho til Kristiania og begynte jordmorutdanninga ved Fødselsstiftelsen den 1. oktober. Sommaren 1828 kom ho tilbake til Hitra med eksamenspapir med topp resultat og vart tilsett som offentlig jordmor i Hitra prestegjeld.

Dei første offentlige jordmødrene vart tilsette av staten, og for dei som hadde teneste på landsbygda, vart lønna fastsett slik: 20 spesidalar pr år i rein lønn, to famnar ved og bustad i eit vanlig «bondehus», med hage og gras nok til ei ku – eller jord nok til å halde ei ku. I staden for eigen bustad kunne jordmora velje seks spesidalar meir for året i lønn. I tillegg skulle jordmora ha betaling frå barselkvinnene etter fastsette takstar.

Vi veit ikkje akkurat når Elisabeth og Erik tok med seg Albertine og flytta frå Skreddarøya, men dei vart neppe her stort meir enn eit år eller to etter at Elisabeth begynte som jordmor. Først flytta dei til Elisabeth sin barn-

domsheim Rørøya, der far Knut Seehuus ville at Elisabeth og Erik skulle ta over handelen. Slik vart det også i nokre år før dei slo seg til på Småg nokre år, seinare til Hamna rett i nabolaget og til slutt til Ingebrigtsvika i 1850. Elisabeth vart jordmor i Hitra prestegjeld i 42 år. Ho var høgt akta, og folk kalla ho Madam Hægstad.

Klokkarheim og skolestue

Gammalklokkaren i Hitra prestegjeld fann på at han skulle trekke sitt siste sukk heime i Stakkvika på Dolmøya i 1818, og som tenkt, så gjort. Dermed måtte ein ny mann på plass som hovudklokkar, kjerkesongar og lærar for Dolm sokn. Ein kar frå Sande i Sunnfjord søkte på stillinga og vart tatt inn på prøve hausten 1818. Han heitte Lasse Madsen Skagen og var fødd på garden Skagebakken i Gaular i 1792. Foreldra hans var gardfolk her. Lasse Skagen skikka seg tydeligvis vel på Hitra, for han fekk stillinga og vart på Hitra resten av si tid. Det er litt uklårt kvar han budde den første tida på Hitra. Kanskje fekk han husrom på prestegarden til å begynne med, men etter kvart flytta han til Skreddarøya. Dei første åra her var han leigebruar hos Erik Mikkelsen og jordmora madam Hægstad, men da dei flytta til Rørøya, tok Lasse Skagen over husmannsplassen Skreddarøya.

Det kan godt vera at det var på denne tida at Skreddarøya vart lagt ned som husmannsplass under Dolm prestegard. Kanskje betalte klokkaren bygsel til presten for jorda han brukte på Skreddarøya, men pliktarbeidet på Dolm vart det nok slutt med da klokkaren tok over plassen. Verken praktisk eller sosialt stemte det med stillinga som klokkar, kyrkjesongar og lærar å ha plikt til å gjera kroppsarbeid i onnene på Dolm.

Det var på den tida han tok over Skreddarøya at Lasse Skagen gifta seg. Den 17.juli 1829 stod han brudgom i Dolm kyrkje, og brura var Johanne Jensdotter Huus frå

Anders Jektvik er ein av mange etterkomarar av folket på Skreddarøya. Mormora hans, Anny Marie Jektvik, fødd Skagen, er tippoldebarnet til klokkar, lærar og kjerkesongar Lasse Skagen (1792-1849) og Johanna Jensdotter (1811-1887) på Skreddarøya.

Sørdrøya. Ingen ringare enn sokneprest Tobias Brodtkorb og handelsmann Peter Andreas Koch frå Rottingen som var forlovarar. Det fortel noko om den sosiale posisjonen klokkaren hadde i lokalsamfunnet. Og den blir også understreka gjennom fadderskap da borna til Lasse og Johanna på Skreddarøya vart borne fram til dåp i Dolm kyrkje.

Lasse Skagen og Johanna Huus fekk ni born, og alle var fødde på Skreddarøya: Hanna Jensine fødd 14.mars 1830, Marcus Gustav fødd 4.november 1831, Jens Huus fødd 22.juni 1833, Enok Dankert fødd 18.oktober 1835,

Maria Cesilia fødd 15.juli 1838, Lina Johanna fødd 23.juni 1842, Lovise Josefine fødd 12.desember 1843, Julian Petrus fødd 30.juni 1845 og Justine Ulrikke Eleonore Borgstrøm fødd 30.juli 1847. Alle var døypte i Dolm kyrkje, og for dei alle ni var det folk frå dei høgare samfunnslag som stod fadder. Sju av dei ni borna til Lasse og Johanna nådde vaksen alder. Lovise døde på Skreddarøya våren 1848, og yngste dottera Justine døde kan hende som ung. Ein stor barneflokk, jord til eit partre kufor, nokre sauer og ein åkerlapp eller to, ei mager lønn, både som klokkar og skolehaldar – noko seier oss at det ikkje var så feitt hos familien på Skreddarøya.

Hovudklokkaren i Hitra prestegjeld hadde frå gammalt av rett til eigen gard. Det var eit bruk under garden Kjerringvåg, kalla Klokkargården, som det var meininga at klokkaren skulle leva av. Men det var lenge sia nokon klokkar hadde budd der. Den førre klokkaren, Colbanus Jensen, som i periodar hadde vore både klokkar, lærar og lensmann, hadde kjøpt Stakkvika og budd der. Sonen Jens Jensen, som også vart lensmann, budde i Stakkvika på den tida da Lasse Skagen kom til Hitra. Da Skagen fekk sjå dei falleferdige husa og vassjuke jorda ved Klokkargården på Kjerringvåg, vart han fort bestemt: Her kunne han ikkje bu. Det var derfor han valte Skreddarøya som bustad da ho vart ledig.

Dei tre klokkarane som kom til Hitra etter Skagen, vart også tilbydd Klokkargården på Kjerringvåg som bustad og som ein del av klokkarlønna. Den første slutta etter vel eit år, og den andre heldt ut i fem år, men da han pakka og takka for seg, varskudde han kvifor: Garden var heilt til nedfalls. Den tredje vart ikkje eit år eingong før han for herifrå. Så kom den fjerde i 1856. Han var seminarist med bein i nasen, og etter at fjøs- og låvebygninga på Klokkargården blåste over ende vinteren 1857, sa han frå til skolekommisjonen i Hitra herad: Om eg ikkje får nye hus på garden, så reiser eg, slik som dei før

meg. Jau, Klokkargården på Kjerringvåg vart velsigna med nye hus i åra som kom.

Først på 1800-talet vart lønna til skolehaldarane i Hitra prestegjeld utbetalt både i pengar og i naturalia, til å begynne med både i korn og tørrfisk, seinare berre i korn. Rundt 1820 fekk ein omgangsskolelærar litt over 20 spesidalar i lærarlønn og lesing med konfirmantane og ti tønner korn i året. Han som var hovudklokkar og kjerkesongar fekk 20 tønner korn attåt betaling for konfirmantundervisning. Rundt 1830 vart ei tønne blandkorn (bygg og havre) betalt med 9 ort, så 20 tønner utgjorde altså 45 spesidalar i pengar. Det kan hende at Lasse Skagen i tillegg til dette hadde noko inntekt frå Klokkargården. I periodar hadde han også nokre skriveoppdrag for sokneprest Tobias Brodtkorb, som utover 1820- og -30-åra skalv slik på hendene at han måtte ha hjelp. Utover 1820-åra kom det stadig sterkare krav frå sentrale styresmakter om at ein også på landsbygda måtte opprette faste skolehus rundt om i grendene. Skolekommisjonen på Hitra kjempa tappert i mot dette i lang tid, men klokkar Lasse Skagen kom med eit tilbod, som i alle fall for ei tid vart ei løysing begge partar kunne gå for. Han baud til å opprette fast skole for hovudsoknet heime hos seg på Skreddarøya. Skolekommisjonen såg dette som ei mellomløysing og vedtok at kyrkesongaren ved hovudsoknet skulle «holde fast Skole, enten i sit eget, eller et andet ham af Skolecommissionen anvist Huus, for alle Børn i den Omkreds, som Skolecommissionen bestemmer, dog at han tilstaaes en passende Godtgjørelse af Beboerne i bemeldte Omkreds for Lys og Brændsel til Skolen om Vinteren». I praksis betyr dette at Lasse Skagen oppretta Hitras første faste skole heime hos seg på Skreddarøya. Antakelig var det i samband med dette at Skagen bygde på huset sitt.

Stadig var det familiar utan fast bustad som reiste rundt og bad om losji, både på gardar og på husmannsplassar.

Den gamle nemninga på desse var innerstar, og dei betalte for seg med arbeid og hjelp inne og ute, kanskje også med pengar. Ofte var det slik at husfolket og innerstane delte kjøkken, og at innerstfamilien attåt fekk eit kammers eller eit loftrom for seg sjølve.

På Skagen-familien si tid stod kanskje enno det gamle stuauset i tillegg til det nye huset deira på Skreddarøya. Dermed hadde dei husrom å leie ut. Ein typisk slik innerstfamilie kom til Skreddarøya trulig i 1836-37. Det var Hans Nilsen frå Vatngården på Stadsbygda og Ane Kristine Larsdotter frå Homlingsværet på Frøya. Dei fekk ei lita jente 10.august 1829. Da var Hans dreng på Vikstraum og Ane var tenestejente i Vågen. Jenta si fekk dei døypt i Dolm kyrkje 30.august 1829 og ho fekk namnet Karen Anna. 24.november same året gifta dei seg. I februar 1832 var dei innerstar på Fillingsnesset og fekk sonen Kristoffer. I februar 1835 fekk dei dottera Olina, og da var dei innerstar i Myra ved Dolmsundet. Så fekk dei altså losji hos klokkarfamilien på Skreddarøya, og her vart dottera Petronella fødd i november 1837. I april 1841 fekk dei dottera Hanna, og da budde dei i Godhamna på Frøya. Slik flakka dei rundt med barneflokk sin, på jakt etter arbeid og tak over hauvet. Korleis det gjekk vidare med Hans og Ane og borna deira ligg utafor ramma til vår historie om Skreddarøya, men etter som dei budde her ei tid, har også dei ein plass i bildet.

Vi har nemnt at Lovise Josefine Skagen døde på Skreddarøya i mars 1848. Far Lasse Skagen begynte også å skranke i 1848. Vanligvis skulle han undervise over 30 veker i eit skoleår. I 1848 greidde han ikkje meir enn åtte veker. Skolekommissjonen måtte sette inn ein vikar for han. Midt på vinteren, den 29.januar 1849, døde Lasse Skagen heime på Skreddarøya. Han vart 57 år gammal. Johanna Jensdotter vart buande heime på Skreddarøya ei tid framover. Skolekommissjonen innvilga ho ein årlig pensjon på 10 daler dei første fem åra. Av borna hennar

var dei eldste vaksne og til god hjelp for mora og dei yngste søskena. Men snart flytta dei frå Skreddarøya, den eine etter den andre. Kor lenge mor Johanna vart buande her, veit vi ikkje. På 1860-talet budde ho hos eldste dottera Hanna Jensine, som var gift og budde på Synstøya, ikkje langt unna Sørdrøya, der Johanna var fødd. Da ho døde 29.januar 1887, budde ho i Namsos. Trulig budde ho da hos sonen Jens og svigerdottera Lovise. Jens var fiskar i Namsos på denne tida. Eller kanskje budde ho hos dottera Lina Johanne og svigersonen Magnus Høy, som også var busette i Namsos.

Dei siste

Kva som skjedde med husa på Skreddarøya etter at familien Skagen flytta derifrå, kjenner vi ikkje til. Det vart neppe halde skole der etter at Lasse Skagen døde, men det kan hende Johanna selte husa til kommunen eller til prestegarden. Plassen var jo framleis ein del av Dolm prestegard.

Dei siste
Dette er ei av hustuftene på Skreddarøya. Midt i tufta ligg fundamentet til grua

Dei siste som budde på Skreddarøya, kom dit hausten 1865 og budde her eit års tid. Det var Stiftskapellan Andreas Peter Fredrik Suhm Høyser og kona Marie Høyser, fødd Petersen. Stiftskapellane var sendt til Hitra for å vikariere ved eit presteskifte. Han held si første gudsteneste på Hitra i Dolm kjerke den 3. september 1865, så det var kanskje i august dei kom hit. Ved folketeljinga i 1865 blir det opplyst at det no var berre eitt bolighus på Skreddarøya og at dei ikkje hadde husdyr der.

31. januar 1866 fekk Marie og Andreas Høyser ein son. Han vart døypt i Dolm kjerke 14. februar og fekk namnet Samuel. Samuel Høyser er den siste som vart fødd på Skreddarøya. Hausten 1866 reiste stiftskapellane med familie frå Hitra. Den 14. oktober heldt Høyser si siste gudsteneste i Dolm, og den 8. november var dei i Børsa «for etter Ordre af Stiftets Biskop at betjene det ledig Sogneprestembede».

Etter familien Høyser sitt korte opphald, blir ikkje Skreddarøya nemnt meir, verken som husmannsplass eller heim. No vart Skreddarøya brukt som beiteland og kanskje som slåttemark for prestegarden. I minst 150 år veit vi at det har budd folk på Skreddarøya. Etter det har ho vore folketom i 150 år. Slik går historia.

Kjelder og litteratur:

- Sjølegdruller for Hitra frå 1724 og 1745; Statsarkivet i Trondheim
- Bispearkivet for Nidaros, Manntal 1724, Statsarkivet i Trondheim
- Matrikkelen 1668, Digitalarkivet
- Sjøinnrulleringa 1803 og 1809, Statsarkivet i Trondheim
- Kjerkebøker for Hitra, Digitalarkivet
- Kjerkebok for Børsa 1856-1878, Digitalarkivet
- Manntal for ekstraskatt 1762-64 og 1765; Digitalarkivet og Riksarkivet i Oslo
- Fosen skifteprotokoll 1817-1823, Fosen sorenskriverembete, Digitalarkivet
- Auksjonsprotokoll for Fosen 1765-1829, Fosen sorenskriverembete, Statsarkivet i Trondheim
- Svein Bertil Sæther: «Jordmor Madam Hægstad», Skarvsetta 2013
- Svein Bertil Sæther: «Om hitterskolen på 1800-tallet», Skarvsetta 2017
- Hitra sokneprest, Skoleprotokoll 1780-1896, boks 634, Statsarkivet i Trondheim
- Hitterslekt, digital slektshistorie for Hitra

Krabbefiskerne på Tarva

Fra midten av 1930-tallet vokste krabbefisket seg stort langs Trøndelagskysten. Krabben var en forholdsvis ny art for fiskerne i Midt-Norge, men med hermetikkindustriens framvekst kom også behovet for råstoff. Krabben kunne hverken saltes eller tørkes, men til hermetisering var den perfekt.

Adresseavisen rapporterte i oktober 1935 at fisket var elendig. Det eneste fiskerne på Titran hadde, var krabbefisket. Fisk var det ikke å få. Tre ganger i uken kom oppkjøpere fra Kristiansund og hentet krabbe. Prisene lå på 5,5 øre pr. stykk, noe som akkurat holdt fiskerfamiliene med mat på bordet. Det var nok ikke så rart at en mengde fiskere kastet seg på krabbefisket, da det kom som en ny næringsvei. Avisene rapporterte om eventyrlige fangster de første årene. Hermetikkfabrikkene gikk tomme for hermetikkbokser, for produsentene greide ikke å holde tritt med etterspørselen. Det var ikke mangel på krabbe, skrev avisene, men mangel på fabrikker. Høsten 1937 skrev avisen Nidaros at «krabbefisket har gitt såpass fortjeneste at alt annet fiske er lagt til side». Adresseavisen skrev i september 1938 at krabbefisket fra Stokksund og sørover Fosen var nytt av året. Siden krabbestanden der ikke hadde vært beskattet før, var kvaliteten uvanlig god. Adresseavisen skrev høsten 1939 om et rekordartet krabbefiske. På Trøndelagskysten var mellom 2000 og 3000 krabbefiskere i sving, og

Tarva. Foto: Norrønafly

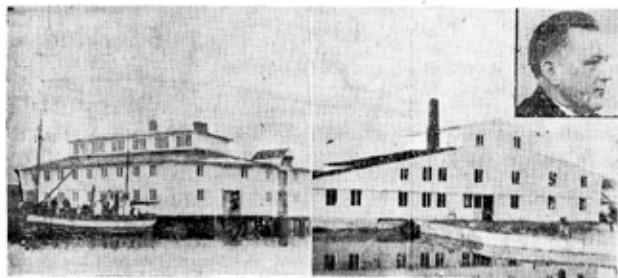
enkelte fabrikker gikk døgnet rundt. Bare på Trønderske hermetikkfabrikker var nærmere 1000 personer sysselsatt. Den største fabrikk lå i Bessaker og sysselsatte rundt 100 arbeidere. De la ned mellom 15.000 og 20.000 bokser hermetikk i døgnet. De første årene var Flatanger sentrum for det trønderske krabbefisket, men etter noen år var det området Hitra, Frøya og Smøla som utmerket seg som det beste fangstområdet.

Allerede høsten 1936 tok Sør-Trøndelag fiskerlag opp spørsmålet om behovet for en egen salgsorganisasjon for krabbe. Dette var både for å sikre avsetning og jevne og gode priser. Det ble forhandlet fram avtaler med oppkjøperne, og mot slutten av 1930-tallet lå snittprisen på 8,5 øre pr. stykk. Medlemmer i fiskerlagene solgte ikke krabbe til oppkjøpere som ikke hadde underskrevet fisker-

Sør-Frøya får sin første fabrikk. Hermetikkfabrikken på Titran ferdig

Kan beskjeftige over 100 arbeidere og hilses med glede i bygden.

En kapasitet på 10.000 krabber og 250 skjegger småsild daglig.

Den nye hermetikkfabrikken på Titran. Nederst til venstre leser en anmerkning om krabbe. Øverst til høyre skribenten Georg Lund.

Klipp fra Adresseavisen 29.10.1938.

lagenes minsteprisavtaler. Avisen Nidaros skrev i september 1939 om et betydelig krabbefiske ute i Halten. Det var oppkjøpere der helt fra Kristiansund, og prisene var kommet opp i 10 øre pr. stykk. Det var også noen få eksportører som solgte levende krabbe. De gikk mange togvogner med krabbe til Sverige. På 1940-tallet hadde de til og med utviklet godsvogner med overrislingsanlegg for krabbetransport.

Men det var også skjær i sjøen for krabbefiskerne. Siden krabben ble hentet av oppkjøpere noen ganger i uka, måtte fiskerne oppbevare den levende i sjøen. I september 1938 var sjøtemperaturen fortsatt så høy at krabben ikke tålte mer enn ett døgn levendelagring i sjøen. Adresseavisen rapporterte at krabben døde som fluer i båtene på vei inn til Trondheim. Krabben ble oppbevart i båter og flytekasser i påvente av oppkjøperfartøyene og var svært utsatt hvis det ble for varmt.

Et annet problem var overfiske av krabbebestanden. De første årene var det så mye krabbe i teinene at ingen bekymret seg over bestanden. Det gikk som det måtte gå. Det gikk ikke mange sesongene før krabben var oppfisket i enkelte områder. Det ble skrevet i avisene om bønder som fisket krabbe året rundt og brukte den til både hønsefôr og gjødsel på åkrene. Allerede i 1937 måtte Norges fiskerlag ta affære. Det ble forslått tre måneders sesong og ni måneders fredning. Et minstemål på 14 centimeter ble også innført. Fiskerlagene var også bekymret for den store mengden småsei som ble fisket opp og brukt til agn. Formannen i Norges fiskerlag, stortingsmannen Steffensen, skrev rasende avisinnlegg om «massemyrderiene» på seiyingelen. Fiskerlaget hadde regnet ut at i enkelte områder brukte krabbefiskerne 8 – 10 millioner småsei til agn i løpet av 2 - 3 måneders fiske. Dette gikk selvsagt ut over seifiskeriene.

Ja, slik startet krabbefisket langs Trøndelagskysten. Dagens fiskere vil sikkert kjenne seg igjen, selv om det snart er gått et århundre. Fiskerne fra Fjellværsøya deltok også i det nye fisket, men de fisket ikke i nærområdene. Krabbefisket foregikk stort sett ute ved Tarva, og slik var det til langt innpå 1960-tallet, om ikke lengre. På Tarva var det fullt av krabbefiskere fra områdene rundt. Havna var full av båter på kveldene. Sesongen den gangen varte fra starten av september og ut i november, kanskje litt uti desember også i de beste sesongene. Som regel gikk fiskerne til Tarva tidlig på mandagsmorgen, var der hele uka og dro bare hjem i helgene.

De tidligste krabbeteinene som ble brukt, var rett og slett tønner som det ble satt tuter i. Etter hvert ble det snekret egne teiner. En av de første krabbefiskerne som jeg vet av herifra, var Adolf Størdal (1896 – 1980). Han fortalte en nabo av meg at da han begynte, så var det utrolige mengder krabbe å få. De fisket med tønner, og de kunne være helt fulle samt at det hang krabber uten-

30,000krabber på to dager.

15—20,000 boks pr. døgn i Bessaker.

Også igår fortsatte krabbefisket med gode fangster. Til Bessaker kom det igår 12—13,000 krabber og forleden dag 17,000. Fabrikken der har altså mottatt ca. 30,000 krabber på to dager, og arbeidet går nu døgnet rundt. Fabrikken bruker 15—20,000 boks i døgnet og det er vanskelig å få nok boks til fabrikkens drift.

Krabben dør som fluer i varmen.

85 procent av en forsendelse på 2000 stykker kreperte underveis.

—:—

Rekordartet krabbefiske

Alle krabbefabrikker
arbeider på spreng.

Diverse avisutklipp. Adresseavisa 1938 – 39.

på. Den gangen tok de kun vare på hokrabben. Hanne ble kastet tilbake på sjøen med klør og alt. Fiskerne ville ikke ha hannkrabben inn i teinene på nytt, så de ble knust alle som en. Det var så mye krabbe at ingen bekymret seg for bestanden.

Krabbefisket var tungt arbeid. Alt ble dratt med håndmakt, og et sett med vasstrukne teiner fulle av krabbe veide atskillige kilo. Det var vanlig å ha bare fem teiner i settene. Det var ikke plass til flere på de minste båtene. Avstanden mellom teinene var vanligvis ti favner. Hvis det ikke var så dypt, hadde man den første om bord før den neste lettet fra bunnen. Da ble det ikke så tungt å

dra. De større båtene kunne ha vinsj, så de kunne ha flere teiner i settet. Når de dro for hånd, så pleide de å «dra på båra». Når båten gikk fra toppen av bølgen og ned i bølgedalen, så ble det litt slakke i tauet. Da måtte man skynde seg å dra inn slakken før båten gikk til topps igjen. Holdt man takten, så ble det ikke så tungt å dra. Tauverket på den tiden var lagd av kokosfiber og var skikkelig grovt. Det var lett å bli sårhendt hvis man ikke hadde votter. Når de dro teinene, tok de vare på de beste bitene av gammelagnet. Dette ble saltet, og så egnet de med det på fredagene. Det ble gjort for at teinene kunne stå over helga. Da gikk ikke krabben inn i teinene natt til lørdag eller søndag, men natt til mandag, når saltet

var gått ut. Dette var viktig, for stod krabben for lenge i teinene, så åt den seg ut gjennom tutene. Når fiskerne kom ut til Tarva igjen på mandagsmorgenene, var det bare å starte å dra teiner.

Grunnen til at fiskerne kunne ligge ute i Tarva hele uka, var at oppkjøperne dro rundt og hentet krabben. Fiskerne slapp å gå til land for å levere fangsten. Krabben lagret de levende til oppkjøperne kom. En av oppkjøperne var Olav Elven. Han fartet rundt over alt og kjøpte opp krabbe. Han eide hermetikffabrikken «Bristol canning A/S» på Hemnskjela. Det var andre oppkjøpere også, bl.a. var det flere båter som leverte til Hopsjø canning. Det var også en båt som het «Peer Gynt» som fartet rundt og hentet krabbe. Den var eid av Johan og Ivar Utseth.

Blant fiskerne var det litt forskjellige karakterer. Morten Ingebrigtsen fra Fjellværsøya var betraktet som litt av en original. Morten hadde noen røverhistorier. En gang hadde hanen hans dødd av seg selv. Han tok den med til Tarva og brukte den til agn. Etterpå kunne han fortelle at teina var helt stappfull av krabbe. Den var til og med full utvendig, og oppover hele tauet hang det fullt av krabber. Han hadde også en teine som bare hadde en tut. I den andre enden hadde han laget et skilt «Inngang i andre enden».

Morten hadde en sang han gikk og diktet på i årevis: «Tarvavisa». Det skal etter hvert ha blitt utrolig mange vers. Noen sier det var så mange som 40 vers. Dessverre er det meste av denne sangen gått i glemmeboka, men noen vers har jeg funnet.

En annen kar gikk under navnet «Havets skrekk». Det ble sagt at han kunne gå til Tarva uten en eneste teine og likevel komme hjem med båten full av krabbe. Han var ikke alltid så nøye på hvor han satte teinene, hel-

Tarvavisa

Av Morten Ingebrigtsen (1907-1977)

Vi låg nerri Tarva på vækkasvis
Faderaderullan rullan dei

Vi venta på'n Elven og krabbepreis
Faderade rullan dei

Krabbteinan låg bakpå hekken og slång
Faderaderullan rullan dei

Mens æ sto oppi styrhuset å styra å song
Faderade rullan dei

Så kom det et gjeng i fra Stjørna hit
Faderaderullan rullan dei

Dem skoill nepå dasse fer å sjit
Faderade rullan dei

Der skremt dem både ku å gris
Faderaderullan rullan dei
Og hønan dem flaksa både hit og dit
Faderade rullan dei

Det kom et gjeng i fra tørvhaugan
Faderaderullan rullan dei
Kjærringan sætt sæ på romlukan
Faderade rullan dei

Da kom det ei vestavindsno
Faderaderullan rullan dei
Så kjærringan ropa både hei og ho
Faderade rullan dei

Det e itj fali fer deinn som driv sjøn
Faderaderullan rullan dei
Der farn både krabbe å høn
Faderade rullan dei

Ombord i «Kamerat». I styrhusvinduet ser vi Asbjørn Reksen og på dekket Johan Nordsæther og Magnhild Ingebrigtsen.
Foto: Finn Johnsen.

ler. Han satte dem gjerne tvers over andres teiner. Hvis noen mot formodning hadde satt over hans, så skar han bare tauet. Det var flere som måtte sokne etter teinene sinne etter at «Havets skrekk» hadde vært der.

Tarvahavet kunne være lunefullt. Det fikk Johan Nordsæther merke. Tarva ligger åpent ut mot havet, og nord for fyret på Husøya er den en gruppe skjær som heter Kvitingan. Her holdt det på å gå galt med Johan og mannskapet på «Kamerat». De lå og dro teiner, og det blåste nordvestlig kuling. En strengbunt som lå på dekk, gikk over bord og havnet i propellen og motoren stanset straks. Johan fikk ut ankeret, men de lå så nære

land at de drev over to fluer før ankeret tok tak og de ble liggende. I «Arbeider-avisa» den 2. november 1948 kan vi lese hele historien.

«Motorkutteren «Nordøy» av Fillan utførte under nordvestkulingen forleden en dristig redningsdåd, som kanskje reddet livet til mannskapet om bord på motorbåten «Kamerat» av Fjellværøy. «Kamerat» var ute og dro krabbeteiner på yttersida av Tarva, da de fikk ugreie med motoren. Anker ble satt på 60 favners djup, og slik ble båten liggende på været. Kulingen vokste i styrke og folkene fryktet hvert øyeblikk for at kjettingen skulle

Redningsdåd på Tarvahavet

**Krabbefisker fra Fjellværøy
berget fra totalforlis.**

Under nordvestkulingen forleden ble det utført en resolutt redningsdåd på Tarvahavet.

Motorbåt «Kamerat» av Fjellværøy på Hitra var ute og drog krabbeteiner på yttersiden av Tarva. Herunder ble det ugreie med motoren og båten var prisgitt værgudene. Båten drev inn mellom to fluer, etter først å ha gått over en av dem. Anker ble satt ut på 60 favners dyp og her ble båten liggende på været. Kulingen tiltok i styrke og folkene ombord fryktet hvert øyeblikk for at ankerkjettingene skulle ryke og båten drive inn over fallene og knuses.

Da det så mest kritisk ut kom motorbåt «Nordøy» av Fillan forbi. Med fare for båt og mannskap styrte skipperen sin båt tvers over fallene, fikk sleper ombord i havaristen og fikk reddet «Kamerat» gjennom en liten renne mellom fallene.

På havaristen var det foruten eieren Johan Nordsæter også hans gamle far Hans Nordsæter og en tredjemann Ludvig Larsen ombord. Uten redningsmannskapets tapre innsats ville «Kamerat» vært totalforlist og mannskapet omkommet. Redningsmannskapet bestod foruten av skipper Arnulf Nordbotten, Johan Nordbotn, Ole Jobotn og Johan Nordbotn jr.

ryke og båten drive inn over fallene, der den sikkert ville ha blitt knust. Så kom «Nordøy» forbi, og med fare for båten og mannskapet styrte skipperen båten rett over fallene, fikk sleper ombord i «Kamerat» og fikk reddet den gjennom ei lita renne i fallene. På havaristen var det foruten eieren Johan Nordsæther også hans gamle far Hans Nordsæther og en tredjemann Ludvik Larsen (senere Klingenberg) ombord. Redningsmannskapet bestod foruten skipper Arnulf Nordbotten av Johan Nordbotn, Ole Jobotn og Johan Nordbotn jr.».

Redningsmennene fikk senere Carnegies sølvmedalje for denne redningsaksjonen.

Morten Ingebrigtsen var med på «Kamerat» en del ganger, og Johan kunne fortelle at det hendte Morten la seg i køya «rund», altså med alle klærne på, inkludert oljehyret. Om natta kledde han av seg etter hvert som han ble varm og når han stod opp om morgenen var han splitter naken.

Det kunne nok vært fortalt mang en historie fra krabbefisket på Tarvahavet. Dessverre er de aller fleste av fiskerne fra den tiden borte og alle historiene med dem.

Kilder:

- Adresseavisen og Nidaros arkiver,
- Hans Reksen,
- Mikal Reksen,
- Helge Larsen,
- Birger Jobotn
- Otto Nordbotten

Kapellanen på Øya i Barmfjorden

I 1857 kom det et flyttelass til gården Øya på Hitra. Det var den nye kapellanen cand.teol. Bertel Langballe Hartmann (1807-1877) som kom med sin kone Anne Oline Bolette (Lina) Brodahl (1814-1903) og tre sønner på 10, 13 og 14 år til kapellangården ved Barmfjorden. De hadde sikkert hatt en strabasjøs sjøreise. De kom fra Egersund, hvor han hadde vært kirkesanger i 18 år. Fra Hitra dro de i 1864 til Leksvika, hvor han var utnevnt til sogneprest. Der bodde de til Bertel døde.

Bertels far, fogden Hans Hartmann, kom til Norge fra Danmark i 1771 eller 1772. Han var gift to ganger, fikk 15 barn og derfor stor etterslekt her. Lina hadde vokst opp i Egersund.

Det er lett å forestille seg at naturen og forholdene på Hitra, på den tiden familien Hartmann bodde der, kunne by på utfordringer og overraskelser. Lange avstander, presteskyss med båt gjennom strie strømmer (presten Peder S Bang, født 1744, forteller meget dramatisk om disse turene i sin kallsbeskrivelse), til tider ublide klimaforhold. På den annen side må naturen ha vært en kilde til glede, dyrelivet yrende, fisket fabelaktig, solskinnsdagene vakrere enn noe annet sted.

Vi har ikke noen beretning om familiens liv og levnet på Hitra. Men en sirlig og detaljert liten akvarell Bertel

Dette er Anne Oline Bolette (Lina) Brodahl (1814-1903) og kapellan Bertel Langballe Hartmann (1807-1877).

laget av gården en gang i løpet av tiden han tilbrakte der, kanskje mot slutten av oppholdet, forteller mer enn mange ord.

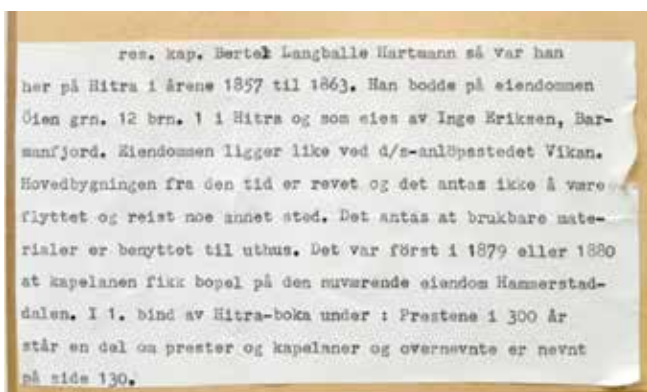
Etter tegningen å dømme ser det ut til at familien hadde et godt og velordnet liv på gården Øya. Her ligger et vakkert hovedhus med elegant symmetrisk hage med blomster og grønnsaker. Gården var omtalt som kapellansgård i tidlige dokumenter, men ikke brukt som det på 1700-tallet. Fra 1817 var den så blitt brukt som embetsbolig for kapellanen. Den siste kapellanen som bodde der var Ludvig Daae, han flyttet ut et år før han tok i

Dette er kapellangården Øya slik Bertel Hartmann så den omkring 1860. Artikkelforfatteren opplyser at det er en slags akvarell, eller nærmere en tegning med gouache (dekkfarge). Hun velger uansett å bruke benevnelsen akvarell.

Nederst på bildet har han skrevet en «Forklaring»:

- No 1 er Hovedbygningen og nedenfor denne igjen ligger Haven, og lidt nedenfor denne igjen en Potetesager og veien ned til en Fjord, kaldet Barmfjorden
  - No 2 er det store Stabburet og ovenfor dette to smaa Kornagere.
  - No 3 er Ladebygningen med Fjøs og Stald.
  - No 4 og 5 ere to smaa Vedhuse
  - No 6 er det lille Stabur
  - No 7 er Borgerstuen, nedenfor hvilken alle vore Kjøre græsse
  - No 8 er Poteteskjældereren
  - No 9 er Privetet.
- Numrene ere anmerkede paa Husernes Tage

Her er et notat som er festa på baksida av den innramma akvarellen

bruk en ny bolig på Hammerstad i 1882. Hovedhuset på Øya ble kanskje reist rundt århundreskiftet eller noen år tidligere. Hvem som reiste det er det ikke lett å finne ut av. Hageanlegget var sikkert etablert før Hartmanns kom dit, og de har tydeligvis holdt det pent ved like. En akvarell fra 1819, malt av Dalager, viser Nils Rosing Parelius' jakt -og lyststed Margrethes Minde 4-5 km sør for Hopsjø. «- et ørlite Versailles oppe i ødemarken.» Stedet viser mange felles trekk med Øya, hovedhuset og hagen der, og begge viser innflytelse fra Frankrikes strengt velformede hager. Hovedaksen i hagen går som på Øya snorrett ned fra hageutgangen på hovedhuset, og fører videre nedover til blomsterbed og grønnsaksbed i geometriske former. Det har med andre ord vært en kultur for fine hageanlegg på Hitra på 1700-tallet. Den påfallende likhet mellom disse to anlegg har muligens en forklaring i at en av Bertels forgjengere som res.kap. på Øya var Ole Frost, utnevnt i 1830 og gift med datter av Margrethe Parelius som fikk et så vakkert «Minde».

Det er interessant å bemerke at på Margrethes Minde var det blitt plantet sjeldne trær og busker, men på tegningen av Øya finnes det kanskje busker, men ikke et

eneste tre. Bertel viser videre en stor driftsbygning, noe som vitner om et gårdsbruk i god stand. Gjødselhaugen har han også med. To små vedhus minner om hvor viktig det er med nok brensel. Det å skaffe nok ved var en tidkrevende oppgave på den nokså trefattige øya. Der er også et stort og et lite stabbur. Det store har fin stentrapp plassert i betryggende avstand fra inngangen. Ikke en mus skal slippe inn der. Det er også et eget lite hus til «poteteskjælder». Potetdyrkingen var på den tiden blitt etablert som et viktig bidrag til kostholdet. Sild og poteter var fast innslag på alle bord. Det var den danske sognepresten Peder Schvane Bang som kom til Hitra i 1774 som egenhendig innførte poteten til hitterværingene. Han var en riktig «potetprest» som tok alvorlig på folkeopplysning og brydde seg om innbyggernes ve og vel. «Borgerstuen» er oppholdsrom for de som arbeider på gården. Som Bertel skriver er det i området utenfor denne stuen vi ser buskapsen gresse. Der er både rødt trønderfe og droplete kyr i brunt og svart og hvitt.

Hesten holder seg på vestsiden av hovedhuset. Det er liv og røre på gården hos Bertel denne fine sommerdagen. Han viser en tjenestepike som bærer vassbøtter i åk over skuldrene på vei fra brønnen og en budeie som skynder seg mot fjøset med melkespann i åk. Gårdsdrengen reparerer noe på låvetaket, en ungdom sitter på taket av potetkjelleren og leker med katten. Det hadde tatt tid å lære seg hvordan man best skulle kunne lagre poteter i det nordlige klimaet, men her i Barmfjorden har de funnet ut av det og laget en fin kjeller.

Prestefamilien selv er ute og spaserer i nordre hjørne av eiendommen. De har stoppet litt opp på turen. Vi ser Bertel og Lina, hun med rødt sjal, og de tre guttene med blå luer. Kanskje yngstemann bakerst: Bernhard Olivius som tok studenteksamen i Christiania, studerte filologi der og ble overlærer på Trondhjem Katedralskole. Hans bror Henrik Anton, som løper foran de andre, dro

Øya ligger i utløpet av Barmfjorden.

til Kristiansund og etablerte seg som kjøpmann innen klippfiskhandelen. Den eldste av prestesønnene, Hannibal, er kanskje bare hjemme på ferie; han var nok allerede opptatt med tekniske studier i Sverige. Han underviste som voksen på seminaret i Klæbu og til slutt på lærerskolen på Levanger. Disse tre må ha hatt fine og frie guttedager på Hitra.

Muligens har de gått på almueskolen, mest sannsynlig er de blitt undervist av sin far før de ble sendt hjemmefra for å studere. På bakketoppen på stien ned mellom de stenrike markene står en herremann i høy hatt og skuer, røkende, utover eiendommen og sjøen. En kjær gjest?

Kilder:

- Herman Fjeldberg: «Hitra og Frøyas Beskrivelse», Trondhjem 1926
- Maurits Fugelsøy: «Hitra I og II Øya og Folket» Utgitt av Hitra Kommune 1958 og -62
- Hitra Kulturutvalg: Kulturminner på Hitra 1975
- Albert Fabritius: Slægterne Hartmann i Danmark og Norge, København 1945

Etter avtale med forfatteren, har redaksjonen fått lov til å komme med følgende tillegg:

Det har vært fire oppnevnte kapellangårder på Hitra. Disse ble valgt blant de gårdene som hørte presteembetet til, og det var de sentrale kirkemyndighetene som formelt valgte ut bolig for kapellanen, trulig etter forslag fra soknepresten. Det som gården ga av inntekter og naturalia, kom kapellanen og hans familie til gode.

Disse gårdene har gjennom tidene vært kapellangårder på Hitra:

- Vikstraum 1765 – 1824
- Øya i Barmfjorden med Fausland som avlsgård 1827 – 1882
- Hammerstaddalen (Jølsdalen) 1882 – 1960
- Sandstad (Sorenskrivergården) 1960 – 2015

Før det ble oppretta fast kapellangård på Hitra, losjerte kapellanene med familier inn på en eller annen gård i prestegjeldet, ofte hos soknepresten på Dolm.

Med fast gård fulgte det både rettigheter og plikter for kapellanen. Han hadde rett til å drive gården som en del av livsgrunnlaget for seg og sine, men han hadde også plikt til å holde gården i hevd. Han måtte sørge for at bygningene ikke forfalt og at åker og eng var i orden.

Når en kapellan flytta til et nytt kall og en ny kom til gårds, var det vanlig at den nye kapellanen forlangte en såkalt åbotsforretning. Under ledelse av sorenskriveren og lensmannen sammen med kyndige takstmenn ble så

gården tatt grundig i øyesyn og vurdert nøye. Dersom det ble påvist forfall på bygninger eller jordevei, ble disse taksert og den avtroppende kapellanen måtte da betale erstatning eller sørge for at skader og mangler ble utbedra. Ofte kunne dette føre til noen uoverensstemmelser mellom avtroppende og påtroppende kapellan, og da var det sorenskriveren som måtte finne fram til en omforent løsning.

Da kapellan Bertel Langballe Hartmann med familie kom til Øya i Barmfjorden seint på høsten 1857, var det gått flere måneder sia den forrige kapellanen, Mathias Heltberg, hadde forlatt embetet og gården. Han reiste fra Hitra i februar-mars 1857, mens Hartmann ble innsatt som residerende kapellan på Hitra i Dolm kirke først 6. desember 1857. Antakelig bar både husa og jorda på Øya preg av å ha ligget folketom i trekvart år. Dessuten var husa på gården gamle og ganske dårlige, og kanskje hadde ikke Heltberg vært så ivrig med vedlikeholdet gjennom sine ni år på Øya, heller. Da Hartmann kom til gårds, forlangte han straks åbotsforretning på gården. Den ble avholdt den 22. og 23. juni 1858 under ledelse av sorenskriver Weidemann. Det ble en ganske omfattende affære og ikke helt billig for Heltberg, som ikke var til stede personlig, men var representert med en advokat.

Først ble ei borgstue og et uthus på avlsgården Fausland tatt i øyesyn. Deretter inspiserte de husa på Øya: Et stabbur, et fjøs med høy- og kornlåve og stall, et lite stabbur med steintrapp, ei borgstue, som var 17 alen lang, 6 $\frac{3}{4}$ alen brei og 4 $\frac{1}{4}$ alen høg, en potetkjeller, et naust og til sist våningshuset. Av beskrivelsene forstår vi at alle husa, bortsett fra naustet hadde torvtak. Naustet hadde bordtak. I borgstua nevnes det kjøkken og «den vestre Stue», som må bety at det var to stuer her. Her hadde kapellan Heltberg hatt en utvendig bakerovn, som hadde ført til brannskader på taktroet. Våningshuset hadde

to murpiper, og her nevnes kjøkken, dagligstue, storstue, gang i første etasje og storstuesalen, vestre sal, austre sal og gang i andre etasje. En hagemur og et gjerde rundt hagen blir nevnt, og det fortelles at mange av grøftene rundt om på jordene er gått igjen og må tas opp på nytt.

Åbotsforretningen resulterte i at det ville koste 212 spesidaler og 80 skilling å sette gården i stand. Heltbergs advokat insisterte på at kapellan Heltberg sjøl skulle sørge for reparasjonsarbeidene, og slik ble det antakelig også.

Det er interessant å merke seg hvordan kapellan Hartmanns tegning og beskrivelse stemmer overens med åbotsforretninga fra 1858. Kanskje kunne en grundigere studie ha gitt oss flere detaljer fra en embetsbolig på Hitra rundt midten av 1800-tallet.

En branntakst fra 1886 forteller at de fleste husa på Øya ble revet og erstatta med nye omkring 1880.

Kilder:

- Fosen sorenskriverembete: Ekstrerettsprotokoll 1856-1860, Statsarkivet i Trondheim
- Hitra kirkebok 1852-1860, Digitalarkivet
- Norges Brannkasse Hitra, Brenntakstprotokoll 1880-1890, Digitalarkiver

Å, kor klein vi va!

Det var en gang i slutten av 1980-åra. Vi satt rundt et kaffebord. Samtalen kom inn på spanskeskjuka, som herja i 1918. En av de som satt ved bordet, var kulturbæreren og historiefortelleren Fridtjof Hjertaas (1906-1998). Plutselig tok han ordet og sa: «Spanska, ja. Æ hadd a, æ. Ho mor hadda a, og. Å, kor klein vi va!». Det vart stilt rundt bordet. Vi hadde et virkelighetsvitne midt iblant oss. Historia kom oss skremmende nær.

Koronaens år

Året 2020 har vært koronaens år. Et nytt ord og ei ny plage har prega oss og hverdagen vår på alle slags mulige og umulige måter sia mars 2020. På sjølvste Greismessdagen (12.mars) vart det bølger i vår lille andedam. Vi i den vestlige verden har vent oss til å tru at vi forstår, kan og mestrer alt mellom himmel og jord, mye bedre enn alle andre. Nå fikk vi oss en trøkk i trynet, som gjorde at vi et øyeblikk begynte å tvile litt. Men ikke mer enn at vi følte oss ganske sikre på at alt ville vende tilbake til det normale igjen. Snart, trudde vi. Utover året vart vi mer og mer utålmodige og opptatt av å se framover: Når ville vi bli kvitt denne hersens koronaen? Når kunne vi igjen dra på besøk til oldemor, kjøre på harry-tur til Sverige og reise tilbake til feriekolonien i Spania? Og fortsatt har vi fokus på framtida. Hvordan blir det til neste år - og året etter der? I denne artikkelen skal vi

I koronatida har munnbindet blitt et vanlig plagg mange steder

snu blikket andre vegen. Vi skal se bakover og hente fram ett og anna om sjukdom og plager som har ramma hittersamfunnet før i tida. Koronaen var nemlig så langt ifra den første.

Sjudom, død og straff

Sjukdom og død har naturligvis fulgt alle folk til alle tider. Det har forandra seg og variert, men det har alltid vært der. Ser vi verden under ett, er kanskje ikke sjukdomsbildet i dag så forskjellig fra slik det har vært tidligere, men her i vår del av verden kan det ikke sammenlignes. Mange av de tidlige plagene er fortsatt der, men nå har vi hjelpemidler mot de fleste av dem. I tidligere tider kunne mange av nåtidas mest bagatellmessige helseplager føre til store problemer og ofte til døden. Hvorfor? De mangla kunnskap, de mangla hjelpemid-

ler og innsikt. Landets første lege vart ansatt i Bergen i 1603, den første legen i Trøndelag begynte sitt virke i Trondheim i 1661 og Hitras første lege, som vi måtte dele med hele kysten fra Roan i nord til Hemne i sør, kom i gang med sin legegjerning i 1806. Men det skorta ikke på hjelpemidler og legeråd. Det som blir kalt naturmedisin eller folkemedisin har alltid eksistert, med et utall av metoder. Mange av disse grunna seg på nedarva erfaringer gjennom hundrevis av år, og de var ofte til god hjelp og kunne av og til rett og slett helbrede. Men ofte stod folk hjelpelause når sjukdom banka på. Da var det å ty til overnaturlige krefter, magiske evner og mer eller mindre tvilsomme kjerringråd. «Urter, alkohol, tjære, grautomslag og kopping var viktige hjelperåder. De fleste av råda virka ikke i seg sjøl, men de virka fordi folk trudde at de virka, og trua er ei meget sterkt virkende kraft, ikke minst i medisinen». Sjukdom og død vart også kopla til det religiøse. At en person vart alvorlig sjuk, kunne være en straffedom fra Gud. I så fall var det ikke opp til mennesker å gripe inn. Friskna en til, var en tilgitt. Vart det dødelig utfall, skulle det rettes ei takk til en rettferdig Gud. De stasjonære (endemiske) sjukdommene handla gjerne om straff for enkeltpersoner, mens farsottene (epidemiene) som ramma mange over kortere tidsrom, vart ofte sett på som straff til en familie, ei grend, ei bygd eller et helt folk.

Kriseår

Det lar seg ikke gjøre å studere helseforholda på Hitra i eldre tid før vi når 1700-tallet. Heller ikke da er det flust med kjelder å ause av, men det finnes såpass at vi kan danne oss noen bilder. Gjennom studier veit vi at folketallet i gamle Hitra prestegjeld (Hitra og Frøya) auka fra siste halvdel av 1600-tallet og gjennom 1700-tallet: Ganske sterkt på 1600-tallet, svakere gjennom første halvdel av 1700-tallet og sterkere igjen i slutten av 1700-åra. Men det kommer fram noen knekk i den sti-

gende folketallskurva, og de mest tydelige av disse kaller vi «demografiske kriseår». Ofte hadde de med sjukdom og helse å gjøre, ved at mangel på mat svekka helsestilstanden til folk, slik at epidemier lettere blussa opp og greip om seg. Motstandskrafta var dårligere når folk mangla mat og klær. Her skal vi ta for oss perioden fra 1736 til 1800 for å se hva vi finner. I dette tidsrommet var det vanligvis mellom 30 og 80 personer som døde hvert år, men noen år skiller seg klart ut: 1742 med 128 døde, 1751 med 168 døde, 1779 med 131 døde, 1785 med 194 døde og 1790 med 142 døde. Dette var utvilsomt kriseår. Men hvorfor? Hva var det som hendte disse åra? Finner vi noe som kan sette oss på sporet av ei forklaring?

Av de 128 gravlagte på Hitra og Frøya i 1742 er det oppgitt at 58 av disse var barn og 22 var voksne. Om de 48 andre var voksne eller barn krever en grundigere studie. Dødsårsak er oppgitt på bare 20 gravlagte. Av disse var fem sjøfolk fra Flensburg, som hadde forlist med et skip ved Sula, tre var dødfødte barn og tolv hadde dødd av kopper. Minst ti av disse tolv var barn. Her er det ikke mye å konkludere på, men la oss trekke det såpass langt at materialet indikerer koppesmitte blant barn dette året. Vi skulle ønske at sokneprest Broch var litt rausere med informasjonen.

Lokalt må vi her sette vår lit til prestene. De registrerte hvor mange som hvert år vart gravlagt i prestegjeldet; ikke ved at de til vanlig deltok i begravelserne, men ved at de i forbindelse med en av de nærmest påfølgende gudstjenestene gikk ut på kjerkegården og utførte jordpåkastelse på de nye gravene.

Dette var ei kirkelig handling, som vart ført inn i kjerkebøkene, og slik vart de døde i hvert sokn registrerte. På 1800-tallet vart dette mer og mer standardisert, etter hvert med ganske mange opplysninger om den gravlag-

Oppslag på året 1742 i kjerkeboka for Hitra prestegjeld.
Digitalarkivet.

te. Men i 1700-åra var det mer opp til presten sjøl hvor mye han fant det for godt å skrive inn i kjerkeboka. Og dessverre var ikke 1700-tallsprestene i Hitra prestegjeld så ivrige til å bruke mer blekk enn høgst nødvendig i kirkebøkene. Men litt er det å finne her, særlig i sokneprest Ludvig Friderich Broch si embetstid på Hitra fra 1736 til 1765.

Trøstig går vi laus på kriseåret 1751. Her må da vel soknepresten kunne gi oss litt mer. Det var 168 som vart gravlagt i Hitra prestegjeld dette året. Presten opplyser at 60 av de gravlagte var barn, elleve var voksne og for de 97 øvrige blir ikke alder nevnt. Og hva med dødsårsak? Presten skriver at tre hadde drukna, seks barn var dødfødte, blant dem trillinger fra Olderøya, ellers ingen ting. Ekstremt mange i prestegjeldet døde dette året, men vi får ikke vite hvorfor. Vel-vel, så blar vi mer eller mindre i vanvare over til neste side i kjerkeboka, til året 1752. Det var ikke noe spesielt kriseår. 69 mennesker døde i Hitra prestegjeld det året, nesten hundre

færre enn året før. Men hva finner vi? Jo, nå har gamle sokneprest Broch tatt seg kraftig sammen. Av de 69 gravlagte har han ført opp dødsårsak på hele 49! Og hva døde de av: To døde av alderdom, tre på barselseng, tre var dødfødte, en drukna i et vatn og på Helbustad døde en mann av «raseri»! Og så kommer det: 21 døde av sott, og 18 døde av barnekopper. Antakelig finner vi her halen på to epidemier som rasa samtidig: En koppeepidemi, som først og fremst ramma barn, og en farsott som angreip både barn og voksne. Denne farsotten var trulig dysenteri (kalt blodsott eller blodgang fordi den kjennetegnes av blodig diaré, blodig oppkast og høg feber) og kanskje flekktufus (bakteriesjukdom med høg feber og utslett, der flere organ i kroppen ofte blir angrepet). Dette fortsatte også inn i 1753. Da har presten Broch notert at det var 19 som døde av sott og 12 som døde av barnekopper. Sannsynligvis var det flere.

Trøndelagshistoria forteller at det i åra 1740, 1741 og 1742 var frostår og matmangel i vår del av landet. Kornet fraus på åkrene. Høyavlingene vart små og dårlige. Det vart lite med mat både til folk og fe. Amtmannen ba om hjelp fra Danmark, og på nyåret i 1742 og i 1743 kom det sendt noe dansk korn til Trondheim. Antakelig kom lite av dette fram til svoltne unger på Hitra. Her hadde de sjølsagt fisk og sild, men brød og graut var en nødvendig del av kostholdet for ei god helse. Og husk: Dette var før noen på Hitra hadde begynt å dyrke potet. De levde på et minimum, og hadde mer enn nok med sine daglige plager. Akkurat da de var som svakest, slo altså epidemier til over hele Trøndelag og Nord-Norge. Inne i Skogn døde vanligvis rundt 50 mennesker i året midt på 1700-tallet. I 1742 døde over 200, forteller presten der. De fleste av dem var barn, og de døde av kopper. I Trondheim døde 191 barn av kopper de tre første månedene av 1742. Og så lenge helsa til folk var svekka, kom epidemiene tilbake, igjen og igjen. Presten i Skogn forteller at noen familier «mistede alle sine

Ung mann med koppe

børn». På Hitra døde tre søsken fra Helbustad: Jens på ni, Marit på fem og Kristoffer på trekvart år av «*Børnekopperne*» i 1752. Året etter mista Pål og Beret Kjevikan på Ulvøya de tre barna Maren, Nils og Arnt. «*Døde i Børnekopper*», skreiv presten.

Etter de skrekkelige 1740- og 1750-åra fikk både Hitra prestegjeld og resten av Trøndelag noen år med bedre klima og mer mat på bordet, men sjukdom og død var aldri langt unna. I 1763 og 1764 nevner presten Broch på Hitra både barnekopper og sott. I 1763 hadde norske soldater vært på troppesamling i Slesvig-Holstein. Med seg heim hadde de både blodsott (dysenteri) og flekky-

fus, og nå spredte disse sjukdommene seg i Trøndelag. Her var det også et stort utbrott av blodsott i 1773, men det ser ikke ut til å ha slått så kraftig til her på Hitra. Sokneprest Peder Schvane Bang forteller i sin «*Beskrivelse over Hitterens Præstegjeld*» at åra 1778 og 1779 var noen forferdelige stormår, som ødela kornavlingene på Hitra. Attåt dette fikk Hitra kraftig føling med epidemiene i 1779, da rapporter fra Trondheim forteller først og fremst om barnekopper, men også om blodsott som slo til på nytt. Sokneprest Bang nevnte ikke koppe da han førte jordpåkastingene inn i kirkeboka, men av de 131 gravlagte på Hitra og Frøya dette året oppga han alderen på 128. Av disse var 86 barn under 16 år, altså 67% av alle gravlagte. Når to tredeler av alle døde var barn, er det en klar indikasjon på en epidemi som først og fremst ramma barn, og da er det høgst sannsynlig barnekopper som slo til også i Hitra prestegjeld, slik som i Trondheim og i andre bygder i Trøndelag dette året. Mange familier vart hardt ramma. En av disse var Jakob og Gjertrud i Drågen ved Utset. De hadde tidligere mista dattera Inger, og i 1779 mista de tre barn til: Marta på ti år, Gjertrud på sju og Amund på to. Heldigvis visste de ikke da at de skulle bli nødt til å følge enda to barn til grava, og at av deres barneflokk på sju, skulle bare en eneste vokse opp og nå voksenalder.

Den siste harde epidemien på 1700-tallet slo til i 1785-86. Dette var vanskelige år i Trøndelag med avlingssvikt og matmangel. Flere steder, blant anna i Trondheim, var det direkte hungersnød, og myndighetene i byen var redde for at mangel på mat ville føre til utbrudd av blodsott, noe som ikke var uvanlig. Og det gikk som frykta. Fra Trondheim vart det i 1785 meldt at blodgang greip om seg både i og utafor byen. Hitterværingene hadde tett kontakt med Trondheim, så hit kom epidemien hardt og tungt. I 1785 døde 194 mennesker i Hitra prestegjeld. Det utgjorde nesten 6,5 % av folketallet, mer enn noe anna år på 1700-tallet. Det var et katastrofeår, og det

slutta ikke der. Videre utover 1780-åra herja blodsott og andre sjukdommer. Først etter 1791 kom det flere bedre år etter hverandre, der folk klarte å bygge seg litt opp igjen etter tunge år med uår og sjukdom, og det var på denne tida at folk i Hitra prestegjeld begynte å dyrke potet. Den redda mange.

Potetpresten

Potetprestene var barn av den perioden i europeisk historie som vi kaller opplysningstida. I tillegg til det åndelige var de opptatt av det materielle, av natur, historie, næringsliv - og av helse og folks fysiske ve og vel. Namnet «potetprest» fikk de fordi de var ivrige pådrivere for å få folk til å dyrke poteter, en ny og fremmed vekst med gode egenskaper, både dyrkingsmessig og ernæringsmessig, med høgt innhold av karbohydrater, jern og vitaminer. Potetprestene framsnakka dyrking av poteter både fra prekestolen og i soknebud, og ofte var det på prestegårdene at de første potetåkrene rundt om i bygdene kom.

Hitra prestegjelds potetprest var dansken Peder Schvane Bang. Han var sokneprest her fra 1774 til 1780, og i sin «Beskrivelse over Hitterens Præstegjeld» fra 1780, forteller Bang sjøl om hvordan han, som den aller første, skaffa seg settepoteter og dyrka de første potetene på Hitra:

Med stor Besværighed og Bekostning købte jeg 15 Miile fra mig i Trondhiem af et Skotsk Fartøi de 2de første Tønder Saae=Potatos paa Hittern, hvorefter jeg første Aaret ikkun avlede 25 Tønder, 2det Aaret blev min Udsæd 6 Tønder og min Høst 96 Tønder.

.....

Saavel mit Sognefolk, som mange fra andre Sogner paa Fiskerie andkomne, fik hos mig Sæd og Underretning om sammes Behandling. Mange Fiskere, som aldrig havde saaet

(eller endnu saaer) anden Sæd, men styrtede deres Giødsel i Søen, brugte den nu til blandet med Mose=Jord at gjøre Ager paa Klipperne for Potatos=Avl.

Bang skryter spesielt av Henrik Strøm i Grefsnesvågen, som har kasta seg i gang med potetdyrking, funnet fram til gode lagringsmåter av potetavlinga gjennom vinteren og oppmuntra mange fler til å dyrke poteter. I 1779 fikk Strøm 10 daler i premie fra Det Kongelige Landhusholdningsselskab for sin innsats,

hvilket endnu har opmuntret flere til denne Avl, som er mest fordeelagtig for Norge, der har kun lidet Agerland, og aldrig kand avle saa mange Fold paa et lidet Stykke Jord ved nogen Sæd som ved Potatos, der heller aldrig slaaer saameget Feyl i vanskelige Aar som anden Sæd, ja altiid baade bliver behageligere og mere nærende end det tørre Meel af Bark eller det usle Brød af tør Fisk, hvormed den Hungrige ofte maa fyldes istædet for at næres i ufrugtbare Aar. – Hvor lykkeligt da for dette Land, at Potatos næsten ere blevne almindelige?

Bang trekker fram hvor mye sikrere avling en får med poteter enn med korn, og hvor mye bedre ernæring poteten gir i uår enn de nødløsningene en ellers må ty til. Det er neppe for sterkt å påstå at innføringa av potet i kostholdet, åpna for ei ny og bedre utvikling av hittersamfunnet.

Det betyr ikke at helseproblema var over. Epidemier kom og gikk, og heile tida sleit folk med de endemiske (stasjonære) sjukdommene, og slike var det mange av. I si beskrivelse av Hitra prestegjeld viser sokneprest Bang si interesse for folks helseproblemer:

Stueværersene ere paa Hittern hos Bønderne meget smaa, og der er særdeles lavt til Loftet. Disse altfor indknebnede Huuse fylder mand om Vinteren med en umaadelig Heede, og med en utaaelig ond Luft af de vaade og med Tran besmurte Ko-

e=Skinds Trøyer (kaldte Skindstakke) Buxer og Støvler, som Fiskerne her hver Aften hænger til Tørkning ved Kakkellovnen. Disse onde Dunster formeres ved Tranlampen, og ofte ved at sidde om Vinteren i Stuen mange Dage efter hinanden at tage leveren ud af den ommeldte smaa Mort.

Denne usunde Luft, som mand frygter at formindske ved at lukke en Dør op, er visst ikke een af de mindste Aarsager til den her (dog ey almindelig) grasserende Radesyge. Den begynder med haarde Knuder i Panden, angriber Ganen, gjør Mennesket hæst, magert, blaablegt af Udseende, bryder ud i ulægelige Saar, og forraadner tilsidst det ganske Lege-me, saa den lader at være en Blanding af Skiørbukisk og Venerisk Svaghed; der nødvendig foranlediges ey alleene af den jævnlige onde Luft i Huusene, men og af det bestandige fugtige Søe=Arbeyde, af den mest herskende raa Luft, af Megen Fiskespiise, især af den fordervelige Lever, hvilken mand bruger her saa ofte som mueligt halve Aar igiennem hver Dag til at smelte og dyppe den ferske Fisk i, og undertiden til een særskilt Ret kaldet Smeit, der er Fiskernes største Lækkerbischen.

At denne sidste Aarsag virker allermest til Radesygens Frembringelse, har jeg selv erfaret paa et ungt Menneske, som jeg toeg i mit Huus at curere for gamle Saar i Armen, hvorved hand i 4 Aar var gjort udelig til at Arbeide og havde i den Tiid mest holdet Sengen.

Efter nøyere Kiendskab befandt jeg, at Radesygen eller en almindelig Fordervelse i Blod og Vædsker var Aarsagen til hans ulægelige Saar, intet Plaster kunde hiælpe, før Aarsagen var hæved. Hand maatte da leve af bare Vandgrød og Smørrebrød, drikke Melk=Valle med iblandet Syre, laxere hver 14de Dag, og forresten bruge Skarntyds=Piller. Herved fik jeg ham paa et halvt Aar ganske tillægt, saa hand kunde gaa til sit Fiskerie igjen; 2 Aar efter brød Saarene op da hand mod mit Raad begyndte paa den gamle Lever-Spiise, hand følte og tilstoed selv dene Aarsag til Sygdommens Fornylse,

brugte en Maanedes Tiid mit gamle Lægemedel, vogtede sig siden for at spise Lever og blive vaad om Fødderne, og findes nu fuldkommen rask.

Siden meldte flere sig af disse Syge, mit Huus gav ikke Rum og mit Embede ikke Tiid til mange saadanne Kuurer, uvist og, om flere vilde lykkes saavel. Jeg fik da ved høye Øvrigheds Gunst i Trondhiem gjort Anstalt til deres Helbredelse; men da de i den Henseende skulde føres til Trundhiem, vilde ingen være sin Sygdom bekiendt, undtagen en ældgammel Mand, som allereede var reent fortæret i Ansigtet, og blev derfor at Stads=Medico i Trondhiem tilbagesendt som ulægelig. Disse Sygdomme læges og sielden, undtagen hos unge Mennesker og dem, der nyelig ere befængte; ellers smitter den Syge ikke saa lett, undtagen mellem Ægtefolk og Børn. Mange skulde vist og bevares derfra, naar de vilde bruge mere Grønt; men det er ikke efter Folkets Smag, ingen andlægger Hauger [hager], ingen planter eller spiiser Kaal, som dog voxer her meget godt, Angelica Cochleare [kvann og skjørbuksgras] og den bitre Trifolium [kløver], disse prægtige Antiscorbutica [planter som hjælper mot skjørbuk], bliver traadte under Fødder af dem, som mest behøver disse Lægemedler, hvormed Forsynet overflødig har velsignet disse Egne og især de yderste Havskiær, som mest trænger dertil. Hvor ønskeligt, at Vedkommende i denne som i andre Henseender vilde være betænkte paa nyttige og virksomme Forandstaltninger til de Elendiges Hiælp.

Bang er her mest opptatt av sjukdommer som folk sli-ter med til daglig, og han hevder at folks plager skyl- des dårlig levemåte, surt klima og feil kosthold. Sær- lig er han arg på at folk spiser så mye lever, som han kaller «fordervelig».

Ratesjuka, som Bang nevner her, var svært utbredt her på kysten både på 1700- og 1800-tallet. Den var sær- lig utbredt på norskysten og vart lenge rekna som en særnorsk sjukdom. Det har vært knytta mye usikkerhet

Ratesjuka var ei form for syfilis, som kunne slå ut med store sår rundt om på kroppen

til hva slags sjukdom ratesjuka egentlig var, og det har vært antatt at det var en form for kjønnsjukdom. I senere tid har en funnet varianter av samme sjukdommen i Skottland, Tyskland og Danmark, og en har kommet fram til at ratesjuka var et felles namn på flere sjukdommer, og at utgangspunktet kan ha vært den ikke-venerske syfilisbakterien. De med ratesjuka fikk store sår på kroppen og ansiktet. Såra kunne grave seg djupt ned og ødelegge skjelettet. Ansiktet kunne bli så ødelagt at en mista nesen, og de sjuke fikk åpne sår i halsen som gjorde at de ikke kunne svelge. I slike tilfeller var ratesjuka dødelig. Det var mye skam knytta til denne sjukdom-

men, så mange prøvde å skjule den lengst mulig. Så er det interessant å merke seg at Bangs behandlingsmetode med riktig kosthold og god omsorg, ut fra det vi veit om ratesjuka i dag virkelig kan ha hatt god effekt for å helbrede ratesjuka.

Kampen mot epidemiene

Ennå på 1700-tallet syntes kampen mot epidemiene nesten håplaus. De få legene som etter hvert begynte å praktisere, først og fremst på sjukehusa, gjorde det de kunne, men for de fleste var forbønn i kjerken den eneste hjelpa de kunne vente å få. Likevel, utover 1800-tallet kom epidemiene sjeldnere. Kanskje gjorde bønnene sitt, men det kan også hende at epidemiene endra seg og vart mildere. Det kan igjen ha å gjøre med at helsetilstanden jamt over vart bedre og folk vart mer motstandsdyktige. Likevel er det neppe særlig tvil om at det var de tiltaka som vart satt inn mot epidemiene, som gjorde største utslaget. Et av de aller viktigste var koppevaksinen.

Gikk det an å vaksinere mot sjukdommer? Utover 1700-tallet vart det diskutert og prøvd ut i forskjellige varianter, og sist i 1700-åra klarte den engelske legen Edward Jenner å få til en vaksine mot kopper. Han visste at folk som var blitt smitta av kopper fra kyr, ikke fikk menneskekopper. I 1796 vaksinerte han en gutt med sekret av kukopper, og gutten fikk da utslag av kukopper, som ikke er dødelig for mennesker. Seks veker seinere gjorde han en inokulasjon med menneskekopper på gutten, og han fikk ingen reaksjon. Dermed var vaksinen mot kopper funnet. Jenner videreførte forsøkene på flere, blant dem sin egen elleve måneder gamle sønn.

Hans metode møtte først mistru og motstand, men snart begynte flere å ta vaksinen i bruk og den spredte seg fort over heile verden. Den første koppevaksinasjonen

Den engelske legen Edward Jenner (1749-1823) utvikla vaksine mot kopper på slutten av 1700-tallet.

i Norge skjedde i 1803, og i 1810 vart det innført tvungen koppevaksine for alle barn i Danmark-Norge. For å kunne gjennomføre en slik massevaksinasjon, måtte det utdannes vaksinatører. Før 1813 fantes det bare ni autoriserte vaksinatører i Trøndelag og mellom 1815 og 1827 vart det autorisert nesten 100 nye. På bygdene var det prestene som fikk ansvar for at vaksinatører kom på plass. Hvordan de som fikk opplæring og autorisasjon som vaksinatører vart plukka ut, er uvisst. Det måtte vel være noen som presten hadde tillit til, og som viste interesse. Noen av de første i Hitra prestegjeld var skoleholderen i Kvennvær sokn, Jens Pedersen Lodgaard,

og en annen var Bernhoft, trulig Hans Løgh Bernhoft, som etter hvert vart husmann under Heggåsen. I 1827 begynte skoleholderen Johannes Olsen Løche i Sletta sokn på Frøya som vaksinatør på Frøya, og han fortsatte med det i minst 40 år. I Fillan sokn vart Erik Johansen i Storvika ved Fillfjorden autorisert som vaksinatør tidlig i 1820-åra og han vakinerer unger til rundt 1850. Hans Kaasbøll på Fjellvær tok over i Fillan sokn, som også omfatta hele Innhitra, etter Erik Johansen. Da den ny-utdanna jordmora Elisabeth Hægstad kom heim til Hitra i 1828, vart ho raskt autorisert som vaksinatør, og ho hadde særlig ansvar for at ungene i Dolm og Kvennvær sokn fikk koppevaksine. Madam Hægstad holdt på som både jordmor og vaksinatør til rundt 1870.

Så trur du kanskje at folk på Hitra umiddelbart hanka med seg ungene sine, kasta seg i robåten og fossrodde til nærmeste vaksinatør? Da kjenner du ikke hitterværingene. Hva var nå dette for tull? Skulle noen begynne å sprøyte ukjent svineri inn i ungene deres? Aldri i livet. Bestemt? Påbudt? Forlangt av presten fra prekestolen? Gudsbespottelig!

Det snudde i 1834. Da kom det en ny epidemi med barnekopper og kikhoste. I alt døde 207 mennesker på Hitra og Frøya dette året, mer enn dobbelt så mange som i et normalår. 70 av de som vart gravlagt på Hitra og Frøya dette året, døde av «børnekopper», eller «småpokkan», som det vart kalt. De første vart smitta allerede året før. Ragnhild Sivertsdotter, ei ung kvinne i Hammaren på Frøya, døde av kopper 14. desember 1833. Ho vart 22 år gammel. Utover januar 1834 var det åtte mennesker mellom 17 og 40 år som døde på Frøya. Den første hitterværingen som døde av småpokkan i epidemien i 1834, var ei ung, nybakt mor på 21 år fra Jevika ved Annesnes. Ho døde den 8. februar 1834, og det var nettopp i februar at epidemien herja som verst. Etter hvert var det små barn det gikk mest utover. I månedsskiftet mai –

Vaksineringa mot kopper kom fort i gang over store deler av verden

juni 1834 var koppeepidemien over. Da hadde den tatt livet av 41 barn under konfirmasjonsalder og 29 voksne på Hitra og Frøya. Den yngste var et udøpt barn på åtte dager på Helbustad, og den eldste var en husmann fra Sauøya på 42 år. Hvor mange som var sjuke og som kom levende fra det, kan vi bare ane. Og som om ikke dette skulle være nok: I september 1834 slo kikhosten til. Den var ikke på langt nær så dødelig som koppene, men det var likevel en forferdelig sjukdom som ramma mange.

I Hitra prestegjeld var det seks barn mellom 3 måneder og to år som døde av kikhoste i september, oktober og november 1834, alle i Dolmsoknet, to på Frøya og fire på Hitra.

Det forferdelige året 1834 satte skrekken i folk. Vaksinatørene i Hitra prestegjeld fikk travle tider. I Hemne prestegjeld satte koppeepidemien inn først i månedsskiftet mai – juni 1834 og varte fram til desember. Kolbjørn Aune skriver i Hemneboka, andre bindet, s 43:

I 1834 bynna sjukdommen uti Åstfjorden i mai. Så spreidde han seg til Heimsgrenda, Røstkvervet og Vinjffjorden utover sommaren og hausten. I alt tok koppene 33 liv. Flest ungar, men også vaksne folk i sine beste år. I 1840 gjorde barnekoppene eit nytt åtak i Hemne. Sjukdommen tok til på etterjuls vinteren og gjekk verst utover vinjffjordingar og heimsbygger. Utpå sommaren og hausten var det Vennastranda sin tur. 24 ungar strauk med denne gongen.

Spedalskhet eller lepra var en kjent sjukdom fra gammelt av. Den viste seg ofte med knuter i ansiktet, lamelser og nedsatt blodsirkulasjon, som igjen førte til at den sjuke kunne miste fingrer og tær. Hos noen kunne fingrene stivne og bli som ei klo. Spedalskhet vart ofte sett på som Guds straffedom overfor enkelte familier, og det var vanlig oppfatning at dette var en arvelig sjukdom. Å helbrede spedalske så en nærmest på som umulig, men det vart gort forsøk på rensing av blodet, ved å tilføre blod fra friske mennesker, helst barn. Blod fra ormer skulle også være bra, etter som ormen er i stand til å skifte ham. Ellers var det viktigste å isolere de spedalske, slik at de ikke skulle overføre sjukdommen til andre. I 1870-åra oppdaga den norske legen Gerhard Henrik Armauer Hansen (1841-1912) leprabasillen, og den oppdagelsen markerer starten på effektiv behandling av spedalskhet.

De nordiske landa var blant de områda som var sterkest angrepne av lepra. I Trøndelag merka en ei oppblomstring av spedalskhet på 1850-tallet, særlig i kystområda. Først var det i Ørland og Bjørnør prestegjeld at lepra greip om seg, så derfor vart det bygd ei sjukestue for spedalske her i 1854. Et par år seinere bestemte Søndre Trondhjems amt og Hitra kommune at det skulle opprettes et sjukehus for spedalske på Hitra. Det skal ha vært soknepresten i Hira prestegjeld, Christian Johannes Brodtkorb, som tok initiativet. Den vart plassert et sted på Melandsjøen, og kom i drift i 1857.

En spedalsk gutt på 13 år. Ofte viste denne sjukdommen seg med knuter i ansiktet.

«Hitteren Kommunale Sygehus» var antakelig bare et enkelt rom i et våningshus. Det var nok enkelt innreda, med seks sengeplasser. Det første året fikk 14 pasienter behandling ved sjukehuset på Melandsjøen. I 1859 fikk 18 pasienter behandling i til sammen 220 dager, men da kom medisinerne opp i en slik svimlende sum – 39 spesidaler og 59 skilling – at Hitteren Formandskab bestemte seg for å legge ned sjukehuset. Leprosy var dessuten på retur. Sjukehuset vart også brukt ved behandling av andre sjukdommer, og daværene distriktslege Seehuus gjorde i 1863 et forsøk på å få drifta i gang igjen, men resignert måtte Seehuus slå fast at «Sagen stillede i Beroe, da Formandskabet ikke skjænkede Forslaget sin

Opmærksomhed». I 1866 vart inventar og utstyr fra Hitterens Kommunale Sygehus solgt på auksjon.

Sjukdom og hygiene

Sokneprest Bang, som skreiv om Hitra prestegjeld i 1780, var ikkje imponert over levevis og hygiene her på den tida. Da ordninga med distriktsleger begynte å komme på plass utover 1800-åra, sendte de jevnlig inn medisinalrapporter til amtet. Her får vi noen innblikk i hvordan legene oppfatta sjukdomsbildet i lys av folks levemåte:

Nytilsatt distriktslege Christian Fredrik Bendeke (1854-1858) skreiv i sin første rapport om «Sundhetstilstanden og Medicinalforholdene» på Hitra i 1854:

Sandsen for Reenlighed er overmaade liden, store Dynger af alskens Fiskeaffald findes foran hvert Huus og udbrede en afskyelig Stank; Husene ere smaa, slette og overfyldte. Desuagtet synes Sygdomme at være meget sjeldne, Lægehjelp bruges ialfald næsten aldrig.

Og godt og vel tjue år seinere, i 1878, skriver distriktslege Peder Martin Selmer (1874-1879):

I sønde Fosen er Boligerne smaa, og i Forhold til Beboernes Antal i det store taget utilstrækkelige; dog synes Bedring heri at indtræde for de nye Vaaningshuses vedkommende. Renligheds- og Ordenssandsen er liden. De forbedrede Kommunikationer, særlig Dampskibstrafiken, som ogsaa benyttes af Almuen, antages at ville fremkalle Forbedringer. Drikkefærdigheden er ikke særdeles stor; ved Brylluper og andre Festligheder nydes Spirituosa gjerne til Overmaal, men ellers er Befolkningen temmelig afholdende.

Den neste distriktslegen, Christian Heitmann skreiv i 1881 «om de hygieniske Forholde i Hitterens Distrikt»: *Der findes, især paa Frøien og paa mange Steder paa Hitteren, en stor Del velopførte Zetages, maledede Vaaningshuse; men Fiskeribedriften fører med sig Ophobning af mange Mennesker baade tilhørende Familien Selv og Inderster med*

Familie; Luftmængden bliver utilstrækkelig; det er sjelden at se et rigtig sundt og friskt Ansigt; Smaabørn er dog gjerne runde og trivelige, men Voxne er som oftest graa og gustne, især Kvinderne.

De vanligste endemiske (stasjonære) sjukdommene som folk på Hitra sleit med rundt midten av 1800-tallet, var gamle åpne sår (ulcera) og vattersott (hydrops), rapporterte distriktslegene. I 1870-åra nevnes svinnsott (tæring, tuberkulose) som en av de mest utbredte. På ett år døde fem mennesker av denne sjukdommen. Syfilis var heller ikke så uvanlig, og fra søndre Fosen legedistrikt, der Hitra hørte til, vart det sendt 14-15 personer med denne sjukdommen til TrondhjemsSygehus i 1855. I 1861 vart det sendt 12, og «*hørte alle hjemme i Hitterens Presegjeld, hvor Sygdommen skal have holdt sig i mange Aar blant enkelte Familier ude ved Havet, og hvor det berettes, at de første Tilfælde skulle have vist sig efter Strandningen af et russisk Skib*». Ellers var mageproblem og fordøyelsesvansker ganske utbredte plager. Spesielt for Hitra og Frøya var det mangesom plagdes med diaré. Og det meinte distriktslegen skyldtes «*den daarlige Levemaade og slet Drikkevand*». Bleiksott (klorose) var også en vanlig endemisk sjukdom. Det var en type blodmangel som unge jenter kunne være plaga av. De vart bleike å se til, og ofte plagdes de med hodepine. I søndre Fosen legedistrikt, der Hitra hørte til var, det registrert 46 tilfeller av bleiksott i 1878, og dermed var dette den meste utbredte kroniske sjukdommen her det året.

Fra slutten av 1880-åra og framover var tæring (lungetuberkulose) den vanligste dødsårsaken i Søndre Trondhjems Amt, og slik fortsatte det ut 1800-tallet og langt inn på 1900-tallet. I tidsrommet 1900 – 1910 døde 117 mennesker av tæring på Hitra og 17 mennesker i Heim, som blant anna omfatter Hemnskjela, Sundlandet og nærliggende områder. Tæring var ingen epidemi, som kom og gikk. Den var en trussel som folk måtte leve med

heile tida. På 1800-tallet var folk lite påpasselige med å verne seg mot smitte. I Hemneboka, andre bandet, s 358 siterer forfatteren Kolbjørn Aune hvordan hemnværingen Arne Sødal beskriver dette:

Dei berre gjekk i lag, åt i lag og sov saman ... Kvinnfolk med tæring kunne gå og stelle med koking og matståk så lenge dei var god til å røre seg. Og inkje vart gjort med å desinfisere koppar og klede som dei sjuke hadde brukt. Slik både i heima-ne og i gjesetbod og «lag» og samkomer ...»

Utover 1900-tallet begynte dette å bedre seg. Ikke minst gjorde distriktslegene en iherdig innsats for å få folk til å bry seg mer om reinhold og smittevern. I kommunene vart det ansatt desinfektører som skulle desinfisere heimer der sjukdommen hadde herja. Særlig de nye generasjonene kvitta seg med gamle uvaner og fordommer. Smått om senn begynte en å få bukt med tæringa, og det fine med de tiltaka som vart gjort, var at de samtidig hindra andre sjukdommer i å gripe så kraftig om seg. Men ikke heilt.

Epidemier på 1800-tallet

Epidemier kom og gikk heile tida. Sommeren og hausten 1855 herja nervefeber (tyfus). I hele amtet vart 350 personer sjuke og 25 døde. Verst var det ved kysten, og mange meinte at det var mannfolka som hadde fått sjukdommen mens de var samla på fiske. I tida fra 1858 til 1863 var det rundt 50 - 60 nye tilfeller av tyfus hvert år i Søndre Fosen, men heldigvis få dødsfall. I 1871 blomstra det opp en ny tyfusepidemi, og særlig slo sjukdommen til i Kvennværet dette året. Fem år seinere forteller distriktslege Selmer om at tyfus vant «*større Udbredelse end tidligere og viste sig mer ondartet. Mange Tilfælde kom ikke under Behandling*». Fem døde av tyfus dette året.

Skarlagensfeberen vart en av de verste epidemiske sjukdommene fra 1860-åra og utover. De som vart ramma,

Skarlagensfeber kjennetegnes av feber, halsvondt, utslett med røde, tettsittende prikker og bringebærtunge. Henta fra Tidsskrift for Den norske legeförening.

fikk først ondt i halsen, breknings og feber. Etter en dag eller to spredte det seg røde flekker tett i tett på huden, og den sjuke vart ofte blussende rød i ansiktet. De fleste vart friske etter fire – fem dager, men det hendte at skarlagensfeber førte til betennelser, som på denne tida ofte var dødelig. Fra oktober 1872 fram til sommeren 1873 vart det registrert 140 tilfeller av skarlagensfeber i søndre Fosen legedistrikt, og 36 døde av denne sjukdommen. Den 1.mai 1873 døde tjue år gamle Petter Sefaniassen på Sebuian i Kvennværet, og den 20.mai døde søstera Anne Martha Sefaniasdotter. Ho var fire år gammel. Tre dager seinere døde søstera Sofie Sefaniasdotter, ni år gammel, og den 18.juni døde faren til de tre søskena, husmannen Sefanias Pedersen Sebuian, 50 år gammel. Etter at skarlagensfeberen hadde tatt sitt, satt mor Olava Pedersdotter aleine igjen på Sebuian med barna Johan, Edvart og Gurine.

Hemnskjela og områda omkring vart kraftig angrepet av «Den trondhjemske halsesyge» (difteri, ekte krupp) i åra 1893 og 1894. Den skyldes en bakterie, som angriper hals og svelg hos barn, kan forårsake betennelse og resultere i at den sjuke kveles. 51 mennesker døde av difteri fra 9.januar 1893 til 11.september 1894. Den eldste

var 18 år. Noen familier vart ramma særlig hardt. I avisa Hitra-Frøya den 21.august 2020 forteller Oddmund Hagen og Bjørn Rønningen om en slik familie:

Carl Wollenhaubt og kona Gurine tok sommeren 1894 med seg seks barn og slo seg ned hos Gurines slekt i Vorpbukta (sbs: på Hemnskjela) i håp om å komme unna difterien som også herjet i Trondheim. Men at av barna var smittet, og i august 1894 mistet de fem av de seks barna. Siden Carl Wollenhaubt var steinhogger ved Nidarosdomen, laget han små minnesteiner over hveret av barna sammen med en familiestein. Det er denne steinen som fortsatt er plassert på idyllisk beliggende Rottem kirkegård.

Folketradisjonen vil ha det til at Carl Wollenhaubt kom aleine med seks barn til Hemnskjels etter at kona var død, og da han hadde fullført minnesteinene og familiesteinen, døde også han. Det blir noe skillingsviseaktig over den framstillingen. Fakta er at Gurine og Carl reiste tilbake til Trondheim høsten 1894 sammen med det barnet som overlevde epidemien.

I klokkeboka for Heim 1884-1905, s 118 finner vi de fem barna:

- Carola Angiosta, født 20.mai 1893, død 28.juli 1894
- Valborg, født 29.april 1885, død 1.august 1894
- Gyda, født 11.august 1891, død 1.august 1894
- Ragnvald, født 22.jan 1890, død 3.august 1894
- Alfhild, født 24.mai 1888, død 10.august 1894

Også Hitra vart utsatt for en difteriepidemi i 1890-åra. Her begynte det allerede på tidligvåren 1891 med en liten gutt på Nordbotn. Etter hvert spredte sjukdommen seg, særlig på Fjellværsøya, Ulvøya og Ansneslandet. I alt 28 barn døde av difteri i Fillan sokn mellom 4.mars 1891 og 2.februar 1893. I Kvennvær sokn slo sjukdommen til før jul 1893 og varte til 1895; ni barn døde her. Sandstad sokn vart minst ramma på Hitra, med seks døde barn, de fleste i 1892. Dolm sokn mista åtte barn i epidemien, de første i august 1894. I alt døde

51 barn av difteri på Hitra i tidsrommet 4.mars 1891 til 1. oktober 1897.

Spanskesjuka

Spanskesjuka var en verdensomfattende influensaepidemi, som i løpet av åra 1918 og 1919 tok livet av mellom 50 og 100 millioner mennesker. Til Norge kom den i tre epidemier: Sommerepidemien i 1918, haustepidemien i 1918 og vinterepidemien i 1918-19. Verst av disse var haustepidemien. Det var under den fleste nordmenn satte livet til under spanskesjuka. Den direkte dødsårsaken var lungebetennelse og andre lungeproblemer forårsaka av et virus. Etter som epidemien var verdensomspennende, kan den betegnes som en pandemi. Det er antatt at pandemien starta i det indre av Asia, kom med sjøfolk til USA, fikk et utbrudd blant amerikanske soldater i Kansas i mars 1918 og vart sendt med dem til Europa i forbindelse med den første verdenskrigen. Bordeaux og Brest var den franske hovedleiren for de allierte styrkene, og det var her en oppdaga de første smittetilfellene i april 1918. I mai 1918 nådde epidemien Spania. Dette var et nøytralt land under første verdenskrigen, så derfor hadde ikke Spania, på samme måte som de krigførende landa, taktiske grunner for å skjule epidemien. Her vart sjukdommen allment kjent, særlig da den spanske kong Alfons XIII sjøl vart smitta. Derfor vart denne pandemien ganske urettferdig kalt spanskesjuka.

I Norge kom epidemien først til Kristiania. Det skjedde i midten av juni 1918, og var en del av sommerepidemien. I juli slo den til for fullt, og nå spredte den seg i flere retninger fra Kristiania. Den meir alvorlige haustepidemien braut ut samtidig den 22.august 1918 i Frankrike, USA og Sierra Leone. Til Norge kom den via Storbritannia i månedsskiftet august-september, denne gangen først til Nord- og Midt-Norge. Haustepidemien spredte seg ikke så fort som sommerepidemien, men det

varte lenger. Trulig har det å gjøre med at epidemien på sommeren hadde bygd opp en viss immunitet hos folk, men at viruset på hausten «gikk grudigere til verks». Sommerepidemien varte ikke lenger enn to-tre veker, mens haustepidemien grasserte i to-tre måneder. Sist i desember 1918 kom et nytt angrep, vinterepidemien, som framsto mer spredt, tilfeldig og grigrendt enn de tidligere. I mars 1919 var spanskesjuka som epidemi stort sett over, men mange sleit med ettervirkninger, både av fysisk og mental art.

Spanskesjuka spredte seg med dråpesmitte. Det tok rundt to dager fra et menneske hadde fått smitten til den slo ut. Plutselig fikk de høg feber, hoste, vondt i øyne, ører og rygg, øm i hode og svelg og belegg på tunga. Den smitta følte seg sjuk, blødde fra nesen og vart svimmel. For de fleste var det over etter ei veker tid, men noen fikk både tilleggssjukdommer og ettervirkninger, og det var disse som var farlige. Verst gikk det med de som fikk lungebetennelse.

En har kommet fram til at 13-15000 nordmenn døde på grunn av spanskesjuka og at i overkant av en million vart smitta i Norge. Rapportene fra distriktslegene tyder på at det «normale» i ei bygd eller en by var at mellom 30 og 80 % av beboerne vart smitta. Dødeligheten var størst blant soldater, fiskere og gruvearbeidere. Særlig vart mennesker mellom 20 og 40 år ramma. Gravide som fikk spanskesjuka utvikla ofte komplikasjoner, og det førte til flere aborter og dødfødsler i 1919. Foreldre-løse barn vart et kjent problem og ei utfordring. Viktige samfunnstjenester stansa opp, helsevesenet makta ikke å hjelpe alle, skoler vart lukka på grunn av lærermangel og for å hindre smitte.

For vår del av Trøndelagskysten har Kolbjørn Aune i Hemne vist oss hvordan spanskesjuka herja i artikkelen «Spanskesykja i Fosen 1918-1919» (Årbok for Fo-

Dette er Ove Herø fra Herøya ved Nordbotn. Han døde av spanskesjuka 4. november 1918, 49 år gammel. Her er han i kongens klær rundt 1890.

sen 2003, s 201-208). Han har henta mye av sin visdom fra «Medisinalberetninger fra distriktslegene i Fosen» i Riksarkivet i Oslo. I tidsrommet 1914 – 1920 var Hitra uten distriktslege, så derfor var det distriktslege Andreassen i Hemne som betjente Hitra da spanske herja og som sendte inn rapporter for både Hemne og Hitra. Og hva hadde Andreassen å fortelle? Vi har fått lov til å låne Kolbjørns egne ord:

Spanskesykja i Fosen ser ut til å ha starta på Ørlandet sist i juni 1918.

.....

I Bjugn vart det første tilfellet registrert midt i juli, og til Åfjord-Stokksund kom influensaen i slutten av juli. Hausten 1918 herja spanske som verst i Fosen. I 1919 var det mest

influensa på etterjulsvinteren. I mai 1919 blomstra spanske opp igjen på Ørlandet, men «optraadte mildt».

Distriktslege Andreassen i Hemne melder at «Influenzaen herjede overalt siste halvår» i 1918, men seier det er umulig å talfeste sikkert kor mange som var sjuke. Alle tilfelle av lungebetennelse utover hausten skyldtest influensaen. «Mange tilfælde var jo ikke her av den, naar man tar hensyn til at hele bygden var angrebet av Infuenza. Og dødsfaldene av sykdommen med dens eftersygdomme var heller ikke mange.»

I alt har han registrert 296 pasientar med influensa, dei aller fleste i tidsrommet september-november. I november ser det ut til at epidemien var på retur. Blant ungene fanst omtrent like mange gutar som veikjer med influensa. Hos vansenfolket ser det ut til at langt fleire karar (140) enn kvinner (101) vart sjuke. Sånn treng det ikkje ha vore. Tala gjeld berre dei som søkte dokter. I 1919 kan distriktslegen fortelje om «nogenlunde bra» helsetilstand i Hemne. 19 tilfelle av influensa fordelte seg over heile året.

På Hitra arta epidemien seg omtrent som i Hemne, kan den samme dokter Andreassen fortelje. Også her slo epidemien til i haustmånadene september, oktober og november. Av 125 tilfelle av influensa i 1918, kom vel 45% i november (57). Dette kan tyde på at epidemien kom litt seinare til Hitra enn til Hemne. Ein annan ulikskap er at blant hitterværingane var det mindre forskjell på vaksne karar (57) og kvinnfolk (45) når det gjaldt influensa. Året etter blir «sundhedstilstanden» på Hitra karakterisert som stort sett god, og berre 9 pasientar søkte hjelp for influensa.

Ut fra medisinalrapportene i Riksarkivet har Kolbjørn Aune satt opp ei oversikt over de tilfellene av spanskesjuka som distriktslegene registrerte i 1918. La oss vise et utdrag av den:

Distrikt	feb	mar	apr	mai	jun	jul	aug	sep	okt	nov	des	året
Hemne		2	1			23		97	98	68	7	296
Hitra	1				1	1	2	15	40	57	8	125
Frøya								87	112	228	43	470
Bjugn						69	560			350	420	1399
Ørland					25	45	76	176	191	86	62	650

Her skal vi ikke drøfte nærmere den veldige forskjellen på sjukdomstilfeller distriktene imellom, men vi må huske på at talla her gjengir de som faktisk søkte legehjelp. Hitra hadde jo ikke egen dokter i 1918, så derfor må vi rekne med at langt færre sjuke hittedværingar fikk legehjelp enn de sjuke i nabodistriktene, og at hitted-

væringene dermed er sterkt underrepresenterte i denne oversikta.

Her er de som ifølge kjerkebøkene døde av spanskesjuka på Hitra:

1918

dato	navn			alder	yrke	heim	sokn
19.aug	Ovedie	Pettersdotter	Risvik	8		Risvika	Fillan
16.sep	Nikolai	Karlsen	Buhaug	19	sjømann		Kvenvær
23.sep	Martin	Johannessen	Leikvam	26	kontorist	Leikvam	Dolm
1.okt	Johan Olav	M	Snæring	25		Øverdalen	Dolm
5.okt	Peder Gunelius	Larsen		20	fisher	Aune	Dolm
18.okt	Johannes	Paulsen	Snekkvik	28	gårdmann	Snekkvika	Kvenvær
24.okt	Marius	Nilsen	Kjærringvaag	39	gårdbruker og fisker	Kjærringvåg	Dolm
24.okt	Johan Alfred	Edvardsen	Haltlan	15		Haltlan	Dolm
30.okt	Alfhild	Juliusdotter	Kjærringvaag	5		Kjærringvåg	Dolm
2.nov	Helga Ovedie	Johansdotter	Strømsvik	27	enke	Strømsvika	Dolm
2.nov	Johan Arvid	Nilsen	Herø	11		Herøya	Fillan
4.nov	John	Edvardsen	Dahl	21	fisher	Breivika	Fillan
4.nov	Ove	Olaussen	Herø	49	fisher og strandsitter	Herøya	Fillan
6.nov	Jette	Pettersdotter	Brevik	32	leieboer	Breivika, Barmfjorden	Dolm
7.nov	Ludvig Andreas	Abrahamsen		22	snekker	Fjellvær	Fillan
9.nov	Norvald Andreas	Mikalsen		1		Mastad	Fillan
10.nov	Hansine Margrete	Ludvigsdotter	Vollan	0		Vollan	Dolm
13.nov	Kristian Reidar	Edvardsen	Dahl	24	fisher	Breivika	Fillan
19.nov	Johan Arnt	Jakobsen	Bækkvik	27	fisher	Bekkvika	Fillan
23.nov	Ingun	Johansdotter	Olderø	22	tjenestepike	Olderøya	Kvenvær

<u>dato</u>	<u>navn</u>			<u>alder</u>	<u>yrke</u>	<u>heim</u>	<u>sokn</u>
3.des	Ingvald	Edwardsen	Dahl	17	fisker	Breivika	Fillan
4.des	Olava		Sæther	43	kone	Kaldklovan	Fillan
13.des	Ole	Henningsen	Hegvik	27	fisker	Heggvika	Fillan
13.des	Ole	K. Danielsen	Sæther	2		Budalen	Fillan

1919

<u>dato</u>	<u>navn</u>			<u>alder</u>	<u>heim</u>	<u>sokn</u>
22.jan	Berit	Hansdotter	Faksvåg	52	Faksvåg	Kvenvær
24.jan	Johan Ingvar		Strømmen	18	Strømmen	Kvenvær

Dette er Karl Kristian Leer, kona Alette og sønnen Arne Olaf fra Badstuvika ved Sandstad. Først døde Karl og så døde sønnen et halvår seinere. Det var «spanska» som tok dem begge.

Her ser vi Olga Martine Ansnes sammen med foreldrene Jens og Stine Bakkan. Olga var født i 1905, og på dette bildet er ho kanskje 6-7 år gammel. Sammen hadde Jens og Stine bare Olga.

Oversikta har bare med de som ifølge prest eller klokker faktisk døde av spanskesjuka. Men kan det ha vært flere? Høgst trulig. I enkelte familier og rundt om i grendene nevnes personer som skal ha dødd i spanska, uten at det er ført i kjerkebøkene.

Ta for eksempel gårdbruker Karl Kristian Leer fra Badstuvika ved Sandstad: Han døde 14. desember 1918, 26 år gammel. «Halsesyke», står det i kjerkeboka, men i familien er det kjent at han døde av spanska. Og ikke nok med det: Den 18. juni 1919 døde den vesle sønnen hans, Arne Olaf, knapt to år gammel. «Difterit og lungebetendelse», skreiv presten. Spanska, sier familien. Og la oss også ta med 14 år gamle Olga Martine Jensdotter fra Bakkan på Ansnes. Ho skulle konfirmeres i Fillan kjerke den 19. oktober 1919, og var til og med ført inn blant konfirmantene i kjerkeboka. Så døde ho 5. oktober av ettervirkninger av spanskesjuka, så presten måtte stryke ho i boka. Ho vart gravlagt i konfirmasjonsskjolen sin, forteller Krister Olsen i Ansnesboka (Ansneslandet, s 228). Den vakre gravsteinen hennes står fortsatt på Fillan gravsted.

Statistikken over smitta og døde av spanskesjuka er ikke god nok. Vi må rekne med at en god del flere enn de vi har registrert her mista livet, enten under epidemien eller i etterkant på grunn av seinvirkninger av den.

På 1900-tallet har verden hatt disse pandemiene av influensa: Spanskesjuka i 1918, Asiasjuka i 1957, Hongkongsjuka i 1968 og Russerinfluensaen i 1977.

Og så kom Koronaen.

Olga Martine Ansnes sin gravstein på Fillan gravsted. På den står det: «Dit liv var et solstreif».

Kjelder og litteratur:

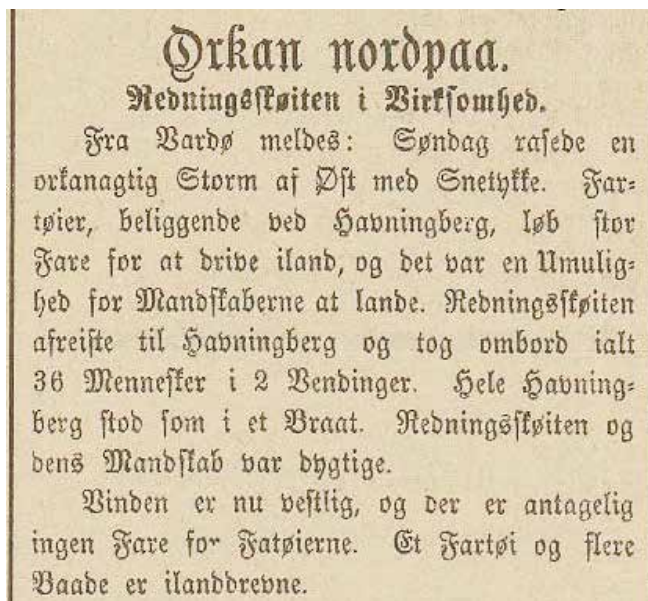

- Kjerkebøker for Hitra og Hemne, Digitalarkivet
- Helsevesenet på Hitra. En kort historikk. Utgitt av Hitra kommune og sanitetsforeningene på Hitra i 2004.
- Kolbjørn Aune: Spanskjesykja i Fosen 1918-1919. Årbok for Fosen 2003, s 201-208
- Kolbjørn Aune: Hemneboka. Bygdesoga frå 1830-åra til 1940. Bygdeboknemnda for Hemne prestegjeld. Orkanger 1979.
- Peder Schvane Bang: Beskrivelse over Hitterens præstegield (1780). Trondheim 1984
- Svein Bertil Sæther: Fillan kirke – to hundre år. Trondheim 1989
- Audun Dybdahl/Ida Bull: Trøndelags historie, bind 2: Fra pest til poteter 1350 til 1850
- Tom Borza: Spanskesyken i Norge 1918-19. Tidsskrift for Den norske legeforening, 10.desember 2001 (digitalt).
- Krister Olsen: Ansneslandet. Hitra 2010.
- Hitterslekt. Kystmuseet i Sør-Trøndelag. Digital slektshistorie
- Oddmund Hagen og Bjørn Rønningen: «Pandemier og epidemier har herjet Øyregionen i århundrer», artikkel av i avisa Hitra-Frøya fredag 21.august 2020

Redningsaksjonen i Hamningberg 1894

Ytterst mot ishavet på Varangerhalvøya ligger fiskeværret Hamningberg. Det ble fraflyttet i 1964, men før i tida var det et yrende liv der. Uværet den 20. mai 1894 og den påfølgende redningsaksjonen er en forholdsvis kjent affære, som det er skrevet mye om. Et trettitalls fiskebåter og et oppkjøperfartøy forliste inne på havna under stormen. Men at den havarerte jakta hørte hjemme på Hitra og var eid av den kjente skipperen Johannes Skarsvåg, har hittil vært helt ukjent.

Når Johannes Skarsvåg kjøpte «Belline» eller hvor den kom fra, vet jeg ikke, men den tidligste referansen jeg har funnet er fra en liste over ankomne fartøyer i Kristiansund i 1883. Der er det anført at Johannes Skarsvåg og jakta «Belline» ankom byen med ei last sild fra Nordland den 2. september. Johannes Skarsvåg eide flere skuter, og hadde flere skipperer på lønningslista. Da «Belline» forliste, het skipperen Ole Eide. Jeg vet ikke hvem han var, men han kan godt ha vært hitervering. På ettermiddagen søndag den 20. mai blåste det opp til orkan, og bølgene stod rett inn på havna. Hamningberg ligger helt åpent for nordøsten og den gangen var det ikke molo der. I vågen utenfor Hamningberg lå det en stor

«Orkan nordpaa». Bergens tidende 23.mai 1894.

mengde båter. Det var sju oppkjøperfartøyer der. Et av dem var jakta «Belline». Det var søndag og hviledag for fiskerne, så alle båtene var i havn. Været ble raskt så dårlig at det ble umulig for mannskapene å komme seg i land fra fartøylene. Det var orkan i vindkastene. Folkene på land ble stående som skrekkslagne tilskuere til dramaet. Flere båter slet fortøyningene og ble knust mot fjæresteinene.

Hanna Arntzen fra Hamningberg var øyenvitne og hun fortalte:

«Det var knak og brak, stormul og sjørøkk så en nesten ikke kunne se eller høre, men vi kunne da skimte skutene som lå der ute og krenget i stormen. Båtene ble kastet hit og dit. Rett som det var, røk en og annen fortøyning, og på en–to–tre drev de innover og ble knust under de svære brottsjøene. Det var en øredøvende larm som om alle luftens og sjøens demoner hadde forenet seg for å tilintetgjøre alt som fantes. Fremdeles var det arme mennesker ombord i fartøyene — hvor lenge ville ankrene holde?» skrev hun.

Fra Hamningberg ble det sendt telegram om hjelp til havnefogden i Vardø:

«Et fartøi og flere baade forlist. Sjøen for stor til aa lande. 20 mennesker paa vaagen i fare for at miste livet. Send dampskip for at prøve optagelse». Havnefogden tok med seg telegrammet om bord i dampbåten DS «Heimdal» og viste det til skipperen der. Dampskipet gikk ut med havnefogden om bord, men måtte snu fordi sjøen var for grov. Det var ingen som kunne gå til havs under slike forhold.

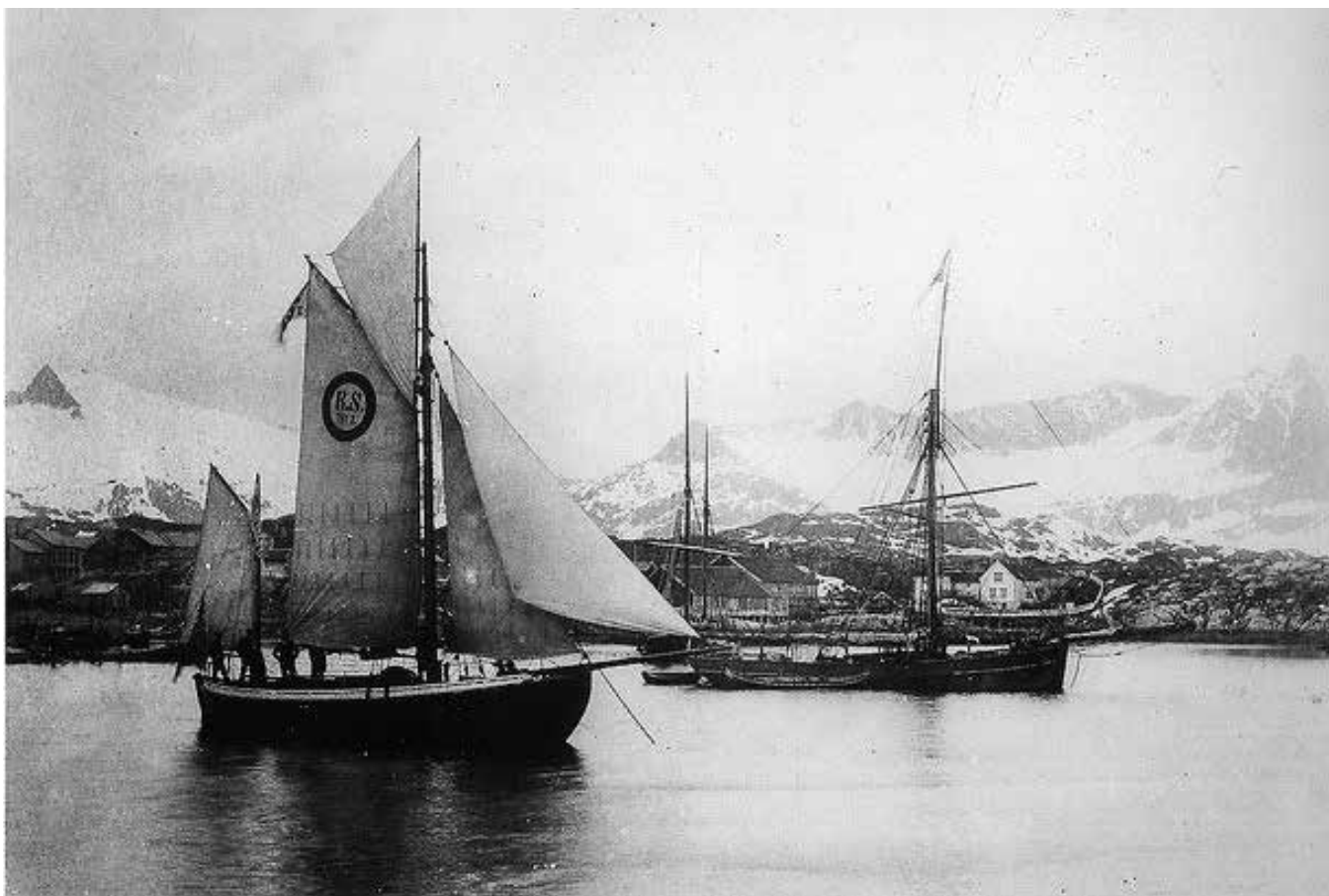
Den helt nye redningsskøyta RS1 «Colin Archer» hadde patruljert Lofoten under fisket om vinteren og var ankommet Vardø den 19. mai 1894. Skipperen Nicolai Anthonissen fikk også se telegrammet og bestemte seg for å gå ut. De heiste seil under forhold hvor dampskip måtte gi tapt. I nordøstlig vind med orkan styrke og tett snødrev brukte de tre timer på å nå Hamningberg. Skipperen skrev i sin rapport: *«Snetykken var saa slem, at vi hadde stort besvær med at finde frem, da landet ikke kunde sees mere end paa ca. ½ kvartmils afstand, og undertiden kun nogle skibslængder. Omtrent kl. 8 ½ fik vi Havningberg i sigte. Sjøen var da ualmindelig svær... Alt stod i mundingen af bugten somsågodt et braat».* Inne på havna var

Nicolai A. Anthonissen (f.1857). For sin innsats i årene i redningsselskapet mottok han Kongens fortjenestemedalje i sølv og Redningsselskapets medalje. Etter at han sluttet i Redningsselskapet ble han fyrvokter på Hornøya fyr ved Vardø. Det sies at han overlevde fem forlis, men til slutt druknet han like ved land i januar 1907.

det særdeles vanskelige forhold og det var trangt mellom fartøyene. Det var grunnbrott på 10 til 12 favners dyp skriver han.

Folkene på havna der trodde vel knapt sine egne øyne når de så skøyta komme inn fra det stormfylte havet, og mange av de som ble reddet, var først skeptiske til å bli med. Skipperen på «Colin Archer» manøvrerte med stor dyktighet inne på havna, helte olje på sjøen for bølgedemping, bautet mot vinden og fikk om bord 21 fiske- re og ei kvinne. I rapporten står det: *«Vi holdt det Saa-*

Redningsskøyte nr. 1 Colin Archer fotografert i Lofoten vinteren 1893 / 94. Bildet tilhører Redningsselskapet.

ledes gaaende, bakkede, fylgte, stagvendte, fordevind rundt efter bedste skjøn og med godt held, saaledes at vi i løbet af 3 kvarter havde optaget 22 mennesker, deriblandt en dame».

Etter en knapp time manøvrerte han ut fra havna igjen, mellom fartøyer og grunnbrott, mot vinden! Framdrifts-middelet var kun seil, så dette var sjøfolk! På returen til Vardø fylte en brottsjø både dekket og seilet, knuste lett båten og la hele skøyta på sida i sjøen. Hele akter-

skipet var under vann. Redningsskøyta hadde jernkjøl, dobbelt skrog og innebygd ballast. Den rettet seg opp igjen og fikk vist hva den var god for. Andre båter ville med sikkerhet ha forlist. I Vardø ventet et nytt telegram om at flere båter signaliserte etter hjelp i Hamningberg. Redningsskøyta gikk til havs igjen. Denne gangen reddet de 14 mennesker. RS1 «Colin Archer» la til kai i Vardø etter 17 timers innsats. I loggboken avsluttet skipperen med bl.a. følgende kommentar: «Omtrent kl.

Opfynsbetjenten telegraferer den 22de fra Havningberg.
 Opfisket 890000, hængt 455,000, leverholdighed 300, leverkvantum 2320, medicintran 140; 265 baade, 1200 mand, 7 kjøbefartøier, 9 landkjøbere. Pris 4 øre, lever 10. Fra 19—21 nær orkanagtig nordoststorm med voldsom sjøgang. Ca. 25 baade, 1 jakt „Belline“ fra Hitra forliste. I dag nordveststorm med snekve.

«Jagt Belline fra Hitra forlist». Avisklipp fra Romsdals amtstidende mai 1894.

10 ankom vi til Vardø og mandskaberne landede. Derpaa blev skøiten fortøyet, og vi gik alle til køis, da der ingen baade var paa søen... Her er stor begeistring over vort arbeide. Skøiten besigtes af en en masse mennesker». Blant de som ble reddet, var også mannskapet på «Belline».

På havna i Hamningberg var mange fartøy stygt medtatt og mange lå i fjæresteinene som vrak. Et av disse var jakta «Belline». En øyenvitneskildring fra uværsnatten ble skrevet ned av en fra mannskapet på jakta «Argo» og stod på trykk i «Nordlands avis» 16. mars 1956 under signaturen P.T.H. Forfatteren skriver jakt «Kristine» og «skipper Larsen» i artikkelen, men da var det gått rundt 60 år siden forliset, så han må ha husket feil. Avisene fra 1894 slår fast at det var jakta «Belline» fra Hitra som sank, og skipperen het Ole Eide, så jeg har rettet navnene i dette utdraget.

«... Der lå også jakt «Olga» av Bardal og jakt «Belline» fra Fjellvær på Hitra. Disse fartøyene hadde bra last inne, så

de lå tungt i sjøen. Jakt «Belline» var full-lastet. Skipperen holdt på med klarering og ventet på seilbør. Det hadde i lengere tid vært helt stille vær. De tre sistnevnte fartøyer lå i utgående strøm og ble liggende tvers på vinden. Av den grunn forlot folkene dem. Folkene fra sluppen gikk i heksbåten og satte kursen mot land. Vi fulgte båten med øynene til den forsvant i brottene mellom kaiene. Det gikk over forventning godt, bare en mann ble noe forslått mot kaistolpene. Mannskapet fra «Olga» og fru Marie Monsaas, som alltid fulgte sin mann på turene, kom ombord til oss. Hun og skipperen vår var i familie. Folkene fra «Belline» med skipper Eide i spissen gikk ombord i kutteren fra Nordfjord. Den lå like bak «Argo». Det så stygt ut for de tre fartøyer som lå tvers på vinden. Det var ikke meget å se av dem til sine tider. Jakt «Belline» som var tungt lastet, brakk kjettingene. Den drev oppover bukta og traff berghamrene på sørsiden. Ved det første sammenstøt mot land gikk masten overbord. I annen omgang veltet den rundt og kløvdes etter kjølen. Dette var det siste vi så til den oppe i brenningen. Det eneste som kom uskadd i land fra «Belline» var et anker med noe brennevin i. Det ble tatt vel vare på av finnerne, som utnyttet innholdet til siste dråpe, med det resultat at de sovnet oppe mellom haugene. Ja så fortaltes det».

P.T.H. skriver videre at etter at «Colin Archer» dro siste gangen, så var det bare to mennesker igjen ute på havna. Det var Knut Møkster, skipperen på kutteren fra Nordfjord (en annen kilde sier at han het Olsen). Han nektet å forlate skuta si, og så var det skipper Eide fra «Belline» som var sammen med ham.

Dette forliset fikk rettslige etterspill, og i 1895 falt dommen. Skipper Eide hadde telegrafert sjøforsikringsselskapet «Ægir» den 13. mai for å ordne med assurance. Telegrammet lød: «Assurer foreløpig ophold samt omsailing Vestfinnmarken til Kristiansund via tørreplads indtil 40 000 fisk tilhørende Johs. Skarsvaag, jagt «Belline». «Ægirs» agent var den kjente handelsmannen O. A. Normann i

Vallersund. Svaret kom den 15. mai: «Assurance ophold tegnet 10 000 kr. Telegrafer naar afseilingsfærdig».

Fem dager senere var «Belline» totalforlist. Det var da problemene startet for Skarsvåg. Forsikringsselskapet hevdet at forsikringen kun gjaldt oppholdet, og at den utløp den 19. mai når jakta var fylt og hadde avsluttet lastingen. I nord hadde det utviklet seg litt spesielle forsikringsordninger. Det var en delt forsikring, hvor oppholdsforsikringen gjaldt fra de begynte å kjøpe fisk til de var ferdig lastet. Den gjaldt også for reisen mellom fiskeplassene og oppkjøpstedene. I det øyeblikk fartøyet avsluttet oppkjøpet og var ferdig lastet, var det reiseforsikringen som tok over. Den gjaldt for hjemturen.

Johannes Skarsvåg hadde forgjeves prøvd å få til et forlik med forsikringsselskapet, men måtte til slutt gå til søksmål. I sitt telegram hadde skipper Eide klart bedt om både oppholds- og reiseforsikring. I svaret hadde agenten fra «Ægir» bedt Eide om å telegrafere når han var klar til å seile. Det var derfor naturlig for Eide å tro at forsikringen var tegnet i henhold til hans forespørsel. Skarsvågs påstand var at oppholdsforsikringen måtte gjelde så lenge oppholdet varte. «Belline» var ikke engang klar til å sette seil på det tidspunkt den forliste.

Ikke var det gjort opp med fiskerne, heller. Retten gav Skarsvaag medhold i hans tolkning, mens «Ægir» fikk medhold i en innvending på antall fisk jakta hadde om bord. I sjøforklaringen hadde flere vitner, bl.a. kokken og en flekker, oppgitt at «Belline» kunne laste 36.000 – 39.000 fisk. Retten mente at gjennomsnittet, 37.500

fisk burde ligge til grunn for erstatningen. Den 16. august 1895 ble Johannes Skarsvåg tilkjent 9.925 kroner, samt 6% renter i erstatning og 120 kroner i saksomkostninger. Erstatningen skulle utbetales innen tre dager etter dommens forkynning. Denne saken er interessant og viser hvilke verdier som kunne stå på spill for en skipper. For Redningselskapet var denne redningsaksjonen også selve redningen. I 1891 ble «Norsk selskab til skibbrudnes redning» (NSSR) stiftet. De hadde ingen inntekt på driften, så de var helt avhengige av innsamlede midler. I 1894 var driftsmidlene så godt som oppbrukte, og det så mørkt ut for selskapet. Men redningsåden fra Hamningberg ble landskjent, og over hele landet stiftet fiskerkonene lokale redningsforeninger. Også her på øyene var det redningsforeninger. Min mormor, Bergot Johnsen, var formann i redningsforeningen «Fjeldvær krets» i flere år, og jeg husker fra barndommen at hun holdt forening og at huset var fullt av gamle damer som sang og drakk kaffe. I Knarrlagsundet hadde de redningsforeningen «Havbrus». Redningsforeningene samlet inn penger, solgte lodd og pins og ble etter hvert hovedinntektskilden til redningsselskapet.

Kilder:

- Bergens tidende 10. september 1883
- Vardøhus museum 100 år. Jubileumsboka 1994
- Norges sjøfartstidende 19. august 1895.

Redningsforeningen «Fjeldvær krets» fotografert foran huset til skipper Hans Reksen, ca. 1940. Sittende foran fra venstre: Elen Ingebrigtsen, Anna Tørvik og Hansine Lervik. 2. rekke fra venstre: Olga Reksen, Bergot Johnsen, Olga Fjeldvær, Hilda Lervik og Johanna Fjeldvær. Bakerste rekke fra venstre: Lina Strand med datteren Olaug på armen, Astrid Klingenberg og Sara Nordsæther.

Smedmester Knutsen i det grønne

Det er en sommerdag, antakeligvis i mellomkrigstida, at smedmester Knut Knutsen står i enga med låen i slått-onna på gården Elva på Melandsjø. Borte ved huset, i den samme varme sommersonne, finner vi kona hans Borgny sammen med datteren Beate. Den som tar bildet kan godt være Karoline – hun som har etterlatt seg det gamle fotoalbumet av skinn i ei hylle i stua. Å bla i dette er som å avspille en film fra århundreskiftet 1800 – 1900 og framover til ca 1950. En blir ydmyk av mindre her en sitter i 2020 – i Elva, og har fått ” i fanget” et kulturminne. Det er ikke mindre. Her er fullt av minner! Tida vokser i den grønne enga.

Ydmykhet for 100 års levemåte blafrer skjørt med vingene som en av de mange sommerfuglene. Forsiktig suger de nektar av de lilla tistelblomstene. Det gjentar seg år for år, - akkurat det samme. Her er en forskjell fra da og nå: Smeden og hans kone og døtre lever ikke lenger, og det er hans oldebarn som har solgt gården til meg. Så hva gjør jeg, da? Med det som ligger her – fra smeden og hans døtre?

Jo, jeg vil ta med leseren av Skarvsætta med på en tur på nøysomhetens stier, prøve å gi en honnør til håndverkere av rang! Ikke bare smi-arbeider, men tekstiltradisjo-

Med låen i enga, - Smedmester Knutsen i Elva (f. 1856 – d. 1947)

ner, landbruk med sjel, og stell av dyr og mennesker har blomstret her.

Nå står vi ved den gamle seljen og ser innover enga på Elva, og slik ser gården ut våren 2020. Her er tenkepause og grunn til å trekke pusten! Hvordan gripe an at en bor

Borgny Knutsen (f. 1847 – d. 1936) og datteren (Beate eller Karoline?) foran huset i Elva en sommerdag.

Vi står ved den gamle seljen og ser over enga i Elva (også kalt Elvheim) i dag.

Låven i Elva, påbygd vedskjul i 1949/50. Foto tatt i 2019

på historisk grunn i kulturmiljøet Melandsjøen? I denne artikkelen vil jeg dele noen fotografier av diverse funn gjort mens jeg har ryddet meg vei og rom. Her er ikke gjort større inngrep verken i huset eller naturen siden ca 1950, med unntak av noen vinduer i husets nordvegg som er skiftet. Stille og tilbaketrukket er det her.

Smia i dag ...

Smedmester Knut Knutsens smie ligger i dag oppe på gården Elva – også kalt Elvheim. Den 10. februar 1908 var nok en stor dag for Knut og Borgny. Da fikk de skjøte på eiendommen fra Axel Pettersen Meland, og kjøpesum var kr 2.250,-. Nå var Knut smed OG gårdbruker. Etter hvert fikk han flyttet smia si fra sjøen og opp på gården. Bygningen er svært preget av manglende vedlikehold, men det er satt i gang med ”nødhjelp” fra kulturvern-myndighetene og den nåværende eier av gården (undertegnede). Først har vi gjort sikring av taket:

Deler av troa var svært råteskadet. Reparasjon i forbindelse med taksikring

Slik ser smia ut i skrivende stund...

Provosorisk "esse" ute fyres opp!. "Må ru`så må ru` " smi...

Det går faktisk an å fyre opp i en gammel jernovn ute, og smi litt... og springe inn til ambolten mens jernet er varmt!

Seksjon for kulturminner hos Trøndelag Fylkeskommune har vært behjelpelige med befaringer og gjort kartlegging for å finne alder på smia, og vi har lett etter rester av essa / skorsteinen uten å finne stein og kalk i den nåværende bygningen.

(Kilde: Bygningsarkeologisk rapport etter befaring 17. oktober 2018 av Hauke Hauptst, Seksjon for Kulturminner, Trøndelag Fylkeskommune 29.10.2018) Det er imidlertid kalkrester i dag på en vegg der skorsteinen /essa trolig har stått innat. Plankelaftet kunne dendokrinologisk fastsettes til vinteren 1895/96.

(Kilde: Rapport fra årringsdatering, Sefrak id: Smia 5013-15-40 av Hauke Hauspt / Johannes Heir).

«Skattejakt» i Elva...

Mange ting dukker fram når en rydder en gammel gård. Noe overrasker mer enn annet, og kan gjøre en litt nerd ... Her følger noen glimt:

"Siste nytt" fra Adresseavisen fra 16. november 1940 ligger i botn av ei kasse med smi-verktøy.

Norge er okkupert, og smedmester Knut Knutsen er en gammel mann – 84 år. Nå har han pakket ned smi-utstyret sitt i redskapsskjulet under låven. Smihamrene – 18 stykker, ligger i ei gammel håndlaget kiste med smijernslås. Store tener, dorer, flstål, klemmer, meisler, noen hengsler, bolter og spiker, litt rundjern ligger i ei lang kasse med håndtak av tau og jernlås med en liten nøkkel i. Det er også en mengde skrapjern borte ved en vegg.

På en effektiv rydde-dugnad ville vel vi nåtidsmennesker lempet alt dette på en henger og kjørt det til gjen-

Smedmester Knutsens verktøykasser...

vinnings-stasjonen og kastet det i kontaineren for metall! Men noe ved dette gjør meg nysgjerrig. Det stod en ambolt i vedskjulet da jeg flyttet hit, noen tennger lå oppå, og et par svære stolpestikker var lent mot en vegg. store, tunge saker!

Ambolten veier vel noe sånt som 60-70 kilo! Tenker: Dette må handle om en proff smed! Hvem var egentlig Knut Knutsen? Hva er dette stedets historie, egentlig?

Jeg kontakter smedens oldebarn, Albert Blakstad, som forteller meg at han i 1985 leverte inn til Stjørdalens Museum 6 store smitenger, en stor smi-belg (til å blåse luft inn i essa for å få opp varmen i kullene) og enda en ambolt. etter kontakt med dette museet er jeg heldig og får jeg tilsendt fotografi av Knutsens smi-tenger!

I alt 6 av smedmester Knut Knutsens smitenger! De ble innlevert til Stjørdalens Museum i 1985 av Albert Blakstad (oldebarn). Sammen med dem ble en ambolt og den store smibelgen levert.

De ser kjent ut, - ligner på den jeg har her fra før. Samme stilen! Det begynner å bli en mengde smi-verktøy her, og jeg driver og bærer det opp i smia, ut av sitt "skjul" under låven. Det går an nå, som Trøndelag Fylkeskommune har hjulpet meg så taket på smia har blitt sikret. Willy Eide var her, og da er det tett og fint – til en vakker dag at et ønsket restaureringsarbeid er fullfinansiert og kan gjennomføres. Drømmen er å få skorstein og esse murt opp i smia igjen. Den ble en eller annen gang, vi vet ikke når, tatt ned. Kanskje i forbindelse med flytting av smia fra sjøen (Smifjærveien, Melandsjø sentrum!).

Samlingen av arbeidsverktøy, havl- og helfabrikata etter smeden begynner å bli ganske anselig.. Her er et glimt av sakene etter Knutsen, og han må ha hatt en masse krefter, og smidd alt fra vognhjul og ploger, til tønne-

Ambolt, smitang og jernklype funnet i vedskjulet i 20 14.

Smedmester Knutsens steinmeisler.

6 smihammere med jernskaft, 1 smislegge og 11 smihammere med treskaft!

Smidde verktøy til å lage hode på spiker og bolter – spikerlo – funnet i den blå gamle kassa.

Forskjellige undersett m.m. til å sette i hullene i ambolten for å forme smijernet.

bånd, hestesko, beslag til vogner, hengsler, gangjern, låser, nøkler, økser, slegger, hammere, spett, ildraker, kroker og renskepigger, kanskje også kakespader, torvspader, grev og jernraker? Her er litt av alt, og verktøy til å forme det til i det glødende jern.

Hjemmesmidde spikerlo, til å lage hode på spiker og bolter – både runde og firkanta i mange dimensjoner! Den største kanskje til å lage dorer?

Steinmeisler ... den lille fant jeg i en sprekk mellom de svære blokkene som låvebrua har hvilt på. Den største lå delvis i jorda bak smia, og kom fram da jeg rakte løv.

18 smihammere, 6 av dem med jern-skaft og resten med tre-skaft. De mest brukte med rogneved i skaftet. Den til venstre er den tyngste, mer som ei smi-slegge. Alt lå i den blå verktøykista med avisen fra 1940.

Forskjellige undersett til å sette i ambolten og forme smijernet med. Knutsen lagde altså sitt verktøy for igjen å kunne tilvirke det produktet som noen skulle ha.

Bestillinger og purringer – i all høflighet!

Smedmester Knutsen kunne lage vognhjul i 1918. Det kan vi se av dette kortet fra Fredrik H. Strøm som skriver: "Udber mig godhetsfuldt underretning om hvilken dag De akter at begynde med mine vognhjul. Strømfjorden 23.10.18. Ærbødigst Fr. H. Strøm."

Purring på vognhjul (1918) Kan det sies høfligere??

I Smifjærveiens veikant nede ved sjøen, på et flatt svaberg er rester av steinmuren som smia var bygd på opprinnelig. Det er en steinfylling oppå idag.

Her er en side av den gamle grunnmuren til smia, som tidligere lå nede ved sjøen – der det i dag heter Smifjærveien. Bredden stemmer akkurat med målet på bygningen som i dag står oppført i Elva. Bygningsarkeologisk rapport er utarbeidet av Hauke Hauptst, Trøndelag Fylkeskommune i 2018. Det er vanskelig å finne informanter som husker noe fra smia da den stod ved sjøen. I dag er det en fylling der, men et flyfoto fra 1967 viser hele grunnmuren. Laftekassen er da flyttet. En kan kanskje si at her lå Melandsjø's "Biltema" / "Jernia" på slutten av 1800-tallet og fram til ca 1940-50...

Pløgen under låven, en "Knutsen-plog"?

Noe ultramarin-blått treverk fanger blikket mitt under en mengde hesjetråd, gamle opprusta sinkbøtter, plankebitar og spader. Dette viser seg å være en flott gammel

Den gamle blå åkerploegen i Knutsens redskapsskjul - en "Knutsen-plog" ? Denne er vel verdt en artikkel for seg... og mer verdig fotografering...

åkerplog! I yr glede og spenning ringer jeg Kystmuseet, og Svein Bertil Sæther forteller at han har vært borti denne smeden og hørt tale om ham – han skal være kjent for sine ploger. Dette syns jeg er veldig spennende, for på Hitra har jo åkerbruket vært – og er – viktig. Plogen er stor og veldig tung, så jeg får den ikke ut alene. Her må gjøres en jobb med å rydde og finne et trygt sted for en så flott innretning! Fotografering gjøres derfor stykkevis og delt, dessverre..

Her er redskapsskjulet der smedens verktøykister, og ploegen hans, har blitt oppbevart helt til nå i oktober 2020.

Litt om Knut og Borgny Knutsen, og deres etterkommere

Hit til Elva kom i sin tid, på slutten av 1800-tallet, unge smedmester Knut Knutsen (født i 1856) fra Veøy i Romsdalen. Han hadde med seg konen Borgny Jørgensdatter Knutsen (født i 1847) fra Grytten – også i Romsdalen. De fikk tre døtre: Signe, Beate og Karoline. Beate og Karoline barnløse og begravet på samme gravsted som foreldrene, på Hitra kirkegård, Melandsjø. Signes barnebarn Albert arvet stedet i 1971, og solgte i 2016 til meg.

Signe, Beate, Karoline og Edvard sine bøker, brev og album.

De historiske fotografiene dere ser i denne artikkelen kan vi takke avdøde Karoline Strand for. Videre er det raust av hennes arvinger å la dette historiske materialet få lov å forbli på Hitra. Det bør vi vite å ta vare på. Her i huset er det en mengde postkort, fotografier og brev av personlig art. Karoline og mannen hennes, Edvard Strand, var også glad i å lese, så her er historiske barnebøker, diverse fagbøker i matematikk og språk, - til og med lærebok i japansk og esperanto – samt mange

Karoline (f. 1890). og mannen hennes, Edvard Strand (f. 1882), sitter ute med pus og koser seg i sola.

En herre med bart... Er det smeden Knutsen til venstre?

romaner fra mellomkrigstiden. Jeg tenker at vi har en kulturskatt i hendene, og håper Hitra Historielag og publikum – sammen med noen ved museet kan bidra til at alt blir bevart og formidlet etter beste evne.

Her sitter Karoline og Edvard Strand i solen foran huset i Elva og koser med pus. Her var et levende gårds- og hagebruk, med melkeproduksjon, høns og drift av jord og skogteiger. Et åpent hjem også for foreningsliv, særlig Norske Kvinners Sanitetsforening. Karoline var sanitetssøster og yrkesaktiv særlig på Årebråten tuberkulosehjem i Fredrikstad i mellomkrigsårene. Karoline ivret for sanitetsforeningens virksomhet. Hun etterlot seg årbøker, sangbøker og velbrukte kokebøker. Vi skjønner såpass, at her har det ikke manglet på godt stell verken for mennesker eller dyr.

Er det smeden Knutsen til venstre?

Søk i brev-, foto- og postkort-kildene fra Karoline gjør meg nysgjerrig og optimistisk. Her er en mann som gjentatte ganger er avbildet i hatt, store barter og buksese-

Smedene var en viktige personer, og gjorde en nødvendig jobb for bokstavelig talt å holde hjulene igang på Hitra – som ellers i landet i samtiden. Dette er det kanskje som gjenspeiler seg i størrelsen på Knutsens gravsted på Melandsjø ved Hitra kirke. To av smedens døtre, Beate og Karoline, er også begravet her. Deres minnestein ligger foran foreldrenes innenfor den pent oppmurte kanten av små steiner.

ler. På dette bildet (og andre) står han til venstre, er en gammel mann, - og Karoline eller Beate står helt til høyre. Jeg tenker at det er smeden sjøl, men ingen vet vel sikkert.. I allefall er det nok etter at konen hans er død, og det var mye kontakt med folk på Strøm. Disse var jevnaldrende med de to yngste døtrene hans.

Borgny og Knut Knutsen har et stort gravsted på den lokale kirkegården. Døtrene Beate (f. 1887) og Karoline (f.1890) er også gravlagt her.

Smedmester Knutsens bibel t.v., og døtrenes fotoalbum, postkortalbum og poesi-bok (minnebok).

Smia og låven idag

Seksjon for kulturminner hos Trøndelag Fylkeskommune har vært behjelpelige med befaringer og gjort kartlegging for å finne alder på smia, og vi har lett etter rester av essa / skorsteinen uten å finne stein og kalk i den nåværende bygningen. Det er imidlertid kalkrester i dag på en vegg der skorsteinen /essa trolig har stått innat. Plankelaftet kunne dendokrinologisk fastsettes til vinteren 1895/96. (Kilde: Rapport fra årringsdatering, Sefrak id: smia 5013-15-40 av Hauke Haupt / Johannes Heir).

Kilder:

- Fotoalbum, smedens døtre.
- Postkortalbum, smedens døtre
- Div. korrespondanse ca 1905 – 1985, smedens familie
- Informanter: Albert og Brynhild Blakstad
- Stjørdalens Museum, Bjørn Sten
- Trøndelag Fylkeskommune, Seksjon for kulturminner – Hauke Haupt:
- ”Bygningsarkeologisk rapport av 29.10.2018”.
- ”Tilstandsrapport – smia”, av Kristian Wærp, Husasnotra, Valsøyfjord, sept. 2018.
- Digitalarkivet, - folketellingen 1910
- Hitterslekt.no
- Norges Bebyggelse – om Melandsjø (s. 144)

Bolighuset i Elva, påbygd en tømmerlengde med stue i 1949/50, foto 2019

Ordtak frå Hitra

Desse ordtaka vart samla på Hitra i åra 1970-1990. Ordtaka er forsøkt skrivne ned så nære dialekten som råd, utan lydskrift.

Variasjoner av eit og same ordtaket er merka Var. Vidare er det gjort forsøk med kommentar og forklarende tekst i parentes og under merket: Forkl. Det er ikkje meininga

at desse merknadene skal takast for anna enn velleiande forslag, etter som dei fleste av ordtaka synest å kunne tolkast på fleire måtar. I det heile synest det som det underfundige og tvetydige er ei tilsikta bevisst side ved heile denne tradisjonen.

Truleg kan ein såleis koma til å tape noko på opplevinga av ordtaket om ein går for langt med tolking og analyse.

1. Støggast veran får finast lamman.
(Forkl: Det er ikkje alltid utsjånaden som gjer utslaget. (ved val av samlivspartnar)
2. Gapa itj over meir einn du kan svølgj.
3. Trolle e itj stort før det har romp.
(om tidlege tendensar)
4. Dommast bon får størst poteten.
(Teori er ikkje alt)
5. Det kjem alltid ein øyar (øydar) ætte ein drøyar.
6. Det e itj bortkasta nå tå det ein kan få ti sæ.
7. Det e mangt eit skjær i sjøn.
8. Det ein veit, det veit ingen. Det to veit, det veit aill.
9. Det gjells å laga monnj (munn) ætte matsækk.
10. Det e itj folljt før det flyt over.
(Godt mål skal vera rikeleg)
11. Honnj (hunden) han sleike den handa som slær (slår). (Om underkastelse)
12. Ska du gi? Da ska du gi tå det likast og det best du har.
- (Forkl: Utveksling av gåver var fra gamalt eit teikn på vennskap, respekt og kjærleik)
13. Den som itj e tru i det små, han e heller itj å lit på i det stor.
14. All vil nyt, ingen vil yt.
15. Gjerra dæ itj viar enn at skinna strøkk te.
(Om hovmot)
16. Den ein løgna dreg den ainner med sæ.
(Var: Den ein løgna dreg ti me sæ)
17. Han må skryt sjøl, den som itj har bøgda å lit på.
18. Auan vil ha meir enn buken tål. (Om griskheit)
19. Han får spælla med di korta ein får (har/har fått).
(Om realisme)
20. Det e lett å slå leggenes mann.
(Var: Du ska itj slå ein som legg)
21. Spander itj krut på kråka. (Forkl: Sløs itj med ressursan på ein uverdigg motstander)
22. Som ein søke lag, får'n og ær.
23. Det blir nåkka på ein teggjar. Men minnjer på ein fortar. (Forkl: Ein ska itj værra for stolt)

24. Å skit i kál'n og eta'n opp sjøl.
(Forkl: Først håne og sidan godta)
25. Når'n ha gjort det ein kainn, da e det itj meir å gjærra. (Da kan ein ha godt samvet)
26. Det va itj gjort på ein dag å bøgg Rom.
27. Kvar har sin tykkj. (tykkj = smak)
28. Aillmanns venn e ingens venn.
(Om sjølstendigheit og karakter)
29. Det gjer no monn at mya (myggen) pesse i havet óg. (Om ein liten innsats i ein stor heilskap)
30. Ein mei går no på ein vei.
(Forkl: Det er ikkje lett for ein person å gjere fleire arbeid på same tid)
31. Det e ingen tater om han itj har hoinnj (hund)
(Om statussymbol)
32. Det kråka itj vil ha sjøl, gir'a åt ongan sin.
(Satirisk, om falsk omsorg)
33. Det e best vennen som ilt kjems.
(Forkl: Eit godt venskap kan vera sårbart)
34. Kua glømme fort at ho ha vore kalv.
35. Det e ingen så lang at'n itj må tøy sæ, eiller så liten at'n itj må bøys sæ.
36. Det e mang dau manns arvinga. (Herrelaust gods vil alltid freiste)
37. Dem som legg i somma seng, dem spelle óg på somma streng.
38. Slik vettet e inn, slik kjem det óg ut.
39. Det e gaill i morten óg. (Gaill = sinne)
(Forkl: Det kan vere mykje sinne i ein liten kropp)
40. Håbrann e ein god fesek, ... han kjem igjen.
(Ironisk, om hyppige besøk)
41. Stekk du annsmanns ban i barm, da står foten ut.
(Forkl: Det som ikkje er naturleg for deg, vil avsløre deg)
42. Hive du stein i bikkjehopen, da gnell den som bli træft.
43. Når vargjen skit, da skiten i dung.
44. Det e ingen så arm, at'n itj har sin avundsmainn.
45. Du må hegd frå lokke. Det e for seint når'n sjer botn. (hegd = spare)
46. Det e fleir flekkåt bikkja enn prestbikkja.
47. Kvesten kan vere god om stokken e morkjen.
(Om ujamn aldringsprosess)
48. Stryk du katta på ryggjen, da sætt ho rompa rett te værs. (Ikkje alle tåler ære og anerkjennelse)
49. Det ska sterk lut åt eit skorvåt hau.
50. Når skjeia dætt, e mainn mætt.
51. Det e få som forspør sæ, men mang som forgjær sæ.
52. Et du dæ itj mætt, så sleike du dæ itj mætt heller.
53. Ha du hørt at dråppan håle ut stein?
54. Da skar (skader) itj ein rik mainn på eit au (auge). (Forkl. Mangfald gjer deg mindre sårbar).
55. Gjeita gneg no der ho e botte (=bunden)
56. Det fins hauk over hane.
57. Ære du mærra, da skit'a på skoklan.
58. Lågast gard'n e lettast kleve.
(Gard'n = gjerdet. Kleve = klive)
59. Herm itj gauken, da blør'n.
60. God hane bli aller feit.
61. Låne du honnj (hunden) kaldgraut. (Da treng du ikkje klaga om du blir lurt)
62. Når hora e gammel, da blir'a hellig (hellig). (Forkl. Det er lett å vere moralsk når ein ikkje lenger har lyst eller evne)
63. Av og te e løkka ber einn forstand (forstanden)
64. Han e lett å låkk, han som ætte vil hopp.
65. Aill ska no hakk på halthøna. (om mobbing)
66. Dørstokkmila e både lengst og tøngst.
(om tiltaksevne)
67. Dauen må no ei oindskyldning ha.
68. Å skjærra tå skinnfell'n ávate (oppme) og skjøt på'n nemme (nedme) (om sjølbdrag)
69. Ho e framom ho som ska lær.
(tida skal temme deg)

70. Det e snart gjort å pynt ei ros.
71. Det legg oftast ein dørstokk fortvart somme kor'n kjæm henn. (*du kan ikkje reise fra aill motgangen*)
72. Det e itj godt å gjet ddein høna som bort vil verp. (*om utruskap*)
73. Det må verra måt med aill god låt.
74. Hain lær i dein skolen hain går. (*blir prega av miljøet*)
75. Alt omsider ein einde får.
Var: Allting må ein endskap få.
76. Ha'n sagt A, så må'n og sei B.
77. Støst farsken har minst bøla. (*han forstår å snu seg*)
78. Støst farsken har best løkka.
79. Kua ho melke ætte mulen. (*innsatsen avgjer resultatet*)
80. Det e von i hengan snør. (*Forkl: Det er håp så lenge du freistar*)
81. Det meste kan no både øyast og tøyast. (*Forkl: Du kan øyde ressursane med uvettug åtferd. Eller tøyde dem med forstand og omtanke.*)
82. Han veit no ka'n har, men itjnå ka'n får.
83. Den som aillstan vanke, han nokka sanke.
84. Han e ailltid tom den brynnj som'n må bærra ti. (*Forkl: Den som sjøl treng hjelp, har lite overskott til å hjelpe andre. (brynnj = brunn)*)
85. Det lønne sæ å lytt når gammelhoinj gjøyr.
86. Det e tå sin eien han skal ha det (*eien = eigne*)
87. Ætteåt (etteråt) veit bestaindig tosken best.
88. Du kan værra me te ords, sjøl om du itj e me te bords. (*Du kan bli sitert ved bordet om du ikkje er tilstades*)
89. Han vinn vel over rompa, når'n ha vonne over haue.
90. Når di onge vil leik, da vil di gamle jeip (*gråte*). (*Dei gamle er støtt meir ålvorsvendte enn dei unge*).
91. Det e mytjy mat i god drekk.
92. Der det e veitja, der bli det alltids guta.
93. Det som itj går i breidda, det går i høgda.
94. Det e den eldste bokkjen som har hardast honnja (*horna*)
95. Dess mei rein rote i møkka, dess meir lokte det.
96. Han tørke vel han som bløyte. (*om veret*)
97. Han må driv den kilen som går. (*om å nytte den utvegen som gir resultat*)
98. Den som kjøpe alt han ssjer, han får sea gråte når di annjer ler.
99. Spare du på øran, så kjem kronan tå sæ sjøl.
100. Nokka e ber enn itjnå.
101. Det e ingen som tar me sæ fesk åt Lofoten. *Eller: potet åt Frosta.*
102. Løkka ho bær den gode mann over bekken.
103. Strækk dæ itj lenger enn skinnfell'n røkk.
104. Det e godt me godt vare.
105. Kjærligheita ho fell no lik gjærn på ein lort som på ein lilje.
106. Det e dem som itj lær før dem lær på skinne.
107. Itj all rir somma dan som dem sale. (*om å vere seindrektig*)
108. Takk e lite å få kjærring og onga me.
109. Betal får no den gjerra som sist leve. (*ironisk ved kjøp på avbetaling*)
110. Det e tå bannj (*barn*) og tollåt folk ein ska få hør sannheita.
111. Når sjuttua rinn imot bakk, da e'a rettelig tynn. (*om å vera overdriven fornem*)
112. Den som kjem føst åt kveinna, får føst mælla.
113. Ønsk i den ein handa og skit i den ainner, da ska du sjå ka for ei hand du får mest i. (*om overdriven optimisme*)
114. Hopp opp som ein hjort og døtt-ned som ein lort. (*om å overreagere*)
115. Det e alltida visa for den som vil søng.
116. Den som kveskre, han lyg.
117. Det bli mangt i nøda nøtta.

118. Den som ondt gjer – han ondt reiest. (*Forkl: Den som gjer ondt, kan vente seg eit ondt endelikt*)
119. Det e lett å skjærra reime tå ainmainns røgg.
120. Du sjer ingen lenger enn åt tennj (*tennene*)
121. Du sakne itj kua før båsen e tom.
122. Når tosken kjæm åt by'n, får kremmar'n pæng.
123. Når'n vise ban (*barn*) te by – må'n sjøl ætte på ny. (*om ikkje å vera ærendsfør*)
124. Nybøtta e no alltid kvitast.
125. All ska herre værra. Ingen vil børa bærra.
126. Når krubba e tom, biss hæstan.
127. Attest i båten, fremst i kjerka og inst i helvete. (*øvrigheta satt fremst i kjerka. Dei satt og bakerst i skyssbåten*)
128. Det bynne me ei knappål og endest me ei sølvskål. (*om tjuveri*)
129. Godtfolk får godt ver, - fattigfolk får stilla. (*Merknad: God seglbør vart rekna som godt ver. Fattigfolk blir her sett opp som motstykke til «godtfolk» (?)*)
130. Det står itj på når'n bærra har trua god.
131. Det ein smæling som sjer på flaska. (*smæling = smålig person*) *Forkl.: Det vart sett på som smålig å sjå etter kor mykje det minka på flaska når ein skjenka rundt*)
132. Det kan værra mangt eit godt hau under ein skral hatt.
133. Det rop'itj det holet som e folljt.
134. Det e skam å eta mykje, men det e stør skam å elt lite. (*elt=levne, legge att*)
135. Du står itj for likart mainn enn maten. (*Forkl: Det var ofte store familier i det gamle samfunnet. Det kunne vera trongt ved matbordet og stundom snaut med mat. Mat og matstell var omfatta med stor respekt*)
136. Bølj itj før du e stanga.
137. Det går itj an å forander ei gammel ku. (*om pøring, inngrodd vane og ruutine*)
138. Han får bruk vettet den som har det.
139. All vil høgg, - men ingen vil hold-ti øksskafte. (*om ulyst til å ta ansvar*)
140. Det e ingen som bli lasta før'n ska gift sæ, eiller rosa før'n e dau.
141. Det som e med synda bekomme, - ska med synda forgå.
142. Det som e nerast hjerte, kjem fremst på tonga.
143. Det du gjømme for din eien monnj (*mun*) nyt sea både katt og hoinnj (*hund*). (*om planlaus sparing*)
144. Det e itj godt om å hold det ein itj har i handa.
145. Det kjem itj i hop før det e lekt (*likt*).
146. Det e itj rætteleg gæli før det e gæli på bægge si (*sider*). (*bruka om ekteskapsproblem*)
147. Han må flyg som en e fjera (*fjóra*) (*Var: flyg itj høgar enn du e fjera*)
148. Det e jamnen som dræg. (*Forkl: det er det solide og jamne som i lengda gir resultat*)
149. Det e itjnå som duge uprøvd.
150. Mykje vil ha meir. Fan vil ha fleir. (*om griskhet*)

Kilde:

- Artikkelen sto på trykk i årboka for Fosen historielag 1977

Innsamling av stedsnavn

En siste mulighet til å bevare en levende og gammel kulturarv.

Stedsnavna er kulturminner, de eldste vi har som er i levende bruk. Noen navn kan være svært gamle, i enkelte tilfelle så mye som fem tusen år. Sjøl om de fleste navna som fremdeles brukes i dagligtalen har kommet til seinere, kan de likevel ha oppstått for flere hundre år siden.

Stedsnavn er ikke tilfeldig. Alle navna har ei betydning – eller hadde ei betydning da de ble til. Stedsnavn kan fortelle om hvordan folk før oss nyttiggjorde seg av landskapet. Dei mest åpenbare er de som tydelig vitner om menneskelig aktivitet, slik som Kvernhusvika, Badstuvika og Jektvika. Andre navn kan være vanskeligere å forstå opphavet til. Slik som Dolm, Dolsøya, Herøya og Jøsnøya. Dette tyder gjerne på at navnet er gammelt.

Det er derimot mange navn som ikke står på kartet. Stedsnavn som enten er for spesifikt til å merkes, eller som bare er huska i manns minne. Felles for alle disse navna, er at de fleste er på vei til å forsvinne. Stedsnavn må brukes for å overleve, både navnet og plassen. Stedsnavna har oppstått og blitt videreført av mennesker som har nytta landskapet rundt seg i daglig arbeid, lek og virke. Myra, skogen og fjæra var ressurser for et levesett som dro nytte av det utmarka og det omkringliggende landskapet hadde å gi, Berg og holmer var

viktige referansepunkt for fiskeplasser og utsiktspunkter. I dag nytter vi ikke utmarka slik som før. Vi er ikke lenger avhengig av den. Om vi ikke samler inn denne delen av kulturarven vår, vil den være borte om bare få generasjoner.

Kystmuseet i samarbeid med Hitra historielag og Hitra kommune, har starta et innsamlingsprosjekt for å ta vare på disse stedsnavna på Hitra. Og da trenger vi hjelp. Vi trenger å komme i kontakt med de som bær i minne slike gamle stedsnavn. Kanskje sitt du med navnet på plasser du vokste opp med? Steder du leika, gikk gjennom, eller nytta på anna vis. Da er du faktisk en kulturbærer, og din kunnskap er viktig for neste generasjon.

Alle bidrag blir mottatt med takk, om du så husker navna på femti steder, eller bare fem - «alle bekker små gjør en stor å».

Stedsnavna vil til slutt bli samla i en nasjonal database, åpen for alle som ønsker. Navneforsker Eli Johanne El-

lingsve er også delaktig i prosjektet, og vil kanskje kunne gi oss en god del svar på opprinnelsen på enkelte av Hitras stedsnavn.

Prosjektet går over to år, og vil ledes av Hans Jakob Farstad fra Kystmuseet. Ta kontakt med han, om du har stedsnavn som du vil ta vare på for ettertida.

Kontaktinformasjon:

Hans Jakob Farstad
Prosjektleder
Kystmuseet i Sør-Trøndelag
Tlf. 951 99 590

Hitra historielag 2020

Hitra historielag er ennå ungt, og veien blir til mens vi går. I år har vi både lokalt og i hele verden for øvrig, fått føle Korona-viruset og pandemien. Det har satt en demper på aktiviteten for de fleste. I en verden som endres forttere og forttere blir det viktig å ta vare på lokalhistoria. Sørge for at våre etterkommere kan få vite noe om livet som forfedrene våre har levd.

Sammen med Kystmuseet jobber vi for å ivareta kulturarven. Historielaget har ikke noe stort apparat til å gjennomføre ønskede og nødvendige prosjekter, men vi kan påvirke, åpne dører og øyne og bidra med historie og bilder slik at vi når målsettingen som er nedfelt i våre vedtekter.

I august arrangerte historielaget «treff» på Dolm. Nærmere 40 medlemmer og andre fant veien dit denne lørdagen. Dolm har en helt spesiell plass i vår kulturhistorie. Faglig leder ved Kystmuseet, Hans Jakob Farstad, presenterte et interessant, historisk kåseri mens han tok publikum med på vandring gjennom prestegårdshagen. Inne i kirka viste han bilder og en gammel filmsnutt fra brannen i kirka for hundre år siden. Engasjementet rundt Dolm er stort for tida, foreninger og enkeltpersoner er villig til å gjøre en innsats for å bevare stedet og historien. Det er Kystmuseet som forvalter og styrer på Dolm etter godkjente planer av Opplysningsvesenets fondet. Det ble en fin dag i historiske omgivelser, og flere fikk ny kunnskap og interesse for lokalhistoria.

Historielaget har som mål å gjøre små glimt kjent og tilgjengelig for medlemmene. Gjennom bilder er det lettere å se og forhåpentligvis forstå lokalhistoria. Ikke minst i dag der folk har det svært så travelt, mange has-ter forbi og har mer enn nok med hverdagen. Spesielt har ungdommene våre lettere for å knytte historier til bilder. Dagen er full av ting som påvirker oss, og det aller meste kommer gjennom bilder, via TV, PC-spill og digitale dupperingser. Historielaget arbeider med å lage en god bildebase, www.hitrahistorielag.no.

Her fins det nå rundt 1100 bilder med kort informativ tekst. Mange av bildene er også lagt ut på Facebook der historielagets side har ca. 1800 følgere/venner.

Vi er fortsatt interessert i å låne dine gamle bilder for scanning, eller send oss gamle bilder som du allerede har fått digitalisert. Bildebasen skal ikke være vitenskapelig dokumentert, men gi oss innsyn og noen viktige fakta fra hverdagslivet. Årboka som du nå leser, gir historielaget ut i samarbeid med Kystmuseet. Årboka har fram til nå hatt et tema for hvert år, men i år har vi fristilt innholdet. Vi har droppet tema og åpnet for artikler med variert, historisk innhold. Vi ser gjerne at enda flere griper sjansen og forteller sin historie før det blir for sent. Oppfordrer våre medlemmer til å benytte muligheten.

Mange sitter på en historie som ettertida vil ha interesse av å kjenne til. Gjennom godt samarbeid håper vi å skape noe til ettertanke.

Svend Sivertsen
leder, Hitra historielag

Bli medlem i Hitra historielag!

Historielaget ble stiftet i 2007, og i samarbeid med Kystmuseet gir laget ut årboka «Skarvsetta». Dette er 13. årgang. I tillegg er vi nå på nett, og du finner info om oss på www.hitrahistorielag.no Her ligger det artikler og etter hvert en interessant bildebase med korte tekster. Følg oss også på Facebook, der har vi f.t. ca. 1800 medlemmer i gruppa.

Årboka er gratis for lagets medlemmer. Den inngår i årskontingenten på kr 225 (år 2020). Boka blir også lagt ut for salg, blant annet på Museumsbutikken ved Kystmuseet og avdelinga på Sandstad, til kr 250.

Vi har i 2020 ca 275 medlemmer i Hitra historielag og er dermed en stor forening, men det er alltid plass til flere, og jo flere vi er, jo bedre. Vi oppfordrer alle som er glad i lokalhistorie, til å melde seg inn i historielaget og gjerne verve nye medlemmer. Målet vårt er å ta vare på felles lokalhistorie på en god måte til kunnskap for våre etterkommere.

Vil du bli medlem av historielaget, eller verve et medlem, kan du sende epost til: post@hitrahistorielag.no, du kan kontakte et av styremedlemmene, eller bruke kontaktskjemaet på nettsida vår.

Nå kan du også **vippse** årskontingenten til nr: **542778**.

Du går inn på "Kjøp og betal".

HUSK Å OPPGI NAVN!

Vårt kontonummer i Hemne Sparebank:

4312.13.37127

HUSK Å OPPGI NAVN!

Styret 2020 har bestått av:

Leder	Svend Sivertsen	Tlf. 950 44 002	epost: sivertsen.svend@gmail.com
Nestleder	Bernt J. Fjeldvær	Tlf. 926 06 169	epost: b.m.f@hotmail.no
Kasserer	Edel Øyen Myhren	Tlf. 950 54 732	epost: edeloyenmyhren@gmail.com
Styremedlem	Geir Mosand	Tlf. 476 23 092	epost: mosand.geir@gmail.com
Styremedlem	Stig Strøm Sæther	Tlf. 470 29 350	epost: sathergutt@hotmail.com
Styremedlem	Perly Helsø	Tlf. 909 99 513	epost: perlyhelsoe@gmail.com
Styremedlem	Hans Jakob Farstad	Tlf. 951 99 590	epost: hans.jakob.farstad@kystmuseet.no
Varamedlem	Sonja Skaget	Tlf. 993 52 270	epost: sonja.skaget@icloud.com
Varamedlem	Astrid Mortensvik	Tlf. 481 38 581	epost: astmo@trondelagfylke.no
Varamedlem	Kolbjørn Bekkvik	Tlf. 990 06 567	epost: kib@bekkvik.no

Hitra historielag og Museene i Sør-Trøndelag avd Kystmuseet © Årsskrift for 2020 – I. opplag

SKARVSETTA

Redaktør for «Skarvsetta» 2020 er Svend Ingar Sivertsen og Svein Bertil Sæther.

MIST Kystmuseet: www.kystmuseet.no – telefon: 72 44 40 10

www.hitrahistorielag.no

Design og trykk: Vindfang AS, Storhaugveien 10, 7240 Hitra - www.vindfang.com

Brødtekst satt i Goudy Sans 11/13. ISBN nr. 978-82-93071-35-8

Boka er utgitt med støtte fra:

vindfang

REKLAME • DESIGN • PROFILERING • TRYKK • FOTO

Storhaugveien 10, 7240 Hitra - post@vindfang.com

ISBN 978-82-93071-35-8

9 788293 071358